

Η ΑΠΟΡΡΗΤΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΩΜΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΕΙΣΒΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Από τις 3 Μαΐου 1978, και σε σειρά συνεχειών, η «Καθημερινή» έδωσε στη δημοσιότητα τα δύο ουσιωδέστερα μέρη (Β' και Δ') της εκθέσεως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τις τουρκικές ωμότητες στην Κύπρο.

Το γεγονός προξένησε ζωηρότατη αίσθηση, τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς. Όχι μόνο για το συγκλονιστικό περιεχόμενο της εκθέσεως, αλλά και διότι επρόκειτο για κείμενο απόρρητο, τη δη-μοσίευση του οποίου, κατά τις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δικαιούται να διατάξει μόνο η εξ υπουργών επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η ελληνική Κυβέρνηση έσπευσε να δηλώσει, από την πρώτη ημέ-ρα της δημοσιεύσεως, ότι ήταν ξένη προς αυτή και ότι αγνοούσε πώς διέρρευσε η απόρρητη έκθεση. Η δήλωση εκείνη ήταν ειλι-κρινής. Η «Καθημερινή» εξήγησε, στις 4 Μαΐου, ότι οι Κυβερνή-σεις της Ελλάδος και της Κύπρου δεν είχαν καμιά σχέση με τη διαρροή της εκθέσεως, η οποία προήλθε από ξένη φιλελληνική πηγή, την ίδια από την οποία είχε διαρρεύσει, το 1969, και η έκ-θεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τα βασανιστήρια και άλλες ωμότητες του καθεστώτος των συνταγματαρχών στην Ελλάδα. Ωστόσο, η τουρκική κυβέρνηση προέβη σε προφορικό διάβημα προς την ελληνική, ζητώντας να διατά-ξει τη διακοπή της δημοσιεύσεως της εκθέσεως. Και έλαβε την απάντηση ότι η ελληνική Κυβέρνηση δεν είχε, νομίμως, κανένα δικαίωμα να διατάξει τέτοια διακοπή.

Στις 19 Μαΐου, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών υπαινίχθηκε πάλι ότι από την ελληνική Κυβέρνηση προήλθε η διαρροή της εκθέσεως. Και, στο φύλλο της 20ής Μαΐου 1978, η «Καθημερινή» επανέλαβε ότι η ελληνική Κυβέρνηση δεν έχει καμιά σχέση με τη δημοσίευση της εκθέσεως.

Ανταποκρινόμενη στο αίτημα - πολλών αναγνωστών και εξ αιτίας του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η έκθεση της Ευρωπαϊκής Ε-πιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η «Καθημερινή» έλαβε την απόφαση να εκδώσει σε ανάτυπο - και σε μορφή εύχρηστου τεύχους — τα μέρη της εκθέσεως που δημοσίευσε.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» δίνει από σήμερα στη δημοσιότητα την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σχετικά με τις τουρκικές ωμότητες στην Κύπρο, σε πι-στή και ακριβή μετάφραση από το πρωτότυπο.

Η έκθεση είναι απόρρητη, με την έννοια ότι οι κυβερνή-σεις των ενδιαφερομένων μερών, στις όποιες έχει κοινοποιη-θεί δεν επιτρέπεται να τη δημοσιεύσουν, κατά το άρθρο 31, παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Τη δημοσίευση των εκθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτρο-πής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποφασίζει μόνο η εξ υπουργών Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 32 της Κυπριακό_πρόβλημαΣυμβάσεως.

Η έκθεση κατέστη οριστική στις 10 Ιουλίου 1976 και δια-βιβάσθηκε στην εξ υπουργών Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης, για τη συνέχεια που προβλέπεται το άρθρο 32 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και συγκεκριμένα: Η εξ υπουργών Επιτροπή αποφασίζει με πλειοψηφία δύο τρίτων, περί του εάν υπήρξε παραβίαση της Συμβάσεως. Σε καταφατική περίπτωση, η εξ υπουργών Επι-τροπή (που είναι, κατά κάποιο τρόπο, το εκτελεστικό όργα-νο του Συμβουλίου της Ευρώπης) τάσσει προθεσμία κατά την οποία το ενδιαφερόμενο μέλος (που κατηγορείται ως παρα-βάτης της Συμβάσεως) οφείλει να λάβει τα μέτρα τα οποία συνεπάγεται η απόφαση της εξ υπουργών Επιτροπής, δηλα-δή να προβεί στην άρση ή επανόρθωση πράξεων ή παραλεί-ψεων που συνιστούν παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής Συμβά-σεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Εάν το ενδιαφερόμενο μέρος δεν συμμορφωθεί κατά τρόπο ικανοποιητικό και μέσα στην ταγμένη προθεσμία, η εξ υπουργών Επιτροπή, αποφασίζοντας πάντα με πλειοψηφία δύο τρίτων, δίνει στην αρχική της απόφαση τη συνέχεια που συνεπάγεται και δημοσιεύει την έκθεση.

Ωστόσο, από τις αρχές του 1977, η εξ υπουργών Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης ανέβαλε επανειλημμένως τη λήψη αποφάσεως επί του θέματος και απέφυγε συστημα-τικά να δώσει συνέχεια στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Δεν κάλεσε καν την Τουρκία να άρει έμπρακτα όσες παραβάσεις της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναφέρονται στην έκθεση ως διαπιστωμένες.

Και πριν από λίγους μόλις μήνες, στις 25 του περασμένου Απριλίου, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης αρνήθηκε να εγγράψει στην ημερήσια διάταξη των εργασιών της το θέμα της εκθέσεως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για τις παραβιάσεις της συναφούς ευρωπαϊκής συμβάσεως από την Τουρκία στην Κύπρο.

Το πλήρες κείμενο της εκθέσεως της Ευρωπαϊκής Επιτρο-πής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (μικρές περιλήψεις ορισμέ-νων κεφαλαίων είχαν δημοσιευθεί στους «Κυριακάτικους Τάμς» του Λονδίνου τον Ιανουάριο 1977) βρίσκεται στα χέρια μας από μηνών. Δεν σπεύσαμε να το δημοσιεύσουμε, περιμένοντας ενδεχόμενη σχετική απόφαση των αρμοδίων οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Έπειτα όμως από την παρατεινόμενη

άρνηση των οργάνων αυτών να δώσουν στην έκθεση τη συνέχεια που προβλέπει το άρθρο 32 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου — κα-τά παράβαση του ίδιου του λόγου υπάρξεως του οικοδομήματος για τη διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων — και επειδή το Κυπριακό και τα συναρτημένα προς αυτό ζη-τήματα έχουν εισέλθει σε κρίσιμη και αποφασιστική φάση, κατά την οποία δεν επιτρέπεται ν' αγνοηθεί στοιχείο με τη σημασία της εκθέσεως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιω-μάτων του Ανθρώπου, αποφασίσαμε να φέρουμε το κείμενό της στη δημοσιότητα.

Η συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και οι κανόνες που διέπουν την εκτέλεση του έργου της, την καθιστούν το πιο αδιάβλητο και δίκαιο δι-καστικά και διερευνητικά σώμα που έχει να επιδείξει η ιστο-ρία της πολιτισμένης ανθρωπότητας, ό,τι ανθρωπίνως τελειό-τερο είναι δυνατόν στον τομέα αυτόν. Γι' αυτό και οι εκθέ-σεις της ούτε αμφισβητήθηκαν ούτε μπορούν ν' αμφισβητηθούν

Η κυπριακή κυβέρνηση προσέφυγε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου βάσει του άρθρου 24 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κα-ταγγέλλοντας παραβιάσεις σειράς άρθρων της Συμβάσεως και του υπ' αριθ. 1 προσθέτου πρωτοκόλλου εκ μέρους της Τουρκίας, στην Κύπρο, μετά την εισβολή της 20ης Ιουλίου 1974. Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση της Κύπρου κατέθεσε δύο προσφυγές: η πρώτη (υπ' αριθ. 6780)74) κατετέθη στις 19 Σεπτεμβρίου 1974 η δεύτερη (υπ' αριθ. 6950)75) κατετέθη στις 21 Μαρτίου 1975. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συγχώνευσε τις δύο προσφυγές στις 21 Μαΐου 1975 και, στις 26 του ίδιου μήνα, τις εκήρυξε δεκτές προς εξέταση κατά τη Σύμβαση, απορρίπτοντας τις σχετικές αντιρρήσεις της Τουρκίας.

Η διαδικασία που επακολούθησε εκτίθεται λεπτομερώς στο πρώτο μέρος της εκθέσεως της Επιτροπής υπό τον τί-τλο «ΓΕΝΙΚΑ», όπου παρατίθεται ένα σύντομο ιστορικό της Εξελίξεως του κυπριακού θέματος μέχρι της τουρκικής εισβολής του Ιουλίου 1974, το περιεχόμενο των προσφυγών της κυπριακής κυβερνήσεως και οι μετέπειτα ενέργειες της 'Επιτροπής και των ενδιαφερομένων μερών.

Η σύνθεση της Ευρωπαϊκής 'Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όταν επελήφθη των προσφυγών της κυπριακής κυβερνήσεως και διερεύνησε τις καταγγελίες, ήταν η εξής:

J.E.S.FAWCETT, πρόεδρος, G. SPERDUTI, α' αντιπρόεδρος, C. A. NOFGAAPD, β' αντιπρόεδρος, F. ERMACORA, M. A. TRIANTAΦΥΛΛΙΔΗΣ, E. BUSUTTIL, L. KELLBERG. B. DAVER, T. OPSAHL, J. CUSTERS. C.H.F. PDLAK, J. A. FROWEIN. G. JORUNDSSON, R. J. DUPUY, Γ. ΤΕΝΕΚΙΔΗΣ. S' TRECRSEL. B. J. KIERMAN, N. KLECKER.

Η Επιτροπή συνέστησε υποεπιτροπή, για την επιτάπια διερεύνηση των καταγγελιών, η οποία άρχισε τις εργασίες της στην Κύπρο την 1η Σεπτεμβρίου 1975.

Η Τουρκία αρνήθηκε να συνεργασθεί με την υποεπιτροπή και να τη συνδράμει στο έργο της, κατά παράβαση του άρθρου 28 της Συμβάσεως, που καθιερώνει υποχρέωση των μερών να παρέχουν κάθε συνδρομή και διευκόλυνση στο ερευνητικό έργο της Επιτροπής.

Η έκθεση αναφέρει ρητά (Μέρος πρώτο, κεφ. 5, παρ. 60) ότι «η επιτροπή αντιμετώπισε ιδιαίτερες δυσχέρειες στο ερευνητικό έργο της» και ότι, κατά τη διάρκεια της επιτάπιας έρευνας της υποεπιτροπής στην Κύπρο, από 2 έως 6 Σεπτεμβρίου 1975, η εγκαλούμενη κυβέρνηση, μολονότι κληθείσα, ούτε μάρτυρες παρουσίασε ούτε κανένα άλλο στοιχείο εισέφερε (παρ. 64).

Το 6ο κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους της εκθέσεως είναι αφιερωμένο ειδικότερα δυσκολίες που ανέκυψαν, κατά τη διερεύνηση της υποθέσεως, λόγω της μη συνεργασίας της Τουρκίας. Εκτός των άλλων, Δεν επιτράπη στην υποεπιτροπή να διεξαγάγει έρευνα μέσα στην ίδια την Τουρκία. Οι δε τουρ-κικές και τουρκοκυπριακές αρχές αρνήθηκαν κάθε συνεργασία με την υποεπιτροπή για μια έρευνα στο βόρειο τμήμα της Κύπρου.

Εξ άλλου, στην έκθεση (Μέρος Πρώτο, κεφ. 6, παρ. 77) αναφέρεται επί λέξει:

«Ένα από τα χαρακτηριστικά της παρούσης υποθέσεως εί-ναι ό μεγάλος αριθμός των αιτιάσεων περί παραβιάσεων της Συμβάσεως. Η επιτροπή, συνεπώς, αναγκάσθηκε να περιορίσει την έρευνα των περιπτώσεων παραβιάσεως, που καταγγέλλθηκαν, και ερεύνησε μόνο ένα περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων, που επιλέγησαν ως αντιπροσω-πευτικές».

Η επιτροπή συμπλήρωσε τη συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού μέσα και έξω από την Κύπρο (επιτόπια έρευνα, κατα-θέσεις μαρτύρων, έγγραφα και προφορικές παρατηρήσεις των ενδιαφερομένων μερών, στοιχεία και ντοκουμέντα που εισέφεραν ο ΟΗΕ, άλλοι διεθνείς οργανισμοί και η κυπριακή κυβέρνηση, φωτογραφίες κλπ.) μέχρι της 18ης Μαΐου 1976. Συνέταξε, έπειτα, την έκθεση της, η όποια έγινε οριστική στις 10 Ιουλίου 1976 και διαβιβάσθηκε στην εξ υπουργών Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης και στις κυβερνήσεις των ενδιαφερομένων μερών.

Η έκθεση είναι χωρισμένη σε τρία μέρη, τα όποια υποδιαιρούνται σε κεφάλαια, τμήματα και παραγράφους. Η αρίθμηση των παραγράφων γίνεται κατ' αύξοντα αριθμό, χωρίς διακοπή, διά μέσου του όλου κειμένου.

Το πρώτο μέρος περιέχει έξη κεφάλαια, όπου εκτίθενται τα γενικά δεδομένα του θέματος, το περιεχόμενο των προσ-φυγών και η διαδικασία και ο τρόπος εργασίας της Επιτροπής (και της υποεπιτροπής την οποία συνέστησε) κατά το στάδιο της διερευνήσεως των καταγγελιών.

Το δεύτερο μέρος, χωρισμένο σέ έξη κεφάλαια, αποτελεί τον κορμό της εκθέσεως και περιέχει τα ευρήματα και τις διαπιστώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Το τρίτο μέρος έχει ως θέμα το αν συνέτρεχαν οι όροι παρεκκλίσεως από τις διατάξεις της Συμβάσεως, κατά το άρ-θρο 15 αυτής. Η Επιτροπή αποφαινεται ότι Δεν συνέτρεχε περίπτωση εφαρμογής του άρθρου αυτού.

Το τέταρτο μέρος περιέχει το τελικό και συνοπτικά συμ-περάσματα της Επιτροπής.

Στην έκδοση αυτή περιλαμβάνεται ολόκληρο και αυτούσιο το Β' Μέρος της Εκθέσεως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς και το Δ' Μέρος, που περιέχει τα τελικά συμπεράσματα.

Το Β' Μέρος περιλαμβάνει έξη κεφάλαια. Το πρώτο κεφά-λαιο αναφέρεται στον εκτοπισμό προσώπων. Το δεύτερο έ-χει ως αντικείμενο τη στέρηση ελευθερίας (φυλακίσεις και εγκλεισμούς προσώπων, εγκλωβισμούς πληθυσμών κλπ.). Το τρίτο αναφέρεται στη στέρηση Ζωής (φόνους προσώπων). Το τέταρτο έχει ως περιεχόμενο την κακοποίηση προσώπων. Το πέμπτο ανάγεται στην αφαίρεση περιουσίας και το έκτο στην καταναγκαστική εργασία.

Οι αριθμοί των παραγράφων είναι εκείνοι της αριθμήσεως που αρχίζει από την αρχή του Α' Μέρους.

ΜΕΡΟΣ II Εξέταση των Ισχυρισμών στις δύο προσφυγές

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Επιτροπή θα εξετάσει τους ισχυρισμούς της εκκαλούσης κυβερνήσεως με την ακόλουθη σειρά:

Εκτοπισμός προσώπων (άρθρο 8 της Συμβάσεως). Κεφάλαιο 1.

Στέρηση της ελευθερίας (άρθρο 5). Κεφάλαιο 2.

Στέρηση ζωής(άρθρο 2). Κεφάλαιο 3

Κακομεταχείριση (άρθρο 3). Κεφάλαιο 4.

Στέρηση περιουσίας (άρθρο. 1 του Πρωτοκόλλου αρ. 1). Κεφάλαιο 5.

Καταναγκαστική εργασία (άρθρο 4 της Συμβάσεως). Κεφάλαιο 6.

Σχετικά με το κάθε θέμα, η Έκθεση θα παραθέσει:

Τις σχετικές εισηγήσεις των μερών.

Τα σχετικά άρθρα της Συμβάσεως.

Τα αποδεικτικά στοιχεία.

Την εκτίμηση της μαρτυρίας.

Την άποψη της Επιτροπής σχετικά με την ευθύνη της Τουρκίας, σύμφωνα με τις πράξεις για τις οποίες έχουν εκτεθεί παράπονα.

Τα συμπεράσματα της Επιτροπής, σχετικά με τις προβαλλόμενες παραβιάσεις.

Η Επιτροπή, για τους λόγους που εξετέθησαν πιο πάνω (1), όφειλε να περιορίσει τις έρευνές της για τις προβαλλόμενες παραβιάσεις στην πα-ρούσα υπόθεση. Κατά συνέπεια, Δεν εξέτασε ως ξεχωριστά θέματα τα παρά-πονα της εκκαλούσης κυβερνήσεως σχε-τικά με:

Έρευνες οικιών (άρθρο 8 της Συμ-βάσεως).

Επέμβαση στην αλληλογραφία (άρ-θρο 8).

Κράτηση Ελληνοκυπρίων αιχμαλώ-των στη διαχωριστική γραμμή (αρ.5).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εκτοπισμός προσώπων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλοί από τους ισχυρισμούς της εκκαλούσης κυβερνήσεως, για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις ένοπλες τουρκικές δυνάμεις στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, σχετίζονται στενά με τον εκτοπισμό, σε μαζική κλίμακα, του ελληνοκυπριακού πληθυ-σμού σ' αυτή την περιοχή. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή εξέτασε πρώτα κα-τά πόσον η προβαλλόμενη εκδίωξη 200.000, περίπου, Ελληνοκυπρίων πολιτών ή η προβαλλόμενη άρνηση για την επιστροφή στις εστίες τους στη βόρεια περιοχή αποτελούν αυτές καθ' εαυτές, αν ήθελε αποδειχθεί, παραβία-ση της Συμβάσεως.

Άλλες προβαλλόμενες παραβιά-σεις της Συμβάσεως, που εγείρονται όχι απ' αυτόν τούτο τον εκτοπισμό, αλλά από τις ιδιαίτερες περιστάσεις των προβαλλομένων διωγμών σέ ατομικές περιπτώσεις, όπως είναι η κακομεταχείριση, η κράτηση, η απώλεια περιου-σιών

κλπ., πρέπει να διαχωριστούν από τον εκτοπισμό, και θα εξετασθούν σέ συνάρτηση με τα επόμενα κεφάλαια.

Τελικά, όσον αφορά τον εκτοπισμό, η Επιτροπή νομίζει ότι μία διάκριση πρέπει να γίνει μεταξύ:

Της μετακίνησης προσώπων, που προκλήθηκε από τη στρατιωτική δράση της Τουρκίας.

Των μέτρων εκτοπισμού που Δεν συν-δέονται άμεσα με τη στρατιωτική δράση (δηλαδή αποπομπή από τις εστίες, διωγμοί και μεταφορά πέραν από τη διαχωριστική γραμμή).

Της αρνήσεως να επιτραπεί η επιστροφή των προσφύγων και των διωγμένων στα σπίτια τους, και

Του χωρισμού των οικογενειών, που προέκυψε από τα μέτρα του εκτοπισμού.

Αύτη η διάκριση, που Δεν βρίσκεται μέσα στις εισηγήσεις της εκκαλούσης κυβερνήσεως, θα τηρηθεί από την Επιτροπή στην παρουσίαση και την εκτίμηση της μαρτυρίας που εξασφαλίσθηκε, καθώς και στην άποψη της πάνω στα νομικά σημεία.

Α' Εισηγήσεις των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση έχει υποβάλει ότι από το 1964 η Τουρκία επεδίωξε μια πολιτική, σχετικά με την Κύπρο, που οραματιζόταν την υποχρεωτική ανταλλαγή του πληθυσμού μεταξύ των ελληνικών και τουρκικών Κοινοτήτων, με σκοπό να δημιουργήσει μια κα-τάσταση πραγμάτων, όπου η κάθε μια από τις δύο Κοινότητες θα κατείχε ξε-χωριστό μέρος της Κύπρου. Αύτη η πολιτική έγινε δημοσία γνωστή ως το ούτω καλούμενο Σχέδιο Αττίλα (2).

Η στρατιωτική δράση του 1974 και ιδιαίτερα η δεύτερη φάση της, μεταξύ της 14ης και 16ης Αυγούστου 1973, οργανώθηκε για την εφαρμογή αυτού του σχεδίου, με τη χρήση βίας (3). Οι θη-ριωδίες που διεπράχθησαν στην πορεία αυτής της δράσεως αποτελούν μέρος της τακτικής που θα οδηγούσε στο γεωγρα-φικό διαχωρισμό της Κύπρου, με σκοπό την καταστροφή και τον ξεριζωμό του ελληνικού πληθυσμού των κατεχομένων περιοχών και τη δημιουργία μιας τουρκικής πληθυσμιακής περιοχής (4).

Οι δραστηριότητες των τουρκικών έκπλων δυνάμεων συμπεριελά-μβαναν:

Την εξορία στην Τουρκία ανδρών, που θα συλλαμβάνονταν αιχμάλωτοι (5).

Τη μεταφορά προσώπων (κυρίως γυναικών, παιδιών και γερόντων) στη διαχωριστική γραμμή και τον εκ διωγμό τους σε περιοχές που ελέγχονταν από την εγκαλούσα κυβέρνηση (6). Η κυβέρνηση αναφέρει τον εκ διωγμό, μ' αυτό τον τρόπο, 600 ατόμων από τα χωριά Κάρμι, Τριμίθι, Θέρμια, Καζάφани και Άγιος Γεώργιος, στις 6 Αυγούστου 1974. Και 778

ατόμων, κυρίως από την Καρπασία, μεταξύ της 27ης και 30ης 'Ιου-νίου 1975 (ανάμεσα σ' αυτούς ήταν οι τελευταίοι κάτοικοι των χωριών -Άγιος Σέργιος, Γεράνι, Άχνα, Έγκωμη, Κοιλοψίδα, Δαυλος, Άγιος Γεώργιος και Σπαθάρικο) (8). Εκδιώξεις, σύμφωνα με τους προβαλλόμενους ι-σχυρισμούς, έγιναν το 1976 και επηρέασαν 1.051 άτομα, μεταξύ των οποίων παιδιά και ηλικιωμένους, από τις περιοχές της Κηρύνειας και της Καρπασίας, από τον Ιανουάριο μέ-χρι τον Μάιο 1976 (9).

Την κράτηση ατόμων, που έμειναν στις περιοχές που ελέγχονταν από τις τουρκικές δυνάμεις, σέ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, όπου ήταν υποχρεωμένα να ζουν κάτω από τόσο ά-θλιες συνθήκες, ώστε έφθασαν στο στάδιο της πλήρους απογνώσεως και αναγκάστηκαν να ζητήσουν τη μετα-φορά τους σε ελεγχόμενες από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχές, για να ανακουφιστεί η θέση τους (10). Τον εξαναγκασμό ατόμων, είτε κά-τω από την απειλή των όπλων, ή με απάνθρωπες συνθήκες ζωής, που επιβλήθηκε σ' αυτά από τις τουρκικές στρατιωτικές αρχές, για να υπογρά-ψουν αιτήσεις μεταφοράς τους σέ πε-ριοχές ελεγχόμενες από την εγκαλού-σα κυβέρνηση (11).

Τη δημιουργία τέτοιων συνθηκών στο βορρά της Κύπρου, έτσι ώστε οι Ελ-ληνοκύπριοι να μη θέλουν να επιστρέψουν εκεί, και αν ακόμη τους επιτρεπόταν. Η εγκαλούσα κυβέρνηση παραπονέθηκε ιδιαίτερα για τετελεσμένα γεγονότα, όπως είναι η κατοχή των σπιτιών και των περιουσιών των Ελληνοκυπρίων από τους Τουρκοκυ-πρίους και τους Τούρκους έποικους (12).

Τη συνεχιζόμενη άρνηση παροχής ά-δειας επιστροφής των Ελληνοκυπρίων στις εστίες τους, σε περιοχές ελεγχόμενες από τις τουρκικές δυνάμεις (13).

Το αποτέλεσμα αυτών των μέ-τρων ήταν ότι από τον συνολικό πληθυσμό (περίπου 200.000 Ελληνοκύπριοι) του βορρά, απέμειναν μόνο 14.000 ά-τομα το Σεπτέμβριο του 1974 και πε-ρίπου 8.000 τον Ιούλιο του 1975. Η εγκαλούσα κυβέρνηση υπογράμμισε ότι οι κάτοικοι (περίπου το 40% του ελληνικού πληθυσμού της νήσου) δεν μετακινήθηκαν προς το νότο με δική τους θέληση, εξασκώντας το δικαίωμα της «ελεύθερης κίνησης προς το νότο», όπως διεκήρυξε η τουρκική πλευρά, αλλά ό-λοι είχαν διωχθεί από τον τουρκικό στρατό και δεν τους επιτρέπεται η επιστροφή (14).

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αναφέρθηκε επίσης σέ ορισμένες δηλώσεις πού λέγεται ότι έγιναν από Τούρκους επισήμους. Έτσι ο κυριότερος εκφραστής του τουρκικού Υπουργείου των Εξωτερι-κών, ο κ. Σεμί Ακμπίλ (σύμφωνα με τα αναφερόμενα), δήλωσε ότι οι εναπομείναντες 8.000 Ελληνοκύπριοι στο βορρά, μπορεί, επίσης, να μετακινηθούν. Ο κ. Μπαρουτσού, ο επικεφαλής τού κυπριακού και του ελληνικού τμήματος τού ίδιου Υπουργείου, έχει τροποποιήσει αυτές τις δηλώσεις, λέγοντας ότι μόνο εκείνοι οι Ελληνοκύπριοι πού ζή-τησαν άδεια αναχωρήσεως μετακινήθη-καν, πράγμα που δεν αποτελεί εκδίωξη (15).

Εν τούτοις, σύμφωνα με την εγκαλούσα κυβέρνηση, μερικά μόνον από αυτά τα πρόσωπα εκβιάστηκαν να υπο-γράψουν αιτήσεις για τη μεταφορά τους στα ελεγχόμενα από την κυβέρνηση εδάφη. Η πλειοψηφία όχι μόνο δεν υπέ-γραψε τέτοιες αιτήσεις, αλλά με επιμο-νή αρνιόταν να εγκαταλείψει τις εστίες της. Στην πραγματικότητα, όλοι διώ-χτηκαν διά τής βίας (16)..

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση, πού, για λόγους πού δηλώθηκαν πιο πάνω (17), δεν έλαβε μέρος στη διαδικασία ουσίας, δεν έκανε καμιά δήλωση, σχε-τικά με αυτούς τούς ισχυρισμούς.

Β' Το σχετικό άρθρο τής Συμβάσεως

Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο εκτοπισμός ατόμων από τις εστίες τους, ως είναι ή αιτίαση στις παρούσες προσφυ-γές, εγείρει θέματα βάσει τού άρθρου 8 τής Συμβάσεως (επέμβαση στο δικαίωμα εστίας, ιδιωτικής και οικογε-νειακής ζωής). Σέ συνδυασμό με αυτό σημειώνει την άποψη τής εκκαλούσης κυβερνήσεως ότι «ο εκτοπισμός χιλιά-δων ατόμων από τούς τόπους τής κατοι-κίας τους και ή απαγόρευση να επιστρέψουν σ' αυτές» προκάλεσε «χωρι-σμό των οικογενειών και άλλες επεμβάσεις στην ιδιωτική ζωή» (18).

Το άρθρο 8 τής Συμβάσεως αναφέρει τα ακόλουθα:

Ο καθένας έχει το δικαίωμα να τυγχάνει σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, της εστίας και της αλληλογραφίας του.

Στην άσκηση αυτού του δι-καιώματος δεν μπορεί να υπάρξει καμία επέμβαση των δημοσίων αρ-χών, εκτός εκείνων που είναι σύμ-φωνες με το νόμο και που, σε μία δημοκρατική κοινωνία, επιβάλλονται για τα συμφέροντα της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας ασφά-λειας ή της οικονομικής ευεξίας της χώρας, για την παρεμπόδιση ταραχών ή εγκλημάτων, για την προστασία της υγείας ή των ηθών, ή για την προστασία των δικαιω-μάτων και της ελευθερίας άλλων προσώπων».

Γ' Τα αποδεικτικά στοιχεία

Γενικές πληροφορίες σχετικά με τους εκτοπισμένους στην Κύπρο

Έχοντας υπόψη τους σκοπούς και τη σπουδαιότητα, στις παρούσες προσφυγές, σχετικά με τα παράπονα για τον εκτοπισμό Ελληνοκυπρίων από το βορρά της Κύπρου, που επακολούθησε την τουρκική στρατιωτική δρά-ση του 1974, η Επιτροπή ζήτησε πρώ-τα να εξασφαλίσει γενικές πληροφορίες, σχετικά με τους εκτοπισμούς ατόμων στην Κύπρο.

Η Επιτροπή σημειώνει ότι ο εκτοπισμός ατόμων στην Κύπρο, ως επακόλουθο των γεγονότων του 1974, έ-γινε σε πολύ μεγάλη κλίμακα και κά-λυψε και τους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους, άλλα σέ καταπληκτική πλειοψηφία τους πρώτους. Ο αριθμός των εκτοπισθέντων στο νότο Ελ-ληνοκυπρίων είναι περίπου 180.000, ό-πως αναλύεται πιο κάτω. Ο αριθμός των Τουρκοκυπρίων που κινήθηκαν προς το βορρά είναι 40.000. Σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται 17.000 περίπου, που μεταφέρθηκαν ύστερα από διαπραγμα-τευτικές συμφωνίες (19). Η πλήρης κατάσταση, σχετικά με τα εκτοπισμένα άτομα στην Κύπρο, έχει περιγράψει στις εκθέσεις των Formi και Κάρασεκ προς την Κοινοβουλευτική Σύνοδο του

Συμβουλίου της Ευρώπης (20), καθώς επίσης στις εκθέσεις προόδου του Γ-ενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών για τις εξελίξεις στην Κύπρο(21).

Το γεγονός ότι η καταπληκτική πλειοψηφία του ελληνοκυπριακού πληθυσμού εγκατέλειψε τη βόρεια περιοχή της Κύπρου, ως επακόλουθο της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως του 1974, είναι πασίγνωστο και δεν απαιτεί καμία επιβεβαίωση με ειδική μαρ-τυρία. Σχετικά μ' αυτό η Επιτροπή θα αναφερθεί απλώς στις πιο πάνω (22) αναφερόμενες εκθέσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και των Ηνωμένων Εθνών και στην επίσκεψη των αντιπροσώπων της την 5η Σεπτεμβρίου 1975 σε δυο προσφυγικούς καταυλισμούς στην περιοχή που ελέγχεται από την εγκαλούσα κυβέρνηση (23).

Σχετικά με τον αριθμό των Ελ-ληνοκυπρίων εκτοπισμένων προσώπων, η Αντιπροσωπεία της Επιτροπής άκουσε δύο μάρτυρες, που κρατούσαν υπεύθυνες θέσεις, σχετικά με την ανακούφιση των προσφύγων στην Κύπρο. Ο κ. Γεώργιος Ιακώβου, Διευθυντής της Ειδικής Επιτροπής για τη Μέριμνα και Αποκατάσταση των Εκτοπισμένων προσώπων (οργάνωση που εγκαθίδρυσε η εγκαλούσα κυβέρνηση και που λει-τουργεί από τις 20 Αυγούστου 1974), και η κ. Στέλλα Σουλιώτη, Πρόεδρος της Εταιρείας του Ερυθρού Σταυρού στην Κύπρο.

Η κ. Σουλιώτη δήλωσε ότι υπήρχαν περίπου 26.000 πρόσφυγες, ύστερα από την πρώτη φάση των τουρκικών στρατιωτικών επιχειρήσεων (3 Αυγούστου 1974) και 170.000 ύστερα από τη δεύ-τερη φάση (22 Αυγούστου 1974). Υπολόγισε ότι ο αριθμός πρέπει να έ-φτασε τις 210.000 κατά το Σεπτέμβριο του 1975. (όμως παραδέχτηκε ότι οι αριθμοί της μπορούσαν να είναι λιγότε-ρο αξιόπιστοι από εκείνους που διαθέ-τει ο κ. Ιακώβου (24).

Ο κ. Ιακώβου δήλωσε ότι πριν από τη δημιουργία της Ειδικής Επιτροπής ήταν υπεύθυνος για την καταγραφή των προσώπων που εκτοπίσθηκαν στη διάρκεια της πρώτης φάσεως της στρατιωτικής επιχειρήσεως και ότι τό-τε υπήρχαν γύρω στις 30.000 πρόσφυ-γες. Περαιτέρω είπε ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ειδικής Υπηρεσίας υπήρχαν 182.287 εκτοπισμένα πρόσω-πα κατά το Σεπτέμβριο του 1975. Από αυτά, τα 135.716 δεν ήταν αυτοσυντήρητα και έπαιρναν βοήθεια από την Ειδική Υπηρεσία. Έτσι γνώριζε τους αριθμούς με μεγάλη ακρίβεια. Αρ-χικά ο αριθμός των προσφύγων, που εί-χαν ανάγκη βοήθειας, ήταν 203.000, άλλα πολλά πρόσωπα που είχαν εγκαταλείψει την περιοχή στα νότια σύνο-ρα της περιοχής που ελεγχόταν από την Τουρκία επέστρεψαν εν το μεταξύ εκεί (25).

Από τις εκθέσεις που αναφέρθηκαν πιο πάνω, η Έκθεση Formi στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση, αναφερόμενη σε ημερομηνία που δημοσιεύθηκε από την εγκαλούσα κυβέρνηση, δηλώνει ότι ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων προ-σφύγων έπεσε από τις 203.600 άτομα την 1η Σεπτεμβρίου 1974 στις 179.000 την 21η Νοεμβρίου 1974. 24.000 πρό-σωπα είχαν επιστρέψει στις εστίες τους στη Λευκωσία, η κοντά στην τουρκική ζώνη (27).

Σύμφωνα με έκθεση του Ο.Η.Ε., της 9ης Ιουλίου 1975, ο αριθμός των εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων, κατ' αυτή την ημέρα, ήταν 182.000. Ο ολικός αριθμός τους είχε αυξηθεί κατά 3.000 από την 21η Νοεμβρίου 1974, πρωτίστως, ένεκα της μεταφοράς Ελληνοκυ-πρίων από το βορρά στο νότο (28).

Οι μέθοδοι και η πορεία του εκτοπισμού των Ελληνοκυπρίων περιεγράφηκε από πολλούς μάρτυρες. Η Επιτροπή σημειώνει εδώ τις καταθέσεις, που άκουσε η Αντιπροσωπεία της στην Κύπρο από μάρτυρες που είχαν εγκαταλείψει τη βόρεια περιοχή, ως επακόλουθο των στρατιωτικών γεγονότων το καλοκαίρι του 1974. Και τις δηλώσεις προσώπων που εξετάστηκαν στους προσφυγικούς καταυλισμούς. Μερικοί απ' αυτούς έδωσαν μία πιο γενική περιγραφή της κινήσεως του πληθυσμού, όπως την είχαν δει. Περαιτέρω μαρτυρία περιέχεται σε πολλές από τις γραπτές δηλώσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση. Τελικά υπάρχουν μερικά έγγραφα του Ο.Η.Ε. και εκθέσεις της UNFICYP για ορισμένα επεισόδια, η οι εκθέσεις του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών σε διεθνείς συνομιλίες, που έγιναν υπό την αιγίδα του.

Η μετακίνηση των προσώπων που προκλήθηκε από τη στρατιωτική δράση της Τουρκίας στις δύο φάσεις των πραγματικών μαχών

(20' - 22 'Ιουλίου και 14-16 Αυγούστου 1974)

Από την ενώπιον της Επιτροπής μαρτυρία αποδεικνύεται ότι η πλειοψηφία των εκτοπισμένων ατόμων είναι πρόσωπα που εγκατέλειψαν τις εστίες τους στο βορρά της Κύπρου, εξαιτίας της στρατιωτικής δράσεως της Τουρκίας στις δύο φάσεις των πραγματικών μαχών (20 - 22 Ιουλίου 1974 και 14-16 Αύγουστου 1974).

Σύμφωνα με τη μαρτυρία της κ. Σουλιώτη, οι 170.000 πρόσφυγες, που υπήρχαν στις 22 Αυγούστου 1974, ήταν άνθρωποι που στη μεγάλη πλειοψηφία τους έφυγαν μόνοι τους (29). Αυτό επιβεβαιώθηκε από τον κ. Ιακώβου, που υπογράμμισε τις ψυχολογικές συνθήκες αυτών των ανθρώπων (30). Ανέφερε ότι και ελληνοκυπριακός ακόμη πληθυσμός, τοποθεσιών στις όποιες δεν έφτασαν τα τουρκικά στρατεύματα, έφυγε μακριά και επέστρεψε στα σπίτια του μετά από το σταμάτημα των πραγματικών μαχών (31).

Υπάρχει μαρτυρία που δείχνει ότι η φυγή των Ελληνοκυπρίων από την περιοχή των μαχών άρχισε από τις πρώτες μέρες της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως τον Ιούλιο του 1974. Έκθεση του Ο.Η.Ε., της 22ας Ιουλίου 1974, δηλώνει ότι ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα, που αντιμετώπιζαν όλες οι βοηθητικές στρατιωτικές δυνάμεις του Ο.Η. Ε., ήταν αυτό των προσφύγων, που οι περισσότεροί τους είχαν συγκεντρωθεί στην περιοχή της Κυρήνειας και της Αμμοχώστου (32). Η μάρτυρας κ. Σουλιώτη είπε, επίσης, σχετικά με τα εκτοπισμένα πρόσωπα, ότι στην πρώτη φάση ήταν πολλοί που έφυγαν με τα δικά τους μέσα (33).

Εν τούτοις, η μαρτυρία δείχνει ότι η βασική προσφυγική μετακίνηση έγινε στη διάρκεια της δεύτερης φάσης της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως. Οι μάρτυρες Οδυσσέως και Κανικλίδης, αμφότεροι, πιστεύουν ότι στην αρχή αυτής της φάσεως ο κόσμος έφυγε πανικόβλητος, γιατί ήταν τρομοκρατημένος από τις εντυπώσεις των γεγονότων του Ιουλίου και τις ιστορίες που έλεγαν οι πρόσφυγες από την περιοχή της Κυρήνειας, για τη συμπεριφορά των τουρκικών στρατευμάτων προς τους Ελληνοκύπριους πολίτες (34).

Ο κ. Οδυσσέως είπε στην Επιτροπή ότι ο ίδιος εγκατέλειψε τη Μόρφου στις 14 Αυγούστου 1974, όταν είχε γίνει γνωστό ότι τα τουρκικά στρατεύματα πλησίαζαν στην περιοχή. Ως τη στιγμή που έφτασαν στη Μόρφου, στις 16 Αυγούστου, όλοι οι Ελληνοκύπριοι (περισσότεροι από 6.000), εκτός από 600, είχαν φύγει (35).

Ο κ. Κανικλίδης δηλώνει ότι είχε μείνει στην Αμμόχωστο, γιατί ζούσε με την παράλυτη μητέρα του. Όμως τουλάχιστον τα 95% αν όχι τα 99% του πληθυσμού της Αμμοχώστου έφυγε όταν πληροφορήθηκε ότι οι (δεύτερες) συνομιλίες της Γενεύης είχαν αποτύχει, γιατί «καμία οικογένεια με σώας τας φρένας» δεν μπορούσε να παραμείνει στην Αμμόχωστο, κάτω από τις συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί (36).

Ο μάρτυρας κ. Ιακώβου δήλωσε ότι το χωριό Άχνα κατελήφθη από τον τουρκικό στρατό ύστερα από την κατάπαυση του πυρός στις 16 Αυγούστου 1974. Μόνο τρία πρόσωπα έμειναν σ' αυτό το χωριό. Έξάλλου, ο ντόπιος πληθυσμός και πολλοί πρόσφυγες έμειναν στην Αχερίτου, μέχρις ότου έφτασαν τα τουρκικά στρατεύματα. Το χωριό συνορεύει με την περιοχή της βάσεως της Δεκελείας, Άγιος Νικόλαος, και έγιναν σκέψεις ότι εκεί ήταν ασφαλείς - εσφαλμένα, όπως κατόπιν αποδείχθηκε. Στο χωριό έγινε επίθεση και μερικά πρόσωπα σκοτώθηκαν (37).

Οι επόμενοι μάρτυρες κατέθεσαν στην Επιτροπή ότι οι ίδιοι εγκατέλειψαν, ή είχαν δει άλλους να εγκαταλείπουν, τα σπίτια τους στο βόρειο μέρος της Κύπρου, εξαιτίας των τουρκικών στρατιωτικών επιχειρήσεων, χωρίς κανέναν φυσικό εξαναγκασμό να επιβληθεί εναντίον τους.

α) Οι μάρτυρες ο κ. Ευθυμίου, η κ. Κυπριανού περιέγραψαν πως αυτοί και οι οικογένειές τους, όπως και άλλοι άνθρωποι, εγκατέλειψαν τις εστίες τους κοντά στην Κυρήνεια, με σκοπό να απομακρυνθούν από την περιοχή των μαχών, μόλις αντιλήφθηκαν την άφιξη των τουρκικών δυνάμεων, κατά την πρώτη φάση των στρατιωτικών επιχειρήσεων (20 - 21 Ιουλίου 1974). Εν τούτοις, τελικά, συνελήφθησαν από τους Τούρκους στρατιώτες (38).

β) Ο μάρτυρας δρ Χαραλαμπίδης, πρώην αντιδήμαρχος της Κυρήνειας, κατέθεσε ότι αμέσως ύστερα από την πρώτη περίοδο των μαχών πολλοί άνθρωποι, και αυτός (στις 23 Ιουλίου), εγκατέλειψαν τις εστίες τους στην Κυρήνεια, γιατί δεν αισθάνονταν πιά ασφαλείς, και αναζήτησαν καταφύγιο στο ξενοδοχείο «Ντόουμ, που τότε ήταν κάτω από την προστασία του Ο.Η.Ε. (39).

γ) Ο μάρτυρας Οδυσσέως κατέθεσε ότι εγκατέλειψε τη Μόρφου στις 14 Αυγούστου, προτού τα τουρκικά στρατεύματα φτάσουν εκεί (40).

δ) Ο μάρτυρας Κανικλίδης, από την Αμμόχωστο (41), δήλωσε ότι είδε μέλη της οικογενείας του να μετακινούνται (42) και ότι είχε τηλεφωνικές επαφές με πελάτες του που είχαν εγκαταλείψει την Αμμόχωστο (43), προτού τα τουρκικά στρατεύματα φτάσουν στην πόλη.

ε) Ο μάρτυρας δρ Χατζηκακού, παθο-λόγος, δήλωσε ότι υπηρετούσε σ' ένα στρατιωτικό νοσοκομείο στη Λύση. Ύστερα από μία αεροπορική επιδρομή, μετακίνησε όλους τους ασθενείς από τη Λύση στην Αμμόχωστο. Τότε πήρε διαταγή (πιθανόν από την εγκαλούσα κυβέρνηση) να μείνει στην Αμμόχωστο και να εργάζεται στο εκεί κυβερνητικό νοσοκομείο,

που με τη σειρά του τε-λικά εκκενώθηκε και μεταφέρθηκε στην Όρμηθεια, χωριό που βρίσκε-ται μέσα στην περιοχή των βρετανικών βάσεων στη Δεκέλεια (44).

Από τα πρόσωπα που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυλισμούς, η πρόσφυγας Β είπε ότι αυτή και η οικογένεια της εγκατέλειψαν το χωριό Τραχώνι προτού φτάσουν τα τουρκικά στρατεύματα και ότι είδε και άλλους, επίσης, να φεύγουν (45). Ο πρόσφυγας Δ, από το Παλαίκυθρο, που εκρατείτο στη Βώνη, είπε ότι τα άλλα μέλη της οικογενείας του πέρασαν στον ελληνικό τομέα, εν όψει του κινδύνου (46).

Τρία νεαρά παιδιά στον προσφυγικό καταυλισμό (Η, Ι, J, ηλικίας 11 και 14 χρόνων) δήλωσαν ότι άφησαν τις εστίες τους με τις οικογένειες τους (47).

Από τους μάρτυρες αποδεικνύεται ότι η μετακίνηση των προσφύγων, από οποιοδήποτε μέρος στη βόρεια περιοχή της Κύπρου, σταματούσε μόλις η περιοχή καταλαμβάνόταν από τα τουρκικά στρατεύματα. Μετά τις φάσεις των πραγματικών μαχών (20 - 22 Ιου-λίου και 14-16 Αυγούστου 1974), ό-ποιος Ελληνοκύπριος παρέμενε ακόμη στις περιοχές που τότε ελέγχονταν από τον τουρκικό στρατό, υπέκειτο σε περιορισμούς κινήσεως (48). Και φαί-νεται, ακόμη, ότι οι τουρκικές δυνάμεις σταμάτησαν βιαίως τη φυγή των Ελλη-νοκυπρίων προσφύγων. Πολλές γραπτές δηλώσεις (49) περιγράφουν τη σύλλη-ψη από τα τουρκικά στρατεύματα των προσφύγων αυτών τη στιγμή της φυγής τους.

III. Μέτρα εκτοπισμού που δεν συνδέονται άμεσα με την τουρκική στρατιωτική δράση κατά τις περιόδους

των πρα-γματικών μαχών

Στοιχειοθετείτε ότι υστέρα από το τέλος των πραγματικών μαχών, ο οποιοσδήποτε εκτοπισμός Ελληνο-κυπρίων, μέσα και από τις ελεγχόμενες από τον τουρκικό στρατό περιοχές, γι-νόταν κάτω από την πραγματική επίβλεψη των πολιτικών και στρατιωτικών άρχων σ' αυτές τις περιοχές.

Η Επιτροπή κατέχει μαρτυ-ρίες σχετικά με τις μορφές του τέτοιου εκτοπισμού:

α) Εκτοπισμός Ελληνοκυπρίων, μέσα στις ελεγχόμενες από τον τουρκικό στρατό περιοχές, ιδιαίτερα με τις εκδιώξεις τους από τις εστίες και τις περιουσίες τους (50).

β) Εκδίωξη Ελληνοκυπρίων από τη βόρεια Κύπρο προς τη διαχωριστική γραμμή (51).

γ) Μεταφορά Ελληνοκυπρίων, κατόπιν διαπραγματεύσεων, σε περιοχές ελεγχόμενες από την εγκαλούσα κυ-βέρνηση, ύστερα από κράτηση τους στο βορρά της Κύπρου (52).

δ) Εξορία Ελληνοκυπρίων στην ηπειρωτική Τουρκία, απ' που τελικά απελευθερώθηκαν και μεταφέρθηκαν στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή (53) και

ε) Μεταφορά, ύστερα από τις διαπραγματεύσεις, για ανθρωπιστικούς λόγους, προσώπων που είχαν ανάγκη από ιατρική περίθαλψη, και άλλων προσώπων στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή (54)

α) Εκτοπισμός Ελληνοκυπρίων μέσα στις ελεγχόμενες από τον τουρκικό στρατό περιοχές

Υπάρχει πληθώρα μαρτυριών, σχετικά με τη μετακίνηση μεγάλων ομάδων Ελληνοκυπρίων από τοποθεσίες του βορρά της Κύπρου σε άλλα μέρη, μέσα στην περιοχή την ελεγχόμενη από τον τουρκικό στρατό. Ένας μεγάλος αριθμός προσώπων, στα οποία συμπεριλαμβάνεται σε πολλές περιπτώσεις ολόκληρος ο πληθυσμός που είχε απομείνει στα ελληνοκυπριακά χωριά, μετακινήθηκε από τους συνηθισμένους τόπους της κατοικίας του. Ένας σχετικά μεγάλος αριθμός των κατοίκων αυτών ήταν πρόσωπα που είχαν εγκαταλείψει τις εστίες τους και βρήκαν καταφύγιο στα σπίτια συγγενών ή φίλων και σε ορισμένες περιπτώσεις σε σπίτια ατόμων του εξωτερικού.

Υπάρχουν μαρτυρίες ότι διώχτηκαν πρόσωπα με φυσικό εξαναγκασμό και από τα δικά τους ακόμη σπίτια. Έτσι, η πρόσφυγας Α στον προσφυγικό καταυλισμό του σχολείου του Ορφανοτροφείου δήλωσε ότι αυτή και η οικογένειά της εξεδιώχθησαν από το σπίτι τους στον Άγιο Γεώργιο τον Ιούλιο του 1974 (55). Οι μάρτυρες Κυπριανού και Β. Ευθυμίου δήλωσαν ότι αυτοί και οι ομοχώριοι τους εκβιάστηκαν να φύγουν, υπό την απειλή όπλων που πρόβαλαν από ένα στάβλο ή ένα κελάρι, όπου ήταν κρυμμένοι στρατιώτες (56). Ο μάρτυρας Ανδρονίκου, γενικός διευθυντής του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, κατέθεσε ότι δύο διευθυντές ξενοδοχείων, που είχαν εκδιωχθεί, ήλθαν να τον δουν. Ο ιδιοκτήτης του ξενοδοχείου «Κωνσταντία», στην Αμμόχωστο, που δεν έφυγε με την εκκένωση γιατί είχε μία κόρη κατάκοιτη, εκλήθη από τις τουρκικές στρατιωτικές αρχές να φύγει, αλλιώς θα υφίστατο τις συνέπειες. Μία κυρία, η ιδιοκτήτρια του ξενοδοχείου «Μπελλαπαίς», στην Κυρήνεια, απειλήθηκε ότι θα τη σκότωναν αν αρνιόταν να φύγει (57). Φαίνεται, επίσης, ότι πολλοί άνθρωποι διατάχθηκαν να συγκεντρωθούν σε μερικά κέντρα (σχολεία ή εκκλησίες) στα χωριά τους (58). Στις περιπτώσεις που δεν τους κρατούσαν εκεί (59), τους μετέφεραν μακριά με λεωφορεία και άλλα μεταφορικά μέσα.

Ειδικά στην περίπτωση της πρώτης φάσεως της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως, υπάρχουν μαρτυρίες ότι ομάδες ανθρώπων αποστέλλονταν σε σημεία συγκεντρώσεως έξω από τα χωριά, που τους κρατούσαν για μικρό χρονικό διάστημα και τότε τους επέτρεπαν να επιστρέφουν στα χωριά τους. Βίαιες επιδρομές αυτού του είδους, σε ορισμένα μέρη, επαναλαμβάνονταν πολ-λές φορές. Και, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι χωρικοί, όταν επέστρεφαν, εύρισκαν τα σπίτια τους λεηλατημένα. Τελικά, τους άνδρες τους κρατούσαν

αι-χμαλώτους και τα γυναικόπαιδα τα έ-στελναν εξορία σε ελεγχόμενες από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχές.

Επεισόδια αυτού του είδους έ-χουν επιβεβαιωθεί σε έκθεση του Ο.Η.Ε. της 5ης Αυγούστου 1974 (60). Οι αντιπρόσωποι άκουσαν, επίσης, μερικούς αυτόπτες μάρτυρες που περιέγραψαν τέ-τοια επεισόδια.

Έτσι, ο μάρτυρας Πιρκέττης, ένας 37χρονος δάσκαλος, δήλωσε ότι βρισκόταν σε διακοπές στο βορρά και έμενε σε ένα σπίτι στο Τριμίθι, όταν έφτασαν οι Τούρκοι. Στις 26 και 29 Ιουλίου του 1974, οι κάτοικοι αυτού του χωριού διατάχτηκαν να μαζευτούν στο Μπογάζι. Μετά τους έφεραν πίσω στο χωριό τους και πάλι τους ξαναπήραν στο Μπογά-ζι. Όμως αυτή τη φορά όλους τους άν-δρες, ηλικίας μεταξύ 15 και 70 χρόνων (σ' αυτούς συμπεριλαμβανόταν και ο ί-διος), τους χώρισαν από τις οικογένειες τους και τους οδήγησαν στην Τουρκία

(61). Την οικογένεια του τη μετέφεραν πίσω στο χωριό και λίγες μέρες αργότερα την έδιωξαν στο νότο (62).

Η πρόσφυγας G, στον προσφυγικό καταυλισμό του σχολείου του Ορφανοτροφείου στη Λευκωσία δήλωσε ότι αύ-τη και άλλα πρόσωπα, που είχαν καταφύγει σ' ένα σπίτι Άγγλων στο χωριό Κάρμι, διώχτηκαν και κρατήθηκαν σ' έ-να χωράφι. Εκεί, περίπου 200 άνθρω-ποι, κρατήθηκαν για πολλές ώρες. Κατόπιν τους μετέφεραν στο Μπογάζι, στο δρόμο Λευκωσίας - Κυρήνειας. Κι από εδώ τους μετέφεραν πάλι στο χωριό τους. Τους άνδρες (μέσα σ' αυτούς συμπεριλαμβάνεται και ο γιος της G τους κράτησαν αιχμαλώτους. Αυτήν με άλλους συγχωριανούς, ύστερα από πολλές μέρες, τους απομάκρυναν άπω το χω-ριό και τους κράτησαν υπό περιορισμό (63).

Περιγραφές για παρόμοια επεισόδια περιέχονται σέ πολλές γραπτές δηλώσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση. Μερικές από αυτές αναφέρονται και επιβεβαιώνουν τις πιο πάνω καταθέσεις, σχετικά με τα γεγονότα στο Τρεμίθι και το Κάρμι (64).

Φαίνεται περαιτέρω, από τις μαρτυρίες, ότι σε πολλές περιπτώσεις ομάδες Ελληνοκυπρίων μεταφέρθηκαν, είτε κατ' ευθείαν από τα χωριά τους, είτε από τους χώρους συγκεντρώσεως - όπως αναφέρεται πιο πάνω -, σε διάφορα μέρη κρατήσεως, μέσα στην περιοχή που ελέγχεται από τον τουρ-κικό στρατό.

α) Άνδρες, που κατόπιν ταξινομήθη-καν επίσημα ως «αιχμάλωτοι ή κρα-τούμενοι», στις ενδοκοινοτικές συμ-φωνίες και στα έγγραφα του ΟΗΕ, εστέλλοντο συνήθως στις φυλακές Σαράι ή στο γκαράζ Παυλίδη στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας, ή σε τουρκικά στρατόπεδα στην ύ-παιθρο (π.χ. στο στρατόπεδο Άκραντές). Αργότερα πολλούς από αυτούς τους εξόριζαν στην Τουρ-κία (65).

β) Πολλούς, κυρίως γυναίκες, παιδιά και γέροντες, τους έστελναν σέ ορισμένα κέντρα κρατήσεως. Τα κυριότερα βρίσκονταν στη Γύψου, Μαραθόβουνο, Βιτσάδα, Βώνη και αργότερα στη Μόρφου (66). Η μάρ-τυρας Σουλιώτη υπέβαλε καταλόγους, δίνοντας λεπτομέρειες γι' αυτές τις μεταφορές (67).

γ) Τελικά, μερικά πρόσωπα από την Κυρήνεια και τα γύρω χωριά μεταφέρθηκαν από τουρκικά στρατεύμα-τα στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κυρήνειας. Αυτό επιβεβαιώθηκε από τις εκθέσεις (68) του ΟΗΕ και από καταθέσεις ενώπιον της αντιπροσωπείας. Σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται η μάρτυρας Σουλιώτη (69) και ο Αυτόπτης μάρτυρας δρ Χαραλαμπίδης, που κρατήθη στο ξε-νοδοχείο «Ντόουμ» (70). Άλλα πρόσωπα που πήγαν στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» ή που μεταφέρθηκαν εκεί από τις δυνάμεις του ΟΗΕ για προ-στασία, κρατήθηκαν τελικά από τον τουρκικό στρατό και δεν τους επιτράπηκε να επιστρέψουν στα σπίτια τους (71).

Το καλοκαίρι τού 1975 ή πο-ρεία τού εκτοπισμού των Ελληνοκυπρίων, στο βορρά της Κύπρου, έφτασε στο τέλος της, είτε με την επιστροφή προ-σώπων στα σπίτια τους σ' αυτή την πε-ριοχή, ή με την εκδίωξή τους, ή με τη μεταφορά, κατόπιν διαπραγματεύσεων, στις περιοχές που ελέγχονται από την εγκαλούσα κυβέρνηση.

β) Διωγμοί των Ελληνοκυπρίων από το βορρά της Κύπρου, πέ-ρα από τη διαχωριστική γραμμή (72)

Για τους διωγμούς ομάδων Έλ-ληνοκυπρίων, από την περιοχή που ε-λέγχεται από τον τουρκικό στρατό, την εξορία τους προς τη διαχωριστική γραμμή, γίνεται περιγραφή στην έκθεση του ΟΗΕ, που στηρίζεται στις πληροφορίες της UNFICYP της 5ης Αυγούστου 1974. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, σε μερι-κές από τις γυναίκες και τα παιδιά πολλών χωριών υποδείχτηκε να εγκαταλείψουν τα χωριά τους και να περάσουν τη γραμμή, προς την περιοχή που ελεγχόταν από την Εθνική Φρουρά. Άλλοι μεταφέρθηκαν χωρίς τα υπάρχοντα τους στη Λευκωσία με λεωφορεία και εκεί αφέθηκαν ελεύθεροι, με εντολή να περά-σουν από την «πράσινη γραμμή» στον ελληνοκυπριακό τομέα της πόλης (73).

Για απ' ευθείας διωγμούς, με λεωφορεία και άλλα οχήματα, προς την πράσινη γραμμή, γίνεται επίσης περι-γραφή από τη μάρτυρα Σουλιώτη, που έχει δηλώσει (74) ότι είδε προσωπικά τέτοιους ανθρώπους να φτάνουν. Και εί-χε μεριμνήσει (η κ. Σουλιώτη) να τους τοποθετήσουν στο Γυμνάσιο της Ακρόπολης στη Λευκωσία, όπου είχε εξετάσει μερικούς απ' αυτούς. Ως Πρόεδρος της Εταιρείας του Ερυθρού Σταυρού Κύπρου είχε, επίσης, λάβει διάφορες εκθέσεις από συνεργάτες του Ερυθρού Σταυρού, που φρόντιζαν γι' αυτούς τους εκτοπισμένους, στην πράσινη γραμμή.

Σύμφωνα με τη μάρτυρα, υπήρξαν τρία κύματα τέτοιων διωγμών:

Στις 2 Αυγούστου 1974 περίπου 600 άνθρωποι διώχτηκαν μ' Αυτόν τον τρόπο από το Τρεμίθι, Κάρμι και Άγιος Γεώργιος. Και τα τρία χωριά βρίσκονται ακριβώς στα δυτικά της Κυρήνειας.

Σύμφωνα με δηλώσεις, που έγιναν στον Ερυθρό Σταυρό Κύπρου μεταξύ της 17ης και 24ης Αυγούστου του 1974, το ίδιο έγινε και κατά τη δεύτερη φάση των τουρκικών στρατιωτικών επιχειρήσεων, σχετικά με τα χωριά Ομορφίτα, Τραχούνι, Μάντρες, Ασία και Λιβάδια. Η κ. Σουλιώτη δεν μπορούσε να πει τον ολικό αριθμό των πραγματικών τέτοιων διωγμών κατά τη δεύτερη φάση. Όμως δήλωσε ότι είχε λάβει πληροφορίες που, σύμφωνα μ' αυτές, 300 κάτοικοι της "Ασίας" είχαν καταφύγει στη Δεκέλεια. Τελικά, σύμφωνα με τη μάρτυρα, 900 άνθρωποι, κυρίως από την Καρπασία, διώχτηκαν τον Ιούνιο του 1975. Τις πληροφορίες τις είχε από τους συνεργάτες του Ερυθρού Σταυρού, που υποδέχτηκαν αυτούς τους ανθρώπους. Η μάρτυρας κατέθεσε επίσης μία επιστολή γραμμένη στις 8 Ιουλίου 1975 από τον κ. Ματσουκάρη, υπεύθυνο της Υπηρεσίας για ανθρωπιστικά θέματα, της εκκαλούσης κυβερνήσεως. Η επιστολή απευθύνεται προς τον κ. H. Schmid de Gruneeck, Αρχηγό της Αποστολής της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού στη Λευκωσία και περιγράφει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έγιναν Αυτοί οι διωγμοί (75).

Μαρτυρία, από διαδόσεις (hear-say), σχετικά με απευθείας διωγμούς από το Τρεμίθι και την Ασία εδόθη από τον μάρτυρα Ιακώβου. Ο κ. Ιακώβου κατέθεσε ότι οι άνθρωποι της Ασίας φορτώθηκαν σε λεωφορεία και στάλθηκαν στο χωριό Πέργαμος, που συνορεύει με τις αγγλικής κυριαρχίας βάσεις της Δεκέλειας. Εκεί τους απόλυσαν και τους είπαν να προχωρήσουν προς την άλλη πλευρά (76). Σχετικά με τους διωγμούς από την Καρπασία, ο κ. Ιακώβου παρατήρησε (77) :

«Οι Τούρκοι (οι Τουρκοκύπριοι) στέλνονταν στην ελεγχόμενη από τον τουρκικό στρατό περιοχή, διαρκώς, με διάφορα μέσα. Τα επίσημα μέσα ήταν, αρχικά, η ανταλλαγή αιχμαλώτων και κατόπιν η επανα-σύνδεση των οικογενειών. Αυτό γινόταν με συμφωνίες. Η τελευταία ανταλλαγή, που συμφωνήθηκε στη Βιέννη, επιβλήθηκε από την πρόθεση των Τούρκων να εξορίσουν 10.000 πρόσωπα από τη χερσόνησο της Καρπασίας, έχτος εάν επι-τρεπόταν στους Τούρκους που βρίσκονταν στο νότο να πάνε στο βορρά. Στην πραγματικότητα είχαν αρχίσει να εφαρμόζουν την απειλή τους και εξόρισαν 850 Έλληνες από την περιοχή της Καρπασίας. Στη διάρκεια των συνομιλιών της Βιέννης συμφωνήθηκε όπως η κυβέρνηση επιτρέψει στους Τούρκους που βρίσκονταν στην ελεγχόμενη από την κυβέρνηση περιοχή να πάνε στο βορρά, και οι τουρκικές αρχές θα δέχονταν την επιστροφή των 850 Ελληνοκυπρίων».

Η Αντιπροσωπεία της Επιτροπής άκουσε επίσης πολλά πρόσωπα που δήλωσαν ότι διώχτηκαν από το βορρά της Κύπρου, ή ήταν Αυτόπτες μάρτυρες τέτοιων διωγμών.

Ανάμεσα στους προσφυγές που οι Αντιπρόσωποι εξέτασαν στον προσφυγικό καταυλισμό του Σχολικού Ορφανο-τροφείου της Λευκωσίας, ή πρόσφυγας Α δήλωσε ότι πιέστηκε από τους Τουρ-κοκύπριους να εγκαταλείψει το σπίτι της στον Άγιο Γεώργιο. Τελικά οδηγήθηκε στην πράσινη γραμμή της Λευκωσίας στις 2 Αυγούστου 1974. Όλοι οι άνθρωποι που βρίσκονταν στους καταυλισμούς οδηγήθηκαν μαζί στην πράσινη γραμμή (78).

Μία άλλη γυναίκα, στον ίδιο καταυλισμό, η πρόσφυγας από το Κάρμι, περιέγραψε το διωγμό του πληθυσμού του χωριού της. Όταν τα τουρκικά στρατεύματα έφτασαν, τον Ιούλιο του 1974, οδήγησαν 200 συγχωριανούς της με οχήματα προς το δρόμο Κυρήνειας - Λευκωσίας. Τότε ξεχώρισαν τους άνδρες (ανάμεσα σ' αυτούς και το γιο της G) και τους εξόρισαν στην Τουρκία. Τους υπόλοιπους τους περιόρισαν στα σπίτια για πολλές μέρες. Τελικά, στις 2 Αύγουστου 1974, τους έστειλαν με φορτηγά Αυτοκίνητα στη Λευκωσία, όπου τους άφησαν ελεύθερους, κοντά στην πράσινη γραμμή, στο ξενοδοχείο «Λήδρα Πά-λας» (79).

Ο μάρτυρας Πιρκέττης περιγράφει μία παρόμοια περίπτωση στο Τριμίθι (80). Εξορίστηκε στην Τουρκία (81). Η οικογένειά του, λίγες μέρες ύστερα από το χωρισμό τους, στις 29 Ιουλίου 1974 «λευθερώθηκε» στο νότο (82).

Περιγραφές για ομαδικούς χωρισμούς οικογενειών περιέχονται σε έγγραφες καταθέσεις που υπέβαλε η εγκαλούσα κυβέρνηση. Σύμφωνα με μερικές καταθέσεις, οι καταθέτες διώχτηκαν από τα σπίτια τους (83), ενώ άλλες καταθέσεις αναφέρουν ότι οι καταθέτες περιορίστηκαν σε σπίτια άλλων, ή έφυγαν (84).

Πολλές από αυτές τις καταθέσεις αναφέρονται στα γεγονότα στο Τριμίθι, τα οποία επίσης περιγράφει ο μάρτυρας Πιρκέττης. Επιβεβαιώνουν ολοκληρωτικά την κατάθεσή του και συμπληρώνουν ότι ο πληθυσμός που απέμεινε στο Τριμίθι μεταφέρθηκε στην πράσινη γραμμή με τρία λεωφορεία στις 2 Αύγουστου 1974 (85). Δυο άλλες γραπτές καταθέσεις, που έγιναν από κατοίκους του Αγίου Γεωργίου και τού Κάρμι, συμπληρώνουν τις γραπτές καταθέσεις των προσφύγων A και G (86).

Καταθέσεις σχετικά με τους διωγμούς υποβλήθηκαν επίσης από τον μάρτυρα Τρύφωνα, Πρόεδρο του Συνδέσμου Ιδιοκτητών Γης και Περιουσίας. Από τις καταθέσεις αυτές, που σύμφωνα με τον μάρτυρα έγιναν στο γραφείο του Συνδέσμου, μία περιγράφει τον βίαιο διωγμό 184 προσώπων από ένα ωριό στις 7 Αυγούστου 1974 (87). Άλλη γραπτή κατάθεση, που υποβλήθηκε από τον κ. Τρύφωνα, περιγράφει ομαδικό διωγμό 60 προσώπων, στις 27 Νοεμβρίου 1974 (88).

Τέλος, φιλμ της Κυπριακής Ραδιοφωνικής Εταιρείας παρουσιάζει συνεντεύξεις με κατοίκους του Δαυλού και άλλων χωριών της βορειοανατολικής Κύπρου, που δήλωσαν ότι διώχτηκαν από τα σπίτια τους τον Ιούνιο του 1975. Αυτό το φιλμ προβλήθηκε στα μέλη της Αντιπροσωπείας της Επιτροπής, στο Στούντιο της Λευκωσίας, στις 4 Σεπτεμβρίου 1975 (89).

γ) Μεταφορά, κατόπιν διαπραγματεύσεων, Ελληνικό κυπρίων στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή, μετά από την κράτησή τους στο βορρά της Κύπρου

Υπάρχουν μαρτυρίες σχετικά με τη μεταφορά σημαντικού αριθμού Ελληνοκυπρίων στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή (90).

Σχετικά με την κράτηση πολιτών στο βορρά της Κύπρου, η Επιτροπή σημειώνει ότι πολλοί μάρτυρες θεωρούν ότι τα «στρατόπεδα συγκεντρώσεως» ιδιαίτερα αποτελούσαν σκόπιμα τεχνάσματα για να επιτευχθεί ο ξεριζωμός του ελληνικού πληθυσμού από την περιοχή (91).

Σχετικά μ' αυτό, ορισμένοι αναφέρθηκαν στις δηλώσεις του κ. ZUGER, αντιπροσώπου της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού (IGRG) και του κ. KELLN, αντιπροσώπου του αρμοστού των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (UNHGR), ενώπιον του πρεσβευτού των Ηνωμένων Εθνών κ. WEGKMANN MUNOZ, του κ. Ντενκτάς και του κ. Κληρίδη, κατά τη συνεδρίασή τους της 1 ης Φεβρουάριου 1975 (92) Αυτές οι δηλώσεις, που επίσης υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση (93), αναφέρουν τα ακόλουθα:

ZUGER: Οι άνθρωποι που μεταφέρθηκαν από τα χωριά στη Μόρφου, συγκεντρώθηκαν σ' ένα σχολικό κτίριο, κάτω από συνθήκες συνωστισμού και υπό φρούρηση. Δεν είναι ελεύθεροι να πάνε έξω από το σχολικό κτίριο. Είναι κυρίως ηλικιωμένοι άντρες, γυναίκες και παιδιά. Η κατάσταση είναι η ίδια με εκείνη που υπήρχε στη Βώνη, στη Γύψου και στη Βιτσάδα. Θέλουν να πάνε στο νότο γιατί δεν τους επιτρέπουν να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Δεν έχουμε σημειώσει οποιαδήποτε σημάδια φυσικής πιέσεως πάνω σ' αυτούς. Όμως είναι φανερό ότι, υστέρα από εξάμηνο περιορισμό, αισθάνονται ότι δεν έχουν καμία ελπίδα. Με την εξαίρεση μίας οικογένειας, δεν επιτρέπεται στους Μορφίτες ούτε στα σπίτια τους να ζουν. Οι γιατροί μας ανησυχούν για τη ζωή αυτών των ανθρώπων. Πολλοί Απ' αυτούς βρίσκονται σέ απόγνωση. Είναι ξαπλωμένοι στο πάτωμα, αδιαφορούν πλήρως για το κάθε τι που συμβαίνει γύρω τους. Το μόνο που κάνουν είναι να φωνάζουν διαμαρτυρόμενοι. Ο Ερυθρός Σταυρός τους προσφέρει οποία βοήθεια μπορεί, σε φάρμακα κλπ. Όμως Αυτό δεν είναι αρκετό. Για λόγους ανθρωπιστικούς επιμένουμε ότι πρέπει να μεταφερθούν στο νότο.

KELLN: Πρέπει να γίνει διάκριση της τωρινής τους καταστάσεως, των τελευταίων δύο μηνών, με εκείνη που είχαν όταν ζούσαν στα χωριά τους. Προτού μετακινηθούν από τα χωριά τους, δεν ήθελαν να πάνε στο νότο. Ήθελαν να παραμείνουν στα σπίτια τους. Τώρα, που έχουν μετακινηθεί στη Μόρφου, οι φυσικές συνθήκες μέσα στις όποιες ζουν είναι απελπιστικές. Είναι περιορισμένοι σ' ένα σχολικό κτίριο. Δεν τους επιτρέπεται να κινηθούν έξω από το κτίριο. Τα νεύρα τους έσπασαν. Είναι ξαπλωμένοι στο πάτωμα και κραυγάζουν. Από όσα γνωρίζουμε, μεταφέρθηκαν από τον τουρκικό στρατό, χωρίς καμία εξήγηση. Δεν τους επιτράπηκε να μεταφέρουν τα έπιπλά τους, ούτε τα προσωπικά τους αντικείμενα, έχτος από λίγα ρούχα. Τους είχα επισκεφθεί προηγουμένως και ήταν ευτυχείς στις εστίες τους, στα χωριά τους.

ZUGER: Έχουν ζητήσει να μεταφερθούν στο νότο, μετά τη μετακίνηση από τα χωριά τους. Προηγουμένως, όταν τους είχαμε επισκεφθεί στα χωριά τους, μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι ήταν ευτυχείς στις εστίες τους.

Έχοντας υπόψη αυτές τις δηλώσεις, η Επιτροπή έκρινε χρήσιμο να εξετάσει τις συνθήκες της απελευθέρωσης και της μεταφοράς των Ελληνοκυπρίων από τα διάφορα μέρη της κρατήσεως τους στο βορρά της Κύπρου προς τις περιοχές τις ελεγχόμενες από την εγκαλούσα κυβέρνηση.

Υπάρχουν μαρτυρίες ότι η μεταφορά προσώπων, που εκρατούντο για μεγαλύτερη περίοδο-αντίθετα από εκείνους που μεμονωμένα διώχτηκαν ύστερα από σύντομη περίοδο κρατήσεως (94)-, έγινε επάνω στην αμοιβαία βάση των ενδοκοινοτικών συμφωνιών, που συνήφθησαν μετά τη Διακήρυξη της Γενεύης μεταξύ των υπουργών των Εξωτερικών της Ελλάδος, της Τουρκίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της 30ής Ιουλίου 1974 (95). Η παράγραφος 3 D αυτής της Διακηρύξεως (96) αναφέρει τα ακόλουθα:

Οι στρατιωτικοί και οι πολίτες που κρατούνται, εξαιτίας των πρόσφατων εχθροπραξιών, πρέπει ή να ανταλλάγουν ή να απολυθούν, κά-τω από την επίβλεψη της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, μέσα στο συντομότερο χρονικό διάστημα».

Στις 4 Αύγουστου 1974 η τουρ-κική πρεσβεία στη Λευκωσία έστειλε το ακόλουθο μήνυμα στην UNFICYP, με την παράκληση να το διαβιβάσει στις ελληνοκυπριακές αρχές:

«Αναφορικά με την παράγραφο 3 (d) της Διακηρύξεως της Γενεύης, η Τουρκία εκδηλώνει την επιθυμία της ν' απολύσει όλους τους πολίτες Έλληνες και Ελληνοκύπριους, που βρίσκονται στις ελεγχόμενες από την Τουρκία περιοχές, ανεξάρτητα από τον αριθμό τους. Η Τουρκία αναμένει μία παρόμοια δήλωση από τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη και η ICRC (Διεθνής Ε-πιτροπή Ερυθρού Σταυρού) ο-φείλει να αναλάβει τις ευθύνες της, να εκτελέσει σχετικά μ' αυτό το καθήκον της, και να εκφράσει την ετοιμότητα της για συνεργασία. Η Τουρκία δίνει προτεραιότητα στην απελευθέρωση των πολιτών. Μόλις η απόλυση των πολιτών συμπληρωθεί, θ' ακολουθήσει η ανταλλαγή των αιχμαλώτων». (21).

Οι ενδοκοινοτικές συνομιλίες είχαν τότε αρχίσει, ύστερα από την επίσκεψη του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ στην Κύπρο (25 - 27 Αυγούστου 1974) (98). Διεξήχθησαν μεταξύ του προσωρινού προέδρου Κληρίδη και του αντιπροέδρου Ντενκτάς, με τη βοήθεια του ειδικού Αντιπροσώπου του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ πρεσβευτού WECK- MANN - MUNOZ και τριών άλλων επισήμων. Σ' αυτούς συμπεριλαμβανόταν ένας αντιπρόσωπος του αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες. Παραβρι-σκόταν επίσης και ο Αντιπρόσωπος της ICRC (99).

Στις 6 Σεπτεμβρίου 1974 επιτεύχθηκε μία πρώτη προκαταρκτική συμφωνία για την άμεση επεξεργασία ενός σχεδίου για τη γενική απόλυση των φυλακισμένων και κρατουμένων. Και προνόησε να δοθεί επείγουσα προ-τεραιότητα στο σχέδιο για την απόλυ-ση των ασθενών και πληγωμένων αιχμα-λώτων και κρατουμένων που είχαν ηλικία κάτω των 18 και άνω των 50 χρό-νων (100).

Συμφωνία της 11ης Σεπτεμ-βρίου 1974 προνόησε για την απόλυση ορισμένων ειδικών κατηγοριών αιχμα-λώτων και κρατουμένων, που συμπεριλάμβαναν πρόσωπα κάτω των 18 χρό-νων, φοιτητές, δασκάλους και ασθενείς και πληγωμένους, φυλακισμένους και κρατουμένους (101). Σέ επόμενη συνε-δρίαση (13 Σεπτεμβρίου 1974) πρώ-τη προτεραιότητα δόθηκε στην ανταλλαγή των ασθενών και πληγωμένων, φυλακισμένων και κρατουμένων. Οι κατη-γορίες των προσώπων που έπρεπε να απολυθούν επεκτάθηκαν στους γέρον-τες (από 55 ετών και άνω) στους ιε-ρείς, το ιατρικό και το παραϊατρικό

προσωπικό (102). Η πρώτη ανταλλαγή των ασθενών και πληγωμένων, με βάση τις ανωτέρω συμφωνίες, διευθετήθηκε από την ICRC, με τη βοήθεια της UNFICYP και τις ιατρικές και βοήθητικές οργανώσεις, αμφοτέρων των Κοινοτήτων, στο ξενοδοχείο «Λήδρα Πάλας» της Λευκωσίας, στις 16 Σεπτεμβρίου 1974. Άνταλλάχτηκαν 116 Έλληνοκύπριοι και 126 Τουρκοκύπριοι, που μεταφέρθηκαν στο ξενοδοχείο με λεωφορεία (103). Η ανταλλαγή των ασθενών και των πληγωμένων αιχμαλώτων και κρατουμένων συμπληρώθηκε στις 21 Σεπτεμβρίου 1974, οπότε απολύθηκαν 111 Τουρκοκύπριοι και 42 Έλληνοκύπριοι.

Το σχέδιο της IGRG, για την απόλυση όλων των υπολοίπων αιχμαλώτων και κρατουμένων, εγκρίθηκε στην ενδοκοινοτική συνεδρίαση της 20ής Σεπτεμβρίου 1974, με τη συμπλήρωση εκ μέρους των ενδιαφερομένων μερών των καταλόγων των αιχμαλώτων και κρατουμένων (105) και ετέθη σε εφαρμογή από τις 23 Σεπτεμβρίου (106). Ύστερα από μία προσωρινή διακοπή, που σχετιζόταν με τη μεταφορά των αιχμαλώτων από την Τουρκία (107), συμπληρώθηκε στις 31 Οκτωβρίου του 1974.

Σύμφωνα με έκθεση του ΟΗΕ, της 6 Δεκεμβρίου 1974 (106), 5.816 συνολικά αιχμάλωτοι απολύθηκαν από αμφότερες τις πλευρές, βάσει αυτού του προ-γράμματος. Η σύνθεσή τους ήταν η ακόλουθη: Έλληνοκύπριοι 2.487, Τουρκοκύπριοι 308, Έλληνες υπήκοοι 9, Τούρκοι υπήκοοι 12.

Φαίνεται, εν τούτοις, ότι πρόσωπα που βρίσκονταν σε κέντρα κράτησεως δεν είχαν ταξινομηθεί ως αιχμάλωτοι ή κρατούμενοι, και ότι ο ανωτέρω αριθμός των 2.487 Έλληνοκυπρίων αιχμαλώτων και κρατουμένων αφορούσε κυρίως πρόσωπα που είχαν απολυθεί ύστερα από την εξορία τους στην Τουρκία. Στην πραγματικότητα η πλειοψηφία τους φαινόταν ότι ήταν εξόριστοι και μόνο μία μικρή αναλογία ήταν πρόσωπα που εκρατούντο στις φυλακές Σαράι ή στο γκαράζ Παυλίδη στη Λευκωσία.

Η μάρτυρας κ. Σουλιώτη βεβαιώνει ότι αυτά ήταν τα δυο μέρη όπου εκρατούντο οι αιχμάλωτοι του πολέμου από την τουρκική πλευρά (107).

Η κ. Σουλιώτη κατέθεσε για ολικό αριθμό 2.526 Έλληνοκυπρίων αιχμαλώτων πολέμου που απολύθηκαν, και από τους οποίους οι 2.380 είχαν μεταφερθεί στην Τουρκία (108).

Όταν οι ενδοκοινοτικές συνομιλίες επανελήφθησαν, κάτω από την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ στη Βιέννη, αργά τον Απρίλιο του 1975, αμφότερες οι πλευρές διακήρυξαν ότι, από ότι γνώριζαν, δεν υπήρχαν αδήλωτοι αιχμάλωτοι πολέμου (109). Η διαβεβαίωση αυτή επανελήφθη στον τρίτο γύρο των συνομιλιών της Βιέννης, τον Αύγουστο του 1975 (110). Αλλά οι διακηρύξεις αυτές, κατά τα φαινόμενα, δεν αναφέρονταν στα πρόσωπα που εκρατούντο στα στρατόπεδα αιχμαλώτων στο βορρά της Κύπρου.

Η μεταφορά προσώπων από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως του βορρά της Κύπρου έγινε έπειτα από ειδικές συμφωνίες, οι οποίες συνεχίστηκαν σε ενδοκοινοτικό επίπεδο τον Νοέμβριο του 1974. Έτσι, στις 11 Νοεμβρίου συμφωνήθηκε όπως περίπου 1.500 Έλληνοκύπριοι που εκρατούντο στη Βώνη και Γύψου θα εστέλλοντο στον νότο. Σύμφωνα με έκθεση του ΟΗΕ, η απελευθέρωση 389 Έλληνοκυπρίων από τη Βώνη συμπληρώθηκε στις 18 Νοεμβρίου 1974. Η εκκένωση της Βώνης συμπληρώθηκε στις 30 Νοεμβρίου. Έτσι, ένα σύνολο 1.125 ατόμων μετακινήθηκε προς το νότο και, ταυτόχρονα, κάπου 250 Τουρκοκύπριοι από τις Μάνδρες μεταφέρθηκαν στο βορρά της Κύπρου (111).

Η μάρτυρας κ. Σουλιώτη κατέ-θεσε όμως σχετικά με την εκκένωση των κέντρων κρατήσεως το Νοέμβριο του 1974 ότι:

«Ο ολικός αριθμός των προσώ-πων σ' αυτά τα στρατόπεδα ήταν περίπου 2.440. Μεταφέρθηκαν μεταξύ της 15ης και 29ης Νοεμ-βρίου 1975». (112).

Στην ερώτηση πως έγινε η μεταφορά, η μάρτυρας απάντησε:

«Τους μετέφερε 6 Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, υστέρα από συμ-φωνία μεταξύ του κ. Κληρίδη και του κ. Ντενκτάς. Τους μετέφεραν στον ελληνικό τομέα και όλοι πα-ραδόθηκαν στον Ερυθρό Σταυρό Κύπρου». (Τον όποιον η μάρτυρας είναι πρόεδρος) (113).

Τελικά, από την έκθεση Προό-δου των δραστηριοτήτων του ΟΗΕ στην Κύπρο, που καλύπτει την περίοδο 7 Δε-κεμβρίου 1974 ως τις 9 Ιουνίου 1975, διαπιστώνεται ότι από τους 250 Ελλη-νοκύπριους, που συγκεντρώθηκαν στη Μόρφου από τα γύρω χωριά, όλοι, έκτος από 21, εκτοπίσθηκαν στο νότο (114).

Πολλές από τις προφορικές και γραπτές δηλώσεις προσώπων που εκρατούντο στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως δεν περιγράφουν τις συνθήκες της μεταφοράς τους στο νότο της Κύπρου. Εν τούτοις, φαίνεται ότι υπήρξε ένα γε-νικό αίσθημα ανακουφίσεως, ότι, επιτέλους, τους επετράπη να φύγουν.

Σχετικά με τη μεταφορά στο νό-το της Κύπρου προσώπων που ήταν περιορισμένα στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κυρήνειας, η Επιτροπή δεν βρήκε καμία μαρτυρία για ειδικές ενδοκοινοτικές διευθετήσεις. Ενώ αυτά τα πρόσωπα βρίσκονταν ακόμη κάτω από την προστατευτική φρούρηση του ΟΗΕ, ο ΟΗΕ είχε προβεί σε ανεπιτυχείς προσ-πάθειες να εξασφαλίσει άδεια για την επιστροφή στα σπίτια τους (116). Ο ΟΗΕ είχε μεγαλύτερη επιτυχία στο χωριό Μπελλαπαΐς, όπου από τις 2.000 Ελληνοκυπρίους, που βρίσκονταν κάτω από την προστατευτική φρούρηση του ΟΗΕ, επετράπη στους 100 να πάνε στα σπίτια τους και να κινηθούν ελεύθερα (117). Σχετικά με το ξενοδοχείο «Ντόουμ» ανακοινώθηκε τελικά ότι στην πε-ρίοδο από τις 7 Δεκεμβρίου 1974 ως τις 9 Ιουνίου 1975, από τα 350 πρόσωπα, που είχαν περιοριστεί εκεί, παρέμειναν μόνο 53. Από τα 297 που έ-φυγαν επετράπη σε εφτά, από τις τουρκοκυπριακές αρχές, να επιστρέψουν στα σπίτια τους στην Κυρήνεια (118). Οι υπόλοιποι φαίνεται ότι βαθμιαία στάλθηκαν στο νότο της Κύπρου.

Ο μάρτυρας κ. Χαραλαμπίδης, ιατρός και πρώην αντιδήμαρχος της Κυρήνειας, που έκρατηθη στο ξενο-δοχείο «Ντόουμ» από τον Ιούλιο του 1974, δήλωσε ότι «εξορίστηκε» από το ξενοδοχείο «Ντόουμ» στις 5 Απριλίου 1975, υστέρα από διαμαρτυρία του προς τις τουρκικές αρχές, ότι του αρνήθηκαν άδεια να πάει για να εξετάσει έναν άρρωστο στις 21 Μαρτίου. Του δόθηκε δύο μέρες προθεσμία για να εγκαταλείψει την Κυρήνεια: «Το μήνυμα έφτασε μέσω του Ερυθρού Σταυρού, με ένα γράμμα του κ. Ντενκτάς προς τον κ. Κληρίδη, όπου έγραφε ότι αν δεν φύ-γω μέσα σε δύο μέρες, θα με φυλάκιζαν και θα με ανέκριναν» (119).

δ) Η εξορία Ελληνοκυπρίων στην ηπειρωτική Τουρκία και ή τε-λική απόλυσή τους στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυ-βέρνηση περιοχή

Όπως αναφέρεται πιο κάτω (120) περίπου 2.000 Ελληνοκύπριοι άνδρες εξορίστηκαν και κατόπιν κρατήθηκαν στην Τουρκία. Η εγκαλούσα κυ-βέρνηση ομιλεί «για βίαιο εκπατρισμό» (121). Εν τούτοις δεν είναι καθαρό ως ποιο βαθμό ο εκτοπισμός αυτών των προσώπων από τις εστίες τους συνεχι-ζόταν μετά την επιστροφή τους στην Κύπρο και, Ιδιαίτερα, υστέρα από την εκδίωξη τους στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή. Μία ορισμένη αναλογία ήταν στρατιώτες της Έθνικής Φρουράς, και μπορεί να υποτεθεί ότι μερικοί απ' αυτούς ήταν κά-τοικοι της περιοχής που ακόμη ελέγχεται από την εγκαλούσα κυβέρνηση, ό-που επέστρεψαν. Μερικοί από τους πο-λίτες που είχαν εξοριστεί, μπορεί επίσης να ήταν κάτοικοι αυτής της περιοχής. Στην πραγματικότητα, ο μάρτυ-ρας Πιρκέττης δήλωσε ότι βρισκόταν στο βορρά για διακοπές όταν συνελήφθη αιχμάλωτος (122).

Εξάλλου, από ορισμένες προφο-ρικές και γραπτές μαρτυρίες αποκαλύπτεται ότι στρατιώτες της Εθνικής Φρουράς και άλλα πρόσωπα, που εξορίστηκαν, είχαν συλληφθεί στα σπίτια τους ή υστέρα από το διώξιμο από τα σπίτια τους, στο βορρά της Κύπρου. Σχετικά μ' αυτό η Επιτροπή αναφέρεται σε μαρτυρίες που σημειώθηκαν πιο πάνω (123).

Οι διευθετήσεις για την απόλυση προσώπων που εξορίστηκαν στην Τουρκία φαίνεται ότι περιλαμβάνονται στις γενικές συμφωνίες για την ανταλλαγή ειδικών κατηγοριών αιχμαλώτων και κρατουμένων και για την απόλυση όλων των υπόλοιπων αιχμαλώτων και κρατουμένων, σύμφωνα με το σχέδιο της IGRG. Τα διαθέσιμα πάνω σ' αυτό το θέμα ντοκουμέντα του ΟΗΕ δεν κάνουν διακρίσεις μεταξύ των προσώπων που εξορίστηκαν στην Τουρκία και των άλ-λων αιχμαλώτων και κρατουμένων. Στην πραγματικότητα, η πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων και κρατουμένων, που απολύθηκαν βάσει της Διακηρύξεως της Γενεύης της 30ής Ι-ουλίου 1974 και των κατοπινών ενδοκοι-νοτικών συμφωνιών σχετικά «με τους αι-χμαλώτους και τους κρατούμενους», φαί-νεται να είναι πρόσωπα που είχαν εξοριστεί στην Τουρκία (124).

Έτσι, στα ντοκουμέντα του ΟΗΕ της 18ης Σεπτεμβρίου 1974 γίνε-ται ειδική αναφορά ότι η δεύτερη ανταλλαγή, σύμφωνα με την ενδοκοινοτική συμφωνία της 13ης Σεπτεμβρίου 1974, αναμένει την επιστροφή των ασθενών και των πληγωμένων Ελληνοκυπρίων από την Τουρκία (125).

Σύμφωνα με έκθεση τού ΟΗΕ της 3ης Οκτωβρίου 1974 (126), η γενική απόλυση αιχμαλώτων και κρατουμένων ανεστάλη προσωρινά στις 25 Σεπτεμβρίου 1974 για δύο λόγους: Οι υπόλοιποι Ελληνοκύπριοι αιχμάλωτοι δεν είχαν ακόμη επιστρέψει από την Τουρκία, και σέ 164 περίπου Ελληνο-κυπρίους κρατούμενους - που είχαν επιλέγει για να επιστρέψουν στα σπίτια τους, σε περιοχές κάτω από τον τουρ-κικό έλεγχο - δεν επετράπη η επιστροφή από τις τουρκικές δυνάμεις και εκρατούντο στο τουρκοκυπριακό τομέα της Λευκωσίας (127).

Εν τούτοις οι δυσκολίες αυτές υπερσκελίστηκαν κατά την ενδοκοινοτική συνεδρίαση της 30ής Σεπτεμβρίου '74. Η συμφωνία, που επετεύχθη σ' αυτή τη συνεδρίαση, δηλώνει ανάμεσα σ' άλλα:

α) Διευθετήσεις έχουν γίνει για την επιστροφή των Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων και κρατουμένων από την Τουρκία.

β) Στους εξόριστους Έλληνο-κύπριους, που η τακτική διαμονή τους βρίσκεται στις ελληνοκυπριακές περιοχές, θα παρασχεθούν διευκολύνσεις για επιστροφή στα σπίτια τους. Το ίδιο θα εφαρμοσθεί και για τους Τούρκους...». (128).

Σύμφωνα μ' αυτές τις συμφωνίες, 106 Ελληνοκύπριοι αιχμάλωτοι και κρατούμενοι επέστρεψαν στα χωριά τους στην Καρπασία στις 2 Οκτωβρίου, 35 επέστρεψαν στο χωριό Μπελλαπαΐς και 3 στη Μόρφου στις 3 Οκτωβρίου όλοι σε περιοχές κάτω από τουρκικό έλεγχο. Δεκαεννιά προτίμησαν να πάνε στο νότο και παραδόθηκαν στις ελληνοκυπριακές αρχές μέσω της ICRC, στις 3 Οκτωβρίου, στο «Λήδρα Πάλας» (129).

Σύμφωνα με την Έκθεση Προόδου τού Γενικού Γραμματέως του ΟΗΕ, στις 6 Δεκεμβρίου 1974, 533 συνολικά Ελ-ληνοκύπριοι αιχμάλωτοι και κρατούμε-νοι πήγαν στα χωριά τους στο βορρά (δηλαδή τα 20% περίπου από τους 2. 487 που είχαν απολυθεί (130).

Εν τούτοις δεν είναι σαφές κατά πόσον οι Ελληνοκύπριοι αιχμάλωτοι, που τους επιτράπη να επιστρέψουν στα σπίτια τους .στο βορρά της Κύπρου, εκρατούντο όλοι στην Τουρκία. Η Επιτροπή σημειώνει ότι η εγκαλούσα κυβέρνηση αναφέρθηκε, αποκλειστικά, σε «πρώην αιχμαλώτους, που κρατήθηκαν στην Τουρκία και που τώρα κατοικούν στις τουρκο-κρα-τούμενες περιοχές», με την υποχρέωση δύο φορές την ημέρα να παρου-σιάζονται στις τοπικές τουρκικές αρχές (131).

Επιπροσθέτως προς τις τεκμηριωμένες, στις δημοσιεύσεις του ΟΗΕ, μαρτυρίες, η Επιτροπή εξασφάλισε επίσης άμεσες μαρτυρίες για την από-λυση των αιχμαλώτων από την Τουρ-κία. Έτσι, από τη δήλωση του μάρτυρος Πιρκέττη αποδεικνύεται ότι οι αι-χμάλωτοι δεν ρωτήθηκαν, ούτε τους είπαν εκ των προτέρων, που θα τους απέλυαν. Απλούστατα μεταφέρθηκαν πίσω στην Κύπρο και αφέθηκαν ελεύθεροι στο ξενοδοχείο «Λήδρα Πάλας» (132).

Στα στούντιο του Ραδιοφωνι-κού Σταθμού της Λευκωσίας, η αντιπροσωπεία της Επιτροπής είδε δύο φιλμς του Κυπριακού Ραδιοφωνικού Σταθμού, που κατέγραφαν την άφιξη των απολυθέντων αιχμαλώτων πολέμου, στην ό-ποια προηγουμένως ο κ. Πιρκέττης είχε αναφερθεί (133).

Μεταφορά, κατόπιν διαπραγμα-τεύσεων, για ανθρωπιστικούς λόγους, προσώπων που είχαν ανάγκη Ιατρικής περιθάλψεως και άλλων προσώπων στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή

Επί πλέον της ομαδικής μεταφοράς ορισμένων ομάδων Ελληνοκυ-πρίων αιχμαλώτων και κρατουμένων, ως οι πιο πάνω περιγραφές (134), ένας αριθμός ατόμων μεταφέρθηκαν στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνη-ση περιοχή για λόγους ανθρωπιστικούς. Συνήθως τους μετέφεραν με τη βοήθεια είτε της IGRG η της UFIGYP, βάσει γενικών ή ειδικών διευθετήσεων.

Ειδικότερα, μία ενδοκοινοτική συμφωνία επετεύχθη στις 30 Σεπτεμβρίου 1974, που θέσπιζε διευκολύνσεις προς πρόσωπα που χρειάζονταν ιατρική περίθαλψη. Σ' αυτά συμπεριλαμβάνονταν και έγκυες γυναίκες, που έπρεπε να μεταφερθούν στο δικό τους τομέα, για να τύχουν εκεί περιποιήσεως σε νοσοκομεία και κλινικές (135).

Η υποεπιτροπή για ανθρωπιστικούς σκοπούς ανέλαβε καθήκοντα, ύστερα από απόφαση των κ.κ. Κληρίδη και Ντενκτάς, στις 17 Ιανουαρίου 1975. Στα καθήκοντα συμπεριλαμβανόταν και η μεταφορά στο νότο και στο βορρά κρατούμενων παιδιών, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων (136).

Ξέχωρα από τα προαναφερθέντα γενικά μέτρα, μερικές υποθέσεις φαίνεται ότι συζητήθηκαν μεμονωμένα στις ενδοκοινοτικές συνομιλίες και ιδίως στις ιδιαίτερες συναντήσεις μεταξύ των κ.κ. Κληρίδη και Ντενκτάς, στο τέλος κάθε συνόδου. Έτσι, η μάρτυρας Σουλιώτη ανέφερε ότι ένα δεκαεξάχρονο αγόρι, που επέζησε ύστερα από ένα μαζικό φονικό, μεταφέρθηκε στις 7 Ιουνίου του 1975, με επέμβαση του κ. Κληρίδη (137). Ο μάρτυρας Στυλιανού δήλωσε ότι είχε επισύρει την προσοχή του κ. Κληρίδη στην ανάγκη της μεταφοράς ορισμένων κοριτσιών που είχαν βιασθεί (138).

Η πραγματική μεταφορά, στην κάθε περίπτωση, γινόταν με τη βοήθεια της ICRG ή του ΟΗΕ. Έτσι, μία έκθεση του ΟΗΕ από 6 Δεκεμβρίου, αναφέρει ότι η VNCIVPOL (139) βοήθησε σε μεγάλο βαθμό στο πρόγραμμα της ανθρωπιστικής αρωγής, παρέχοντας μεταξύ άλλων συνοδεία για τη μεταφορά προσώπων για ιατρικούς και άλλους σκοπούς (140). Μία περαιτέρω έκθεση του ΟΗΕ, που καλύπτει την περίοδο ως τις 9 Ιουνίου 1975, αναφέρει ότι οι ιατροί της UNFICYP εξέταζαν περιπτώσεις που σχετίζονταν με την εκκένωση (141).

Οι καταθέσεις πάνω σε εξατομικευμένα περιστατικά, που δόθηκαν από μάρτυρες ενώπιον της αντιπροσωπείας της Επιτροπής, αναφέρουν ότι συχνά σημαντικά εμπόδια έπρεπε να υπερπηδηθούν, μέχρις ότου η μεταφορά τελικά συμφωνηθεί.

Έτσι, στην περίπτωση που αναφέρθηκε από τη μάρτυρα Σουλιώτη, εκείνη του δεκαεξάχρονου αγοριού, που τελικά μεταφέρθηκε ύστερα από επέμβαση του κ. Κληρίδη, έγινε μία προγενέστερη προσπάθεια του Υπατου Αρμοστή του ΟΗΕ, για τους πρόσφυγες, πρίγκιπα Σαντρουντίν Αγά Χάν, να παραλάβει το παιδί μαζί του, όταν είχε επισκεφθεί το βόρειο τμήμα της Κύπρου, στις 20 Αυγούστου 1974. Όμως ένας αξιωματικός Τούρκος επενέβη και έβγαλε το παιδί έξω από το Αυτοκίνητο του Υπατου Αρμοστή. Σύμφωνα με τη μαρτυρική κατάθεση, αυτό το επεισόδιο κινηματογραφήθηκε και προβλήθηκε στην τηλεόραση (142).

Ο μάρτυρας δρ Χαραλαμπίδης, πρώην αντιδήμαρχος της Κυρήνειας, που εξακολουθούσε να ασκεί το επάγγελμα του ιατρού, ενώ βρισκόταν περιορισμένος στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κυρήνειας, μίλησε για επείγουσες περιπτώσεις, που διευθετήσε με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού. Μολονότι συναντούσε μεγάλες δυσκολίες σε μερικές περιπτώσεις (143).

Άλλος μάρτυρας, ο δρ Χατζηκακού, ανέφερε την περίπτωση ενός από τους ασθενείς του που, ύστερα από κράτηση πολλών μηνών, παραδόθηκε στον κ. Κληρίδη, μέσα στο γραφείο του κ. Ντενκτάς, στις 7 Αύγουστο 1975 (144).

Ο μάρτυρας Κανικλίδης δήλωσε ότι ο ΟΗΕ μετέφερε τον ίδιο και την παράλυτη μητέρα του από την πόλη της Αμμοχώστου στην ελεγχόμενη από την κυ-βέρνηση περιοχή, αφού ο ΟΗΕ είχε πά-ρει πληροφορίες από τους συγγενείς του. Πολύς καιρός πέρασε μέχρις ότου εξασφαλίσει τελικά την άδεια για αναχώρηση (145).

Στον τρίτο γύρο των συνομι-λιών της Βιέννης συμφωνήθηκε γενικά, επί διακοινοτικού επιπέδου, ότι οι Ελ-ληνοκύπριοι που βρίσκονταν στο βορρά της νήσου ήταν ελεύθεροι να μείνουν, άλλα μπορούσε να τους επιτραπεί να μετακινηθούν στο νότο, με αίτησή τους και χωρίς να υποστούν οποιοδήποτε εί-δος καταναγκασμού (146).

Μία ενδιαμέση έκθεση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, από 13 Σεπτεμβρίου 1975, λέει ότι σε 149 Ελληνο-κύπριους επετράπη να μετακινηθούν στο νότο, πάνω σ' αυτή τη βάση (147).

Η άρνηση άδειας επιστροφής σε εκτοπισμένα πρόσωπα

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω (148), σ' ένα αριθμό Ελληνοκυπρίων επετράπη να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο βορρά της Κύπρου, μετά την απόλυσή τους από το διάφορα μέρη ό-που εκρατούντο. Ειδικότερα, η έκθεση του ΟΗΕ αναφέρει ότι περίπου στα 20 των «αιχμαλώτων και των κρατουμένων» επετράπη να επιστρέψουν στο βορρά της Κύπρου, σύμφωνα με τα οριζόμενα στη διακοινοτική συμφωνία της 30ής Σεπτεμβρίου 1974. Πέρα από αυτό, σε μερικά από τα πρόσωπα που ήταν περιορισμένα στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κυρήνειας επετράπη, τελικά, να επιστρέψουν στα σπίτια τους, στις βό-ρειες περιοχές.

Σχετικά με τα πρόσωπα που εκτοπίστηκαν στις ελεγχόμενες από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχές, είτε ύ-στερα από τη φυγή τους, είτε ύστερα από την εκδίωξη τους η τη μεταφορά κατόπιν διαπραγματεύσεων, από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν προκύπτει ό-τι σε περισσότερα από χίλια πρόσωπα επετράπη να επιστρέψουν στα σπί-τια τους στο βορρά. Αυτά τα πρόσωπα ανήκαν σε ειδικές κατηγορίες (δηλαδή ιερείς και δάσκαλοι). Οι περιπτώσεις αυτές έτυχαν ειδικής εξετάσεως (149).

Τα εκτοπισμένα στο νότο πρόσωπα αντιμετώπιζαν φυσικά εμπόδια για να επιστρέψουν στη βόρεια περιο-χή, γιατί, στην πραγματικότητα, η διαχωριστική γραμμή (η «πράσινη γραμ-μή» στη Λευκωσία) ήταν ερμητικά κλεισμένη από τον τουρκικό στρατό. Τα ί-δια τα μέλη της αντιπροσωπείας της Επιτροπής πέρασαν αυτή τη γραμμή στο σημείο ελέγχου στο «Λήδρα Πά-λας» της Λευκωσίας (150) και είδαν τα οδοφράγματα στα άλλα μέρη της Λευκωσίας. Σύμφωνα με τις εκθέσεις του ΟΗΕ, αμφότερες οι πλευρές πα-γίωναν τις αμυντικές θέσεις τους έξω από τη Λευκωσία, με οχυρώματα κατά μήκος της διαχωριστικής γραμμής και ιδιαίτερα με εκτεταμένη ναρκοθέτηση (151). Η διέλευση στις ελεγχόμενες από τις τουρκικές δυνάμεις περιοχές, στα βορεινά χωριά, ήταν απαγορευμένη και γί' αυτή ακόμη την UNFIGYP(152). Η κίνηση των Ελληνοκυπρίων σ' αυτές τις περιοχές επέκειτο σέ γενικούς περιορισμούς (153).

Μάρτυρες κατέθεσαν τα πιο κά-τω παραδείγματα, για ανεπιτυχείς απόπειρες εκτοπισμένων Ελληνοκυπρί-ων να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο βορρά της Κύπρου:

Ο μάρτυρας Οδυσσέως δήλωσε ότι στη διάρκεια της πρώτης φάσεως των τουρκικών επιχειρήσεων του Ιουλίου του 1974, μερικοί πρόσφυγες της Μόρφου προσπάθησαν να επιστρέψουν στη Λάπηθο, στον Καραβά, στον Άγιο Γεώργιο και στο Βασιλά. Δεν τους επιτράπη να μουν σ' αυτά τα μέρη, και έτσι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στη Μόρφου (154).

Ο μάρτυρας Ανδρονίκου δήλωσε ότι η ιδιοκτήτρια του ξενοδοχείου «Πάλας», στην Αμμόχωστο, βρετανικής καταγωγής και παντρεμένη με Ελληνοκύπριο, του ανέφερε ότι είχε κάνει πολλές ανεπιτυχείς απόπειρες να επιστρέψει για να δει το ξενοδοχείο της, μετά την εγκατάλειψή του. Τελικά, κατόρθωσε να επισκεφθεί την Αμμόχωστο τον Σεπτέμβριο του '74, με αντιπροσώπους της πρεσβείας, που οι τουρκικές στρατιωτικές αρχές τους επέτρεψαν να πάνε με συνοδεία (155).

Ο μάρτυρας Κανικλίδης δήλωσε ότι, αμέσως υστέρη από τις μάχες του Αυγούστου 1974, ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων δοκίμασαν να επιστρέψουν στην Αμμόχωστο, αλλά όλοι συνελήφθησαν και μερικοί εξορίστηκαν στην Τουρκία (156).

Ο μάρτυρας Χατζηκακού δήλωσε ότι επέστρεψε στην τουρκοκρατούμενη Αμμόχωστο μετά την κατάπαυση του πυρός, στις 18 ή 19 Αυγούστου, και προφανώς τίποτα δεν συνέβη σ' αυτόν τότε. Όμως αργότερα τον εμπόδισαν να ξαναπάει εκεί (157).

Στοιχείο που δείχνει ότι μία με-γάλη μερίδα εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων διατύπωσαν ανεπιτυχώς το αίτημα να επιστρέψουν στις εστίες τους στο βορρά της Κύπρου αποτελεί η με-γάλη διαδήλωση των Ελληνοκυπρίων γυναικών (υποστηριζόμενων από τις Κύπριες γυναίκες), που έγινε στις 20 Απριλίου 1975 (158), κάτω από το σύνθημα «Γυναίκες πορευθείτε στα σπίτια σας», στη Δερύνεια, που βρίσκεται στα νοτιοανατολικά της Αμμοχώστου.

Σχετικά με τις διαδικασίες στα Ηνωμένα Έθνη, για την επιστροφή εκτοπισμένων προσώπων στις εστίες τους στο βορρά της Κύπρου, η Γενική Συνέλευση, με την απόφαση 3212 (XXIX) της 1ης Νοεμβρίου 1974 (159), θεωρεί ότι «όλοι οι πρόσφυγες πρέπει να επιστρέψουν εν ασφάλεια στα σπίτια τους». Και κάλεσε τα ενδιαφερόμενα μέρη «να αναλάβουν επείγοντα μέτρα γι' Αυτό το σκοπό». Το Συμβούλιο Ασφαλείας επικύρωσε αυτή την απόφαση στις 13 Δεκεμβρίου 1974 και παρακάλεσε το Γενικό Γραμματέα να συντάξει έκθεση για την εφαρμογή της (160).

Στις 24 Ιανουαρίου 1975 ο Γενικός Γραμματέας κάλεσε τα ενδιαφερόμενα μέρη να του παράσχουν όλες τις σχετικές πληροφορίες για τα μέτρα που έλαβαν η που προτίθεντο να λάβουν. Εν τούτοις, απαντήσεις είχαν ληφθεί μόνο από την Κύπρο και την Ελ-λάδα (161). Η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε ότι οι προσπάθειες της να πιέσει για την εφαρμογή της διατάξεως ότι «όλοι οι πρόσφυγες πρέπει να επιστρέψουν εν ασφάλεια στα σπίτια τους» δεν κατέληξαν σε αποτέλεσμα. Στην κάθε περίπτωση η τουρκική πλευρά απαντούσε ότι αυτό το ζήτημά ήταν πολιτι-κό και θα έπρεπε να λυθεί μέσα στα πλαίσια μίας πολιτικής συμφωνίας (162).

Στις 13 Φεβρουάριου 1975, η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, αναφερομένη στην Απόφαση της Γενικής Συνελεύσεως υπ' αριθ. 3212 (XXIX), κάλεσε επίσης όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να εργασθούν για την πλήρη αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του πληθυσμού της Κύπρου και να αναλάβουν επείγοντα μέτρα για την επιστροφή όλων των προσφύγων, εν ασφάλεια, στα σπίτια τους (163).

Στις 20 Νοεμβρίου 1975 η Γε-νική Συνέλευση του ΟΗΕ επανέλαβε την πρόσκληση της στα ενδιαφερόμενα μέρη να λάβουν επείγοντα μέτρα για να διευκολύνουν την εθελούσια επιστροφή όλων των προσφύγων, εν ασφάλεια, στα σπίτια τους, και να τακτοποιήσουν όλες τις άλλες πλευρές του προσφυγικού προβλήματος. Και προέτρεψε όλα τα μέρη να αποφύγουν μονομερείς πράξεις αντίθετες προς την απόφαση 3212, συμπεριλαμβανομένων αλλαγών στο δημογραφικό χαρακτήρα της Κύπρου (164).

Η Τουρκία ήταν το μόνο κράτος που ψήφισε ενάντια σ' αυτή την απόφαση (165). Στη γενική συζήτηση που επακολούθησε στην ολομέλεια της Γενικής Συνελεύσεως, ο αντιπρόσωπος της Τουρκίας δήλωσε ότι η αποχώρηση των στρατευμάτων και η αποκατάσταση των προσφύγων δεν είναι διαπραγματεύσιμες, χωρίς την εξέταση των συναφών προβλημάτων. Ήταν μέρος μίας ολοκληρωτικής λύσεως που θα έπρεπε να επιτευχθεί. Αρνήθηκαν επίσης τους ισχυρισμούς της έγκαλουσης κυβερνήσεως ό-τι η Τουρκία αλλοίωνε τη δημογραφική σύνθεση της βόρειας Κύπρου, εισάγοντας έποικους από την ηπειρωτική Τουρκία. Και δήλωσε ότι η Τουρκία έφερνε μόνο Τουρκοκύπριους εργάτες, με σκοπό να αντιμετωπίσει την έλλειψη εργατικών χεριών. Αυτοί οι εργάτες είχαν αρχικά φύγει από την Κύπρο εξαιτίας των διώξεων (166).

Στις 28 Φεβρουάριου 1976 η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ανησυχώντας για την έλλειψη προόδου στην εφαρμογή της προηγούμενης αποφάσεως της και τη συνεχιζόμενη ταλαιπωρία των εκτοπισμένων προσώπων στην Κύπρο, προτρέποντας όλα τα μέρη να απόσχουν από μονομερείς αλλαγές στο δημογραφικό χαρακτήρα της Κύπρου, έλαβε απόφαση με περιεχόμενο ανάλογο προς εκείνο της αποφάσεως της Γενικής Συνελεύσεως από 20 Νοεμβρίου 1975 (167).

Έκτος από τις πιο πάνω διαδικασίες στη Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας, η τουρκική δραστηριότητα στα Ηνωμένα Έθνη, σχετικά με την επιστροφή των εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων στο βορρά της Κύπρου, συμπεριλάμβανε την κατάθεση για κυκλοφορία ως επισήμων εγγράφων τού ΟΗΕ, σχετικών δηλώσεων εκ μέρους αντιπροσώπων της τουρκοκυπριακής Κοινότητας. Έτσι ο Τούρκος Τακτικός Αντιπρόσωπος στα Ηνωμένα Έθνη :

Διαβίβασε ένα γράμμα διαμαρτυρίας της προέδρου της τουρκοκυπριακής οργανώσεως γυναικών ενάντια στην πορεία των Ελληνοκυπρίων γυναικών της 20 Απριλίου 1972 (168) που, ανάμεσα σ' άλλα, ανέφερε ότι, ύστερα από τη στέρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την όποια είχαν υποστεί οι Τουρκοκύπριοι, ήταν εντελώς αδύνατο γι' αυτούς να συμβιούν με τους Ελληνοκύπριους (169).

Διαβίβασε τον Μάιο του 1975, λί-γο πριν από το δεύτερο γύρο των διακοινοτικών συνομιλιών στη Βιέννη, ένα γράμμα του κ. Ντενκτάς, με το όποιο αιτιατό ότι η εγκαλούσα κυβέρνηση συνέχιζε να χρησιμο-ποιεί το προσφυγικό πρόβλημα που στην πραγματικότητα υπήρχε σ' αμφότερες τις πλευρές, ως πολιτικό όπλο, ενάντια στην τουρκική πλευρά, που μετέτρεπε την επιστροφή των προσφύγων σε προϋπόθεση οποιασδήποτε πολιτικής λύσεως. Εξαιτίας της περιπλοκής των πολιτικών θεμά-των και της ασφαλείας, που

σχετίζονται με την επιστροφή των προσ-φύγων, αυτή η τακτική μπορεί μόνο να θεωρείται ως ανεύθυνη και μη ρε-αλιστική θεώρηση του ζητήματος (170).

Διαβίβασε τον Ιούνιο του 1975 ένα άλλο γράμμα του κ. Ντενκτάς, που δηλώνει ότι η επιστροφή των προσ-φύγων ήταν ζήτημα που θα διευθε-τείτο μέσα στα πλαίσια μίας τελικής λύσεως του κυπριακού προβλήματος (171).

Οι απόψεις των τουρκοκυπριακών αρχών πάνω στο ζήτημα της επιστροφής των εκτοπισμένων Ελληνοκυ-πρίων στο βορρά της Κύπρου - απόψεις που προφανώς, υποστηρίζονταν από την τουρκική κυβέρνηση - έχουν διατυπωθεί με τον ακόλουθο τρόπο στην από 13 Φεβρουάριου 1975 διακήρυξη του Τουρκικού Ομόσπονδου Κράτους της Κύπρου (172).

«Το Υπουργικό Συμβούλιο και το Νομοθετικό Σώμα της Αυτόνομης Τουρκοκυπριακής Διοικήσεως έχουν καταλήξει στο συμπέρα-σμα ότι δεν υπάρχει καμία δυνατότητα συμβίωσης με τους Ελληνο-κύπριους συνιδρυτές της Δημοκρα-τίας της Κύπρου.

Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι ο μόνος τρόπος για την εξασφά-λιση ηρεμίας, ασφάλειας και διαρ-κούς ειρήνης στη νήσο είναι οι δύο Κοινότητες να ζουν η μία δίπλα στην άλλη στη δική της περιοχή η κάθε μία, αναπτύσσοντας το εσω-τερικό τους οικοδόμημα...»

Το θέμα της επιστροφής των εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων στο βορρά είχε επίσης συμπεριληφθεί στα θέματα των πολιτικών συνομιλιών πάνω σε ενδοκοινοτικό επίπεδο, ιδιαίτερα στις συν-εδριάσεις της Βιέννης.

Το ανακοινωθέν που είχε εκδοθεί στον πρώτο γύρο των συνομιλιών της Βιέννης αναφέρει ότι είχε γίνει μία λεπτομερεια-κή εξέταση του ζητήματος των εκτοπισμένων και των γεωγραφικών απόψεων για μία ενδεχόμενη μελλοντική διευθέ-τηση στην Κύπρο (173).

Ύστερα από το δεύτερο γύρο των συνομιλιών της Βιέννης, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ παρατήρησε ότι το αδιέξοδο στη θεμελιακή βάση του διακανονισμού συνεχιζόταν. Μία από τις βασικές δυσκολίες ήταν η διαφορά γνώ-μης για την προτεραιότητα που έπρεπε να δοθεί στις διάφορες απόψεις του μελλοντικού διακανονισμού. Η μία πλευρά ήθελε να εγκαθιδρυθούν πρώτα οι ε-ξουσίες και οι λειτουργίες της κεντρι-κής κυβερνήσεως, και η άλλη ήθελε πρώ-τα να διευκρινισθούν οι εδαφικές απόψεις, που θα είχαν βασική σημασία στο προσφυγικό πρόβλημα (174).

Μία περιορισμένη συμφωνία τελικά επιτεύχθηκε στον τρίτο γύρο των συμφω-νιών της Βιέννης (31 Ιουλίου ως 2 Αύ-γουστου 1975). Προνοούσε για μία δι-ευθέτηση που παραχωρούσε την άδεια στους Τουρκοκύπριους του νότου να πά-νε στο βορρά και για τους Ελληνοκύ-πριους του βορρά να μείνουν η να πάνε στο νότο αν το ήθελαν.

«Προτεραιότητα θα δοθεί στην επανασύνδεση των οικογενειών που μπορεί επίσης να περιλάβει τη μεταφορά στο βορρά αριθμού Ελλη-νοκυπρίων που σήμερα μένουν στο νότο». (175).

Μία έκθεση του ΟΗΕ της 13ης Σεπτεμβρίου 1975 ανέφερε ότι έως τότε 296 Ελληνοκύπριοι μεταφέρθηκαν στο βορρά, με τη βοήθεια της UNFIGYP, βάσει αυτής της συμφωνίας. Και ότι άλλοι 14, που σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονταν 8 δάσκαλοι, θα μετακινούνταν στις 16 Σεπτεμβρίου 1975 (176).

Ο χωρισμός των οικογενειών που προέκυψε από τον εκτοπισμό των Ελληνοκυπρίων

Στοιχειοθετείτε ότι ο εκτοπισμός Ελληνοκυπρίων από τις εστίες τους στο βορρά της Κύπρου επέφερε τον χωρισμό πολλών οικογενειών.

Στη διάρκεια της προσφυγικής μετακινήσεως των Ελληνοκυπρίων, που προηγήθηκε από την τουρκική στρατιωτική δράση των δύο φάσεων των μαχών, τον Ιούλιο και Αύγουστο 1974, ένας αριθμός προσώπων, κυρίως γερόντων, αναπήρων, γυναικών και παιδιών, είχαν εγκαταλειφθεί από τις οικογένειές τους και εγκλωβίστηκαν. Αυτό επιβεβαιώθηκε από ορισμένους μάρτυρες (σ' αυτούς συμπεριλαμβάνεται και ο μάρτυρας Κανικλίδης, που έμεινε στην Αμμόχωστο με τη μητέρα του, ενώ τα άλλα μέλη της οικογενείας του είχαν φύγει) (177), από πρόσωπα που εξετάστηκαν στους προσφυγικούς καταυλισμούς (178) και από πολλές γραπτές εκθέσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση (179). Σε μία έκθεση του ΟΗΕ αναφέρεται επίσης αυτό το γεγονός (180).

Υπάρχει μαρτυρία ότι ο εγκλωβισμός Ελληνοκυπρίων μέσα στη βόρεια περιοχή, που προέκυψε από τις φάσεις των πραγματικών μαχών, οδήγησε σε παραπέρα χωρισμό των οικογενειών, με τη μεταφορά των ανδρών και των οικογενειών τους σε διάφορα κέντρα κρατήσεως (181), η με την κράτηση των ανδρών και την εκδίωξη των οικογενειών τους πέρα από τη διαχωριστική γραμμή. Αυτό επιβεβαιώνεται από την κατάθεση του μάρτυρα Πιρκέττη, που ή-ταν θύμα των τέτοιων μέτρων (182). Αναφέρθηκε επίσης από άλλους μάρτυρες (183), από πρόσωπα που εξετάστηκαν σε προσφυγικούς καταυλισμούς (184) και σε πολλές γραπτές καταθέσεις που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση (185).

Η μεταφορά κρατουμένων Ελ-ληνοκυπρίων στο νότο της Κύπρου, σύμφωνα με τις σχετικές ενδοκοινοτικές συμφωνίες, προφανώς δεν προκάλεσε πε-ραιτέρω χωρισμό οικογενειών σε μεγά-λη κλίμακα. Ο ΟΗΕ αναφέρει ότι οι Τουρκοκύπριοι αιχμάλωτοι, που απολύθηκαν, προτιμούσαν να πάνε στο βορρά, παρ' όλο που οι οικογένειές τους ή-ταν εγκλωβισμένες στο νότο (186). Όμως τίποτα παρόμοιο δεν αναφέρθηκε σχετικά με τους Ελληνοκύπριους αιχμαλώτους, και φαίνεται ότι τα 20% των Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων και κρατουμένων, που τελικά τους επιτράπηκε να επιστρέφουν στις εστίες τους, στο βορρά, κυρίως στην περιοχή της Καρπασίας, συνάντησαν εκεί τις οικογένειές τους, ενώ εκείνοι που προτίμησαν να πάνε στο νότο είχαν επίσης τις οικογένειές τους στο νότο (187). Κατά συν-έπεια φαίνεται ότι οι διακοινοτικές συμφωνίες για την απόλυση των αιχμαλώ-των είχαν μάλλον οδηγήσει στην ανά σύνδεση των ελληνοκυπριακών οικογε-νειών, παρά στον χωρισμό τους.

Εν τούτοις, πολλές ελληνοκυπριακές οικογένειες ήταν ακόμα χωρισμένες, ύστερα από τις μεταφορές, που είχαν γίνει κατόπιν διαπραγματεύσεων. Και αυτή η κατάσταση

παρατεινόταν από την άρνηση άδειας στους Ελληνοκυ-πρίους να επιστρέφουν στις εστίες τους στο βορρά.

Προφανώς το πρόβλημα είχε συζητη-θεί επί ενδοκοινοτικού επιπέδου και με-ρικές τμηματικές λύσεις βαθμιαία επιτεύχθηκαν, όπως είναι το πρόβλημα για τη μεταφορά των ταλαιπωρούμενων παι-διών, σε αμφότερες τις πλευρές (188). Τελικά, μία συμφωνία για επανα-σύνδεση των οικογενειών επιτεύχθηκε στον τρίτο γύρο των συνομιλιών της Βιέννης, τον Ιούλιο - Αύγουστο 1975 (189). Εν τούτοις και αυτή ακόμη η συμφωνία είχε μόνο περιορισμένα αποτελέσματα. Μερικοί μάρτυρες δήλωσαν ότι οι Τούρκοι (190) είχαν επιλέξει τα πρόσωπα που τους δόθηκε άδεια να επι-στρέφουν.

Ο μάρτυρας Ιακώβου δήλωσε (191) ότι υπήρχαν ακόμη, ύστερα από τη συμφωνία, χωρισμένες οικογένειες. Εν τούτοις ο αριθμός τους δεν μπορούσε να ήταν πολύ μεγάλος, με μόνο 10.000 εγκλωβισμένους Ελληνοκυπρίους στο βορρά. Επίσης το ζήτημα εξαρτιόταν από το τι θεωρεί κανείς οικογενειακή μονάδα. Υπάρχει στην Κύπρο, είπε ο μάρτυρας, η αντίληψη (concept) για με-γάλη οικογένεια και, σύμφωνα με την άποψή του, η μεγαλύτερη οικογενειακή μονάδα πιθανόν να υπέφερε περισσότερο, ως αποτέλεσμα του χωρισμού. Ο μάρτυρας ήταν έτοιμος να υποβάλει στατιστικό υλικό πάνω στο ζήτημα των χωρισμένων οικογενειών και το βαθμό συγγενείας αυτών των χωρισμένων οικο-γενειών.

Εκτίμηση αποδεικτικών στοιχείων

Γενικά

Εφ' όσον είναι γενικά γνωστό ότι η συντριπτική πλειοψηφία του ελληνοκυπριακού πληθυσμού από το βορρά έχει εκτοπισθεί ως αποτέλεσμα της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως του 1974, η Επιτροπή θεωρεί ότι ειδικά επιβεβαιωτικά στοιχεία δεν χρειάζονται. Όσον αφορά τον αριθμό των πληγέντων προσώπων, η Επιτροπή δέχεται ως αξιόπιστους τους αριθμούς που αναφέρονται από τον κ. Ιακώβου, δηλαδή περίπου 182.000 εκτοπισμένους Ελ-ληνοκυπρίους το Σεπτέμβριο του 1975 (192).

Η μετακίνηση των προσώ-πων, που προκλήθηκε από τη στρατιωτική δράση της Τουρκίας

Η Επιτροπή θεωρεί ότι από τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή της προ-κύπτει ότι η μεγάλη πλειοψηφία των εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων εγκατέλειψαν το βορρά της Κύπρου ως αποτέλεσμα της στρατιωτικής δράσεως της Τουρκίας.

Πολλοί έφυγαν κατά την πρώτη φά-ση αυτής της επιχειρήσεως από περιοχές όπου πραγματικές μάχες διεξάγον-ταν, η από περιοχές που νομιζόταν ότι υπήρχε κίνδυνος να μετατραπούν σε θέ-ατρο στρατιωτικών επιχειρήσεων. Είχε τότε αναπτυχθεί μέσα στον ελληνοκυπριακό πληθυσμό ένα αίσθημα φόβου και τρόμου, από τα δημοσιεύματα. για τη συμπεριφορά των τουρκικών στρα-τευμάτων - ένα αίσθημα που πειστικά περιέγραψαν οι μάρτυρες Οδυσσέως και Κανικλίδης, που είχαν φτάσει από χω-ριστές περιοχές, τη Μόρφου και την Αμμόχωστο (193). Και στη διάρκεια της δεύτερης φάσεως της στρατιωτικής

δράσεως ολόκληρες περιοχές είχαν εκκενωθεί από τους Ελληνοκυπρίους κατοίκους, προτού ο τουρκικός στρατός φτάσει σ' αυτές (194).

Η Επιτροπή δεν έχει συμπεριλάβει στην έκθεσή της περίπου 20.000 πρόσφυγες, που μόνο προσωρινά εγκατέλειψαν τα σπίτια τους στο νότο, κοντά στη διαχωριστική γραμμή (195).

Η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να διαπιστώσει τον ακριβή αριθμό των προσώπων που έφυγαν. Εν τούτοις υποθέτει ότι ήταν περισσότερα από 170.000, εφ' όσον όλες οι κατηγορίες των εκτοπισμένων αποτελούσαν μόνο μερικές χιλιάδες, από το πιο πάνω αναφερόμενο σύνολο των 182.000.

III. Μέτρα εκτοπισμού, που δεν ήταν άμεσα συνδεδεμένα με την τουρκική στρατιωτική δράση στις φάσεις των πραγματικών μαχών

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η ενώπιον της μαρτυρία αποδεικνύει ότι ένας μεγάλος αριθμός Ελληνοκυπρίων, που παρέμειναν στο βορρά της Κύπρου μετά την άφιξη των τουρκικών στρατευμάτων, ξεριζώθηκαν από το συνηθισμένο τους περιβάλλον και προσωρινά ήταν υποκείμενα σε διάφορα κέντρα εκτοπισμού.

α) Εκδίωξη από τα σπίτια και μεταφορά σ' άλλα μέρη της Βόρειας Κύπρου

Στη σειρά αυτών των μέτρων περιλαμβανόταν η εκδίωξη των Ελληνο-κυπρίων από τα σπίτια και από τις δικές τους εστίες, η συγκέντρωσή τους σε ορισμένα μέρη, η βίαιη μεταφορά τους σε άλλα μέρη, όπου περιοριζόνταν για περίοδο μεταξύ πολλών ωρών και πολλών ημερών, και η μεταφορά τους σε φυλακές, σε κέντρα κρατήσεως ή άλλα μέρη κράτησεως.

Τα τέτοια μέτρα περιγράφονται όχι μόνο σε αρκετές προσωπικές καταθέσεις που μερικές απ' αυτές ενισχύουν η μία την άλλη. Σ' αυτές περιλαμβάνονται και δηλώσεις που έγιναν προφορικά στην αντιπροσωπεία της Επιτροπής. Αυτά έχουν επίσης επιβεβαιωθεί σε εκθέσεις των Ηνωμένων Εθνών και της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, πράγμα που δεν αφήνει καμία αμφιβολία για την ορθότητα τους (196).

β) Εκδίωξη πέραν της διαχωριστικής γραμμής

Η Επιτροπή δέχεται ότι έχει αποδειχθεί ότι υπήρχε μία οργανωμένη επιχείρηση για την εκδίωξη του υπόλοιπου μη στρατολογημένου πληθυσμού ορισμένων χωριών στην επαρχία Κυρήνειας (Τριμίθι, Άγιος Γεώργιος, Κάρμι) στο νότο της Κύπρου, με τη μεταφορά τους με λεωφορεία στην πράσινη γραμμή, στο ξενοδοχείο «Λήδρα Πάλας» της Λευκωσίας, στις 2 Αυγούστου 1974. Πολλά πρόσωπα έδωσαν στην αντιπροσωπεία της Επιτροπής λεπτομερειακή περιγραφή γι' αυτά τα γεγονότα που επίσης επιβεβαιώθηκαν σε γραπτές

δηλώσεις που υποβλήθη-καν στην Επιτροπή. Πέραν τούτου, η μάρτυρας Σουλιώτη είδε την άφιξη αυτών των εξόριστων και διευθέτησε τη στέγασή τους. Μία έκθεση του ΟΗΕ, βασισμένη σε πηγές της UNFICYP, προφανώς αναφέρεται στα ίδια γεγονότα, παρ' όλο που τόπος και ονόματα δεν αναφέρονται (197).

Η Επιτροπή, υπολογίζοντας τα πιο πάνω συμπεράσματα της, βρίσκει ισχυρές ενδείξεις ότι οι άλλοι ομαδικοί διωγμοί, που αναφέρονται από τη μάρτυρα Σουλιώτη, έγιναν επίσης με τον τρόπο που τους περιγράφει. Αυτό, ιδιαίτερα, αφορά τους προβαλλόμενους εκδιωγμούς προσώπων από την περιοχή της Καρπασίας, τον Ιούλιο 1975, που επίσης γι' αυτό έγινε αναφορά από ένα αριθμό άλλων μαρτύρων. Η αντιπροσωπεία της Επιτροπής είδε ένα φιλμ όπου διάφορα πρόσωπα δήλωσαν ότι εξορίστηκαν τον Ιούνιο του 1975. Οι ίδιοι παρέδωσαν επίσης στην αντιπροσωπεία αντίγραφο της επίσημης επιστολής τους προς την IGRG με την οποία διαμαρτύρονταν εναντίον αυτών των διωγμών. Εν τούτοις, η Επιτροπή δεν κατόρθωσε ν' αποδείξει κατά πόσον μερικά από αυτά τα πρόσωπα είχαν υποβάλει αιτήσεις για μεταφορά τους στο νότο και κατά πόσο αυτές οι αιτήσεις είχαν γίνει εθελοντικά.

Σχετικά με άλλες ομαδικές εκδιώξεις, ιδιαίτερα αυτές που είχαν γίνει στη διάρκεια της δεύτερης φάσης της τουρκικής στρατιωτικής επιχείρησης, η Επιτροπή διαθέτει μόνο μία μαρτυρία από διαδόσεις.

γ) Μεταφορά, υστέρα από διαπραγματεύσεις, αιχμαλώτων και κρατουμένων, που σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται κι οι κρατούμενοι στην Τουρκία

Είναι πασίδηλο (198) το γεγόνος ότι πολλές χιλιάδες Ελληνοκύπριοι αιχμάλωτοι και κρατούμενοι, που σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται και οι κρατούμενοι στην Τουρκία, κατάντησαν εκτοπισμένοι. Κι αυτό ως αποτέλεσμα της μεταφοράς και της απολύσεως τους στο νότο της Κύπρου, σύμφωνα με τις πρόνοιες της Διακηρύξεως της Γενεύης και τις διάφορες ενδοκοινοτικές συμφωνίες.

Η Επιτροπή δεν είχε πλήρως ερευνήσει έως ποιο βαθμό αυτά τα πρόσωπα είχαν δυνατότητα επιλογής για επιστροφή στα σπίτια τους, στο βορρά της Κύπρου. Παρατηρεί ότι η άδεια για την επιστροφή τού 20% των αιχμαλώτων από την Τουρκία στα σπίτια τους, στο βορρά της Κύπρου, μόνο δύσκολα μπορούσε να επιτευχθεί. Όμως, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι, κάτω από τις τότε περιστάσεις, οι υπόλοιποι αυτής της κατηγορίας των αιχμαλώτων ήταν πρόσωπα που, στην πραγματικότητα, επέλεξαν την απόλυση και διοχέτευσή τους στο νότο (199). Εξάλλου, φαίνεται από την κατάθεση του μάρτυρα Πιρκέττη ότι οι αιχμάλωτοι δεν ρωτήθηκαν που ήθελαν να τους διοχετεύσουν (200).

Σχετικά με τα πρόσωπα που είχαν κρατηθεί στα κέντρα κρατήσεως στο βορρά της Κύπρου, η Επιτροπή θεωρεί ότι αποδείχθηκε πως υπήρχαν ουσιαστικά εμπόδια για την επιστροφή τους στο βορρά. Μόνο ελάχιστοι απ' αυτούς απολύθηκαν στο βορρά. Αυτό αναφέρεται στα δημόσια έγγραφα των Ηνωμένων Εθνών (201). Προσέτι, οι δηλώσεις που έγιναν από τους αντιπροσώπους του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (UNHGR) και της IGRG στην ενδοκοινοτική συνεδρίαση της 7ης Φεβρουάριου 1975 (202), που την έκθεσή τους η Επιτροπή τη δέχεται ως ορθή, δείχνει ότι η επιθυμία αυτών των προσώπων

να παραμείνουν στις υπό τουρκικό έλεγχο περιοχές εκάμφθη από τις συνθήκες που επιβλήθηκαν σ' αυτούς. Ο κ. ZUGER εκφραστικά δήλωσε: «Θέλουν να πάνε στο νότο, για-τί δεν τους επιτρέπουν να πάνε πίσω στα σπίτια τους».

Επιπρόσθετα, μερικοί μάρτυρες δια-τύπωσαν την άποψη ότι τα κέντρα κρατήσεως αποτελούσαν ένα ειδικό τέχνα-σμα για την εκκένωση του βορρά της Κύπρου από τον ελληνοκυπριακό πλη-θυσμό (203). Επειδή η εγκαλούμενη κυβέρνηση δεν συμμετείχε, στις διαδικα-σίες για τα θέματα, η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να ερευνήσει περαιτέρω τους σκοπούς αυτών των κέντρων. Εν τούτοις, σημειώνει ότι οι κρατούμενοι τελικά μετακινήθηκαν στο νότο, πάνω στη βάση των συμφωνιών που η εγκαλούσα κυβέρνηση είχε κάνει με την Τουρκοκυπριακή Διοίκηση. Κάτω από το φως των πιο πάνω, η Επιτροπή διαπιστώνει αποχρώσεις ενδείξεις ότι η εκκένωση από τον ελληνοκυπριακό πληθυ-σμό ήταν ο σκοπός των κέντρων κρατήσεως.

Τα στοιχεία που έχει στη διά-θεσή της η Επιτροπή είναι σαφή σχε-τικά με τις περιστάσεις του εκτοπισμού στο νότο των προσώπων που είχαν περιορισθεί στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κυρήνειας. (204). Η Επιτροπή θεωρεί πως αποδείχθηκε ότι στη μεγάλη πλειο-ψηφία αυτών των προσώπων δεν επιτράπηκε να επιστρέψουν στα σπίτια τους στην Κυρήνεια. Σχετικά με Αυτό δέχε-ται ως πιστευτή την κατάθεση του μάρ-τυρα Χαραλαμπίδη, που υποστηρίζεται από τα ντοκουμέντα του ΟΗΕ. Εν τούτοις, οι εκθέσεις του ΟΗΕ δεν αναφέρουν πάνω σέ ποια βάση αυτά τα πρόσωπα μεταφέρθηκαν στο νότο. Η μεταχείριση του δρα Χαραλαμπίδη μπορεί να οφείλεται στην εξαιρετική ιδιότητα του ως του μόνου Ελληνοκύπριου για-τρού στην περιοχή και ως πρώην αντιδημάρχου της Κυρήνειας. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική.

δ) Μεταφορά, ύστερα από διαπρα-γματεύσεις, προσώπων για λό-γους ιατρικούς και ανθρωπιστικούς

Τελικά, η μεταφορά στο νότο προσώπων για λόγους ιατρικούς και ανθρωπιστικούς, είτε πάνω στη βάση των ενδοκοινοτικών συμφωνιών, ή των ιδιαι-τέρων διευθετήσεων, φαίνεται ότι γινό-ταν προς το συμφέρον των ενδιαφερομένων προσώπων. Πραγματικά, συχνά γι-νόταν ύστερα από παράκλησή τους. Τα στοιχεία που η Επιτροπή έχει στη διά-θεσή της τείνουν να δείξουν ότι η ιδιαί-τερη δυσκολία που συναντούσε αυτή η κατηγορία των προσώπων ήταν ο πα-ραμερισμός των εμποδίων, που δεν επέτρεπαν την ταχεία μεταφορά τους. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να αποδείξει ότι αυτή τούτη η μεταφορά τους αποτελούσε βίαιο μέτρο (205).

Η άρνηση άδειας για επι-στροφή των προσφύγων και των εξόριστων

Είναι γνωστό ότι η τεράστια πλειοψηφία των εκτοπισμένων στο νότο της Κύπρου Ελληνοκυπρίων δεν έχει ακόμη επιστρέψει στις εστίες της στο βορρά. Παρ' όλο ότι μπορεί

να υπάρχει ένας αριθμός από αυτά τα πρόσωπα που δεν επιθυμούν να επιστρέψουν σε μία περιοχή που προς το παρόν βρίσκεται κάτω από την Τουρκοκυπριακή Διοίκηση, εν τούτοις παραμένει το γεγονός ότι έμπρακτα εμποδίζονται από του να επισκεφθούν έστω τα σπίτια τους στο βορρά. Και ούτε τους, επιτρέπεται να επιστρέψουν εκεί μόνιμα. Αυτό έχει αποδειχθεί από τα σχετικά έγγραφα του ΟΗΕ, στα οποία περιλαμβάνονται εκθέσεις για την εφαρμογή των αποφάσεων της Γενικής Συνελεύσεως και του Συμβουλίου Ασφαλείας, που αξιώνουν την τέτοια επιστροφή. Και επιβεβαιώνεται από άμεσες μαρτυρίες, που η αντιπροσωπεία της Επιτροπής (Υποεπι-τροπή) είχε συλλέξει στην Κύπρο (206).

Ο χωρισμός των οικογενειών που προέκυψε από τον εκτοπισμό τους

Η Επιτροπή θεωρεί ότι αποδείχθηκε ότι με τα μέτρα του εκτοπισμού, που έπληξαν ένα μεγάλο αριθμό Ελλη-νοκυπρίων, πολλές οικογένειες χωριστή- καν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα (από πολλές ημέρες ως ένα και περισσότερο χρόνο). Η άρνηση να επιτραπεί στους Ελληνοκυπρίους πρόσφυγες να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο νότο της Κύπρου παράτεινε αυτή την κατά-σταση και η ενδοκοινοτική συμφωνία του Αυγούστου 1975 δεν έλυσε πλήρως το ζήτημα (207). Η Επιτροπή δεν κατόρθωσε, στην πορεία της περιορισμένης έρευνας της (208) να αποδείξει τον ακριβή αριθμό των προσώπων και οικο-γενειών που επλήγησαν.

Ε' Η ευθύνη της Τουρκίας σύμφωνα με τη Σύμβαση

Η μετακίνηση των προσώ-πων, που προκλήθηκε από τη στρατιωτική δράση της Τουρκίας στις φάσεις των μαχών και η άρνηση να επιτραπεί στους προσφυγές να επιστρέψουν στο βορρά της Κύπρου

Η Επιτροπή, στην απόφασή της για το παραδεκτό των παρόντων προσφυγών, εξέτασε το ζήτημα κατά πόσο υπάρχει ευθύνη της Τουρκίας, γι-ατί «πρόσωπα και περιουσίες στην Κύ-προ, στην πορεία της στρατιωτικής της δράσεως, έχουν ουσιαστικά περιέλθει κάτω από την πραγματική της εξουσία και την ευθύνη της, σε σημαντικό χρονι-κό διάστημα». Η Επιτροπή συμπεραί-νει ότι οι ένοπλες δυνάμεις της Τουρ-κίας, σύμφωνα με την έννοια του άρθρου 1 της Συμβάσεως, «στην έκταση ότι εξασκούν έλεγχο πάνω σ' αυτά τα πρόσωπα και τις περιουσίες» (209).

Η Επιτροπή έχει εξετάσει το ζήτημα κατά πόσο, σύμφωνα με τη Σύμβαση μπορεί να αποδοθεί η ευθύνη στην Τουρκία για τη μετακίνηση των προσώ-πων που προκλήθηκε από τη στρατιω-τική δράση (210). Εν τούτοις, δεν νο-μίζει ότι είναι αναγκαίο και χρήσιμο να απαντήσει σ' αυτό το ζήτημα, στα συμπεράσματα της, που εκτίθενται στην πιο κάτω παράγραφο, πάνω στο θέμα της άρνησης να επιτραπεί στους πρόσφυγες να επιστρέψουν στα σπίτια τους στη βόρεια περιοχή της Κύπρου.

Σχετικά με αυτή την άρνηση, τα στοιχεία που διαθέτει η Επιτροπή δείχνουν ότι η Τουρκία ενεθάρρυνε και δραστήρια υπεστήριξε την πολιτική της Τουρκοκυπριακής Διοικήσεως, που

δεν επέτρεψε την επιστροφή των Ελληνοκυ-πρίων προσφύγων στα σπίτια τους, στο βορρά της Κύπρου. Αυτή η υποστήριξη δεν είχε περιοριστεί σέ διπλωματική δράση, όπως είναι οι διακηρύξεις ενάντια στην επιστροφή των Ελληνοκυπρίων στο βορρά της Κύπρου, στη Γενική Συν-έλευση των Ηνωμένων Εθνών (211), η ψήφος ενάντια στις αποφάσεις που ζητούσαν την επιστροφή (212) και η μετάδοση δηλώσεων των αντιπροσώπων της τουρκοκυπριακής Κοινότητας, που αντιτίθενται στην τέτοια επιστροφή (213). Περιελάβανε επίσης την παρεμπόδιση, με την παρουσία τού τουρ-κικού στρατού, στο βορρά της Κύπρου και το κλείσιμο της διαχωριστικής γραμμής, με οχυρά και νάρκες, την ουσιαστική (physical) παρεμπόδιση των Ελλη-νοκυπρίων προσφύγων να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο βορρά (214). Η Επιτροπή θεωρεί ότι με αυτά τα μέτρα για την παρεμπόδιση τους να επιστρέψουν στο βορρά, Η Τουρκία εξάσκησε στην πραγματικότητα έλεγχο και έθεσε αυτά τα πρόσωπα κάτω από τη δικαιο-δοσία της, σύμφωνα με την έννοια τού άρθρου 1 της Συμβάσεως, ως ερμηνεύθηκε στην απόφαση της Επιτροπής για το παραδεκτό. Κατά συνέπεια, η άρνη-ση να επιτραπεί στους Ελληνοκυπρί-ους να επιστρέψουν στα σπίτια τους, στο βορρά της Κύπρου, πρέπει να καταλογισθεί στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση.

II. Μέτρα εκτοπισμού που δεν είναι άμεσα συνδεδεμένα με την τουρκική στρατιωτική δράση κατά τις φάσεις των πραγματικών μαχών

α) Μέτρα εκτοπισμού στη βόρεια περιοχή της Κύπρου και η εκδίωξη πέραν της διαχωριστικής γραμμής

Η Επιτροπή θεωρεί πως έχει αποδειχθεί ότι τα τουρκικά στρατεύμα-τα δραστήρια συμμετείχαν στα πιο κάτω μέτρα εκτοπισμού (215):

Εκδίωξη Ελληνοκυπρίων από τα σπίτια τους, συμπεριλαμβανομένων και των δικών τους εστίων στο βορρά της Κύπρου.

Μεταφορά Ελληνοκυπρίων σε άλλα μέρη, μέσα στα εδάφη που ελέγχονται από τον τουρκικό στρατό, συμπεριλαμβανομένων και των διαφόρων κέντρων κρατήσεως.

Εκδίωξη Ελληνοκυπρίων πέραν της διαχωριστικής γραμμής και

Μεταφορά στο νότο, πράγμα που επέδρασε στους προηγούμενους όρους της ζωής τους (216).

Αυτά τα μέτρα συντελούντο ενώ τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα βρίσκονταν κά-τω από τον πραγματικό έλεγχο των τουρκικών ένοπλων δυνάμεων και, κατά συνέπεια, κάτω από τη δικαιοδοσία της Τουρκίας, σύμφωνα με την έννοια του άρθρου 1 της Συμβάσεως, όπως έχει ερμηνευθεί στην πιο πάνω απόφαση της Επιτροπής. Κατά συνέπεια, ο εκτοπισμός Ελληνοκυπρίων από τις εστίες τους, που ήταν το αποτέλεσμα αυτών των μέτρων, πρέπει ν' αποδοθεί στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση.

β) Μεταφορά, υστέρα από διαπραγματεύσεις, προσώπων στην περιοχή που ελέγχεται από την εγκαλούσα κυβέρνηση και άρ-νηση να τους επιτραπεί να επιστρέψουν στο βορρά της Κύ-πρου

Η Επιτροπή έχει εξετάσει το ζήτημα κατά πόσο πρέπει να αποδοθεί στην Τουρκία η μεταφορά, ύστερα από διαπραγματεύσεις, προσώπων στο νότο της Κύπρου (217). Εν τούτοις, η Επιτροπή νομίζει ότι δεν είναι αναγκαίο ή χρήσιμο να αποφανθεί πάνω στο θέμα.

Αυτό, λαμβανομένων υπόψη των διαπιστώσεων της, σχετικά με την άρνηση να επιτραπεί στα μεταφερθέντα πρόσωπα να επιστρέψουν στις εστίες τους, στη βόρεια περιοχή.

Σχετικά μ' αυτή την άρνηση, η κατάσταση των προσώπων που μεταφέρθηκαν στο νότο της Κύπρου, σύμφωνα με τις διάφορες διακοινοτικές συμφωνίες, είναι η ίδια με την κατάσταση των προ-σφύγων. Η άρνηση να επιτραπεί στα μεταφερθέντα πρόσωπα να επιστρέψουν στις εστίες τους στο βορρά της Κύπρου πρέπει να αποδοθεί στην Τουρκία, πάνω στην ίδια βάση, ως η άρνηση να επιτραπεί στους πρόσφυγες να επιστρέψουν στις εστίες τους (218).

III. Χωρισμός των οικογενειών

Ο χωρισμός των ελληνοκυπριακών οικογενειών, που απορρέει από τα μέτρα εκτοπισμού, τα αποδιδόμενα στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση, για τους λόγους που έχουν εκτεθεί πιο πάνω (219), πρέπει να αποδοθεί στην Τουρ-κία, πάνω στην ίδια βάση. Συμπεραίνεται ότι ο συνεχιζόμενος χωρισμός οι-κογενειών, που απορρέει από την άρνη-ση να επιτραπεί στους Ελληνοκυπρίους πρόσφυγες να επιστρέψουν στα σπίτια τους και στις οικογένειες τους στο βορ-ρά, πρέπει επίσης να καταλογισθεί στην Τουρκία, καθώς και ο χωρισμός των οι-κογενειών, που προέκυψε από την εκδίω-ξη ορισμένων μελών των οικογενειών πέ-ρα από τη διαχωριστική γραμμή, ή από τη μεταφορά μελών των ιδίων οικο-γενειών σε διάφορα κέντρα κρατήσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γενικά

Η Επιτροπή έχει εξετάσει τις αιτιάσεις που αναφέρονται στον εκτόπισμα Ελληνοκυπρίων, σύμφωνα με το άρθρο 8 της Συμβάσεως (220). Σημειώ-νει ότι το Πρωτόκολλο αρ. 4, που

άφορά τα τέτοια δικαιώματα, όπως μεταξύ άλλων το δικαίωμα της ελεύθερης διακινήσεως και της εκλογής κατοικίας, δεν έχει επικυρωθεί από τα Μέρη. Εν πάση περίπτωση, το άρθρο 8 δεν επηρεάζεται στο το Πρωτόκολλο.

Ι Μετακίνηση προσώπων, που προκλήθηκε από τη στρατιωτική δράση στις φάσεις των πραγματικών μαχών και η άρνηση να επιτραπεί στους πρόσφυγες η επιστροφή

Όπως δηλώθηκε πιο πάνω(221) η Επιτροπή δεν απεφάνθη κατά πόσο η Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση, ε-νέχεται στις μετακινήσεις των Ελληνο-κυπρίων, που προκλήθηκε από την τουρκική στρατιωτική δράση στις φάσεις των πραγματικών μαχών. Οπωσδήποτε, εφ' όσον η άρνηση άδειας επιστροφής αυτών των προσφύγων στις εστίες τους, στο βορρά της Κύπρου, πρέπει να αποδοθεί στην Τουρκία, η Επιτροπή περιο-ρίζει επίσης τα συμπεράσματα της σ' αυτή την όψη τού θέματος.

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η στέρηση της έμπρακτης δυνατότητας των Ελληνοκυπρίων προσφύγων να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο βορρά της Κύπρου ισοδυναμεί με παραβίαση, αποδοτέα στην Τουρκία, του δικαιώματος σεβα-σμού της εστίας τους, ως διασφαλίζεται από το άρθρο 8 (1) της Συμβάσεως. Αυτή η παραβίαση δεν μπορεί να δικαι-ολογηθεί, σύμφωνα με την παράγραφο 2 αυτού του άρθρου.

Η Επιτροπή, με 13 ψήφους έναντι μίας, συμπεραίνει ότι με την άρνηση άδειας σε περισσότερους από 170.000 Ελληνοκυπρίους πρόσφυγες να επιστρέψουν στις εστίες τους, στο βορρά της Κύπρου, η Τουρκία δεν ενήργησε και συνέχιζε να μην ενεργεί σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 8 της Συμβάσε-ως σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις.

III. Μέτρα εκτοπισμού που δεν συνδέονταν άμεσα με την τουρκική στρατιωτική δρά-ση στις φάσεις των μαχών

α) Μέτρα εκτοπισμού μέσα στα ό-ρια της βόρειας περιοχής της Κύπρου και εκδίωξη πέραν της διαχωριστικής γραμμής

Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι εκδιώξεις Ελληνοκυπρίων από σπίτια, συμπεριλαμβανομένων και των δικών τους εστιών, που είναι καταλογιστέες στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση, ισοδυναμούν με παραβίασή του δικαιώ-ματος που διασφαλίζεται στο άρθρο 8 παράγραφος 1 της Συμβάσεως, δηλαδή του δικαιώματος που έχουν αυτά τα πρόσωπα για σεβασμό της εστίας τους και σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής. Η Επιτροπή θεωρεί περαιτέρω ότι η μεταφορά Ελληνοκυπρίων σε άλλα μέρη, και ιδιαίτερα οι βίαιες μετακινήσεις μέσα στα ελεγχόμενα από τον τουρκικό στρατό εδάφη, και ο εκτοπισμός Ελληνοκυπρίων προς τις διαχωριστικές γραμμές, αποδοτέα επίσης στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση, αποτελούν προσέτι επέμβαση στην ιδιωτική τους ζωή. Εν τούτοις, εφ' όσον ο εκτοπισμός των Ελληνοκυπρίων μέσα στις περιο-χές του βορρά της Κύπρου ήταν

αναγκαία συνέπεια της κρατήσεως τους, Αυτό το ζήτημα πρέπει να εξετασθεί μαζί με το θέμα της κρατήσεως στο Κεφάλαιο 2 (στέρηση ελευθερίας).

Οι πιο πάνω επεμβάσεις του τουρκι-κού στρατού στο βορρά της Κύπρου, στα δικαιώματα που διασφαλίζονται από το άρθρο 8 παράγραφος 1, δεν μπορούν με κανένα τρόπο να δικαιολογηθούν, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 8.

Η Επιτροπή, με ψήφους 12 έναντι 1, συμπεραίνει ότι η δίωξη Ελληνοκυπρίων από τα σπίτια τους, συμπεριλαμβανομένων και των εστιών τους, με τη μεταφορά τους σε άλλα μέρη, στις περιοχές του βορρά της Κύπρου, ή με τον εκτοπισμό τους πέρα από τη διαχωριστική γραμμή, η Τουρκία διέπραξε πράξεις που δεν συμβιβάζονται με το δικαίωμα σεβασμού της κατοικίας, που διασφαλίζεται από το άρθρο 3 της Συμβάσεως.

β) Μεταφορά, υστέρα από διαπρα-γματεύσεις, προσώπων στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή και άρ-νηση να τους επιτραπεί να επιστρέψουν στις εστίες τους, στο βορρά της Κύπρου

Όπως έχει δηλωθεί πιο πάνω (223), η Επιτροπή δεν έχει αποφανθεί κατά πόσο, βάσει της Συμβάσεως, οι μεταφορές Ελληνοκυπρίων στο νότο της Κύπρου, σύμφωνα με τις διάφορες διακοινοτικές συμφωνίες, καταλογίζονται στην Τουρκία. Οπωσδήποτε, εφ' όσον η άρνηση άδειας για επιστροφή αυτών των προσώπων στις εστίες τους, στο βορρά της Κύπρου, πρέπει να καταλογισθεί στην Τουρκία, η Επιτροπή περιορίζει επίσης τα συμπεράσματα της σ' αυτή την όψη του θέματος.

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η στέρηση της έμπρακτης δυνατότητας αυτών των Ελληνοκυπρίων να επιστρέψουν στις εστίες τους στο βορρά της Κύπρου ισοδυναμεί με παραβίαση του δικαιώματος της εστίας τους, ως διασφαλίζεται από το άρθρο 8 (224) της Συμβάσεως. Αυτή η παραβίαση με κανένα τρόπο δεν μπορεί να δικαιολογηθεί, σύμφωνα με την παράγραφο 2 αυτού του άρθρου.

Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έναντι 1, συμπεραίνει ότι με την άρνηση άδειας σε πολλές χιλιάδες Ελληνοκυπρίους, που είχαν μεταφερθεί στο νότο, να επιστρέψουν στις εστίες τους στο βορρά της Κύπρου, σύμφωνα με τις ενδοκοινοτικές συμφωνίες, η Τουρκία δεν ενήργησε και συνεχίζει να μην ενεργεί σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 8 της Συμβάσεως, σ' όλες τις περιπτώσεις.

Χωρισμός οικογενειών

Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο χωρισμός των οικογενειών, που προέκυψε από μέτρα εκτοπισμού, αποδοτέα στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση, είναι επέμβαση στο δικαίωμα των αναφερόμενων προσώπων για σεβασμό της οικογενειακής τους ζωής, ως διασφαλίζεται από το άρθρο 8 (225) της Συμβάσεως. Αυτές οι επεμβάσεις με κανένα τρόπο δεν μπορούν να δικαιολογηθούν, σύμφωνα με την παράγραφο 2 Αυτού του άρθρου.

Η Επιτροπή, με ψήφους 14 έναντι μίας και μίας αποχής, συμπεραίνει ότι με το χωρισμό Ελληνοκυπριακών οικογενειών, που επέφεραν τα μέτρα εκτοπισμού σε πολλές περιπτώσεις, η Τουρκία πάλι δεν ενήργησε σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της, που απορρέουν από το άρθρο 8 της Συμβάσεως.

Επιφυλάξεις σχετικά με το άρθρο 15 της Συμβάσεως

Η Επιτροπή επιφυλάσσεται να εξετάσει, στο Γ' Μέρος αυτής της Εκθέσεως, το ζήτημα κατά πόσο οποιεσδήποτε από τις παραπάνω παραβιάσεις των δικαιωμάτων, που προστατεύονται από το άρθρο 8, δικαιολογούνται ως μέτρα ανάγκης, σύμφωνα με το άρθρο 15 της Συμβάσεως.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Βλέπε την παράγραφο 77.

Βλέπε λεπτομέρειες στην παρ. 9.

Λεπτομέρειες I, στην παρ. 9.

Λεπτομέρειες 1. στις παρ. 22, 24.

Λεπτομέρειες 3, παρ. 20 1. Λεπτομέρειες II, παρ. 12. Όσον αφορά την κράτηση στην Τουρκία, βλέπε, επίσης, πιο κάτω στα κεφάλαια 2c και 4b.

Λεπτομέρειες I παρ. 20c και 22b (TV). Λεπτομέρειες II παρ. 12c (iii).

Λεπτομέρειες 1 παρ. 22b, δεύτερη υποπαράγραφος.

Μετάδοση διά telex, στις 2 Ιουλίου 1975 από την εγκαλούσα κυβέρνηση.

Μετάδοση διά telex στις 10 Μαΐου 1976 από την εγκαλούσα κυβέρνηση.

Λεπτομέρειες I, παρ. 20c και 23. Λεπτομέρειες II, παρ. 12c (i). Βλέπε, επίσης, κεφάλαιο 2B και 4B.

Λεπτομέρειες II, παρ. 12c (ii). Βλέπε, επίσης, το telex της εγκαλούσα κυβέρνησης της 10ης Μαΐου 1976, για υποθέσεις κακομεταχειρίσεως που, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς, έγιναν το 1976.

Λεπτομέρειες 1, παρ. B F και 24, λεπτομέρειες II, παρ. 127, ανακοίνωση telex από την εγκαλούσα κυβέρνηση της 26ης Ιουνίου 1975, παρ. B, και της 22ας Οκτωβρίου που, σύμφωνα μ' αυτή, η κίνηση των Τούρκων άποικών εντατικοποιήθηκε και γινόταν

συστηματικά σε μεγάλη κλίμακα, με σκοπό την αλλαγή του φυ-λετικού ισοζυγίου της νήσου».

Λεπτομέρειες Ι, παρ. 20c. Λεπτομέρειες ΙΙ, παρ. 12c.

Παράρτημα «Α» με τις παρατηρή-σεις της εκκαλούσας κυβέρνησης, σχετικά με το παραδεκτό της Προσφυγής Ι, παρ.11.

Ανακοίνωση telex της εκκαλούσας κυβέρνησης της 2ας Ιουλίου 1975.

Στο ίδιο μέρος.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 23.

Προσφυγή Ι, παρ. 3.

Περίπου 9.000 μετακινήθηκαν, σύμ-φωνα με μία Αγγλοτουρκική διευθέτηση, τον Ιανουάριο 1975, από τις Οπό βρετανική κυριαρχία βάσεις της Επισκοπής, όπου είχαν αναζητήσει καταφύγιο. Και πε-ρίπου 8.000 μετακινήθηκαν, σύμφωνα με την ενδοκοινοτική συμφωνία, κατά τον τρί-το γύρο των συνομιλιών της Βιέννης, τον Αύγουστο του 1975.

Βλέπε μέρος Ι της πιο πάνω παρα-γράφου 15.

Ντοκουμέντα του ΟΗΕ S) 11353 και επιπρ. 1 - 13, S) 11466 και επιπρ. 1 - 4. S)11488, επιπρ. 2, S)11568 και S) 11717. που καλύπτουν την περίοδο μέχρι τον Ιού-λιο 1975.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 102.

Ο προσφυγικός καταυλισμός στη Σχολή του Όρφανοτροφείου της Λευκωσίας και ο προσφυγικός καταυλισμός του Σταυρού. Βλέπε συνεντεύξεις με πρόσωπα σ' αυτούς τους καταυλισμούς στις σελίδες 1 - 15 αυτής της προσθήκης.

Προφορικές καταγραφές σελ. 5-6. Περαιτέρω αριθμοί αναφέρθηκαν από την κ. Σουλιώτη. Την 20.7.1974 - 3.000 και την 30.1.1975 - 15.000.

Προφορικές καταγραφές σελ. 159.

Η πιο πάνω παρ. 102.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717, παρά-γραφος 34.

Προφορικές καταγραφές σελ. ο.

Προφορικές καταγραφές σελ. 5.

Προφορική έκθεση σελίδες 167 και 174.

Βλέπε παράγραφος 104 και Προφο-ρική Έκθεση σελ. 165.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11353. Προσ-θήκη 2 παράγραφος 3.

Προφορικές καταγραφές σελ. 5.

Προφορικές καταγραφές σελίδες 90 και 180. Βλέπε στα πιο κάτω κεφάλαια 3 και 4.

Προφορικές καταγραφές σελ. 89 - 90Η. Έκθεση του ΟΗΕ της 15ης Αυγούστου 1974 S)11353) Προσθήκη 27 παρ. 4. λέγει ότι η Μόρφου είχε εκκενωθεί από την Εθνική Φρουρά και τους πολίτες».

Προφορική Έκθεση σελ. 180.

Προφορικές καταγραφές σελ. 173 -174.

Βλέπε προφορικές καταγραφές σελ. 187 - 193 και 204 - 205. Βλέπε επίσης Δηλώσεις Ι αρ. 59, 60 και 82, που αναφέρονται στα ίδια επεισόδια.

Προφορικές καταγραφές σελ. 73.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 110.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 110.

Προφορική Έκθεση σελ. 181-182.

Προφορικές καταγραφές σελ. 184.

Προφορικές καταγραφές σελ. 105 - 106.

Προσθήκη σελ. 4 - 5.

Προσθήκη σελ. 9.

Προσθήκη σελ. 13 - 14.

Σχετικά με τους περιορισμούς που επιβλήθηκαν στα ούτω καλούμενα εγκλωβισμένα πρόσωπα βλέπε στο πιο κάτω κε-φάλαιο 2.

Βλέπε Δηλώσεις Ι αρ. 2, 46' 52, 54, 70, 81, 83, 90.

Βλέπε τις πιο κάτω παρ. 117-122.

Βλέπε τις πιο κάτω παρ. 123-130.

Βλέπε τις πιο κάτω παρ. 131-149.

Βλέπε τις πιο κάτω παρ. 150-154.

Βλέπε τις πιο κάτω παρ. 159-169.

Προσθήκη σελ. 1 - 12.

Προφορικές καταγραφές σελ. 198 - 205.

Προφορικές κατάγρ. σελ. 26- 127.

Βλέπε την Έκθεση του μάρτυρα Πιρκέττη. Προφορική Έκθεση σελ. 42 και Δηλώσεις Ι αρ. 1, 3, 12, 13, 14, 29,

32, 41, 49, 50, 53, 68.

Βλέπε Δηλώσεις 1 άρ. 3, 21, 33,

36, 47, 49 και 51.

Βλέπε ντοκουμ. S) 11355) Έπιπρ. 15 παράγραφος 8α.

Προφορικές καταγραφές σελ. 41 - 44.

Στο ίδιο μέρος σελ. 57.

Προσθήκη σελ. 6 - 8.

Δηλώσεις 1, αρ. 3, 4, 68, 92 (Τριμίθι) και 69 Κάρμι.

Βλέπε πιο κάτω κεφάλαιο 2c.

Βλέπε πιο κάτω κεφάλαιο 2c.

Προσθήκη σελ. 22 - 23.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11355) Έπιπρ. 15 παράγραφος 18.

Προφορικές καταγραφές σελίδα 7. 19 Σύμφωνα μ' αυτές τις μαρτυρίες, μερικούς ανθρώπους που μάζευαν σαν πατσαβούρια από τα δυτικά της Κυρήνειας χωριά, κατά την πρώτη φάση, και τους έβα-ζαν στο ξενοδοχείο "Ντοουμ"».

Προφορικές καταγραφές σελ. 73.

Βλέπε το πιο κάτω κεφάλαιο 2 B.

Ο όρος διαχωριστική γραμμή ση-μαίνει τη γραμμή που χωρίζει τις περιο-χές, που από τη μία ελέγχει (σήμερα) η εγκαλούσα κυβέρνηση και από την άλλη οι τουρκικές δυνάμεις. Βλέπε την πιο πά-νω παρ. 11.

Ντοκουμέντα QHE S) 1353) Έπιφ. 1Γ), παρ. 8.

Προφορικές κατάγρ. σελ. 3-6.

Προσθήκη σελ. 17 - 19.

Προφορικές καταγραφές σελ. 167.

Στο ίδιο μέρος σελ. 165.

Προσθήκη σελ. 1 - 3.

Προσθήκη σελ. 6 - 8.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 120.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 298.

Προφορικές καταγραφές σελ. 57.

Δηλώσεις Ι αρ. 11 (Άμμόχωστος), 57 (Μία Μπλιά), 68 (Τριμίθι), 69(Κάρμι) και 70 (Παλαιόκαστρο).

Βλέπε Δηλώσεις Ι, αρ. 4, 46, 63 και 90.

Βλέπε Δηλώσεις Ι, αρ. 3, 4, 68 και 92.

Βλέπε Αλώνεις 1, αρ. 13 και 69.

S7. Προσθήκη σελ. 92.

Προσθήκη σελ. 91.

Προσθήκη σελ. 99, φιλμ αρ. 3.

Για τις διάφορες μορφές της κρατήσεως βλέπε κεφάλαιο 2. Για τις συνθή-κες κρατήσεως βλέπε κεφάλαιο 4 Β. Σχε-τικά με την κράτηση στην Τουρκία βλέπε επίσης πιο κάτω την υποπαράγραφο d.

Βλέπε τις δηλώσεις από τη μάρτυ-ρα Σουλιώτη, τις προφορικές καταγραφές σελ. 9, του Στυλιανού στο ίδιο μέρος, σελ. 36, του Χατζηλούτου στο ίδιο μέρος, σελ. 70, και του Ιακώβου στο ίδιο μέρος, σελ. 167 και 174 - 175. Ό κ. ΄Ιακώβου μίλησε για ψυχολογική βία, για να «κά-νουν τον κόσμο να φεύγει, έκτος από την «πραγματική φυσική βία για τη μετακίνησή του».

Βλέπε μαρτυρία Οδυσσέως - Προ-φορική έκθεση σελ. 94 και ΄Ιακώβου στο ίδιο μέρος σελ. 168.

Παράρτημα Α. σχετικά με τις πα-ρατηρήσεις για το παραδεκτό της εφέσεως 1

Βλέπε υποπαράγραφο 6 - πιο πά-νω.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 13.

Αναδημοσίευση στο Παράρτημα IV.

Έγγραφα ΟΗΕ S) 11355) Έπιπρ. 15 παράγραφος 11.

Βλέπε Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468 και S) 11568 παρ. 62 - 63.

Βλέπε Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568 παράγραφος 64.

Βλέπε έγγραφα ΟΗΕ S) 11353. Έ-πιπρ. 15 παράγραφος 11.

Βλέπε έγγραφα ΟΗΕ S) 11468. Έ-πιπρ. 2 παράγραφος 17.

Στο ίδιο μέρος παρ. 19.

Στο ίδιο μέρος παρ. 20.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468) Έπιπρ. 3, παράγραφος 15.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468) Έπιπρ. 3, παρ. 14β. Βλέπε επίσης S) 11468) Έ-πιπρ. 2, παρ. 20, με την καθυστέρηση που προκλήθηκε από την αποτυχία να ετοιμάσουν τους καταλόγους αιχμαλώτων, οποίο συμφωνήθηκε στις 6 Σεπτεμβρίου.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρά-γραφος 47.

106α. Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, πα-ράγραφος 51.

107α. Βλέπε την πιο κάτω παρ. 154.

Προφορική καταγραφή σελ. 18.

Στο ίδιο μέρος σελ. 23 - 24.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11684' Πα-ράρτημα.

Ανακοίνωση Τύπου της 2ας Αυγούστου 1975, Ντόουμ ΟΗΕ S) 11789.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρά-γραφος 47.

Προφορικές καταγραφές σελ. 10.

Στο ίδιο μέρος.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717, παρά-γραφος 40.

Βλέπε κεφάλαιο 2 την κάτω πα-ράγραφο 266 - 273.

Ντοκουμέντα ΟΠΕ S) 11353) Έπιπρ. 10, παράγραφος 6.

Ντοκουμέντα ΟΠΕ S) 11353) Έπιπρ. 16, παράγραφος 8.

Ντοκουμέντα ΟΙ ΙΚ S) 11717, παρά-γραφος 40.

Προφορικές καταγραφές σελ. 73 - 74.

Βλέπε κεφάλαιο 2 c.

Λεπτομέρειες Ι, παρ. 20 Ι. Λεπτομέρειες ΙΙ, παρ. 12 Κ.

Προφορικές καταγραφές σελ. 41.

Βλέπε την πιο πάνω αρ. 121.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 141.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468) Έπιπρ., 23.

Ντοκουμέντα "7. ΟΗΕ S) 114(58)Έπιπρ.3, παράγραφος 15.

Βλέπε επίσης το ανακοινωθέν Τύ-που, που η ICRC εξέδωσε στις 25 Σεπτε--μβρίου 1974 και το οποίο υπέβαλε η μάρτυρας Σουλιώτη, Προσθήκη σελ.24.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ) Έπιπρ. 3, πα-ράγραφος 16.

Στο ίδιο μέρος, παρ. 17.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρ.51. Ο ανάλογος αριθμός των Τουρκοκυ-πρίων αιχμαλώτων και κρατουμένων, που έμειναν στο νότο, μετά από την απόλυσή τους από την εγκαλούσα κυβέρνηση, είναι 84, δηλαδή περίπου το 4& από το σύνο-λο των 3.308 Τουρκοκυπρίων που απολύθηκαν.

Λεπτομέρειες ΙΙ, σελ. 10 - 11.

Προφορική έκθεση, σελ. 51 - 62.

Προσθήκη σελ. 99. Φιλμ αρ. 2 και 7.

Προσθήκη σελ. 99 Φιλμ αριθ. 2 και 7.

Βλέπε υποπαραγράφους (e) και (d) πιο πάνω.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717, παρά-γραφος 47.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 20.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 29 και 34.

Η Πολ. Αστυνομία της UNFICYP

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρά-γραφος 57.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717, παρά-γραφος 40.

Προφορικές κατάγρ., σελ. 20-21.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 76.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 111.

Προφορικές κατάγρ., σελ. 193-195.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11789, μέρος Ι, παράγραφοι 2 και 3.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11789) Έπιπρ. 2, παράγραφος 4.

Βλέπε παρ. 148, 155.

Βλέπε μέρος Ι την πιο πάνω παρ.

17 και την πιο κάτω παρ. 178.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 70.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρά-γραφοι 24, 30 και S)11717, παράγραφοι 18, 19 και 21.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρά-γραφοι 31, 33, S)11624 παράγραφος 17 και S) 11717, παρ. 22 - 23.

Βλέπε το κεφάλαιο 2Α. Έναφορά γίνεται επίσης στη διαμαρτυρία της έγ-κα-λούσης κυβερνήσεως, σχετικά με την κρά-τηση Ελληνοκυπρίων που είχαν συλληφθεί στη διαχωριστική γραμμή. (Βλέπε την πιο πάνω παρ. 88).

Προφορικές καταγραφές, σελ. 9d.

Στο ίδιο μέρος, σελ. 127.

Στο ίδιο μέρος, σελ. 187.

Στο ίδιο μέρος, σελ. 113.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717, παρά-γραφος 29.

Βλέπε παράγραφο 5 της αποφάσεως, που αναδημοσιεύεται στο παράρ-τημα αυτής της Εκθέσεως. Η απόφαση εγκρίθηκε με 117 ψήφους έναντι ουδεμίας και χωρίς αποχές. Ο Τούρκος υπουργός των Εξωτερικών, ερμηνεύοντας την ψή-φο του, δήλωσε ότι το Προσφυγικό Πρό-βλημα είχε τόσο πολιτικό όσο και ανθρωπιστικό χαρακτήρα και ήταν στενά συνδεδεμένο με την πολιτική λύση του Κυπρια-κού προβλήματος. Βλέπε Ντοκουμέντα του ΟΠΕ Λ) ΡV2285) Προσωρινά, παράγραφοι 161 και 162.

Βλέπε την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 365 (1974).

Βλέπε Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 1 1(524, παρ. 11 και παράρτημα F και C.

Στο ίδιο μέρος, παράρτ. F, παρ. 2.

Βλέπε απόφαση 4 (XXXI) της Έπιτροπής του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα (αναδημοσιεύονται στο παράρτημα XI αυτής της Εκθέσεως).

Απόφαση 3390) XXX, παρ. 4 και c (αναδημοσιεύονται στο παράρτημα IX αυτής της Εκθέσεως).

Ντοκουμέντα ΟΗΕ A) PV241B (προσωρινά), σελ. 73.

Μηνιαίο Χρονικό του ΟΗΕ, τόμος 12, αρ. 11 (Δεκέμβριος 1975), σελ. 16.

Απόφαση 4 (XXX 11) της Έπιτροπής του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που αναδημοσιεύεται στο παράρτημα XII αυτής της Εκθέσεως.

Αναφέρθηκε στην παρ. 170.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S11679.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11706.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11718.

Βλέπε μέρος I, παρ. 17 αυτής της Εκθέσεως. Το κείμενο αναδημοσιεύεται στα Ντοκουμέντα του ΟΗΕ S) 11624, Παράρτημα Β.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11684, Παράρτημα.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717. παρά-γραφος 65.

Ανακοινωθέν Τύπου, που εκδόθηκε στη Βιέννη στις 2 Αυγούστου 1975. Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11789, Παράρτημα ση-μείο 5. Βλέπε μέρος I, παρ. 17 «αυτή την Έκθεση».

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11789) Έπιτρ. 2, παρ. 4. Βλέπε επίσης τη δήλωση τού μάρτυρα Ιακώβου, που αναφέρεται στην πιο πάνω παράγραφο 125, και τις παρόμοιες δηλώσεις των μαρτύρων Στυλιανού (Προφορική Έκθεση σελ. 3δ) και Οδυσσέως (Προφορική Έκθεση σελ. 101) για τα περιορισμένα πλαίσια αυτής της συμφωνίας.

Προφορικές κατάγρ. σελ. 180-182.

Προσθήκη σελ. 4, 5, 9

Βλέπε Δηλώσεις I, αρ. 2, 11, 12, 15, 28, 29, 62, 63. 72.

Ντοκουμέντα ΟΗΚ S) 11353) Έπιτρ. 15, παράγραφος 8α.

Βλέπε κεφάλαιο 2 (πιο κάτω), πα-ράγραφος «α».

Προφορικές καταγραφές σελ. 14.

Βλέπε μάρτυρα Ιουλιώτη, Προφορική Έκθεση σελ. 4, μάρτυρα Ιακώβου σελ. 167.

Προσθήκη σελ. 1 - 3, 7, 13.

Βλέπε Δηλώσεις αρ. 3, 21, 22, 23, 34, 46, 49, 62, 69.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρά-γραφο; 47.

Βλέπε τις δηλώσεις του μάρτυρα Οδυσσέως, Προφορική Έκθεση σελ. 101 και του Ιακώβου, στο ίδιο μέρος, σ. 165.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 161.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 178.

Βλέπε τις δηλώσεις των μαρτύρων, που παρατίθενται στην υποσημείωση 2 της προηγούμενης σελίδας.

Προφορικές καταγραφές σελ. 171.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 104.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 110.

Βλέπε τις παραγράφους 104, 105, 110, 112.

Βλέπε τις παραγράφους 104, -105.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 137-142.

Βλέπε τις πιο πάνω παραγράφους 123, 124, 125.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 137-142.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 154-156.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 157.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 144.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 133.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 132.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 148-149.

Βλέπε τις παραγράφους 159 και τις επόμενες. Καθώς & την πιο πάνω 198.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 166-178.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 179-183.

Βλέπε μέρος Ι την πιο πάνω παρά-γραφο 77.

Βλέπε το Παράρτημα 1, παρ. 10 του Νόμου.

Βλέπε τις πιο πάνω παραγράφους 107 και τις επόμενες.

Βλέπε τις πιο πάνω) παρ. 171-175.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 174.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 176.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 168.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 190-193.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 196.

Βλέπε τις πιο πάνω παραγράφους 194-197. Βλέπε επίσης την παρ. 204 στο τέλος.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 203.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 200.

Για το κείμενο, βλέπε την πιο πάνω παράγραφο 100.

Βλέπε την παράγραφο 202.

Σχετικά με τις 18 Μαΐου 1976 (βλέπε την πιο πάνω παρ. 5).

Βλέπε την παράγραφο 205.

Όσον αφορά τις 18 Μαΐου 1976 (βλέπε την πιο πάνω παράγραφο 5).

Βλέπε τις πιο πάνω παραγράφους 179, 200 και 206.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Στέρηση ελευθερίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Επιτροπή, εξετάζοντας τις αιτιάσεις των δύο Προσφυγών, σχετι-κά με τη στέρηση της ελευθερίας των Ελληνοκυπρίων από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις στην Κύπρο, θα ακολουθήσει τη σειρά:

Οι ισχυρισμοί για την γενική στέρη-ση της ελευθερίας στο μέρος εκείνο του ελληνοκυπριακού πληθυσμού, που παρέμεινε στο βορρά της Κύπρου, μετά τη στρατιωτική δράση της Τουρκίας (εγκλωβισμένα πρόσωπα).

Οι ισχυρισμοί για τη στέρηση της ε-λευθερίας Ελληνοκυπρίων πολιτών που, σύμφωνα με τα λεγόμενα της εκκαλούσης κυβερνήσεως, συγκεντρώ-θηκαν σε ορισμένα χωριά του βορρά, και ιδιαίτερα στη Γύψου, στο Μαραθόδουνο, στη Μόρφου, στη Βιτσάδα, στη Βώνη, ή στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κηρύνειας («κέντρα κρατήσεως»).

Η στέρηση ελευθερίας προσώπων που, στις διακοινοτικές συμφωνίες, αναφέρονται ως «αιχμάλωτοι και κρατούμενοι». Σ' αυτά περιλαμβάνονται πρόσωπα που εκρατούντο στην η-πειρωτική Τουρκία, ή στο γκαράζ Παυλίδη και τις Φυλακές Σαράι, στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας («αι-χμάλωτοι και κρατούμενοι»).

Όπως έχει δηλωθεί πιο πάνω (1), η Επιτροπή δεν θα εξετάσει ως ξεχωριστά θέματα τους ισχυρισμούς της εγκαλούσης κυβερνήσεως που αφορούν τη στέρηση της ελευθερίας Ελλη-νοκυπρίων, οι οποίοι είχαν συλληφθεί στη διαχωριστική γραμμή.

Α' «Εγκλωβισμένα πρόσωπα»

Ι. Οι εισηγήσεις των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση ισχυρίστηκε γενικά ότι οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις αυθαίρετα κρατούσαν μεγάλο αριθμό Ελληνοκυπρίων πολιτών, όλων των ηλικιών και αμφοτέρων των φύλων, στο βορρά της Κύπρου (2).

Περιγράφει τον εγκλωβισμένο πληθυσμό ως ευρισκόμενο στο σύνολό του, στο έλεος των τουρκικών δυνάμεων όμηροι που δεν τους επιτρέπεται να μετακινηθούν από τους «τόπους κρατήσεως» (3).

Σύμφωνα με την άποψη της κυβερνήσεως. Οι υπόλοιποι εγκλωβισμένοι Ελληνοκύπριοι, που κατοικούν στο βορρά της Κύπρου (περίπου 9.000), βρίσκονται κυριολεκτικά υπό κράτηση, για-τί, παρ' όλο που τους επιτρέπεται να μετακινηθούν στο νότο (4), δεν τους επιτρέπεται η ελεύθερη μετακίνηση στο βορρά. Υπόκεινται σε απαγόρευση κυκλοφορίας από τις 9 το βράδυ ως τις 6 το πρωί. Δεν τους επιτρέπεται να πάνε στα χωράφια τους, αν προηγουμένως δεν εξασφαλίσουν ειδική άδεια και σε καμιά περίπτωση δεν τους επιτρέπεται να μετακινηθούν από το ένα στο άλλο χωριό. Οι εγκλωβισμένοι βρίσκονται κά-τω από τη συνεχή παρακολούθηση των τουρκικών αρχών. Ιδιαίτερα οι πρώην αιχμάλωτοι, που έκρατουντο στην Τουρ-κία και που τώρα κατοικούν στις τουρ-κοκρατούμενες περιοχές, εξαναγκάζονται να παρουσιάζονται δυο φορές την ή-με-ρα στην αστυνομία. Πολλοί απ' αυτούς συνελήφθησαν για ανάκριση, ή στέλνονται στη φυλακή για το λόγο ότι δεν θέλουν να χαιρετίσουν τα μέλη του τουρκικού στρατού (5).

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση που, για λόγους που έχουν εκτεθεί πιο πάνω (6), δεν συμμετείχε στις διαδικασίες ουσίας, δεν υπέβαλε καμιά δήλωση όσον αφορά αυτούς τους ισχυρισμούς.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι πε-ριορισμοί που έχουν επιβληθεί στην ελευθερία των καλουμένων εγκλωβισμένων προσώπων, στο βορρά της Κύπρου, κατά τις αιτιάσεις των παρουσών προσ-φυγών, δύνανται να εγείρουν θέμα, βάσει του άρθρου 5 της Συμβάσεως. Συναφώς, σημειώνει την άποψη της εκκαλούσης κυβερνήσεως, ότι τα εγκλωβισμένα πρό-σωπα «κυριολεκτικά μπορεί να λεχθεί ότι βρίσκονται υπό κράτηση» (7).

Το άρθρο 5 της Συμβάσεως αναφέρει τα πιο κάτω:

Όλοι έχουν δικαίωμα ελευθερίας και ασφαλείας τον προσώπου τους. Κανένας δεν μπορεί να στερηθεί της ελευθερίας του, παρά μόνο στις πιο κάτω περιπτώσεις, και σύμφωνα με τις διαδικασίες που ορίζονται σε νόμο:

α) Νόμιμη κράτηση του προσώπου, υστέρα από καταδίκη από αρμόδιο δικαστήριο,

β) Νόμιμη σύλληψη η κράτηση προσώπου, που δεν συμμορφώνεται με τη σύννομη απόφαση δικαστηρίου, ή με σκοπό να διασφαλισθεί η εκπλήρωση των υποχρεώσεων, που ορίζονται από το νόμο.

γ) Νόμιμη σύλληψη η κράτηση προσώπου, προσαγωγή του ενώπιον της κατά νόμον αρμόδιας αρχής για εύλογη υποψία ότι διέπραξε αδίκημα, ή όταν λογικώς θεωρείται αναγκαίο να παρεμποδισθεί η διατάραξη αδικήματος ή η διαφυγή, αφού έχει διαπραχθεί το αδίκημα.

δ) Κράτηση ανηλίκου, με σύννομο ένταλμα και με σκοπό την αναμορφωτική επίβλεψή του, ή τη νόμιμη κράτησή τον, ή την προσαγωγή τον ενώπιον των κατά νόμον αρμοδίων αρχών.

ε) Νόμιμη κράτηση προσώπων για να παρεμποδισθεί η μετάδοση λοιμωδών νόσων, καθώς και ψυχοπαθών, αλκοολικών, τοξικομανών ή αλητών,

στ) Νόμιμη σύλληψη ή κράτηση προσώπων, με σκοπό να παρεμποδισθεί η παράνομη είσοδός τον στη χώρα. Η προσώπου για το οποίο έχει ληφθεί απόφαση, απελάσεως ή εκδόσεως του.

Ο συλλαμβανόμενος πρέπει να πληροφορείται αμέσως, σε γλώσσα που αντιλαμβάνεται, τους λόγους της σύλληψέως τον και τις εναντίον τον κατηγορίες.

Ο συλλαμβανόμενος ή ο κρατούμενος, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 (γ) του παρόντος άρθρου, πρέπει αμελητί να οδηγείται μπροστά σε δικαστή, ή άλλον εξουσιοδοτημένο από τον νόμο αξιωματούχο. και πρέπει να εισάγεται σε δίκη εντός εύλογου χρονικού διαστήματος ή να απολύεται εν αναμονή της δίκης. Η απόλυση μπορεί να υπόκειται σε όρους που θα εγγυώνται την εμφάνισή του στη δίκη.

Ο καθένας που στερείται της ελευθερίας του με σύλληψη ή κράτηση, δικαιούται να κινήσει διαδικασίες, με σκοπό, μια ταχεία απόφαση δικαστηρίου για το νόμιμο της κρατήσεώς τον και την απόλυσή τον, αν η κράτησή του δεν είναι νόμιμη.

Όποιος συλλαμβάνεται ή κρατείται, κατ' αντίθεση προς τις διατάξεις τον παρόντος άρθρον, έχει αναφαίρετο δικαίωμα σε αποζημίωση.

III. Τα αποδεικτικά στοιχεία

Είναι γνωστό ότι ένα μέρος του ελληνοκυπριακού πληθυσμού της βόρειας Κύπρου παρέμεινε εκεί ύστερα από την τουρκική στρατιωτική επιχείρηση. Ο αριθμός τους, σύμφωνα με τα Ντοκουμέντα του ΟΗΕ, ήταν το Δεκέμ-βριο του 1974 περίπου 15.000 (8), και περίπου 10.500 (πλέον 1.000 πε-ρίπου Μαρωνίτες) τον Ιούνιο του 1975 (9).

Σύμφωνα με την Έκθεση του Αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυ-γες, από 31 Οκτωβρίου 1974 (10), ανάμεσα στις 15.000 Ελληνοκυπρίων, που βρίσκονταν τότε στο βορρά της Κύ-πρου, συμπεριλαμβάνονται και 7.000 - 8.000 που υπερφαλαγγίσθηκαν από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και εξακολουθούσαν, ακόμη, να ζουν στα χωριά τους, κυρίως στη βόρεια Καρपाσία. Η οικονο-μική ζωή των ανθρώπων σ' αυτά τα χω-ριά είχε αποδιοργανωθεί. Όμως η κα-τάστασή τους ήταν καλύτερη από εκεί-νη των άλλων Ελληνοκυπρίων στη βό-ρεια περιοχή, που είτε είχαν εγκλεισθεί σε εκκλησίες, σχολεία, ξενοδοχεία και άλλα δημόσια κτίρια, είτε είχαν απομονωθεί στα χωριά τους (11).

Φαίνεται, από άλλες εκθέσεις του ΟΗΕ, ότι πολλά από τα εγκλωβισμένα πρόσωπα, που παρέμειναν στο βορρά της Κύπρου μέχρι τον Ιούνιο του 1975, βρίσκονταν ακόμη στα σπί-τια τους, ενώ τα περισσότερα από άλ-λα πρόσωπα, που εκρατούντο κατά διά-φορους τρόπους, είχαν ήδη μεταφερθεί στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυ-βέρνηση περιοχή (12). Επίσης αναφέρθηκε ότι τα εγκλωβισμένα πρόσωπα ζούσαν κάτω από δύσκολες συνθήκες, με περιορισμό στις κινήσεις έξω από την περιοχή του χωριού τους. Επειδή η οι-κονομία κλονίσθηκε, είχαν ανάγκη βοήθειας, που την παραχωρούσε η εγκαλούσα κυβέρνηση και την παρέδιδε τακτικά η UNFIGYP (13). Οι ανθρωπιστικές ομάδες, που μπορούσαν να μεταβούν στα ελληνοκυπριακά χωριά, στο βορρά της Κύπρου, έπρεπε να συνοδεύονται από Τούρκους αξιωματικούς συνδέσμους. Α-νεπιτυχείς (14) στάθηκαν οι προσπά-θειες της UNFIGYP να εγκαταστήσει παρατηρητήρια κοντά στα ελληνοκυπριακά χωριά και να οργανώσει περιπο-λίες, με σκοπό τη διασφάλιση των Ελ-ληνοκυπρίων στο βορρά της Κύπρου, κατά τον ίδιο τρόπο που αυτό γινόταν για τους εγκλωβισμένους Τουρκοκυπρί-ους στο νότο.

Στην αντιπροσωπεία της Επι-τροπής (υποεπιτροπή) δόθηκαν από μάρτυρες μερικές πληροφορίες σχετικά με τους όρους ζωής των εγκλωβισμένων Ελληνοκυπρίων.

Η Επιτροπή σημειώνει ιδιαίτερα τα στοιχεία που δόθηκαν από τον μάρτυρα Στυλιανού, δάσκαλο και πρόεδρο της «Παγκύπριας Επιτροπής Εγκλωβισμένων». Κατέθεσε αυτός ότι η μη κρατική οργάνωσή του συνέλεξε πληροφορίες σχετικά με τα εγκλωβισμένα πρόσωπα, από διάφορες πηγές. Σ' αυτές συμπεριλαμβάνονταν και οι δηλώσεις προσώ-πων που κατόρθωσαν να διαφύγουν από το βορρά, καθώς και επιστολές, γραμμένες από εγκλωβισμένα πρόσωπα, σε ο εγγενείς τους στο νότο (15).

Σύμφωνα με τον μάρτυρα, υπήρ-χαν περίπου 8.000 εγκλωβισμένοι Ελληνοκύπριοι στην περιοχή της Καρπασίας, 2.000 στην επαρχία της Κηρύνειας και μερικές εκατοντάδες σε άλλες περιοχές (16). Φαίνεται ότι αυτοί οι αριθμοί περιλαμβάνουν, επίσης, πρόσωπα στα κέντρα κρατήσεως, που θα εξετασθούν ξεχωριστά (17).

Ο μάρτυρας δήλωσε (18) ότι η απαγόρευση κυκλοφορίας εμποδίζε τα εγκλωβισμένα πρόσωπα να βγαίνουν από τα σπίτια τους από τις 6 μ.μ. μέχρι τις 9 π.μ. στις «τουρκικές

περιοχές» και μέχρι τις 8 π.μ. στις «ελληνικές περιοχές». Τα εγκλωβισμένα πρόσωπα δεν είχαν το δικαίωμα να ταξιδεύουν από το ένα στο άλλο χωριό, ή να απομακρύνονται από τα σπίτια τους πέρα από ορισμένη απόσταση (ένα χιλιόμετρο ή ένα μίλι) και ούτε ακόμη να εργασθούν εκεί (19). Οι ίδιοι περιορισμοί εφαρμόζονταν σ' ολόκληρη την ελεγχόμενη από τις τουρκικές δυνάμεις περιοχή. Όμως στην επαρχία της Κηρύνειας υπήρχαν και πρόσθετες δυσκολίες, καθώς οι Ελληνοκύπριοι δεν είχαν το δικαίωμα να βγουν από τα σπίτια τους, ή να εμφανισθούν στις βεράντες τους. Στην πόλη της Κηρύνειας και σ' αυτή την εκκλησία έπρεπε να πηγαίνουν συνοδευόμενοι από περιπόλους. Πολλές φορές η περίπολος αρνιόταν να τους συνοδεύσει. Έτσι, οι Ελληνοκύπριοι στην Κηρύνεια για ολόκληρο μήνα δεν είχαν τη δυνατότητα ν' αγοράσουν κρέας, γιατί οι περίπολοι αρνιόνταν να τους συνοδεύσουν στην αγορά. Ο μάρτυρας νομίζει ότι πολλοί Ελληνοκύπριοι της Κηρύνειας ή-θελαν να φύγουν και να έλθουν στο νότο, ενώ εκείνοι της Καρπασίας, εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν τύχαιναν κακομεταχειρίσεως, έμεναν, προσωρινά, έως ότου δουν ποια λύση θα δινόταν στο ζήτημα (20).

Ο μάρτυρας Στυλιανού δήλωσε πιο πέρα ότι εκείνοι οι Ελληνοκύπριοι που, με βάση τη διακοινοτική συμφωνία για την επανένωση των οικογενειών (21), εδικαιούντο να επιστρέψουν στην ελεγχόμενη από τους Τουρκοκύπριους περιοχή, στην πραγματικότητα επέστρεψαν σε κατ' οίκον περιορισμό. Επιθυμούσαν να πάνε, για να συναντήσουν τις οικογένειές τους, να φροντίσουν για τις περιουσίες τους και γιατί πίστευαν ότι, τελικά, η περιοχή της Καρπασίας θα επιστρεφόταν στους Ελληνοκυπρίους. Έτσι, ήλπιζαν ότι σε λίγους μήνες θα ήταν ελεύθεροι.

Από τους μάρτυρες, που άκου-σε η αντιπροσωπεία της Επιτροπής, μόνον ένας είχε μείνει για σημαντικό χρονικό διάστημα στην ελεγχόμενη από τις τουρκικές δυνάμεις περιοχή: Ο δρ Χαραλαμπίδης, πρώην αντιδήμαρχος της Κηρύνειας, που βρήκε καταφύγιο στο ξενοδοχείο «Ντόουμ», όπου έμεινε ως τις 5 Απριλίου 1975. Ως παθολόγος, του επιτρεπόταν να αφήνει το ξενο-δοχείο, συνοδευόμενος από ένα Τουρκο-κύπριο αστυνομικό, για να βλέπει τους ασθενείς τους (22). Έτσι μπορούσε να περιγράφει όχι μόνο τις συνθήκες των Ελληνοκυπρίων στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» (23), αλλά και τους όρους ζωής των Έλληνοκυπρίων στην πόλη της Κηρύνειας. Αυτός δήλωσε (24) επίσης ό-τι περίπου 200 από εκείνους, που κατοικούσαν στην Άνω Κηρύνεια έμειναν στα δικά τους σπίτια, μέχρι τον Απρί-λιο του 1975, όποτε εκείνος έφυγε. Οι σχέσεις μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων σ' αυτή τη γειτο-νιά, που συμπεριλάμβανε Ελληνοκύ-πριους και Τουρκοκύπριους, ήταν παρα-δοσιακά καλές και τέτοιες παρέμειναν και μετά την τουρκική στρατιωτική δρά-ση. Οι Ελληνοκύπριοι εκεί τύχαιναν της προστασίας των Τουρκοκυπρίων γειτόνων τους. Τους επιτρεπόταν να βγαίνουν στο δρόμο και να ψωνίζουν ως τις 9 το βράδυ.

Ο μάρτυρας δήλωσε παραπέρα ότι, έκτος από τους Ελληνοκυπρίους στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» και εκείνους της Ά-νω Κηρύνειας, άλλοι Ελληνοκύπριοι δεν έμειναν στην πόλη.

Άλλοι μάρτυρες, που κατέθε-σαν στην αντιπροσωπεία (υποεπιτρο-πή), μπόρεσαν να δώσουν μόνο αποσπασματικές πληροφορίες για τους εγκλωβισμένους Ελληνοκυπρίους στο βορ-ρά της Κύπρου.

Ο μάρτυρας Χατζηλοΐζου δήλωσε ότι ήσκειτο πίεση πάνω σε πρόσωπα επιρροής στην περιοχή της Καρπασίας, για-τί τους υποψιάζονταν ότι είχαν στην κα-τοχή τους όπλα ή ότι έρχονταν σ' επαφή με πρόσωπα που βρίσκονταν στα βουνά κλπ. (25). Ο μάρτυρας Οδυσσεύς μίλησε για την κατάσταση των κατοίκων που παρέμειναν στη Μόρφου, προτού μεταφερθούν στο κέντρο κρατήσεως, στο σχολείο, το Σεπτέμβριο του 1974. Είπε ότι γίνονταν έρευνες, ακό-μη και στη διάρκεια της νύχτας, με σκο-πό να ελέγξουν την παρουσία τους και να τους κακοποιήσουν (26). Ο μάρτυ-ρας Ιακώβου δεν μπορούσε να εξηγήσει για ποιο ειδικό σκοπό κρατούσαν τους Ελληνοκυπρίους ως πρόσωπα εγκλωβισμένα υπό περιορισμό. Είπε ότι οι τουρκικές δυνάμεις τους βρήκαν στην ε-λεγχόμενη απ' αυτούς περιοχή και σκέφθηκαν ότι μπορούσαν αργότερα να τους χρησιμοποιήσουν για πολιτικά πλε-ονεκτήματα. Δηλαδή, όταν θα άρχιζαν να τους διώχνουν, μπορούσαν μ' αυτό τον τρόπο να ασκούν πίεση στην εγκαλούσα κυβέρνηση, για να επιτρέψει τη μεταφορά των Τουρκοκυπρίων στο βορ-ρά (27).

Έγγραφες εκθέσεις, που υπο-βλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνη-ση, περιέχουν τις ακόλουθες πληροφο-ρίες για τους γενικούς περιορισμούς, που επιβλήθηκαν στον εγκλωβισμένο πληθυσμό:

Ένας κηπουρός από το Βασίλι, της επαρχίας Αμμόχωστου, που παρέμεινε εκεί ως τις 30 Ιουνίου 1975, αναφέρει σε δήλωσή του:

«Πολλοί από τους Ελληνοκύπριους, που ακόμη βρίσκονται στις τουρκοκρατούμενες περιοχές, είναι τρομοκρατημένοι. Δεν μπορούν να κινηθούν ελεύθερα και δεν μπορούν να πάνε από το ένα στο άλλο χωριό χωρίς άδεια» (28).

Μια έγγαμη γυναίκα από τη Γιαλούσα αναφέρει στη δήλωσή της ότι τον Αύγουστο του 1974 είχε επιβληθεί καθημερινή απαγόρευση κυκλοφο-ρίας από τις 6 μ.μ. ως τις 6 π.μ., και εξακολουθούσε να εφαρμόζεται ως τον Φεβρουάριο του 1975, οπότε εκείνη έφυγε (29).

IV. Εκτίμηση των στοιχείων

Η Επιτροπή, με βάση τα στοι-χεία που έχει στη διάθεσή της, δεν κατόρθωσε να σχηματίσει ακριβή εικόνα των όρων ζωής των λεγομένων εγκλωβισμένων Ελληνοκυπρίων στο βορρά της Κύπρου, καθ' όσον μάλιστα δεν υπέκειντο σε ειδικά μέτρα κρατήσεως (30). Οι μαρτυρικές καταθέσεις είναι αποσπασματικές και εν μέρει αντιφατικές, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τις ώρες και τις άλλες συνθήκες της απαγορεύσεως κυ-κλοφορίας. Πέραν τούτου, πρόκειται κυ-ρίως για γνώσεις εξ ακοής, με εξαίρεση τη μαρτυρία του δρος Χαραλαμπίδη, σχετικά με τις συνθήκες στην Άνω Κηρύνεια (31). Οι σποραδικές πληροφο-ρίες που περιέχονται στα Ντοκουμέντα του ΟΗΕ και οι γραπτές δηλώσεις, που έχουν υποβληθεί, δεν είναι αρκετές για να συμπληρωθεί ή εικόνα. Τα μόνα συμ-περάσματα, που δύνανται να συναχθούν με κάποιο βαθμό βεβαιότητας, είναι:

α) Ότι η απαγόρευση κυκλοφορίας στη διάρκεια των νυκτερινών ωρών αποτελούσε τον κανόνα στον ελληνοκυπριακό πληθυσμό της βόρειας Κύ-πρου.

β) Ότι περιορισμοί επιβλήθηκαν στην ελευθερία κινήσεως των Ελληνοκυ-πρίων, στο βορρά της Κύπρου, έξω από τα χωριά τους.

Οι ακριβείς συνθήκες της απα-γορεύσεως κυκλοφορίας και η εφαρμογή της (32), καθώς επίσης και οι σκοποί και η εφαρμογή των περιορισμών στην κίνηση των προσώπων έξω από τα χωριά τους, δεν ερευνήθηκαν περισσότερο. Σχετικά μ' αυτό, η Επιτροπή παρατη-ρεί ότι οι διερευνήσεις έπρεπε να είχαν διεξαχθεί στο βορρά της Κύπρου, η εί-σοδος στον οποίο είχε απαγορευθεί στην Επιτροπή.

Ευθύνες της Τουρκίας, σύμ-φωνα με τη Σύμβαση

Εφ' όσον η Επιτροπή δεν κατόρθωσε ν' αποδείξει όλα τα σχετικά με τους παρόντες ισχυρισμούς γεγονό-τα, ήταν επίσης σε θέση ν' αποφανθεί μέχρι ποιου βαθμού η μεταχείριση του εγκλωβισμένου ελληνοκυπριακού πλη-θυσμού μπορεί, σύμφωνα με τη Σύμ-βα-ση, να καταλογισθεί στην Τουρκία. Ι-διαίτερα, δεν έχει αποδειχθεί κατά πόσο η απαγόρευση κυκλοφορίας και οι περιο-ρισμοί κινήσεως είχαν διαταχθεί από τις τουρκικές στρατιωτικές αρχές ή από την τουρκοκυπριακή διοίκηση — εί-τε από δική τους πρωτοβουλία είτε κατόπιν οδηγιών των τουρκικών αρχών.

Εν τούτοις, με βάση τα στοι-χεία που είχε στη διάθεσή της, η Επι-τροπή βρίσκει ενδείξεις ότι ό περιορι-σμός της κινήσεως και, σε μικρότερο βα-θμό, η απαγόρευση κυκλοφορίας επιβλή-θηκαν με τη βοήθεια του τουρκικού στρατού. Ενώ σε καταθέσεις σχετικές με τις έρευνες και τον έλεγχο που διεξαγόταν κατά τη διάρκεια της νύχτας, συχνά αναφερόταν η τουρκοκυπριακή αστυνομία, φαίνεται ότι η κίνηση προσώπων μετα-ξύ των χωριών ελεγχόταν κυρίως από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Ο τέτοιος έλεγχος επιβεβαιώνει ότι τα πληττόμενα πρόσωπα βρίσκονταν κάτω από τη δι-καιοδοσία της Τουρκίας, υπό την έννοια του άρθρου 1 της Συμβάσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή έχει εξετάσει τους γενικούς περιορισμούς που επιβλήθηκαν στην ελευθερία των Ελληνοκυπρίων, στο βορρά της Κύπρου, κάτω από το φως των διατάξεων του άρθρου 5 της Συμβάσεως (33). Σχετικά μ' αυτό έ-χει, επίσης, σημειώσει τις διατάξεις του άρθρου 2 του προσθέτου Πρωτοκόλλου άρθ. 4 της Συμβάσεως, σύμφωνα με το οποίο κάθε πρόσωπο που ζει νόμιμα στην περιοχή δικαιοδοσίας ενός κράτους έχει το δικαίωμα ελευθερίας κινήσεως μέσα σ' αυτή την περιοχή.

Η Επιτροπή, με ψήφους οκτώ έναντι πέντε και δύο αποχών, θεωρεί, πρώτον, ότι, βάσει των στοιχείων που διαθέτει, είναι επαρκώς πληροφορημένη για να συμπεράνει ότι ή νυκτερινή απαγόρευση κυκλοφορίας, που επιβλήθηκε στους εγκλωβισμένους Ελληνο-κυπρίους στο βορρά της Κύπρου, αποτελεί μεν περιορισμό, αλλά όχι στέρηση της ελευθερίας, κατά την έννοια του άρθρου 5 (34) της Συμβάσεως.

Η Επιτροπή, με 12 ψήφους και δυο αποχές, περαιτέρω θεωρεί ότι, βάσει των στοιχείων που διαθέτει (35), είναι επαρκώς πληροφορημένη για να συμπεράνει ότι οι ισχυρισμοί για περιορισμό κινήσεως έκτος της κατοικημένης περιοχής των χωριών στο βορρά εμπίπτουν μάλλον στις διατάξεις του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου 4 (που δεν έχει επικυρωθεί ούτε από την Κύπρο ούτε από την Τουρκία), παρά στις διατάξεις του άρθρου 5 της Συμβάσεως. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή αδυνατεί να διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 5 της Συμβάσεως, στο μέτρο που οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στους Ελληνοκύπριους με σκοπό να τους εμποδίσουν να κινούνται ελεύθερα έξω από τα χωριά, στο βορρά της Κύπρου, είναι καταλογιστέοι στην Τουρκία.

Β' «Κέντρα κρατήσεως»

Εισηγήσεις των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάζεται ότι οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις κρατούσαν στο βορρά της Κύπρου, βίαια και χωρίς νόμιμη εξουσία, χιλιάδες πρόσωπα (36). Δήλωσε ότι αυτή η κράτηση γινόταν κυρίως σε ορισμένα «στρατόπεδα συγκεντρώσεως», που τα χειρότερα ήταν στη Βώνη, στο Μαραθόβουνο, στη Βιτσάδα και στη Γύψου (37).

Η κυβέρνηση ισχυρίστηκε (38) ότι οι τουρκικές δυνάμεις, μπαίνοντας σ' οποιαδήποτε κατοικημένη περιοχή, αμέσως συνελάμβαναν τους Ελληνοκυπρίους κατοίκους και τους κρατούσαν γιατί ήταν Έλληνες. Το ίδιο γινόταν και με τον κάθε Ελληνοκύπριο, που οι εισβολείς συναντούσαν στο δρόμο τους.

Σύμφωνα με τις καταγγελίες της κυβερνήσεως, εκείνους που δεν τους κρατούσαν ως αιχμαλώτους πολέμου (39), δηλαδή τις γυναίκες, τα παιδιά και τους γέροντες, αν δεν τους εξόριζαν, τους κρατούσαν σε «στρατόπεδα συγκεντρώσεως» (40). Σ' αυτά τα στρατόπεδα εκατοντάδες πρόσωπα, από μικρά παιδιά μέχρι γέροντες 90 χρόνων, εκρατούντο σε μικρούς χώρους, κάτω από άθλιες συνθήκες, χωρίς ευκολίες υγιεινής (41), και δεν τους επιτρεπόταν να βγουν έξω. Οι κρατούμενοι συχνά μετακινούντο από τη μια στην άλλη περιοχή συγκεντρώσεως (42).

Η εγκαλούσα κυβέρνηση κα-τήγγειλε επίσης την κράτηση από τις τουρκικές αρχές 3.000 περίπου κα-τοίκων της επαρχίας Κηρύνειας, στο ξε-νοδοχείο «Ντόουμ» της Κηρύνειας και στο χωριό Μπελλαπαΐς. Η κυβέρνηση δήλωσε ότι πολλά πρόσωπα συνελήφθησαν στα σπίτια τους από τον τουρκικό στρατό και μεταφέρθηκαν στους πιο πάνω τόπους κρατήσεως. Οι υπόλοιποι εξαναγκάστηκαν, κατά τις πρώτες ημέρες της εισβολής, να καταφύγουν εκεί. Τον Νοέμβριο του 1974, οι τουρκικές στρατιωτικές αρχές συνέχιζαν να κρατούν 450 περίπου απ' αυτά τα πρόσω-πα στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» και χίλια στο Μπελλαπαΐς. Στους κρατούμενους δεν επιτράπηκε να μετακινηθούν από τον τόπο της κρατήσεως στα σπίτια τους, που ήταν εκεί πλησίον (43).

Στη δεύτερη προσφυγή της, η εγκαλούσα κυβέρνηση κατήγγειλε ότι πρόσθετα στρατόπεδα συγκεντρώσεως είχαν εγκαθιδρυθεί, με σκοπό την κράτηση Ελληνοκυπρίων πολιτών στο βορ-ρά της Κύπρου (44).

Έκανε διάκριση ανάμεσα στα πρόσ-θετα στρατόπεδα συγκεντρώσεως στη Μόρφου, που είχαν εγκαθιδρυθεί ύστερα από την κατάθεση της πρώτης προσφυ-γής και σε άλλους τόπους κρατήσεως, που περιλάμβαναν:

Το ξενοδοχείο «Ντόουμ» στην Κηρύνεια, 53 κρατούμενοι.

Τη Λάπηθο (της Κηρύνειας), περίπου 1 50 κρατούμενοι.

Τη Λάρνακα της Λαπήθου (της Κηρύνειας), περίπου 30 κρατούμενοι.

Το Τρίκωμο (της Άμμοχωστου), πε-ρίπου 120 κρατούμενοι.

Τον Κουτεμενό (της Κηρύνειας) πε-ρίπου 8 κρατούμενοι.

Την Καλοψίδα (της Άμμοχωστου), περίπου 10 κρατούμενοι.

Το Σπαθαρικό (της Άμμοχωστου), περίπου 9 κρατούμενοι (45).

Δήλωσε, πιο κάτω, ότι το στρατόπεδο συγκεντρώσεως της Μόρφου είχε βαθμιαία εκκενωθεί μέχρι του Μαρτίου του 1975. Εκεί είχαν παραμείνει 30 κρατούμενοι και μέχρι του Ιουλίου του 1975 μόνο 12. Δήλωσε, επίσης, ότι οι κρατούμενοι στους τρεις τελευταίους χώρους κρατήσεως απελάθηκαν το καλοκαίρι του 1975, στην ελεγχόμενη από την κυβέρνηση περιοχή (46).

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση που, για τους λόγους που έχουν αναφερθεί πιο πάνω (47), δεν έλαβε μέρος στο ερευνητικό έργο της Επιτροπής, δεν έ-καμε καμιά δήλωση σχετικά με τους πιο πάνω ισχυρισμούς.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι πιο πάνω ισχυρισμοί, σχετικά με τη συγ-κέντρωση Ελληνοκύπριων στο βορρά της Κύπρου, σε ορισμένα κέντρα κρατήσεως, εμπίπτουν στο άρθρο 5 της Συμβάσεως (48). Το θέμα των συνθη-κών του περιορισμού, που εμπίπτει στο άρθρο 3 της Συμβάσεως, θα εξετασθεί ξεχωριστά (49).

III. Τα αποδεικτικά στοιχεία

Φαίνεται, από τα στοιχεία που διαθέτει ή Επιτροπή, ότι, έκτος από έ-να μέρος των Ελληνοκυπρίων του βορ-ρά της Κύπρου, που είχαν υπερφαλαγγισθεί από τα στρατιωτικά συμβάντα του 1974 και εξακολουθούσαν να ζουν στα χωριά τους ως «εγκλωβισμένοι», δηλαδή με απαγόρευση νυκτερινής κυ-κλοφορίας και με άλλους περιορισμούς, που επιβλήθηκαν στην ελεύθερη κίνησή τους σ' αυτή την περιοχή (50), υπήρχε κι ένας σημαντικός αριθμός Ελληνοκυ-πρίων διασκορπισμένων στην περιοχή, που είχαν πιο άμεσα πληγεί από την τουρκική στρατιωτική δράση και που αρχικά ήταν, επίσης, «εγκλωβισμένοι», μα που πολύ γρήγορα είχαν περιέλθει σε κατάσταση αυστηρού περιορισμού σε ορισμένες τοποθεσίες.

Από τα στοιχεία που συγκεν-τρώθηκαν προκύπτει ότι αυτές οι τοποθεσίες περιλαμβάνουν:

α) Ευρύτερα κέντρα κρατήσεως σε σχο-λεία και εκκλησίες, όπου εκατοντάδες πρόσωπα εκρατούντο, ιδιαίτερα στα χωριά Γύψου, Μαραθόβουνο, Βιτσάδα, Βώνη και λίγο αργότερα στη Μόρφου (51).

β) Ιδιωτικά σπίτια, όπου μικρότερες ομάδες προσώπων είχαν περιορισθεί (52).

γ) Το ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κηρύνειας, όπου Ελληνοκύπριοι βρίσκον-ταν αρχικά κάτω από την προστα-τευτική επιτήρηση του ΟΗΕ (παρό-μοια κατάσταση υπήρχε στο χωριό Μπελλαπαΐς) (53).

Τα πρόσωπα που εκρατούντο σ' αυτές τις τοποθεσίες δεν περιλαμβά-νονταν στην κατηγορία «αιχμάλωτοι και κρατούμενοι», που αναφέρεται στις διακοινοτικές συμφωνίες και στα ντοκουμέντα του ΟΗΕ. Εν τούτοις, επανειλημμένα αναφέρονται σ' αυτά τα έγ-γραφα ως ξεχωριστή ομάδα προσώπων, ιδιαίτερα εκεί που γίνεται λόγος για τις διευθετήσεις για τη μεταφορά τους στο νότο της Κύπρου (54).

Τα στοιχεία σχετικά με το χα-ρακτήρα που έπαιρνε ό περιορισμός στην κάθε κατηγορία των πιο πάνω το-ποθεσιών θα εξετασθούν χωριστά στις πιο κάτω παραγράφους.

α) Περιορισμός στα κέντρα κρά-τη ίσως, που είχαν εγκαθιδρυθεί στα σχολεία και στις εκκλησίες

Η Επιτροπή έχει ήδη διαπιστώσει ότι πολλοί Ελληνοκύπριοι στο βορρά της Κύπρου μετακινήθηκαν από τους τόπους κατοικίας τους σε άλλα μέρη, μέσα στην ελεγχόμενη από τον τουρ-κικό στρατό περιοχή (55). Έχει επίσης διαπιστώσει ότι πολλοί πολίτες με-ταφέρθηκαν ή διατάχθηκαν να συναθροισθούν σε ορισμένα κεντρικά σημεία των χωριών τους, συνήθως στο σχολείο και την εκκλησία (56). Ενώ πολλά από αυτά τα κέντρα συναθροίσεως φαινό-ταν να έχουν προσωρινό χαρακτήρα (57), μερικά μετατράπηκαν σε τόπους διαρκέστερης κρατήσεως. Εκεί μετέφεραν και Ελληνοκυπρίους από τα γύρω χω-ριά.

Με βάση το υλικό που έχει στη διάθεσή της, η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να καταρτίσει πλήρη κατάλογο των τέτοιων κέντρων, κρατήσεως. Παρατηρεί ότι τα πέντε χωριά, Βώνη, Μαραθόβουνο, Βιτσάδα, Γύψου και Μόρφου, στα όποια ανάγονται τα περισσότερα στοι-χεία, αναφέρονται συνήθως ως παραδεί-γματα, με την προϋπόθεση ότι υπήρ-χαν και άλλα μέρη, όπου υφίσταντο παρόμοιες συνθήκες. Εν τούτοις, αλλά τέ-τοια μέρη δεν επισημάνθηκαν και, κα-τά συνέπεια, δεν ήταν δυνατόν να ερευνηθούν οι συνθήκες του περιορισμού που επικρατούσαν εκεί. Έτσι, η Επιτροπή οφείλει να περιορίσει τα ευρήματά της στα πέντε αναφερόμενα πιο πάνω κέν-τρα.

Τα έγγραφα του ΟΗΕ, που αφορούν αυτά τα κέντρα, περιλαμβάνουν:

Μια έκθεση του Γενικού Γραμματέα, από 18 Σεπτεμβρίου 1974, κατά την οποία Ελληνοκύπριοι είχαν μεταφερθεί σε ορισμένους τόπους συγκεντρώ-σεως. Οι κυριότερες περιοχές ήταν στη Γύψου (επαρχία Αμμόχωστου) 500, στο Μαραθόβουνο (επαρχία Αμμόχωστου) 400, και στη Βώνη (επαρχία Λευκωσίας) 800 (58).

Μια περαιτέρω έκθεση, από 18 Ο-κτωβρίου 1974, κατά την οποία αντιπρόσωποι της UNHCR, συνοδευόμενοι από τους αξιωματούχους της Ερυθράς Ημισελήνου, επισκέφθηκαν ομάδες Ελληνοκυπρίων στο βορρά. Στη συνέχεια αναφέρεται ότι η UNFIGYP παρέδωσε κουβέρτες και τρο-φές σε ενδεείς Ελληνοκυπρίους στη Βώνη, Γύψου, Βιτσάδα και στο Δαυ-λό (59). Η ίδια έκθεση αναφέρει ό-τι οι συνθήκες διαβιώσεως 2.000 πε-ρίπου Ελληνοκυπρίων, κυρίως γερόν-των, που ζούσαν στους τόπους συγκεντρώ-σεως, σε περιοχές κάτω από τουρκικό έλεγχο, προκαλούσαν ανησυχία. Αυτές οι παρατηρήσεις δεν αφορούν τους 400 Ελληνοκύπριους στην περιοχή της Μόρφου και τους 2.500 Ελληνοκύπριους που ακόμη ζουν στα χωριά της περιοχής της Κηρύνειας, για τους όποιους αναφέρθηκε ότι ζούσαν κάτω από δύσκολες συνθήκες (60).

Μια έκθεση, από 30 'Οκτωβρίου του 1974, του Υπάτου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, που αναφέρεται στους Ελληνοκυπρίους της βόρειας περιοχής, που κλείσθηκαν σε εκκλησίες, σχολεία, ξενοδοχεία και άλλα κτίρια, ή απομονώθηκαν στα χωριά τους και που αποτελούντο αποκλειστικά από ενήλικες αναπήρους, γυναίκες και παιδιά (61).

Ένα τμήμα της εκθέσεως για τις δρα-στηριότητες του ΟΗΕ στην Κύπρο, κατά την περίοδο Μαΐου - Δεκεμ-βρίου 1974, που συνοψίζει τις διευθετήσεις για τη μεταφορά προσώ-πων που εκρατούντο σε κέντρα κρατήσεως, στο νότο της Κύπρου. Λέει αυτή η έκθεση: «Περίπου 2.500 Ελ-ληνοκύπριοι ζούσαν υπό άθλιες συν-θήκες σε περιοχές του βορρά, όπου είχαν συγκεντρωθεί στο... Στο με-ταξύ, στις 11 Νοεμβρίου, οι κ.κ. Κληρίδης και Ντενκτάς συμφώνησαν ό-πως 1.500 περίπου Ελληνοκύπριοι που έμεναν στη Βώνη (...) και Γύ-ψου (...) διοχετευθούν στο νότο...» (62).

Ένα τμήμα της εκθέσεως για τις δρα-στηριότητες του ΟΗΕ στην Κύπρο, κατά την περίοδο Δεκέμβριος 1974 -Ιούνιος 1975, που αναφέρει ότι 250 Ελληνοκύπριοι είχαν μεταφερθεί στη Μόρφου, από τα γύρω χω-ριά. Όλοι αυτοί, έκτος από 21, στάλθηκαν στο νότο (63).

Δηλώσεις που έγιναν από τους αντιπροσώπους της IGRG και UNHGR, σε μια διακοινοτική διάσκεψη της 7ης Φεβρουάριου 1975, που αργότερα δημοσιεύθηκαν από την εγκαλούσα κυ-βέρνηση και υποβλήθηκαν στην Επιτρο-πή (64), αναφέρουν ότι ή κατάσταση στη Μόρφου ήταν παρόμοια με εκείνη της Βώνης, της Γύψου και της Βιτσάδας. Ο αντιπρόσωπος της IGRG, κ. Zuger, αναφέρει τα πιο κάτω στοιχεία για τους περιορισμούς, που εμπίπτουν στο άρθρο 5 της Συμβάσεως:

Τα πληττόμενα πρόσωπα ήταν κυ-ρίως ηλικιωμένοι, γυναίκες και παιδιά μεταφέρθηκαν από τα χωριά της Μόρφου.

Τοποθετήθηκαν σ' ένα σχολικό κτί-ριο, κάτω από συνθήκες συνωστισμού και υπό φρούρηση.

Δεν τους επιτρεπόταν να βγουν έξω από το σχολικό κτίριο.

Ο αντιπρόσωπος της UNHGR, κ. Kelly, αναφέρει ότι:

Τα περί των πρόκειται πρόσωπα με-τακινήθηκαν από τα χωριά τους στη Μόρφου, συνοδευόμενα από τον τουρκικό στρατό, παρά τη θέλησή τους και χωρίς να τους δοθεί οποιαδήποτε εξήγηση.

Περιορίσθηκαν σ' ένα σχολικό κτίριο κάτω από άθλιες συνθήκες διαβιώσεως.

Δεν τους επιτρεπόταν να κινηθούν έ-ξω από το κτίριο.

Δεν τους επιτράπη να μεταφέρουν τα έπιπλά τους ή τα προσωπικά αντικείμενα τους, έκτος από λίγα φορέ-ματα.

Η μάρτυρας Σουλιώτη υπέβαλε στους αντιπροσώπους της Επιτρο-πής την έκθεση ενός Γάλλου δημοσιο-γράφου (65), που είχε δηλώσει: «Επισκέφθηκα τη Γύψου στις 4 Οκτω-βρίου 1974, με την άδεια των τουρκι-κών στρατιωτικών αρχών και συνοδευόμενος από Τούρκους αξιωματικούς του στρατού. Έπρεπε να περάσω ένα οδόφραγμα με αγκαθωτό σύρμα, για να φθάσω στην κατοικημένη περιοχή του χωριού. Επισκέφθηκα μερικά σπίτια, που ήταν ακόμη κατοικημένα. Εκεί υπήρχαν, σχεδόν, μόνο γυναίκες (66). Οι άνδρες εκρατούντο στο σχολείο του χω-ριού. Συνεννοήθηκα και εξασφάλισα ά-δεια να επισκεφθώ, επίσης, και το scho-λείο. Εκεί είδα 245 πρόσωπα, ηλικίας μεταξύ 50 και 85 χρόνων. Ένας από αυτούς μού είπε ότι μερικοί ήταν πολύ άρρωστοι. Τους μετέφεραν στο scho-λείο, αφού τους είχαν μαζέψει από τα γύρω χωριά. Δεν μπορούσαν να βγουν έξω και δεν κατείχαν τίποτα, έκτος από τα ρούχα που φορούσαν, όταν οι Τούρκοι τους είχαν πάρει μαζί τους (67). Στο σχολείο υπήρχαν επίσης παιδιά. Οι Τούρκοι μού είπαν ότι τα παιδιά περίμεναν το ξανάνοιγμα του σχολείου. Όμως το σχολείο είχε καταστραφεί». Η επίσημη εξήγηση για την κράτηση αυτών των παιδιών στη «σχολική φυλα-κή», όπως την αποκάλεσε ο δημοσιο-γράφος, είναι ότι «είχαν αποπειραθεί να κλέψουν τρόφιμα». (68).

Πιο κάτω φαίνεται από την έκθεση του δημοσιογράφου ότι οι κρατούμενοι μέσα στο σχολείο δεν είχαν το δικαίωμα να δουν τις γυναίκες τους. Μόνο σποραδικά επιτρεπόταν σε μια γυναίκα να τους φέρει σούπα ή καφέ. Ο δημοσιο-γράφος άκουσε ότι στο χωριό υπήρχε αρκετός χώρος για να στεγάσουν όλους τους κρατούμενους.

Η μάρτυρας Σουλιώτη υπέβαλε, επίσης, πίνακες από τους φακέλους που είχαν προετοιμασθεί από τον Ε-ρυθρό Σταυρό και που περιείχαν λεπτομέρειες για τα πρόσωπα

που είχαν μεταφερθεί στα κέντρα κρατήσεως της Γύ-ψου, της Μόρφου, της Βιτσάδας και της Βώνης (69). Τα δεδομένα σ' αυτούς τους πίνακες δεν είναι πλήρη. Όμως περιέχουν τουλάχιστον κάποια πληρο-φορία, σχετικά με τους τόπους από τους οποίους προέρχονται και τις ημερομηνίες κατά τις οποίες αυτά τα πρόσωπα είχαν μεταφερθεί στα στρατόπεδα.

Τα σχετικά δεδομένα, ταξινομημένα κατά τρόπο ελαφρώς διαφορετικό, παρατίθενται πιο κάτω:

Μεταφορά προσώπων στα κέντρα κρατήσεως

- Κέντρο Κρατήσεως Γύψου
- Ολικός αριθμός κρατουμένων

1.231

Αριθμός

μετα-φερθέντων προσώπων

Από που	Ημερομ.
74	Μιλιά 2.9.74
26	Λευκόνοικο 2.9.74
127	Ακανθού 5.2.74
35	— 8.9.74
130	Μάνδρες 8.9.74
17	Φλαμούδι 8.9.74
	Τρυπημένη 8.9.74
	Κουτσοβέντης 8.9.74
36	Πηγή 8.9.74
	Σύγκρασος 8.9.74

	Λάπηθος	8.9.74	
132	Γύψου	8.9.74	
654	—	25.9.74	
	• Κέντρο Κρατήσεως Μόρφου		
	• Ολικός αριθμός κρατουμένων		
579			
110		5.9.74	
175		5.9.74	
51		26.9.74	
56		2.10.74	
19		11.10.74	
+168	(Σε σπίτια στη Μόρφου)	9.10.74	
		1.11.74	
	• Κέντρο κρατήσεως Βιτσάδας		
	• Ολικός αριθμός κρατουμένων		509
114	Μαραθόβουνο	8.9.74	
	• Κέντρο κρατήσεως Βώνης		
	• Ολικός αριθμός κρατουμένων		635
51	-	8.9.74	
9	-	21.9.74	
19	-	28.9.74	
8	Κυθραία	14.10.74	
548	-	8.10.74	

Στην προφορική της κατάθεση, σχετικά με τα κέντρα κρατήσεως (70), η μάρτυρας Σουλιώτη αναφέρει αυτούς τους τόπους ως «περιοχές συγκεντρώσεως». Είπε ότι πληροφορήθηκε για τις συνθήκες σ' αυτά τα κέντρα από τον αναφερθέντα πιο πάνω Γάλλο δημοσιο-γράφο, που ήρθε να τη δει υστέρα από την επίσκεψη του στη Γύψου. Έκαμε έκκληση στον Ερυθρό Σταυρό να πράξει ό,τι είναι δυνατόν γι' αυτά τα πρόσωπα. Οι δηλώσεις του επιβεβαιώθηκαν αργότερα από πρόσωπα που είχαν μεταφερθεί από τη Γύψου στη Βώνη.

Η μάρτυρας Σουλιώτη είχε την εντύπωση ότι τα κέντρα κρατήσεως ήταν πραγματικά «κέντρα συγκεντρώσεως». Είχαν εγκαθιδρυθεί κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσεως της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως και βρίσκονταν: Στη Βώνη, Γύψου, Βιτσάδα και Μαραθόβουννο, στα ανατολικά της Κηρύνειας και στα δυτικά της Μόρφου. Οι άνθρωποι που έμεναν σ' αυτά, και αυτοί ακόμη που προέρχονταν από τα χωριά, κά-τοικοι της γύρω από την Κυθραία περιοχής, συνελήφθησαν στα σπίτια τους. και σε μια περίπτωση συγκέντρωσαν τους άνδρες στην εκκλησία και τις γυ-ναίκες στο σχολείο η σε διάφορα σπί-τια. Οι άνθρωποι που κλείστηκαν στις εκκλησίες, στα σχολεία η σε σπίτια, εφρουρούντο από στρατιώτες. Δεν τους επιτρεπόταν να βγαίνουν έξω απ' αυτά τα οικήματα. Αυτό γινόταν ιδιαίτερα στη Μόρφου. Σ' άλλα στρατόπεδα ού-τε η επικοινωνία του ενός με τον άλλο επιτρεπόταν. Δεν τους άφηναν να πη-γαίνουν από το ένα δωμάτιο στο άλλο, η από το ένα σπίτι στο άλλο. Αυτό επιβαλλόταν και στους γέροντες και στα παιδιά, ακόμη και στα νήπια. Αρχικά ούτε στον ΟΗΕ ούτε στον Ερυθρό Σταυρό επιτρεπόταν να μπουν σ' αυτά τα μέρη. Όμως, τελικά, αργά το Σεπτέμ-βριο, επιτράπηκε στον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό να τους επισκέπτεται. Σύμφωνα-να με τη μάρτυρα, οι διοικητές όλων των κέντρων κρατήσεως ήταν Τούρκοι από την Τουρκία, παρ' όλο που μερικοί από τους φρουρούς ήταν Τουρκοκύπριοι. Ο ολικός αριθμός των προσώπων σ' αυτά τα στρατόπεδα ήταν περίπου 2.440. Απολύθηκαν μεταξύ της 15ης και 29ης Νοεμβρίου του 1974, ύστερα από μια διακοινοτική συμφωνία. Μεταφέρθηκαν από την IGRG και όλοι παραδοθήκαν στον Ερυθρό Σταυρό, του οποίου πρόεδρος είναι η μάρτυρας.

Ο μάρτυρας Οδυσσέως, δικηγόρος και πρώην πρόεδρος της Σχολικής Επιτροπής Μόρφου, δήλωσε (71) ότι ένα από τα σχολεία της Μόρφου, το καλούμενο δευτεροβάθμιο σχολείο, μετατράπηκε σε «στρατόπεδο συγκεντρώσεως». Από δηλώσεις που είχε συλλέξει, έκτος από τις δηλώσεις προσωπι-κού ενδιαφέροντος, έμαθε ότι κάποια ημέρα του Σεπτεμβρίου 1974, περίπου 600 πρόσωπα μεταφέρθηκαν στο κτίριο του σχολείου. Αρχικά τους καταπονού-σαν στα σπίτια τους και τους έλεγαν: «Το καλύτερο που έχετε να κάνετε είναι να μετακινηθείτε στο σχολείο. Θα είσθε πιο ασφαλείς εκεί». Έμαθε ότι μία γριά επιληπτική μεταφέρθηκε στο σχολείο με φορτηγό αυτοκίνητο. Όλοι αυτοί οι άν-θρωποι τοποθετήθηκαν στο σχολείο και σ' ένα ιδιωτικό σπίτι, ακριβώς δίπλα σ' αυτό. Σε απόσταση 50 μέτρα από αυτά τα κτίρια βρισκόταν ο αστυνομικός σταθμός. Στα πρόσωπα που εκρατούντο εκεί δεν επιτράπηκε να πάρουν μαζί τους τίποτα από τα υπάρχοντα τους. Βρίσκονταν υπό φρούρηση. και κατά τη διάρκεια της νύχτας τους απαγόρευαν να βγουν έξω. Καμιά γυμναστική άσκηση δεν επιτρεπόταν και οι κρατούμενοι μπορούσαν να κινηθούν μόνο μέσα στο χώρο όπου έμεναν. Στην αρχή δεν επιτρεπόταν στον Ερυθρό Σταυρό να επισκέπτεται αυτούς τους ανθρώπους. Αργότερα οι επισκέψεις επιτρέπονταν ανά δεκαπενθήμερο και σπάνια κάθε εβδομάδα. Το σχολείο ήταν περιτειχισμένο με αγκαθωτά συρματοπλέ-γματα. Σε κανέναν δεν επιτρεπόταν να πάει στο σπίτι του, και σ' αυτούς ακόμη τους Μορφίτες, για να πάρουν κάτι από τα προσωπικά τους αντικείμενα. Μερικοί ενήλικες τελικά μετακινήθηκαν από το σχολικό κτίριο σε ιδιωτικές κατοι-κίες (72). Σύμφωνα με τον μάρτυρα, το κέντρο κρατήσεως στη Μόρφου λειτούργησε από το

Σεπτέμβριο του 1974 ως τον Ιούλιο του 1975, οπότε οι τε-λευταίοι κρατούμενοι είχαν απολυθεί.

Μερικοί είχαν μεταφερθεί στο κέντρο από τα γύρω χωριά (Καπούτι, Συριανοχώρι, Ζώδια, Προάστειο, Αργάκι, Κατωκοπιά, Βενταλία) νωρίς στα 1975.

Ο μάρτυρας Ιακώβου, διευθυντής της Ειδικής Υπηρεσίας Μερίμνης για τους απολυόμενους και τους Εκτοπισμένους, εξήγησε στην αντιπροσωπεία της Επιτροπής ότι η Ειδική Υ-πηρεσία, μεταξύ άλλων, ήταν υπεύθυνη για προμήθεια τροφίμων στους εγκλωβισμένους Ελληνοκύπριους στο βορρά της Κύπρου (73). Δήλωσε, παραπέρα, ότι οι συνθήκες ζωής, που αναφέρθηκαν στις πιο πάνω δηλώσεις (74) των κ.κ. Zuger και Kelly, δεν ήταν οι ίδιες σ' ολόκληρη την ελεγχόμενη από τον τουρ-κικό στρατό περιοχή. Ήταν όμοιες με εκείνες στη Μόρφου, Γύψου, Βώνη και Βιτσάδα, όχι πιο διαφορετικές από εκείνες που υπήρχαν στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Από ό,τι γνώριζε, μόνο λί-γες εκατοντάδες πρόσωπα ζούσαν κάτω από τέτοιες συνθήκες (75).

Η αντιπροσωπεία της Επιτροπής άκουσε επίσης μερικά πρόσωπα στους προσφυγικούς καταυλισμούς, που δήλωσαν ότι οι ίδιοι η τα μέλη των οι-κογενειών τους κρατήθηκαν στο ένα η στο άλλο από τα πιο πάνω κέντρα.

Έτσι, ο πρόσφυγας Δ., γεωργός από το Παλαίκυθρο, δήλωσε ότι μετήχθη στη Βώνη στις 21 Αυγούστου 1974, οκτώ ημέρες μετά την είσοδο των τουρκικών στρατευμάτων στην περιοχή του. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του, 500 πρόσωπα εκρατούντο εκεί. Οι άνδρες μέσα στην εκκλησία, οι γυναίκες και τα παι-διά στο σχολείο και μερικοί γέροντες σε ιδιωτικά σπίτια. Όλοι βρίσκονταν κά-τω από τη φρούρηση των Τούρκων. Στην εκκλησία, όπου αυτός εκρατείτο, υπήρχαν περίπου 120 πρόσωπα. Δεν τους επιτρεπόταν να βγουν από την εκκλησία ούτε για να ουρήσουν. Όμως υπήρχαν άνθρωποι που πήγαιναν σε μια κοντινή αποθήκη και σε σπίτια στο χωριό, για να τους προμηθεύσουν με τροφή. Έμεινε στη Βώνη περίπου τρεις μήνες. Το στρατόπεδο εκκενώθηκε κατά ομάδες περίπου 200 πρόσωπα έφυγαν κατά ο-μάδες, από δέκα ως πενήντα (76) στην κάθε ομάδα.

Ο πρόσφυγας Ι., ένα παιδί 11 χρονών, δήλωσε ότι εκρατείτο στο σχολείο της Βώνης, μαζί με τις γυναίκες. Σύμ-φωνα με τη μαρτυρία του, οι Τούρκοι στρατιώτες είχαν οδηγίες να πυροβο-λούν όποιον έβγαινε από το σχολείο (77).

Η πρόσφυγας Β., από το Τραχώνι, δήλωσε ότι ο πατέρας της εκρατείτο στη Βώνη Σύμφωνα με την έκθεση της, οι κρατούμενοι εφρουρούντο μόνο από Τούρκους στρατιώτες και όχι από Τουρκοκύ-πριους. Τους τιμωρούσαν αν δεν υπάκουαν στις διαταγές τους, δηλαδή να μη μιλούν ο ένας στον άλλο (78).

Ο μάρτυρας Ε., δήλωσε ότι τον μετέφεραν από το σπίτι του στην Κυθραία σ' ένα σπίτι στο Μαραθόβουνο, όπου τον κράτησαν για τρεις μέρες. Κατόπιν τον μετέφεραν στη Βιτσάδα, όπου έμεινε έ-να μήνα, και τελικά στη Γύψου, όπου έ-μεινε άλλους τρεις μήνες (79).

Πολλές από τις έγγραφες δηλώσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, δείχνουν ότι αυτοί που έκαμαν τις πιο πάνω καταθέσεις ήταν κρατούμενοι σ' ένα ή σε πολλά από τα πιο πάνω αναφερόμενα κέντρα.

Οι περισσότερες απ' αυτές τις δηλώσεις αναφέρονται στις συνθήκες που επικρατούσαν στη Βώνη (80). Στο σύνολο τους επιβεβαιώνουν τις μαρτυρίες των προσώπων που έμεναν στους προσφυγικούς καταυλισμούς, με την εξαίρεση ενός, που είπε ότι οι φύλακες ήταν μόνο Τουρκοκύπριοι (81). Σύμφωνα με μια άλλη έγγραφη δήλωση, η καταγραφή των κρατούμενων στη Βώνη, που έκανε στις 21 Αυγούστου 1974 ένας α-ξιωματικός Τούρκος, με τη βοήθεια ε-νός Ελληνοκύπριου, που κατονομάσθη-κε, έδειχνε ότι το όλο εκεί ήταν 654 πρόσωπα (82).

Άλλος έλεγε ότι στους κρατούμενους στη Βώνη δεν επιτρεπόταν να επικοινωνούν με άτομα άλλων οικημάτων (83).

Ένας αριθμός δηλώσεων αναφέρεται επίσης στους κρατούμενους στο Μαραθόβουνο, στη Βιτσάδα και τη Γύψου (84). Όλα τα πρόσωπα που δήλωσαν ότι είχαν κρατηθεί στο Μαραθόβουνο εί-παν ότι αργότερα τους μετέφεραν στη Βιτσάδα και άλλους τελικά στη Γύψου.

β) Χρησιμοποίηση Ιδιωτικών κα-τοικιών για περιορισμό

Φαίνεται από καταθέσεις μαρ-τύρων και προσώπων που εξετάσθηκαν σε προσφυγικούς καταυλισμούς, καθώς και από δηλώσεις που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, ότι ένας αριθμός Ελληνοκυπρίων στη βόρειο Κύ-προ είχαν τεθεί υπό περιορισμό σε ι-διωτικά σπίτια, από τα οποία δεν τους επιτρεπόταν να βγουν έξω. Έτσι, η ζωή τους ήταν διαφορετική από εκείνη των εγκλωβισμένων Ελληνοκυπρίων που αναφέρθηκαν πιο πάνω (85). Αυτά κανονικά αναφέρονται από μάρτυρες ως «κρατούμενα πρόσωπα».

Οι κατάλογοι πολλών προσώ-πων που μεταφέρθηκαν στα κέντρα κρατήσεως και που υποβλήθηκαν από τη μάρτυρα Σουλιώτη, υποδηλώνουν ρητά, σχετικά με τη Μόρφου, ότι από 595 κρατούμενους, οι 55 εκρατούντο σ' ένα σπίτι στην οδό Μιαούλη, 63 σ' ένα σπίτι-τι στην οδό Απόλλωνος και 50 σ' άλλα σπίτια (86). Η έκθεση του Γάλλου δη-μοσιογράφου για τις συνθήκες στη Γύ-ψου, που υποβλήθηκε από την ίδια μάρ-τυρα (87) κάνει επίσης διάκριση ανάμεσα στα κρατούμενα σε σπίτια πρόσωπα (κυρίως γριές) και εκείνα που εκρατούντο στο σχολείο. Η μάρτυρας Σου-λιώτη, στην προφορική της κατάθεση ε-νώπιον της αντιπροσωπείας της Επιτροπής (88), επανειλημμένα αναφέρει επίσης ιδιωτικά σπίτια που εχρησιμοποιούντο ως κέντρα κρατήσεως.

Ο μάρτυρας Στυλιανού αναφέρθηκε, επίσης, στην κράτηση μικρών ομάδων προσώπων σε ιδιωτικά σπίτια, που δεν ήταν συνδυσμένα με τα κέντρα κρατήσεως, και έδωσε αριθμούς για ορισμένα χωριά της επαρχίας Κηρύνειας. Αυτά αναφέρονται για τον Αύγουστο του 1975

(89). Δήλωσε ότι αυτές οι μι-κρές ομάδες (π.χ. 5 πρόσωπα, σε μία περίπτωση, στην Αγία Ειρήνη) εκρατούντο κανονικά σ' ένα σπίτι και σ' άλλ-λες περιπτώσεις (π.χ. στη Λάπηθο) εκρατούντο σε δύο ως τρία σπίτια, παρ' όλο που όλα αυτά τα πρόσωπα ήταν 131. Διώχτηκαν από τα δικά τους σπίτια και μεταφέρθηκαν σ' άλλα σπί-τια, και εφρουρούντο από στρατιώτες Τούρκους (90).

Ο μάρτυρας Οδυσσέως ανέφερε ιδιωτικά σπίτια, σχετικά με τα κέντρα κρατήσεως στη Μόρφου. Από τις δηλώσεις του φαίνεται, ότι σ' ένα μικρό ιδιωτικό σπίτι, δίπλα στο σχολικό κτί-ριο, που εχρησιμοποιείτο ως κέντρο κρατήσεως, περίπου 60 πρόσωπα εκρα-τούντο κάτω από τις ίδιες συνθήκες, ό-πως και στο σχολείο (91). Αργότερα μερικά ηλικιωμένα πρόσωπα μεταφέρθηκαν από το σχολείο σε τρεις ιδιωτικές κατοικίες στη Μόρφου. Κάπου 50 στο σπίτι ενός φαρμακοποιού στην οδό Σολωμού, 30 - 35 σ' ένα σπίτι στην οδό Μιαούλη και 48 σ' ένα σπίτι στην οδό Απόλλωνος. Το Φεβρουάριο η το Μάρ-τιο 1975, πρόσωπα από το χωριό Πεντάγια, Νικήτας και Προάστειο μετα-φέρθηκαν σ' αυτά τα σπίτια, και οι τε-λευταίοι από αυτούς απολύθηκαν τον Ιούλιο 1975 (92). Ο ίδιος μάρτυρας αναφέρθηκε επίσης σε δηλώσεις προσώπων που είπαν ότι τους συγκέντρωσαν σε δυο η τρία σπίτια στην Πεντάγια. Τους μετέφεραν εκεί από τα γύρω χω-ριά, Ξερο, Καραβοστάσι, Ποταμό του Κάμπου και Πέτρα (93).

Ο μάρτυρας Τρύφωνος υπόβαλε μερικές δηλώσεις προσώπων που, ό-πως είχε πει, κατατέθηκαν στα γραφεία της Ενώσεως Κτηματιών Κύπρου, της οποίας ήταν πρόεδρος. Αυτά τα πρόσωπα είχαν δηλώσει ότι οι τουρκικές δυνάμεις τους είχαν διώξει από τα σπίτια τους και τους κρατούσαν σ' άλλα σπί-τια, όπως στη Λάπηθο και στον Καραβά (94).

Από τα πρόσωπα που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυλισμούς, η πρόσφυγας G. δήλωσε ότι είχε κρατηθεί μ' άλλους συγχωριανούς για 18 η μέρες σ' ένα αγγλικό σπίτι στο Κάρμι, όπου νωρίτερα είχε καταφύγει. Δήλωσε ότι στα πρόσωπα που εκρατούντο σ' αυτό το σπίτι δεν επιτρεπόταν να βγουν έξω. Ούτε στον Ερυθρό Σταυρό δεν επιτρεπόταν να τους επισκεφθεί. Βρίσκονταν κάτω από τον απόλυτο έ-λεγχο των Τούρκων. Υπήρχε ένας Τουρκοκύπριος που τους φρουρούσε, αλλά οι Τούρκοι από την Τουρκία δεν του επέτρεπαν να κάνει κάτι για την ανακούφιση τους (95). Ο πρόσφυγας Δ., που είχε περιοριστεί στην εκκλησία της Βώνης, είπε ότι μερικοί γέροντες τοποθετήθηκαν σε σπίτια του χωριού Βώνης (96).

Μερικές γραπτές δηλώσεις προ-σώπων, που υποβλήθηκαν από την εγκα-λούσα κυβέρνηση, αναφέρουν επίσης με-γαλύτερες περιόδους περιορισμού σε ι-διωτικά σπίτια (97).

γ) Περιορισμός στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κηρύνειας και στο χωριό Μπελλαπαίς

Κατά τις πρώτες μέρες της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως, που είχε αρχίσει στις 20 Ιουλίου 1974 με απόβαση στην περιοχή της Κηρύνειας, μίας από τις κυριότερες τουριστικές περιο-χές της Κύπρου, το ξενοδοχείο «Ντόουμ» εχρησιμοποιείτο ως κέντρο σταθμεύσεως των ξένων τουριστών και όταν το ξενοδοχείο γρήγορα εκκενώθηκε, εξακολου-θούσε να χρησιμοποιείται ως καταφύ-γιο πολλών προσώπων, που τα Ντοκουμέντα από τα Ηνωμένα Έθνη τα περι-γράφουν ως πρόσωπα υπό την προστατευτική επιτήρηση του ΟΗΕ.

Σύμφωνα με την έκθεση του ΟΗΕ, από 24 Ιουλίου 1974, στους περιορι-σμένους περιλαμβανόταν ένας αριθμός πληγωμένων στρατιωτών της Εθνικής Φρουράς (98). Αναφέρεται ότι ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων στο ξενο-δοχείο ήταν στις 26 Ιουλίου 1974

πεντακόσιοι (99). Ο τρόπος με τον οποίο κατέφυγαν στο ξενοδοχείο έχει περιγράψει σε μία περίληψη των εξελίξεων, που δημοσιεύθηκε στις 5 Αυγούστου. Αναφέρεται εκεί ότι οι Ελληνοκύπριοι, που είχαν μείνει στις κυπριακές πόλεις και στα χωριά, μεταφέρθηκαν από τα τουρκικά στρατεύματα σε διάφορα σημεία συγκεντρώσεως, στα οποία συμπεριλαμβάνεται το ξενοδοχείο «Ντόουμ» και το χωριό Μπελλαπαίς (100).

Σύμφωνα με μία έκθεση της 28 Ιουλίου 1974, η UNFICYP προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τις καλές της υπηρεσίες, προβαίνοντας σε διευθετήσεις που θα υποβοηθούσαν τους Ελληνοκυπρίους «κρατούμενους» στην Κηρύνεια και στο Μπελλαπαίς, καθώς και τους Τουρκοκυπρίους που εκρατούντο στη Λεμεσό και τη Λάρνακα, να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Εν τούτοις, αυτές οι προσπάθειες προφανώς απέτυχαν, τουλάχιστον όσον αφορά το ξενο-δοχείο «Ντόουμ» (101). Στο Μπελλα-παίς οι τουρκικές αρχές απέλυσαν 100 Ελληνοκυπρίους αιχμαλώτους του χωριού και τους επέτρεψαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους, στις 5 Αυγούστου του 1974. Ο ΟΗΕ ανέφερε ότι αυτά τα πρόσωπα, μαζί με πολλές εκατοντάδες Ελληνοκυπρίων που έμεναν στα χωριά, μπορούσαν ελεύθερα να μετακινηθούν όταν η επιτήρηση της UNFICYP θα ανανεωνόταν στο χωριό, ύστερα από συμφωνία με τις τουρκικές στρατιωτικές αρχές (102).

Βαθμιαία είχαν υποβληθεί ορισμένοι περιορισμοί στην UNFICYP, που επηρέασαν την ελεύθερη κίνηση της στο βορρά της Κύπρου. Έτσι, στις 30 Ιουλίου 1974 αναφέρθηκε ότι οι τουρκικές δυνάμεις πληροφόρησαν την UNFICYP ότι κάθε εξωτερική βοήθεια προοριζόμενη για το Μπελλαπαίς και το ξενοδοχείο «Ντόουμ» έπρεπε να διοχετεύεται για διανομή διά μέσου του τουρκικού στρατού (103). Κατά την πρώτη μέρα της δεύτερης φάσης της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως, στις 14 Αυγούστου του 1974, ο Τούρκος διοικητής διέταξε την απομάκρυνση του προσωπικού της UN-FICYP από το ξενοδοχείο «Ντόουμ» και το Μπελλαπαίς, που αμφότερα εχρησιμοποιούντο ως παρατηρητήρια του Ο.Η.Ε. Η UNFICYP απομακρύνθηκε με διαμαρτυρία. Μόνο ένας παρατηρητής της IGRC παρέμεινε στο ξενοδοχείο (104). Έτσι, παρ' όλο που στην «προστατευτική επιτήρηση» του ΟΗΕ είχε προφανώς τεθεί τέρμα, τα εκεί κρατούμενα πρόσωπα παρέμειναν. Το δελτίο προόδου της λειτουργίας του ΟΗΕ στην Κύπρο, που καλύπτει την περίοδο από το Δεκέμβριο του 1974 ως τον Ιούνιο του 1975, αναφέρει ότι από τους 350 που αρχικά είχαν περιοριστεί στο ξενο-δοχείο «Ντόουμ», παρέμειναν μόνο 53. Σε επτά επετράπη από τις τουρκοκυπριακές αρχές να επιστρέψουν στα σπί-τια τους στην Κηρύνεια (105).

Από τους μάρτυρες που άκουσε η αντιπροσωπεία της Επιτροπής, ο κυριότερος μάρτυρας για τις συνθήκες στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» ήταν ο δρ Χαραλαμπίδης, γιατρός και πρώην αντιδήμαρχος της Κηρύνειας, που αυτοπεριορίσθηκε εκεί ως τις 5 Απριλίου 1975. Αυτός δήλωσε (106) ότι μετά την τουρκική εισβολή του Ιουλίου 1974 έμεινε, αρχικά, στο σπίτι του στην Κηρύνεια. Όμως, όταν πιά ήταν πολύ επικίνδυνο να μένει εκεί, μετακινήθηκε με τη γυναίκα του στο ξενοδοχείο «Ντόουμ», στις 23 Ιουλίου. Όταν είχε φτάσει στο ξενοδοχείο, υπήρχαν ακόμη εκεί περίπου 800 ξένοι, που γρήγορα έφυγαν. Τότε πολλά πρόσωπα άρχισαν να αναζητούν καταφύγιο στο ξενοδοχείο. Μερικά έφερνε ο ΟΗΕ και άλλα ο τουρ-κικός στρατός. Μετά την αναχώρηση των ξένων υπήρχαν συνολικά στο ξενο-δοχείο 800 πρόσωπα. Παρέμειναν κά-τω από τη φροντίδα του ΟΗΕ, για ένα μήνα. Ύστερα από τη δεύτερη φάση της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως, ο ΟΗΕ υποχρεώθηκε να φύγει, και καθήκοντα ανέλαβαν Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί. Οι τουρκικές δυνάμεις παρέμειναν έξω και δεν τους επιτρεπόταν να μπουν στο ξενοδοχείο.

Ως γιατρός, ο μάρτυρας είχε το δικαίωμα να βγαίνει από το ξενοδοχείο, συνοδευόμενος από Τούρκο αστυνομικό, για να βλέπει τους άρρωστους του. Αρχικά και άλλα πρόσωπα

μπο-ρούσαν να βγαίνουν από το ξενοδοχείο, με συνοδεία, π.χ. για να πάνε στην Τρά-πεζα ή στην αγορά, μα συνεχώς και περισσότεροι περιορισμοί επιβάλλονταν ύστερα από τα Χριστούγεννα του 1974. Ο Τουρκοκύπριος αστυνομικός επιθεωρητής, που φρουρούσε την είσοδο του ξενοδοχείου, λάβαινε διαταγές από τον Τούρκο διοικητή, προς τον οποίο έκανε αναφορά για οποιοδήποτε εγείρομενο πρόβλημα.

Ο ίδιος ο διοικητής επισκέφθηκε το ξενοδοχείο τρεις φορές. Αρχικά, στα περιορισμένα στο ξενοδοχείο πρόσωπα δεν επιτρεπόταν να βαδίζουν στις βεράντες, έτσι ζήτησαν την άδεια του διοικητή για να πηγαίνουν στο κολυμβητήριο του ξενοδοχείου. Η άδεια παραχωρήθηκε. και, το Σεπτέμβριο, τους επιτράπη, επίσης, να κάνουν ένα περί-πατο έξω από το ξενοδοχείο, προς το λιμάνι της Κηρύνειας, δυο φορές την έ-βδομάδα. και να πηγαίνουν σε μία κοντινή εκκλησία τις Κυριακές, από τις 9 ως τις 11 το πρωί. Εν τούτοις, το Δεκέμβριο του 1974, αυτές οι έξοδοι ακυρώθηκαν, χωρίς καμιά εξήγηση. Ο μάρ-τυρας ζήτησε άδεια για να πηγαίνει στον αστυνομικό σταθμό, με σκοπό να μπορεί ευκολότερα να ασκεί τα καθήκοντα του ως γιατρός. Όμως άδεια δεν δόθηκε. Εν τούτοις, μπορούσε να πη-γαίνει στο σπίτι του με συνοδεία, για να παίρνει χειρουργικά εργαλεία ή φάρ-μακα. Πολλές φορές δόθηκαν υποσχέσεις στους περιορισμένους μέσα στο ξε-νοδοχείο «Ντόουμ» ότι θα τους επιτρε-πόταν να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Ο κ. Ντένκτας, που είχε έλθει στο ξε-νοδοχείο μαζί με τον κ. Κληρίδη, τους είχε δώσει παρόμοια υπόσχεση. Οι συνθήκες εδώ ήταν καλύτερες παρά στις άλλες περιοχές της βόρειας Κύπρου. Ο χώρος, στην αρχή, ήταν λίγος, εφ' όσον η χωρητικότητα του ξενοδοχείου ήταν 600 και τα ευρισκόμενα εκεί πρόσωπα ήταν 800. Παρατηρούντο ηλεκτρικές δι-ακοπές και αργότερα περιορισμός τροφής. Όταν ο μάρτυρας έφυγε, τον Ά-πρίλιο του 1975, μόνο 75 πρόσωπα είχαν μείνει στο ξενοδοχείο.

Άλλοι μάρτυρες, που αναφέρθηκαν στις συνθήκες των «κρατουμέ-νων» στο ξενοδοχείο «Ντόουμ», ήταν:

Η μάρτυρας Σουλιάτη, που δήλωσε ότι, προτού εγκατασταθούν οι «πραγματικές συγκεντρωτικές περιοχές» στη διάρκεια της δεύτερης φάσεως της τουρκικής επιχειρήσεως, κατά την πρώτη φάση μάζεψαν λίγους ανθρώπους σαν πατσαβούρια, από τα χω-ριά προς τα δυτικά της Κηρύνειας, και τους έβαλαν στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» (107). Ο αντιπρόσωπος της Ερυθράς Ημισελήνου, ο δρ Παμίρ, υποσχέθηκε στους «κρατούμενους» στο ξενοδοχείο «Ντόουμ», το Σεπτέμβριο του 1974, ότι γρήγορα θα τους επιτρεπόταν να επιστρέψουν στα σπίτια τους (108). Η υπόσχεση δεν τηρήθηκε, παρ' όλο που τους επιτρεπόταν από καιρό σε καιρό να κάνουν ένα περίπατο και να πηγαί-νουν στην εκκλησία. Αργότερα αυτά τα προνόμια ακυρώθηκαν (109).

Ο μάρτυρας Στυλιανού, που δήλωσε ότι στις 4 Αυγούστου 1975 υπήρχαν ακόμη 47 πρόσωπα «κρατούμενα» στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» (110).

Ο μάρτυρας Ιακώβου, που δήλωσε (111) ότι άνθρωποι στην Κηρύνεια κατέφευγαν στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» εξαιτίας των θηριωδιών που διαπράχθηκαν κατά τις πρώτες μέρες της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως. Αρ-γότερα ήθελαν να πάνε πίσω στα σπίτια τους στην Κηρύνεια. Όμως, παρά τις υποσχέσεις που έδινε η τουρκική ηγεσία, δεν τους επιτράπηκε να πάνε. Μόνο σε πέντε, περίπου, οικογένειες επιτράπηκε να επιστρέψουν στις εστίες τους. Οι υπόλοιποι μετα-φέρθηκαν στην ελεγχόμενη από την εγκαλούσα κυβέρνηση περιοχή (112)

Μόνο λίγες από τις έγγραφες καταθέσεις, που υπέβαλε η εγκαλούσα κυβέρνηση, αναφέρονταν στις συνθήκες στο ξενοδοχείο «Ντόουμ».

Η συντάκτης μίας απ' αυτές τις δήσεις (113) μία γυναίκα που έχει καταγραφεί ως ιδιοκτήτρια μίας υπεραγοράς (σούπερ μάρκετ) στην Κηρύνεια, είπε ότι στις 23 Ιουλίου 1974 η αυστριακή UNCIPO (πολιτικό-αστυνομικό τμήμα της UNFICYP) συμβούλεψε όλους τους Ελληνοκυπρίους να μετακινηθούν στο ξενοδοχείο «Ντόουμ», που εφρουρείτο από τα αυστραλιανά και καναδικά μέλη της ειρηνευτικής δύναμews. Κάθε φορά που οι Τούρκοι στρατιώτες από την Τουρκία ή οι Τουρκοκύπριοι επι-σκέπτονταν το κτίριο του ξενοδοχείου συνοδεύονταν από μέλη της UNFI-CYP. Εξάλλου, οι αντιπροσωπείες της UNFICYP και της ICRG και οι ξένοι δημοσιογράφοι, που έρχονταν στο ξενοδοχείο, έπρεπε να συνοδεύονται από Τούρκους στρατιώτες, ή αστυνομικούς, που ήταν παρόντες στην κάθε επαφή που οι περιορισμένοι στο ξενοδοχείο είχαν με τους ξένους. Επίσης οι Τούρκοι εμπόδιζαν την ελεύθερη κίνηση του προσωπικού της UNFICYP μέσα στο χώρο του ξενοδοχείου. Μία μέρα μετέφεραν όλους τους άνδρες, ηλικίας από 18 ως 58 χρονών, στις φυλακές Σαράι της Λευκωσίας, για ανακρίσεις, χωρίς καμία συνοδεία από τον ΟΗΕ. Μόνο μερικά ηλικιωμένα πρόσωπα και Βρετανοί πολίτες επέστρεψαν ύστερα από 6 μέρες στο ξενοδοχείο «Ντόουμ». Στα μέσα Αυγούστου ο τουρ-κικός στρατός και οι αξιωματικοί της αστυνομίας έδωσαν τρίωρη προειδοποίηση στην UNFICYP να εγκαταλείψει το ξενοδοχείο και να το παραδώσει σ' αυτούς, αλλιώς θα πυροβολούσαν. Η UNFICYP έφυγε, αφού πληροφόρησε τα πρόσωπα που έμεναν στο ξενοδοχείο ότι τίποτα δεν θα πάθαιναν. Αργότερα οι Τούρκοι στρατιώτες επέτρεψαν στα μέλη του Ε-ρυθρού Σταυρού να μένουν μαζί με τους κρατούμενους στο ξενοδοχείο. Οι Τούρκοι στρατιώτες ήταν ελεύθεροι να μπαίνουν στο ξενοδοχείο και κάποτε έφεραν μαζί τους δημοσιογράφους από την Τουρκία, για να παίρνουν συνεντεύξεις. Τα περιορισμένα στο ξενοδοχείο πρόσωπα σχημάτισαν μία επιτροπή, που επιλαμβανόταν όλων των προβλημάτων τους. Προτού η πιο πάνω μάρτυρας απολυθεί, μαζί με την οικογένειά της, στις 13 Σεπτεμβρίου 1974, οι Τούρκοι στρατιώτες τους είπαν ότι θα τους ανταλλάξουν με Τούρκους αιχμαλώτους.

Μία εικοσάχρονη γυναίκα (114) κατέθεσε ότι είχε πάει στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» μαζί με την οικογένειά της στις 23 Ιουλίου, την επόμενη μέρα ύστερα από την κατάκτηση της Κηρύνειας από τον τουρκικό στρατό. Η είσοδος και τα γύρω του ξενοδοχείου εφρουρούντο από Τούρκους στρατιωτικούς αστυνομικούς. Τις επόμενες ημέρες Τούρκοι στρατιώτες έφεραν στο ξενοδοχείο Έλληνες κάτοικους της Κηρύνειας και των γύρω χωριών (Άγιος Γεώργιος, Τριμίθι, Κάρμι, Φτέρικα, Καραβάς). Όλοι μαζί ήταν περίπου 400. Ενωρίς τον Οκτώβριο, σε πρόσωπα περιορισμένα στο ξενοδοχείο δόθηκε άδεια να πάνε στα σπίτια τους, για να τα επιθεωρήσουν, κάτω από συνοδεία. Στις 6 Οκτωβρίου, έπειτα από σχετική άδεια και με συνοδεία Τούρκου, πήγαν στην εκκλησία για να την καθαρίσουν.

Εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων

Η Επιτροπή θεωρεί ότι τα αποδεικτικά στοιχεία φανερώνουν ότι Ελληνοκύπριοι στο βορρά της Κύπρου ήταν περιορισμένοι για σημαντικές χρονικές περιόδους σε ορισμένους τόπους, στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν κέντρα κρατήσεως, ιδιωτικά σπίτια και το ξενοδοχείο «Ντόουμ» στην Κηρύνεια.

Σχετικά με τα κέντρα κρατήσεως αποδείχθηκε ότι τέτοια κέντρα λειτούργησαν σε σχολεία και εκκλησίες στη Βώνη, Γύψου και Μόρφου. Υπάρχουν επίσης στοιχεία σχετικά με την ύπαρξη παρόμοιων κέντρων στο Μαραθόβουνο και τη Βιτσάδα, αλλά η Επιτροπή δεν είναι σε θέση, με βάση το υλικό που έχει στη διάθεση της, να διαπιστώσει πλήρως τις συνθήκες που επικρατούσαν εκεί. Φαίνεται, από γραπτές και προφορικές καταθέσεις, ότι τα κέντρα κρατήσεως σ' αυτά τα δυο χωριά εκκενώθηκαν και οι εκεί κρατούμενοι διοχετεύθηκαν πριν από το Νοέμβριο του 1974 στη Γύψου, οπότε στις ενδοκοινοτικές συνομιλίες είχαν αποφασίσει τη μεταφορά στο νότο της Κύπρου εκείνων των προσώπων που υπέκειντο σε τέτοια μέτρα περιορισμού. Αυτό μπορεί να εξηγήσει το γεγονός, γιατί η σχετική ενδοκοινοτική συμφωνία αναφέρει μόνο τη Γύψου και τη Βώνη. Η μαρτυρία δείχνει, επίσης, ότι το κέντρο στη Μόρφου δεν είχε πλήρως εγκαθιδρυθεί, παρά σε κατοπινό στάδιο.

Η Επιτροπή θεωρεί ως αποδεδειγμένο ότι περισσότεροι από 2.000 Ελληνοκύπριοι, κυρίως πολίτες, που σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονταν γέροντες και παιδιά, μεταφέρθηκαν στα κέντρα και ότι η ελευθερία κινήσεως τους είχε σημαντικά περιοριστεί μέσα στα ανάλογα κτίρια, όπου εκρατούντο, κάτω από φρούρηση, υπό άθλιες συνθήκες. Εκτός από τη γραπτή και την προφορική μαρτυρία προσώπων που δήλωσαν ότι οι ίδιοι εκρατήθηκαν σ' ένα η πολλά κέντρα, υπάρχει επίσης επιβεβαίωση από ανεξάρτητες πηγές, όπως είναι οι δηλώσεις των αντιπροσώπων της UNFICYP και της IGRG στη διακοινοτική σύσκεψη, που την έκθεση τους η Επιτροπή τη δέχεται ως ορθή, καθώς επίσης και στην έκθεση ενός δημοσιογράφου, που περιγράφει τις συνθήκες στη Γύψου. Παρόλο που τα σχετικά Ντοκουμέντα του ΟΗΕ δεν περιέχουν λεπτομέρειες για τις συνθήκες στα κέντρα, σε καμιά περίπτωση αυτά δεν αντιφάσκουν στα πιο πάνω ευρήματα, αλλά μάλλον τείνουν να τα επιβεβαιώσουν. Η περίοδος του περιορισμού σ' αυτά τα κέντρα ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις δύο ως τρεις μήνες.

Σχετικά με τον περιορισμό σε ιδιωτικά σπίτια, η Επιτροπή θεωρεί ό-τι πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των σπιτιών που χρησιμοποιήθηκαν και των κέντρων περιορισμού:

α) Υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ότι, τουλάχιστον στη Γύψου και στη Μόρφου, μερικές ιδιωτικές κατοικίες χρησιμοποιήθηκαν ως παρατήματα των κέντρων κρατήσεως, που είχαν εγκαθιδρυθεί εκεί. Οι Ελληνοκύπριοι, που περιορίστηκαν σ' αυτά τα σπίτια, ζούσαν κάτω από τις ίδιες, αν όχι χειρότερες, συνθήκες όπως εκείνες στο σχολείο και την εκκλησία και εφρουρούντο μαζί με αυτούς.

β) Υπάρχουν επίσης στοιχεία ότι άλλου, π.χ. στη Λάπηθο, Ελληνοκύπριοι ήταν περιορισμένοι σε ιδιωτικά σπίτια, είτε στα δικά τους, είτε σ' αυτά που μεταφέρθηκαν. Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι συνθήκες σ' αυτά τα σπίτια ήταν κά-ποτε οι ίδιες με εκείνες των κέντρων κρατήσεως, αλλά η Επιτροπή δεν ήταν σε θέση, με βάση τη μαρτυρία που είχε μπροστά της, να δώσει μία καθαρή εικόνα όλων των περιστατικών, δηλαδή τη διάρκεια του περιορισμού, τον αριθμό των προσώπων, κατά πόσο συνεχώς εφρουρούντο και τα λοιπά.

Τέλος, όσον αφορά τον περιορισμό Ελληνοκυπρίων στο ξενοδοχείο «Ντόουμ», η Επιτροπή διαπιστώνει ότι αυτός εφαρμόστηκε από την αρχική κατάσταση που υπήρχε κάτω από την προστατευτική επιτήρηση του ΟΗΕ, ό-πως επίσης είχε γίνει και στο χωριό Μπελλαπαίς.

Μολονότι έχει αποδειχθεί κατά τρόπο επαρκή για την Επιτροπή ότι μερικοί Ελληνοκύπριοι από την Κηρύνεια και τα γύρω χωριά μεταφέρθη-καν στο ξενοδοχείο από τα τουρκικά στρατεύματα, ενώ ακόμη βρίσκονταν κά-τω από τον έλεγχο του ΟΗΕ, δεν είναι σαφές αν αυτό έγινε παρά τη θέληση τους. Επιπρόσθετα με αυτό, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πολλοί, που σ' αυτούς συμπεριλαμβάνεται κι ο κυριότερος μάρ-τυρας της Επιτροπής, ο δρ Χαραλαμπίδης, πήγαν στο ξενοδοχείο άλλοι με δική τους θέληση και άλλοι ύστερα από συμβουλή της UNFIGYP, για να βρουν εκεί καταφύγιο. Εν τούτοις, η Επιτροπή βρίσκει ότι έχει αποδειχθεί πως τα πρόσωπα στο ξενοδοχείο γρήγορα τέθη-καν κάτω από περιορισμούς ως προς την ελευθερία κινήσεως τους. Μπορού-σαν μόνο να βγουν από το ξενοδοχείο με συνοδεία και υστέρα από άδεια, που παραχωρείτο σε περιορισμένη βάση, για αγορά εμπορευμάτων η επίσκεψη στην εκκλησία, περίπατο δυο φορές την έ-βδομάδα και, προφανώς μία μόνο φορά, νωρίς τον Οκτώβριο, για να επιθεωρήσουν τα σπίτια τους. Με αυτή την εξαίρεση, τα περιορισμένα στο ξενοδοχείο πρόσωπα δεν είχαν το δικαίωμα να πά-νε στα σπίτια τους. Οι διευθετήσεις που έγιναν για τον δρα Χαραλαμπίδη, στον οποίο επιτρεπόταν να παίρνει φάρμακα και χειρουργικά εργαλεία από το σπίτι του και να επισκέπτεται άρρωστους στην πόλη της Κηρύνειας, ήταν προφανώς διευθετήσεις ειδικού χαρακτήρα και δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αντιπροσωπευτικές. Η Επιτροπή βρίσκει ακόμη ότι έχει αποδειχθεί, υστέρα από την απομάκρυνση της UNFICYP, ότι το ξε-νοδοχείο «Ντόουμ» εφρουρείτο από Τουρκοκυπρίους κάτω από τις διαταγές ενός Τούρκου διοικητή, που κάποτε πήγαινε στο ξενοδοχείο για επιθεώρηση. Η πρακτική σχετικά με τις άδειες εξόδου από το ξενοδοχείο συνεχώς έπαιρνε πιο περιορισμένο χαρακτήρα, ιδιαίτερα ύ-στερα από τα Χριστούγεννα του 1974. Η πλειοψηφία των υπό περιορισμό στο ξενοδοχείο προσώπων προφανώς μετα-φέρθηκε στο νότο της Κύπρου, κατά το πρώτο ημίσιου του 1975.

Ευθύνη Της Τουρκίας, σύμ-φωνα με τη Σύμβαση

Έχει αποδειχθεί ότι πολλά από τα πρόσωπα που ήταν περιορισμένα στα κέντρα κρατήσεως η στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» μεταφέρθηκαν εκεί από τον τουρκικό στρατό (115).

Αποδείχθηκε, επίσης, ότι τα κέντρα κρατήσεως βρίσκονταν κάτω από τις διαταγές αξιωματικών του τουρ-κικού στρατού, προς τους οποίους το προσωπικό της φρουράς, όπου συμπεριλαμβάνονταν Τούρκοι στρατιώτες και Τουρκοκύπριοι αξιωματικοί, έδιναν αναφορά στις περιπτώσεις σοβαρών ζητημάτων.

Παρόμοια κατάσταση υπήρχε στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» μετά τις 14 Αυγούστου 1974, οπότε η UNIGYP εξαναγκάστηκε ν' αποσυρθεί και ο πλήρης έλεγχος είχε περάσει στις τουρ-κικές στρατιωτικές αρχές (116). Εν τούτοις, η Επιτροπή δεν ήταν σε θέση, από τα στοιχεία που έχει υπόψη της, να αποδείξει πλήρως την έκταση του τουρκικού ελέγχου, σχετικά με το ξενο-δοχείο, πριν από αυτή την ημερομηνία (117).

Συμπεραίνεται ότι τα πρόσωπα που ήταν περιορισμένα στα κέντρα κρατήσεως και εκείνα που ήταν περιορισμένα στο ξενοδοχείο «Ντόουμ», μετά τις 14 Αυγούστου 1974, βρίσκονταν κάτω από τον πραγματικό έλεγχο του τουρκι-κού στρατού. Έτσι, η Τουρκία ασκούσε δικαιοδοσία κατά την έννοια του άρθρου 1 της Συμβάσεως, ως έχει ερμηνευθεί στην απόφαση της Επιτροπής για το παραδεκτό των προσφυγών, όσον αφορά εκείνα τα πρόσωπα και τον περιορισμό τους. Κατά συνέπεια, η ευθύνη πρέπει να καταλογισθεί στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση.

Όσον αφορά τον περιορισμό σε ιδιωτικά σπίτια, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι οι περιστάσεις στις ιδιωτικές κατοικίες, που ήταν προσαρτημένες στα κέντρα κρατήσεως, ήταν οι ίδιες όπως σ' αυτά τα κέντρα. Έτσι, ο περιορισμός Ελληνοκυπρίων σ' αυτά τα σπίτια πρέπει, κατά συνέπεια, εξίσου να καταλογισθεί στην Τουρκία, γιατί αυτά τα πρόσωπα βρίσκονταν κάτω από τις διαταγές των αξιωματικών του τουρκικού στρατού και εφρουρούντο με τη βοήθεια των Τούρκων στρατιωτών (118).

Από την άλλη πλευρά, η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να εξακριβώσει πλήρως τις συνθήκες του περιορισμού σ' άλλα απομονωμένα ιδιωτικά σπίτια. Εν τούτοις υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι και αυτά επίσης τα κτίρια συχνά βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο του τουρκικού στρατού (119).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έ-ναντι μίας, θεωρεί ότι ο περιορισμός περισσοτέρων από δύο χιλιάδες Ελλη-νοκυπρίων στα κέντρα κρατήσεως, που εγκαθιδρύθηκαν στα σχολεία και στις εκκλησίες της Βώνης, της Γύψου και της Μορφού, πράγμα που καταλογίζεται στην Τουρκία, ισοδυναμεί με στέρηση της ελευθερίας κατά την έννοια του άρθρου 5 (1) της Συμβάσεως. Ο περιορισμός σ' αυτά τα κέντρα δεν είχε διαταχθεί σύμφωνα με οποιαδήποτε διαδικασία που προβλέπεται από νόμο και δεν εξυπηρετούσε κανένα από τους σκοπούς που δικαιολογούν κράτηση και που αναφέρονται στις υποπαραγράφους 2 και 7 του άρθρου 5 της παραγράφου 1. Συμπεραίνεται ότι ο περιορισμός Έλλη-νοκυπρίων στα πιο πάνω κέντρα κρατήσεως δεν εναρμονιζόταν προς το άρθρο 5 (1) της Συμβάσεως.

Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έ-ναντι μίας, περαιτέρω αποφαινεται ότι ο περιορισμός Ελληνοκυπρίων σε ιδιω-τικά σπίτια της Γύψου και Μορφού, ό-που εκρατούντο κάτω από παρόμοιες με των κέντρων κρατήσεως συνθήκες, αποτελούσε εξίσου στέρηση της ελευθερίας, αντίθετα προς το άρθρο 5 (1) της Συμ-βάσεως, και καταλογίζεται στην Τουρκία

Τελικά, όσον αφορά στο ξενοδο-χείο «Ντόουμ», η Επιτροπή δεν κλήθηκε να εξετάσει την εναρμόνιση της αρχικής προστατευτικής επιτηρήσεως των 29 Ηνωμένων Εθνών προς τις πρόνοιες του άρθρου 5 της Συμβάσεως. Εφόσον δεν έχει πλήρως προσδιορισθεί μέχρι ποιου βαθμού οι τουρκικές αρχές ήλεγχαν το ξενοδοχείο πριν από την απομάκρυνση της UNFIGYP, η Επιτροπή προτίθεται να περιορίσει τα πορίσματα της στην περίοδο μετά την 14η Αυγούστου 1974, οπότε η πλήρης υπευθυνότητα για το ξενοδοχείο είχε περάσει στις τουρκικές αρχές.

Ο περιορισμός, ύστερα από αυτή την ημερομηνία, Ελληνοκυπρίων στο οίκημα του ξενοδοχείου, που δεν είχαν τη δυνατότητα να φύγουν χωρίς ά-δεια και χωρίς συνοδεία, ήταν κατά την άποψη της Επιτροπής στέρηση της ελευθερίας, που εμπίπτει στην έννοια του άρθρου 5 (1) της Συμβάσεως. Αύτη η στέρηση δεν είχε διαταχθεί, σύμφωνα με τις διαδικασίες που ορίζονται με νόμο, ούτε εξυπηρετούσε κανένα από τους λόγους που απαριθμούνται στις υποπαραγράφους α έως f του άρθρου 5 (1), ως δικαιολογούντες την κράτηση προ-σώπων.

Η Επιτροπή αποφαινεται, με ψήφους δέκα έναντι δύο και δύο αποχών, ότι ο περιορισμός Ελληνοκυπρίων στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» της Κηρύνειας, με-τά την 14η Αυγούστου 1974, καταλογί-ζεται στην Τουρκία και δεν συνάδει προς το άρθρο 5 (1) της Συμβάσεως.

Το ζήτημα κατά ποσόν οποιαδήποτε από τις πιο πάνω στερήσεις ελευθερίας μπορούσε να δικαιολογηθεί, σύμφωνα με το άρθρο 15 (1) της Συμβάσεως, αφήνεται να εξετασθεί στο μέρος 111 αυτής της Εκθέσεως.

Γ' «Αιχμάλωτοι και κρατούμενοι»

Εισήγηση των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάται ότι οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις συνέλαβαν και κρατούσαν εκατοντάδες Ελληνοκύπριους, αυθαίρετα και χωρίς νόμιμη εξουσία, τόσο στην Κύπρο όσο και στην Τουρκία (120).

Η κυβέρνηση δήλωσε ότι οι τουρκικές δυνάμεις, μπαίνοντας στην κάθε κατοικημένη περιοχή, αμέσως συνελάμβαναν τους Ελληνοκυπρίους. Συνήθως χώριζαν τους άνδρες και τους κρατούσαν μακριά από τους ηλικιωμένους, τις γυναίκες και τα παιδιά (121).

Μερικοί άρρενες Ελληνοκύπριοι εκρατούντο ως αιχμάλωτοι σε τόπους όπως οι φυλακές Σαράι και το γκαράζ Παυ-λίδη, στην τουρκική συνοικία της Λευ-κωσίας. Πολλοί από αυτούς εξορίζοντο κατόπιν στην Τουρκία, όπου εκρατούντο σε φυλακές στα Άδανα, στην Αμάσια και στην Ατιάμα. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν πολίτες όλων των ηλικιών, από 16 έως 70 χρόνων (122).

Η Τουρκία δεν έδωσε πλήρεις καταλόγους αυτών των κρατούμενων. Συνολικά ήταν 2.460, από τους οποίους οι δύο χιλιάδες εξορίστηκαν στην Τουρκία, οποθεν βαθμιαία απολύθηκαν, σύμφωνα με τις σχετικές διευθετήσεις (123). Η τελευταία ομάδα των αιχμαλώτων στην Τουρκία απολύθηκε κατά τα τέλη Ο-κτωβρίου 1974 (124).

Η εγκαλούσα κυβέρνηση δήλωσε, περαιτέρω, ότι υπήρχον στοιχεία κατά τα οποία ένας αριθμός των αγνοουμένων προσώπων ήταν μεταξύ εκείνων που είχαν εκπατρισθεί, και κάλεσε την Επιτροπή να ερευνήσει κατά πό-σον εκρατούντο ακόμη στην Τουρκία (125).

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση, που για λόγους που αναφέρθηκαν πιο πάνω (126) δεν έλαβε μέρος στις διαδι-κασίες πάνω στο θέμα, δεν υπέβαλε κα-μιά εισήγηση σχετικά με τους πιο πάνω ισχυρισμούς. Ο τακτικός αντιπρόσωπος της Τουρκίας στη συνεδρίαση της 6ης Οκτωβρίου 1975 (127) αμφισβήτησε τη μαρτυρία του κ. Πιρκέττη, σχετικά με τους όρους κρατήσεως στην Τουρκία.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι πιο πάνω ισχυρισμοί, σχετικά με τη σύλληψη και την κράτηση αρρένων Ελληνοκυπρίων, ως «αιχμαλώτων και κρατούμενων», εγείρουν θέμα, σύμφωνα με το άρθρο 5 της Συμβάσεως (128). Το ζήτημα κατά πόσον οι συνθήκες της κρατήσεως ήταν αντίθετες προς το άρθρο 3 της Συμβάσεως θα εξετασθεί ξεχωριστά (129).

III. Αποδεικτικά στοιχεία

Έχει ήδη αναφερθεί ότι οι κα-λούμενοι «εγκλωβισμένοι Ελληνοκύπριοι» και τα περιορισμένα πρόσωπα στα «κέντρα κρατήσεως», στο βορρά της Κύπρου, δεν αναφέρθηκαν ως «αι-χμάλωτοι και κρατούμενοι» στις σχετι-κές ενδοκοινοτικές συμφωνίες και στα Ντοκουμέντα του ΟΗΕ (130). Η Επιτροπή είχε τώρα να εξετάσει την κατάσταση αυτών των προσώπων, που επίσημα είχαν αναγνωρισθεί ως «αιχμάλωτοι και κρατούμενοι»· από αμφότερα τα μέρη σ' αυτές τις προσφυγές. Σχε-τικά μ' αυτό η Επιτροπή παρατηρεί ότι τέτοιοι «αιχμάλωτοι και κρατούμενοι» προφανώς υπήρχαν σ' αμφότερες τις πλευρές, σε σημαντικό αριθμό. Εν τούτοις, στην παρούσα περίπτωση, η Επιτροπή ενδιαφέρεται μόνο για Ελληνοκύπριους «αιχμαλώτους και κρατούμενους» που η κράτηση τους αποδίδεται στην Τουρκία. Σημειώνει ότι 2.487 Ελληνοκύπριοι «αιχμάλωτοι και κρατούμενοι» απολύθηκαν τον Οκτώβριο του 1974, πάνω στη βάση πολλών διακοινοτικών συμφωνιών (131).

Οι διακοινοτικές συμφωνίες και τα έγγραφα του ΟΗΕ, που αναφέρονται σ' αυτούς, αφορούν αποκλειστικά την απόλυση και τη μεταφορά των «αιχμα-λώτων και κρατουμένων» στις αντίστοιχες εστίες τους. Γι' αυτούς έγινε περιγραφή πιο πάνω, σχετικά με τα εκτοπισμένα πρόσωπα (132).

Στο σύνολο τους, τα αναφερθέντα έγγραφα δεν δίνουν τις περιστάσεις κά-τω από τις οποίες αυτά τα πρόσωπα αιχμαλωτίστηκαν. Εν τούτοις αποδεικνύουν ότι συμπεριελάμβαναν πολίτες

(133), πρόσωπα κάτω των 28 και ά-νω των 55 χρόνων, καθώς και ιερείς, ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό

(134), και ότι ένας αριθμός από αυτούς τους «αιχμαλώτους και κρατούμενους» εξορίσθηκαν στην Τουρκία.

Τα άλλα Ντοκουμέντα του Ο.Η.Ε., που αναφέρονται στους «αιχμαλώτους και κρατούμενους», είναι:

Μία έκθεση της 31ης Ιουλίου 1974, σύμφωνα με την οποία στις 30 Ιου-λίου είχε συναφθεί μία συμφωνία με-ταξύ της UNFIGYP και της IGRG, που καθόριζε το αντίστοιχο πεδίο δράσεως τους (135).

Μια έκθεση από 5 Αυγούστου 1974, που ανέφερε ότι οι πλείστοι από τον άρρενα πληθυσμό των ελληνοκυπριακών χωριών, που τότε βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο των τουρκικών δυνάμεων, συνελήφθησαν αιχμάλωτοι και, συνοδευόμενοι από τουρκικά στρατεύματα, στάλθηκαν στο Μπογάζι, το Κιονελι και την Ορτα-Κιού (136).

Μία έκθεση από 6 Αυγούστου 1974, που σύμφωνα μ' αυτή η IGRG είχε επισκεφθεί 127 .Ελληνοκυπρίους, άν-δρες, που είχαν μεταφερθεί από την Κηρύνεια στον αστυνομικό σταθμό Σαράι (137).

Μία έκθεση από 15 Αυγούστου '74, κατά την οποία τα τουρκικά στρα-τεύματα είχαν φθάσει στην παλιά πόλη της Αμμόχωστου, όπου μερικοί στρατιώτες της Εθνικής Φρουράς συνελήφθησαν αιχμάλωτοι. Ο Τούρκος διοικητής είχε τότε καλέσει τα στρατεύματα να παραδοθούν και η Εθνική Φρουρά ζήτησε τους όρους παραδόσεως (138).

Μία έκθεση από 10 Σεπτεμβρίου 1974, κατά την οποία 500 Ελληνο-κύπριοι είχαν συλληφθεί στις 26 Αυγούστου από τις τουρκικές δυνάμεις στην περιοχή της Καρπασίας. Οι κά-τοικοι αυτής της περιοχής υποχρεώθηκαν να καταγίνονται στη συγκομιδή καπνού, εφ' όσον πολλοί απ' αυτούς ήταν νέοι κρατούμενοι (139).

Ένας από τους μάρτυρες, τους οποίους άκουσε η αντιπροσωπεία της Επιτροπής, ο κ. Πιρκέττης, δήλωσε ότι πιάστηκε αιχμάλωτος και εξορίστηκε στην Τουρκία (140). Βρισκόταν σε δια-κοπές, με την οικογένειά του, και αναζήτησε καταφύγιο σ' ένα σπίτι στο Τριμίθι, όταν ο τουρκικός στρατός είχε φθάσει εκεί. Τους κατοίκους στο Τριμίθι τους συγκέντρωσαν στο σχολείο και την εκκλησία, και δυο φορές βίαια τους οδήγησαν στο Μπογάζι, στις 26 και 29 Ιουλίου 1974. Κατά τη δεύτερη φορά, όλους τους άνδρες, ηλικίας 15 έως 70 χρόνων, στους οποίους συμπεριλαμβανόταν και ο μάρτυρας, τους ξεχώρισαν από τις οικογένειές τους και τους περιόρισαν σε μία μάντρα αρνιών. Απέ-ναντι τους υπήρχε μία άλλη μάντρα, ό-που εκρατούντο Ελληνοκύπριοι στρατι-ώτες, που είχαν πιαστεί προηγουμένως αιχμάλωτοι. Μερικοί είπαν ότι βρίσκον-ταν εκεί από εννιά μέρες. Την άλλη μέρα οι αιχμάλωτοι, με χειροπέδες και δεμένα τα μάτια, μεταφέρθηκαν σ' ένα πλοίο, που τους πήγε στη Μερσίνα της Τουρκίας. Ανάμεσα στους αιχμαλώ-τους υπήρχαν και Έλληνοκύπριοι στρατιώτες, που τους χώρισαν με συρματο-πλέγματα από τους άλλους. Από τη Μερσίνα, στις 26 Αυγούστου, ο μάρτυ-ρας μεταφέρθηκε στην Αμάσια, με άλ-λους αιχμαλώτους. Απολύθηκε στο νότο της Κύπρου στις 26 Οκτωβρίου του 1974.

Ο μάρτυρας ανέφερε λεπτομέρειες για μερικούς άλλους αιχμαλώτους, που εκρατούντο μαζί του. Ένας ήταν δεσμο-φύλακας, ένας άλλος ήταν χειρουργός για την αστυνομική δύναμη της Κύπρου (141). Ανέφερε επίσης τον πεθερό ε-νός αστυνομικού που είχε συλληφθεί μα-ζί του στο Τριμίθι (142). Πιστεύει ότι από τις 2.000 εκπατρισμένους οι 400 ήταν στρατιώτες (143). Στρατιώτες και πολίτες δεν είχαν χωριστεί στη διάρκεια της κρατήσεως τους στις φυλακές στην Τουρκία (144).

Οι άλλοι μάρτυρες, που μίλησαν για τους αιχμαλώτους, ήταν:

«Η κ. Σουλιώτη Αναφέρθηκε σε κατα-λόγους «αιχμαλώτων πολέμου», που παραδοθήκαν στον Ερυθρό Σταυρό, και δήλωσε ότι τα δύο μέρη, όπου τέτοιοι αιχμάλωτοι εκρατούντο

στην Κύπρο, ήταν οι φυλακές Σαράι και το γκαράζ Παυλίδη στη Λευκωσία (145). Είπε ότι η ίδια ήταν παρούσα όταν οι αιχμάλωτοι πολέμου είχαν απολυθεί. Πολλοί από αυτούς είχαν σταλεί στα Άδανα και από εκεί απολύθηκαν. Από τους 2.526 αιχμαλώτους πολέμου, όλοι, εκτός από 400, στάλθηκαν στην Τουρκία. Δεν ήταν όλοι μέλη των ένοπλων δυνάμεων. Αναμεσα τους υπήρχαν πα-πάδες και πολίτες, που αιχμαλωτίστηκαν στα χωριά τους, όπου τους είχαν χωρίσει από τις οικογένειές τους (146).

Ο δρ. Χατζηκακού. Δήλωσε ότι τα τουρκικά στρατεύματα, μπαίνοντας στα ελληνοκυπριακά χωριά, συνήθιζαν να χωρίζουν τους άνδρες και να τους οδηγούν είτε στο «στρατόπεδο συγκεντρώσεως» στο γκαράζ Παυλίδη, είτε στις φυλακές Σαράι στη Λευκωσία, όπου εκρατούντο για περίοδο μεταξύ πολλών ημερών και μερικόν μηνών. Πολλούς τους μάρκα-ραν για την Τουρκία. Είχε ακούσει την ίδια Ιστορία από τριάντα ως σα-ράντα πρόσωπα, εκλογείς του η ασθενείς του (147). Ο μάρτυρας κα-τέθεσε επίσης ένα έγγραφο, που ο ίδιος είχε γράψει, το οποίο περιείχε λεπτομέρειες μεμονωμένων υποθέσε-ων (148).

Ο μάρτυρας Άζινας δήλωσε ότι μερικοί διευθυντές των συνεργατικών στάλθηκαν στα Άδανα. Ανάμεσα τους ήταν ο διευθυντής της συνεργατικής των καπνοπαραγωγών, που αντικαταστάθηκε από ένα Τουρκοκύ-πριο (149).

Μάρτυρες, που εξετάστηκαν από τους αντιπροσώπους της Επιτρο-πής στους προσφυγικούς καταυλισμούς, μίλησαν επίσης για πρόσωπα που αιχμαλωτίστηκαν.

Η πρόσφυγας Α., από τον Άγιο Γε-ώργιο, δήλωσε ότι είδε δύο στρατιώ-τες να πιάνονται αιχμάλωτοι από τους Τούρκους στρατιώτες στο χωριό της (150). Οι Τούρκοι στρατιώτες ερεύνησαν το σπίτι της και συνέλα-βαν το γιό της και δύο άλλους στρα-τιώτες. Αργότερα τίποτα δεν ακούστηκε γι' αυτούς (151). Ο άλλος της γιος ήταν στρατιώτης που υπηρετούσε στον Κουτσοσβέντη, στη δι-άρκεια της δεύτερης φάσεως της τουρκικής στρατιωτικής επιχειρήσεως. Την τελευταία φορά τον είδαν στο γκαράζ Παυλίδη (152).

Η πρόσφυγας G., από το Κάρμι, δή-λωσε ότι στο χωριό της οι Τούρκοι χώρισαν όλους τους άνδρες και τους μετέφεραν στην Τουρκία. Ο γιός της ήταν κρατούμενος στην Τουρκία (153).

Ο πρόσφυγας E., από την Κυθραία, δήλωσε ότι είχε δώσει πολιτική ενδυμασία σε τρεις Έλληνες στρατιώ-τες, που είχαν πάει στο σπίτι του. Αργότερα τους αναγνώρισε σε μία παράταξη αναγνωρίσεως, που είχε οργανώσει ένας αξιωματικός του τουρκικού στρατού (λοχαγός των 3 αστέρων) και τους φυλάκισαν (154).

Ο πρόσφυγας H., ένα αγόρι 14 χρό-νων, είπε ότι οι άνθρωποι στο χωριό του συναθροίστηκαν στο σχολείο, στις 15 Αυγούστου 1974, οπότεν ήρθαν οι Τούρκοι στρατιώτες και τους έβγαλαν έξω από το χωριό, όπου και τους ερεύνησαν. Όλοι οι νέοι, από 18 μέχρι 40 χρόνων, συνελήφθησαν και στάλθηκαν στον αστυνομικό στα-θμό Σαράι στη Λευκωσία (155).

Πολλές έγγραφες καταθέσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, έγιναν από πρόσωπα που εί-παν ότι συνελήφθησαν αιχμάλωτοι ή εί-δαν τη σύλληψη άλλων προσώπων (156). Αρκετοί δήλωσαν ότι ήταν στρατιώτες της Έθνικής Φρουράς και στάλθηκαν στην Τουρκία (153). Άλλοι δήλωναν ότι ήταν πολίτες και τους πήραν στην Τουρκία. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και ένας ιερέας και ό πρόεδρος της επαρχιακής Έπιτροπής (158). Ένας δήλωσε πως ήταν επιστάτης στο χωριό και ότι συνελήφθη από τους Τουρκοκυπρίους και αργότερα κρατήθηκε στις φυλακές Σαράι και στο γκαράζ Παυλίδη (159).

Άλλοι πέντε Ελληνοκύπριοι, κατά την απόλυσή τους, έκαναν ένορκες δηλώσεις ότι τους εξόρισαν και τους έστειλαν στην Τουρκία. Αυτές οι δηλώσεις υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρ-νηση στις 13 Μαΐου 1975 (160). Ή κυβέρνηση υπέβαλε, επίσης, ένα φάκελο που περιείχε μία «συλλογή γεγονότων» και άλλα στοιχεία που αναφέρονται στους αδήλωτους Ελληνοκύπριους αι-χμαλώτους πολέμου και τους αγνοουμένους. Αυτός ο φάκελος είχε ετοιμαστεί από την «Παγκύπρια Επιτροπή Γονέων και Συγγενών Αδήλωτων Αιχμαλώτων και Αγνοουμένων Προσώπων» τον Αύ-γουστο του 1975 (161).

Τελικά, η αντιπροσωπεία της Ε-πιτροπής είδε ταινίες επίκαιρων του Ρα-διοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου, που έ-δειχναν την άφιξη απολυθέντων αιχμα-λώτων (162) και μία συνέντευξη μ' ένα πρώην αιχμάλωτο πολέμου (163).

Εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων

Η Επιτροπή θεωρεί ότι έχει αποδειχθεί ότι περισσότεροι από 2.400 Ελληνοκύπριοι είχαν συλληφθεί στην πε-ρίοδο της πρώτης και δεύτερης φάσεως της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως και κρατήθηκαν ως αιχμάλωτοι μέχρι της απολύσεως τους, με βάση τις ενδοκοινοτικές συμφωνίες που συνελήφθησαν το Σε-πτέμβριο του 1974 και εφαρμόσθηκαν γύρω στα τέλη Οκτωβρίου 1974. Η Επιτροπή διαπιστώνει ότι περισσότε-ροι από 2.000 από αυτούς τους αιχμαλώτους εξορίσθηκαν στην Τουρκία και έκρατούντο σε φυλακές στα Αδανα και στην Άμασία. Οι υπόλοιποι, περίπου 146, όπως έχει δηλώσει η μάρτυρας Σουλιάτη, έκρατούντο σε δύο μέρη στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας, στις φυλακές Σαράι και στο γκαράζ Παυλίδη.

Η Επιτροπή διαπιστώνει ότι στους πιο πάνω αιχμαλώτους περιλαμ-βάνονταν ένας σημαντικός αριθμός στρατιωτών της Εθνικής Φρουράς. Αλλά ό-λοι αυτοί δεν είχαν συλληφθεί στην πο-ρεία στρατιωτικών μαχών. Εν τούτοις, υπάρχουν ενδείξεις ότι όλοι αυτοί οι στρατιώτες εξορίσθηκαν, κατόπιν, στην Τουρκία.

Η Επιτροπή βρίσκει, επίσης, ότι πολλοί από τους αιχμαλώτους ήταν πολίτες, που είτε κρατούντο στο βορ-ρά της Κύπρου ή είχαν εξοριστεί στην Τουρκία, συμπεριλαμβανομένου και του κυριότερου μάρτυρα της Επιτροπής, σ' αυτό το θέμα, κ. Πιρκέττη.

Η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να εξακριβώσει κατά πόσο αδήλωτοι Ελ-ληνοκύ-πριοι αιχμάλωτοι βρίσκονται ακόμη υπό τουρκικό περιορισμό, όπως ι-σχυρίζεται η εγκαλούσα κυβέρνηση. Το πρόβλημα των αγνοουμένων θα εξετασθεί ξεχωριστά (164).

Ευθύνες της Τουρκίας σύμ-φωνα με τη Σύμβαση

Οι Ελληνοκύπριοι, που εξορίσθηκαν και εκρατούντο στις φυλακές της Τουρκίας, είναι ολοφάνερο ότι βρί-σκονταν κάτω από τον πραγματικό έ-λεγχο των τουρκικών άρχων και, κατά συνέπεια, κάτω από τη δικαιοδοσία της Τουρκίας, σύμφωνα με την έννοια του άρθρου 1 της Συμβάσεως. Κατά συνέ-πεια η κράτησή τους πρέπει να καταλογισθεί στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση.

Η Επιτροπή δεν βρήκε αρκετά στοιχεία που να δείχνουν ότι οι δύο το-ποθεσίες όπου αιχμάλωτοι έκρατούντο στο βορρά της Κύπρου, δηλαδή στις φυ-λακές Σαράι και στο γκαράζ

Παυλίδη, τελούσαν υπό τον έλεγχο του τουρκικού στρατού, ή έφρουρούντο από Τούρκους στρατιώτες. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή αδυνατεί, βάσει των στοιχείων που διαθέτει, να αποδείξει κατά πόσο η κράτηση Ελληνοκυπρίων σ' αυτές τις τοποθεσίες είναι καταλογιστέα στην Τουρκία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η κράτηση Ελληνοκυπρίων στρατιωτών στην Τουρκία, που ολοφάνερα καταλογίζεται στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση, αποτελεί στέρηση της ελευθερίας κατά την έννοια του άρθρου 5 της Συμβάσεως. Εφ' όσον δεν εξυπηρετούσε κανέναν από τους σκοπούς που απαριθμούνται στις υποπαραγράφους α έως f αυτής της διατάξεως, η Επιτροπή αποφαινεται, με δεκατρείς ψήφους έναντι μίας, ότι δεν συνάδει προς το άρθρο 5 της Συμβάσεως.

Σχετικά με την κράτηση Ελληνοκυπρίων πολιτών, η Επιτροπή θεωρεί ότι, εφ' όσον αυτό συνέβαινε στην Τουρκία και κατά συνέπεια είναι καταλογιστέο στην Τουρκία, αποτελεί εξίσου στέρηση της ελευθερίας, κατά την έννοια του άρθρου 5 της Συμβάσεως, που δεν εξυπηρετούσε κανέναν από τους σκοπούς που αναφέρονται στις υποπαραγράφους α έως f αυτής της διατάξεως. Κατά συνέπεια η Επιτροπή αποφαινεται, με 13 ψήφους έναντι μίας, ότι η κράτηση πολιτών στην Τουρκία δεν συνάδει επίσης προς το άρθρο 5 παρ. 1 της Συμβάσεως.

Εν τούτοις, εν όψει των ευρημάτων της που δεν της επέτρεψαν ν' αποδείξει την ένοχή της Τουρκίας, σύμφωνα με τη Σύμβαση, για την κράτηση 146 Ελληνοκυπρίων στις φυλακές Σαράι και στο γκαράζ Παυλίδη, στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας (165), η Επιτροπή θεωρεί, με ψήφους 10 έναντι 2 και 2 αποχών, ότι δεν έχει κληθεί να εκφράσει άποψη ως προς το εάν η κράτηση Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων στο βορρά της Κύπρου είναι σύμφωνη προς το άρθρο 5 της Συμβάσεως.

Το ζήτημα κατά πόσον οποιαδήποτε από τις πιο πάνω στερήσεις της ελευθερίας, ιδιαίτερα η κράτηση των στρατιωτικών ως αιχμαλώτων πολέμου, εδικαιολογείτο, σύμφωνα με το άρθρο 15 της Συμβάσεως, αφήνεται για εξέταση στο Γ μέρος αυτής της εκθέσεως.

Η Επιτροπή έχει λάβει υπόψη το γεγονός ότι αμφότερες οι χώρες, η Κύπρος και η Τουρκία, είναι Μέρη της (Τρίτης) Συμβάσεως της Γενεύης, από 12 Αυγούστου 1949, της σχετικής με τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, και ότι, σε συνδυασμό με τα γεγονότα που συνέβησαν το καλοκαίρι του 1974, η Τουρκία, ιδιαίτερα, βεβαίωσε τη Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (IGRG) για την πρόθεσή της να εφαρμόσει τις Συμβάσεις της Γενεύης και την προθυμία της να παραχωρήσει όλες τις αναγκαίες διευκολύνσεις για ανθρωπιστικές ενέργειες (166). Στην πραγματικότητα, όμως, οι αντιπρόσωποι της IGRG έκαναν τακτικές επισκέψεις σε στρατιώτες και πολίτες, στους όποιους από κάθε πλευρά (167) παραχωρείτο καθεστώς αιχμαλώτων πολέμου. Σ' αυτούς, πριν από την επανάληψη των εχθροπραξιών της 14ης Αυγούστου 1974, συμπεριλαμβάνονται 385 Έλληνοκύπριοι στα Αδανα, που τους είχαν επισκεφθεί δυο αντιπρόσωποι της IGRG (ο ένας απ' αυτούς ήταν γιατρός), 63 Ελληνοκύπριοι στις φυλακές Σαράι, στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας, και 3.268 Τουρκοκύπριοι σε στρατόπεδα στην Κύπρο (168).

Όταν οι μάχες του Αυγούστου είχαν τελειώσει, στην IGRG παραχωρήθηκε ά-δεια να επισκεφθεί Έλληνοκυπρίους αι-χμαλώτους στα στρατόπεδα διαμετακομίσεως στην Κύπρο και, κατόπιν, σε τρία στρατόπεδα στην Τουρκία, και πολλές χιλιάδες Τουρκοκύ-πριους αι-χμαλώτους σε τέσσερα στρατόπεδα στο νότο της Κύπρου (169).

Σχετικά με τα πιο πάνω, η Επιτρο-πή δεν βρήκε ότι ήταν ανάγκη να εξετάσει το ζήτημα παραβιάσεως του άρ-θρου 5 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, σχετικά με πρόσωπα που τους παραχωρήθηκε το καθεστώς αιχμαλώτων πολέμου.

ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η Επιτροπή, με 7 ψήφους έναν-τι 6 και 3 αποχές, αποφάσισε να μην εξετάσει ως ξεχωριστό θέμα την επίδραση της κρατήσεως στην άσκηση του δι-καιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και κατοικίας (άρθρο 8 της Συμβάσεως).

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Βλέπε παρ. 88.

Βλέπε προσφυγή Ι, παράγρ. 3 και προσφυγή Ιί, παρ. 3, 9.

Λεπτομέρειες Ι, παρ. 209.

Βλέπε κεφάλαιο Ι, την πιο πάνω παρ. 178.

Λεπτομέρειες ΙΙ, παρ. 12Ι.

Βλέπε μέρος ΙΙ, παρ. 23.

Βλέπε τη δήλωση της κυβερνήσεως στις Λεπτομέρειες ΙΙ, που παρατίθεται στην πιο πάνω παρ. 217.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, πα-ράγραφος 43.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717, παρά-γραφος 3(5.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11488) Έπιπρ. 2, παρ. 2c.

Γι' αυτή την κατηγορία των ανθρώ-πων βλέπε το πιο κάτω υποκεφάλαιο Β.

Βλέπε κεφάλαιο Ι, στις. παραγρά-φους 131 και τις επόμενες.

Βλέπε Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717. παρ. 36 ΚΑΙ 40.

Βλέπε Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11586, παρ. 23 και 33. S)11624, παράγραφος 17 και S)11711, παρ. 7.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 37.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 32. Ο μάρτυρας έδωσε επίσης αριθμούς για τον Αύγουστο του 1975 και υπέβαλε πί-νακες, δείχνοντας την κατανομή των εγκλω-βισμένων προσώπων κατά τις 14 Ιανουαρίου 1975. (Προσθήκη, σελ. 25 - 28).

Βλέπε πιο κάτω υποκεφάλαιο Β.

Προφορικές καταγραφές, σ. 32-33.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11488' Προσ-θήκη 1, παρ. 8, της 10ης Σεπτεμβρίου, σύμφωνα με την οποία οι κάτοικοι της πε-ριοχής Καρπασίας δυσκολεύονταν στη συγ-κομιδή του καπνού, «εφ' όσον πολλοί από τους νέους ήταν κρατούμενοι».

Προφορικές καταγραφές, σ. 35-36.

Βλέπε το πιο πάνω κεφάλαιο Ι, πα-ράγραφος 178.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 73.

Βλέπε πιο κάτω το υποκεφάλαιο Β. 32

Προφορικές καταγραφές, σ. 82-83.

Προφορικές καταγραφές, σ. 69-70.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 92.

Προφορικές καταγραφές, σελ. 172.

Δηλώσεις ΙΙ, αρ. 16, στη σελ. 3.

Δηλώσεις ΙΙ, αρ. 20.

Βλέπε πιο κάτω, υποκεφάλαιο Β.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 227.

Σχετικά με τη δήλωση του μάρτυ-ρα Στυλιανού ότι κατ' οίκον περιορισμός εφαρμοζόταν και στη διάρκεια της ημέρας. Βλέπε την πιο πάνω παρ. 225. Η εγκαλούσα κυβέρνηση παραπονέθηκε μό-νο για νυκτερινό κατ' οίκον περιορισμό (βλέπε την πιο πάνω παρ. 217).

Βλέπε πιο πάνω παρ. 220.

Βλέπε τις παραγράφους 230 - 231.

Βλέπε τις παραγράφους 230 - 231.

Βλέπε προσφυγή Ι, παράγρ. 3 και προσφυγή ΙΙ, παρ. 31.

Βλέπε Λεπτομέρειες Ι, παρ. 20Ι και 23.

Βλέπε Λεπτομέρειες 1, παρ. 20Ι και 22 Β (ϊ).

Για την κράτηση προσώπων, που ή-ταν ταξινομημένα ως «αιχμάλωτοι και κρατούμενοι» και που κάποτε προσδιορί-ζονταν ως «αιχμάλωτοι πολέμου» βλέπε στο πιο κάτω υποκεφάλαιο Γ.

Για τις περιπτώσεις του βίαιου εκτοπισμού στο νότο της Κύπρου, πέρα από τη διαχωριστική γραμμή, βλέπε στο πιο πάνω κεφάλαιο Α.

Για τις συνθήκες κρατήσεως βλέπε στο πιο κάτω κεφάλαιο 4B.

Βλέπε Λεπτομέρειες Ι, παρ. 23.

Βλέπε Λεπτομέρειες μέρος Α, πα-ράγραφος 20.

Βλέπε προσφυγή ΙΙ, παρ. 3J.

Βλέπε Λεπτομέρειες ΙΙ, παρ. 12J.

Βλέπε στο ίδιο μέρος.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 23.

Για το κείμενο του άρθρου 5 βλέπε την πιο πάνω παρ. 220.

Βλέπε το πιο κάτω κεφάλαιο 4B.

Βλέπε το πιο πάνω υποκεφάλαιο Α.

Βλέπε τις πιο κάτω παρ. 247-258.

Βλέπε τις πιο κάτω παρ. 259-273.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 266 - 273.

Βλέπε πιο πάνω κεφάλαιο, παρά-γραφοι 117 - 122.

Βλέπε πιο πάνω κεφάλαιο Ι, πα-ράγραφοι 117 - 122.

Βλέπε πιο πάνω κεφάλαιο Ι, πα-ράγραφος 118.

Για παράδειγμα η εκκλησία και το σχολείο του χωριού Παλαιόκαστρο, στα ό-ποια πολλές από τις γραπτές δηλώσεις της εκκαλούσης κυβερνήσεως αναφέρονται (βλέπε Δηλώσεις, αρ. 12, 29, 41, 58, 71, 89, 103, 107, 109, 112' 113). Μια έκθεση του ΟΗΕ της 5ης Αυγούστου 1974 (Εγγραφα του ΟΗΕ S) 11353) Πρ. 15, παρ. 8α) αναφέρεται σε κέντρα συναθροίσεως, κυρίως στην Κυρήνεια (ξενοδοχείο «Ντόουμ»), Μπελλαπαίς, Κάρμι και Τριμίθι.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468. Προσ-θήκη 2, παρ. 11.

Βλέπε Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468. Προσθήκη 4, παρ. 11.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468) Προσ-θήκη 4, παρ. 8.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11468, Πα-ράρτημα 15, παρ. 20.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11568, παρά-γραφος 4. Βλέπε επίσης κεφάλαιο Ι, πα-ράγραφοι 144 - 14:5.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11717, παρά-γραφος 40. Βλέπε επίσης κεφάλαιο Ι, πα-ράγραφος 146.
-

Για το πλήρες κείμενο και για αναφορές βλέπε το πιο πάνω κεφάλαιο 1, παράγραφος 133.

Προσθήκη σελ. 19 - 21.

Βλέπε πιο κάτω παρ. 260.

Προσθήκη σελ. 20.

Προσθήκη σελ. 21.

Προσθήκη σελ. 22 - 32.

Προφορικές καταγραφές σ. 7 -11.

Προφορικές καταγραφές σ. 92 - 96.

Βλέπε την πιο κάτω παρ. 262.

Προφορικές καταγραφές σελ. 1(51).

Παρ. 250. Για το πλήρες κείμενο βλέπε ο πιο πάνω κεφάλαιο Ι, παρ. 133.

Προφορικές καταγραφές σελ. 1 (55).

Προσθήκες, σελ. 9 - 10.

Προσθήκες, σελ. 14.

Προσθήκες , σελ. 5 - 6

Προσθήκη, σελ. 11.

Βλέπε Δηλώσεις Ι, αρ. 1, 12, 41, 47, 49, 51, 72, 89, 98 - 105, 111, 112, 119 και 120, και Δηλώσεις 11, αριθ. 9, 13 και 12.

Δηλώσεις 1, αρ. 9S.

Δηλώσεις 1, αρ. -11.

Δηλώσεις Ι, αρ. 111.

Δηλώσεις 1, αριθμ. 71, 75, 76, 11! - 11(5. Δηλώσεις 11. αρ. 7 και 1S.

Βλέπε υποτήμα Λ αυτού του κεφαλαίου.

Προσθήκη, σελ.. 22 - 23. Βλέπε ε-πίσης την πιο πάνω παρ. 252.

Προσθήκη, σελ. 1!) - 21. Βλέπε ε-πίσης την πιο πάνω παρ. 251.

Προφορικές καταγραφές σ. S - 10.

Προφορικές καταγραφές σελ. 32.

Προφορικές καταγραφές σελ. 33,

Προφορικές καταγραφές σελ. 93.

Προφορικές καταγραφές σελ. 95.

Προφορικές καταγραφές σελ. 96.

Προσθήκες Δηλώσεις στις σελ. 90, 91, 93 και 94.

Προσθήκες σελ. 7 - S.

Προσθήκες σελ. 10.

Δηλώσεις, αρ. 16, 51, 54. Δηλώσεις Π, αρ. 7, S, 11, 12.

Ντοκουμέντα ΟΗΚ S11353. Προσθ. 6, παρ. 8.

Ντοκουμέντα ΟΠΗ S) 11353. Προσθ. 8, παρ. 6.

Ντοκουμέντα ΟΠΕ S) 11353. Προσ-θήκη 15, παρ. Sd. Σχετικά με το Μπελλαπαίς, αρχικά είχε αναφερθεί ότι κά-που 5.000 Ελληνοκύπριοι, που άναμεσά τους υπήρχαν και 100 πληγωμένοι, βρι-σκόταν κάτω από την προστατευτική επι-τήρηση του Oil K. (Ντοκουμέντα του ΟΙ 115 S) 11353, Προθ. 6, παρ. 8, Προσθ. 7, παρ. (5 και Προσθ. 8 παρ. 6). Ο αριθμός τους έπεσε στις 2.000 στις 30 Ιουλίου 1974. (Ντοκουμέντα OilK S) 11353. Προσθήκη 11, παρ. 3).

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11353. Προσ-θήκη 10, παρ. 6.

Ντοκουμέντα ΟΙΗ S11353. Προσ-θήκη 16. παρ. 8.

Ντοκουμέντα Ο ΗΕ S11353. Προσ-θήκη 11, παρ. 5.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S11303. Προσ-θήκη-25, παρ. 10, 12, 18.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S11717. Προσ-θήκη 10.

Προφορικές καταγραφές σ. 72-86.

Προφορικές καταγραφές σελ. 7.

Προφορικές καταγραφές σελ. 13.

Προφορικές καταγραφές σελ. 15.

Προφορικές καταγραφές σελ. 7.

Προφορικές καταγραφές σελ. 13.

Προφορικές καταγραφές σελ. 15.

Δηλώσεις 1, αρ. 39.

Δηλώσεις 1, αρ. 07

Βλέπε τις πιο πάνω παραγρ. 217, 250, 267, 271, 272.

Βλέπε Λεπτομέρειες, παρ. 270, 271 και 273.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 266-269.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 2(Η) και 262.

Βλέπε τις πιο πάνω παραγρ. 261. 263 και 204.

Προσφυγή 1, παρ. 3.

Λεπτομέρειες Ι, παρ. 20G, 22Λ.

Λεπτομέρειες Ι. παρ. 20G και 1.

Λεπτομέρειες 1, παρ. 20 Ι.

Λεπτομέρειες ΙΙ, παρ. 12Κ.

Στο ίδιο μέρος.

Βλέπε μέρος 1, παρ. 23.

Βλέπε μέρος 1, παρ. 40. και πα-ράρτημα XIV.

Για το κείμενο του άρθρου 5 βλέ-πε την πιο πάνω) παρ. 220.

Βλέπε πιο κάτω κεφάλαιο 4B.

Βλέπε τις πιο πάνω παρ. 221-223 ΚΑΙ 245.

Βλέπε τα πιο πάνω Ντοκουμέντα ΟΠΕ, παρ. 51.

Βλέπε το πιο πάνω κεφάλαιο, στις ιδιαίτερες παρ. 135 - 149.

Βλέπε την Τριμερή Διακήρυξη της Γενεύης της 30ής Ιουλίου 1974 και την τουρκική νότα στην +ΝΓ, Ι της 4ης Αύ-γουςτου 1977, που περιλαμβάνεται στο πιο πάνω κεφάλαιο Ι. παρ. 135 - 136.

Βλέπε το πιο πάνω κεφάλαιο Ι. παρ. 150 και συνέχεια.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11353. Προσ-θήκη 12, παρ. 5.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11353. Προσ-θήκη 15, παρ. 8ρ.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11353. Προσ-θήκη 1(5, παρ. 8.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11353. Προσ-θήκη 27. παρ. 4 - 5.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S 11465. Προσ-θήκη 1, παρ. 8.

Προφορικές καταγραφές σ. 40-57.

Προφορικές καταγραφές σελ. 49.

Προφορικές καταγραφές σελ. 50.

Προφορικές καταγραφές σελ. 52.

Προφορικές καταγραφές σελ. 53.

Προφορικές καταγραφές σελ. 18.

Προφορικές καταγραφές σ. 22-23.

Προφορικές καταγραφές σελ. 108.

Προσθήκες σελ. 38 - 44.

Προφορικές καταγραφές σελ. 224 και 227.

Προσθήκες σελ. 1.

Προσθήκη σελ 2.

Προσθήκη σελ 3.

Προσθήκη σελ. 7.

Προσθήκη σελ. 11.

Προσθήκη σελ. 13.

Δηλώσεις Ι, αρ. 3, 33, 35, 36, 37, 44, 55, 63, 79, 83, 86, 88, 90, 92, 93, 96. Δηλώσεις ΙΙ, αρ. 1, 12, 10 (κρατούμενοι στο στρατόπεδο Ακράντες).

Δηλώσεις 1, αριθ. 3, 35, 36, 37, 79, 93.

Δηλώσεις 1, αρ. 86, 88, 92 (ιε-ρέας), 96 (πρόεδρος της επαρχιακής επι-τροπής).

Δηλώσεις Τ, αρ. 33.

Για λεπτομέρειες βλέπε το πιο κάτω κεφάλαιο 4,3, παρ. 380.

Για λεπτομέρειες βλέπε το πιο κάτω κεφάλαιο 3, παρ. 330. „

Προσθήκη σελ 99, άρ. 2 και 7.

Στο ίδιο μέρος, αρ. 8.

Βλέπε κεφάλαιο 3, παρ. 31(5, 330 - 342 και 351.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 308.

Βλέπε Διεθνής Επιθεώρηση του Ερυθρού Σταυρού 14 (1974), σελ. 456.

Βλέπε στο ίδιο μέρος, σελ. (505.

Βλέπε στο ίδιο μέρος, σελ. 156 και 605.

Στο ίδιο μέρος, σελ. 605.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Στέρηση ζωής

Εισηγήσεις των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση κα-τήγγειλε ότι οι μαζικοί φόνοι πολιτών, οι όποιοι δεν συνδέονταν με πολιτικές δραστηριότητες, διενεργούνται συστημα-τικά από τον τουρκικό στρατό. Όχι μό-νο άοπλοι στρατιώτες, που είχαν παραδοθεί, αλλά και πολίτες, συμπεριλαμβανομένων παιδιών ηλικίας 6 μηνών ως έν-δεκα χρόνων, γυναικών και γερόντων μέχρις ηλικίας 90 χρόνων, ακόμη παράλυ-τοι, διανοητικά καθυστερημένοι και τυ-φλοί σκοτώθηκαν από Τούρκους στρα-τιώτες. Αυτόπτες μάρτυρες ανέφεραν φό-νους εκατοντάδων προσώπων από τις τουρκικές δυνάμεις (1). Στις καταγγε-λίες συμπεριλαμβάνονται φόνοι προσώ-πων που είχαν προσπαθήσει να επισκεφθούν περιοχές

που βρίσκονταν υπό τουρκικό στρατιωτικό έλεγχο, με σκοπό να συλλέξουν τα υπάρχοντά τους από τις εστίες τους (2).

Η κυβέρνηση διατύπωσε επίσης το φόβο ότι μεγάλος αριθμός Ελληνο-κυπρίων, τους όποιους είδαν για τελευταία φορά στην καταληφθείσα από τους Τούρκους περιοχή, έπεσαν θύματα δολοφονίας του είδους αυτού (3). Ο αριθμός τους δεν είχε ακόμη υπολογισθεί, πρέ-πει όμως να έφθανε τα 3.000 άτομα, μεταξύ των όποιων περιλαμβάνονταν ασθενείς πολίτες. Σχετική μαρτυρία απεκάλυπτε ότι τα πρόσωπα αυτά έπεσαν στα χέρια του τουρκικού στρατού, αλλά οι τουρκικές αρχές ισχυρίζονταν ότι δεν γνώριζαν τίποτα γι' αυτά (4). Ε-πικρατεί η υπόνοια ότι στην κατηγορία «αγνοούμενα πρόσωπα» περιλαμβάνον-ται άτομα που δολοφονήθηκαν από τις τουρκικές δυνάμεις κατά τη στιγμή της συλλήψεως τους, κοντά στην ελεγχόμενη από τους Τούρκους περιοχή, δεδομένου ότι καμιά λεπτομέρεια δεν ανακοινώθηκε, μετά τις συλλήψεις, από τις τουρ-κικές αρχές (5).

2) Η εγκαλουμένη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση, η ό-ποια για λόγους που δηλώθηκαν πιο πάνω (6) δεν έλαβε μέρος στη διαδικα-σία επί του θέματος, δεν έκανε καμιά δήλωση σχετικά με τις πιο πάνω καταγ-γελίες.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Τα γεγονότα, ως οι ισχυρισμοί της εκκαλούσης κυβερνήσεως, εγείρουν θέμα, βάσει του άρθρου 2 της Συμβάσεως, που αναφέρει τα ακόλουθα:

Το δικαίωμα τον καθενός στη ζωή πρέπει να προστατεύεται από το νόμο. Κανένας σκόπιμα δεν επι-τρέπεται να στερηθεί της ζωής τον, παρά μόνο κατόπιν δικαστικής αποφάσεως ως αποτέλεσμα της Καναδικής τον για έγκλημα, και εφ' όσον αυτή η ποινή προνοείται από το νόμο.

Η στέρηση της ζωής δεν πρέ-πει να θεωρείται ότι αντίκειται σ' αυτό το άρθρο, όταν απορρέει από την χρήση βίας, που είναι απόλυτα αναγκαία:

α) Στην άμυνα οποιονδήποτε προ-σώπου από παράνομη βία

β) Με σκοπό την πραγματοποίη-ση μιας νόμιμης σύλληψης, ή την παρεμπόδιση της δραπέτευσης προσώπου, που βρίσκεται υπό νόμιμη κράτηση,

γ) Στη νόμιμη δράση, με σκοπό την καταστολή μιας εξέγερσης ή ανταρσίας.

III. Αποδεικτικά στοιχεία

Μαρτυρίες για φόνους

Η Επιτροπή έχει ήδη δηλώσει (7) ότι οφείλει να περιορίσει τις έρευνες της για τις καταγγελλόμενες παραβιάσεις στην παρούσα υπόθεση. Σχετικά με τις μαρτυρίες για φόνους, οι αντιπρόσωποι, στη διάρκεια του χρόνου που καθορίστηκε για ακροάσεις μαρτυριών στην Κύπρο, άκουσαν αυτόπτες μάρτυρες μόνο για τα γεγονότα στην περιοχή της Ελιάς. Μαρτυρίες για το φόνο δώδεκα αρρένων πολιτών, παρουσία των οικογενειών μερικών απ' αυτούς, στις 21 Ιουλίου 1974, δόθηκαν από τον κ. και την κ. Ευθυμίου (8) και την κ. Κυπριανού (9).

Η κ. Κυπριανού δήλωσε ότι σ' αυτό τον ομαδικό φόνο έχασε τον άνδρα της, τον πατέρα της, δύο γαμβρούς και ένα θείο. Η ίδια και μια ομάδα συγχωριανών της πιάστηκαν αιχμάλωτοι από τους Τούρκους στρατιώτες, όταν προσπάθησαν να φθάσουν στα βουνά, για να αποφύγουν το βομβαρδισμό. Όλοι οι συλληφθέντες άντρες ήταν πολίτες και φορούσαν πολιτική ενδυμασία. Οι Τούρκοι στρατιώτες τους είπαν ότι θα περίμεναν διαταγές από τον αξιωματικό τους, που θα αποφάσιζε για την τύχη τους. Όταν ο αξιωματικός έφθασε, φαινόταν θυμωμένος και διέταξε τους στρατιώτες να πέσουν κάτω, πράγμα που έκαναν, και να γεμίσουν τα όπλα τους. Ένας άλλος στρατιώτης, που τον περιέγραψε ως «καλόν άνθρωπο», επενέβη τότε, και οι Τούρκοι στρατιώτες συζητούσαν για μισή ώρα. Τότε χώρισαν τους άνδρες από τις γυναίκες και, μπροστά στις γυναίκες, άρχισαν να πυροβολούν εναντίον των ανδρών. Σκότωσαν δώδεκα. Μερικοί από τους άνδρες κρατούσαν, ενώ τους πυροβολούσαν, παιδιά. Τρία από τα παιδιά αυτά πληγώθηκαν (10).

Η καταγγελία της κ. Κυπριανού επιβεβαιώθηκε πλήρως από τη μαρτυρία που έδωσαν ο κ. και η κ. Ευθυμίου, που ήταν ο μόνος άνδρας που διέφυγε, από την ομάδα των πολιτών, το σκοτωμό. Δήλωσαν ότι η θυγατέρα του ζεύγους Ευθυμίου πληγώθηκε, όταν ο πατέρας του κ. Ευθυμίου, που κρατούσε το παιδί, σκοτώθηκε (11). Γι' αυτό το επεισόδιο γίνεται επίσης περιγραφή σε γραπτές Δηλώσεις, που υποβλήθηκαν ως μαρτυρίες (12).

Άλλες δυο ακόμη περιπτώσεις ομαδικών φόνων αναφέρονται σε δυο γραπτές καταγγελίες προσώπων, που επιβεβαίωσαν ότι υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες. Τα ονόματα και οι διευθύνσεις τους μπορούν να αποκαλυφθούν από την εγκαλούσα κυβέρνηση. Σύμφωνα με την πρώτη καταγγελία, πέντε άνδρες (δυο βοσκοί, ηλικίας 60 και 70 χρόνων, δυο οικοδόμοι, 20 και 60 χρόνων, και ένας υδραυλικός, ηλικίας 19 χρόνων) δολοφονήθηκαν από τους Τούρκους στο Τριμίθι (13). Σύμφωνα με τη δεύτερη καταγγελία, 30 Ελληνοκύπριοι στρατιώτες, που κρατούντο ως όμηροι στο Παλαίκυθρο, εκτελέστηκαν από τους Τούρκους στρατιώτες (14).

Επιπρόσθετος, ο μάρτυρας Στυλιανού, πρόεδρος της Παγκύπριας Επιτροπής των Εγκλωβισμένων, μίλησε για μαζικούς φόνους στο Παλαίκυθρο και υπέδειξε πρόσωπα και διευθύνσεις που, σύμφωνα με τη μαρτυρία του, υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες (15).

Δύο από τα επεισόδια αυτά αφορούσαν εκτελέσεις στρατιωτών της Εθνικής Φρουράς, που είχαν παραδοθεί στα προ-ελαύνοντα τουρκικά στρατεύματα. Τα επεισόδια αναφέρθηκαν στο μάρτυρα από στρατιώτες που είχαν διαφύγει την εκτέλεση, και στις δύο περιπτώσεις εκτελέστηκαν 30 - 40 στρατιώτες. Στη δεύτερη περίπτωση, οι στρατιώτες που

πα-ραδόθηκαν, μεταφέρθηκαν στα καμίνια του χωριού, όπου τους σκότωσαν και τους έκαψαν, για να μην αφήσουν σημά-δια του εγκλήματος.

Άλλο επεισόδιο, που ανέφερε ο κ. Στυλιανού, είναι ο φόνος δεκαεπτά με-λών γειτονικών οικογενειών. Τα θύματα ήταν δέκα γυναίκες και πέντε παιδιά, ηλικίας από δύο ως εννιά χρόνων. Ο κ. Στυλιανού κατέθεσε επίσης έγγραφο, που το παρουσίασε ως αγγλική μετά-φραση γραπτής μαρτυρίας ενός παιδιού δεκαέξι χρόνων, που επέζησε του σκο-τωμού (16).

Το τελευταίο επεισόδιο καταγγέλθηκε επίσης και από την κ. Σουλιώτη (17), η οποία αναφερθεί στις χειρό-γραφες σημειώσεις που ο μάρτυρας δρ Χατζηκακού κατέθεσε ως μέρος της μαρτυρίας του (18). Ο δρ Χατζηκά-κου κατέγραψε περιπτώσεις κακοποιή-σεων, βιασμών και φόνων, που ανα-φέρθηκαν σ' αυτόν από ασθενείς, οι οποίοι είτε υπήρξαν τα θύματα, είτε οι αυτόπτες μάρτυρες των επεισοδίων, και των όποιων τις διευθύνσεις μπορούσε να πα-ραχωρήσει. Σχετικά με το φόνο των δε-καεπτά πολιτών στο Παλαίκυθρο, ο δρ Χατζηκάκου είχε σημειώσει το όνομα του προσώπου που βρήκε τα πτώματά τους στην αυλή.

Μερικοί άλλοι φόννοι, που περιγράφονται στις σημειώσεις του δρ Χατζηκάκου, ήταν:

Η εκτέλεση από Τούρκους στρατιώ-τες οκτώ πολιτών, που είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι στην περιοχή του Προάστειού, μια μέρα μετά την κα-τάπαυση του πυρός, στις 16 Αυγούστου 1974 (19).

Ο φόνος πολλών πολιτών από Τούρκους στρατιώτες στην Ασία (20).

Ο φόνος από Τούρκους στρατιώτες πέντε άοπλων Ελληνοκυπρίων στρατιωτών, που ζήτησαν καταφύγιο σε ένα σπίτι στη Βώνη (21).

Ο τουφεκισμός πέντε γυναικών, από στρατιώτες. Η μία επέζησε γιατί είχε προφασισθεί τη νεκρή (22).

Άλλοι φόννοι καταγγέλθηκαν από τη μάρτυρα Σουλιώτη, πρόεδρο του Ερυθρού Σταυρού, και από τον κ. Πιρκέττη. Αμφότεροι παρουσίασαν ονόματα προσώπων που δήλωσαν ότι υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες (23).

Μερικά από τα πρόσωπα που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυ-λισμούς ανέφεραν, επίσης, φόννους:

- Η μάρτυρας Β. δήλωσε ότι τα τουρ-κικά στρατεύματα εξετέλεσαν πολ-λά άτομα στο χωριό της. «Μπήκαν στα σπίτια και σκότωναν ανθρώπους» (24).

- Ο μάρτυρας D., από το Παλαίκυθρο, είπε ότι περίπου 18 πρόσωπα από το χωριό τουφεκίσθηκαν. Δεν ήταν όμως παρών κατά την εκτέλε-ση (25).

- Ο μάρτυρας E. κατήγγειλε ότι οι Τούρκοι σκότωσαν ένα βοσκό (26).

- Η μάρτυρας F. δήλωσε ότι οι Τούρκοι πήραν τον άνδρα της ΚΑΙ το γαμ-πρό της σε μία όχθη του ποταμού και εκεί τους σκότωσαν (27).

Η Επιτροπή τελικά σημείωσε ότι, έκτος από τις γραπτές Δηλώσεις, που αναφέρονται στο ανωτέρω κεφάλαιο Γ', μεγάλος αριθμός άλλων γραπτών δηλώσεων υποβλήθηκε προς υποστήριξη αμφοτέρων των προσφυγών (28), για φόνους προσώπων που εκτελούν εν αιχμα-λωσία ή ήταν κρατούμενοι (29). Πολ-λές από αυτές τις Δηλώσεις έγιναν από πρόσωπα που επιβεβαίωναν ότι υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες (40) και πολ-λές άλλες από πρόσωπα που περιέγρα-φαν πως βρήκαν τους συγγενείς, φίλους και χωριανούς τους σκοτωμένους. Οκτώ Δηλώσεις περιγράφουν το φόνο στρατιωτών όχι σε μάχες (31). Πέντε Δηλώσεις αναφέρονται σ' έναν μαζικό τάφο που βρέθηκε στη Δερύνεια (32).

Όλες αυτές οι γραπτές μαρ-τυρίες είχαν ληφθεί από το μάρτυρα Χατζηλοΐζου (43) ή, σύμφωνα με οδηγίες του, από άλλους αξιωματικούς της αστυνομίας.

Μαρτυρίες σχετικά με τους αγνοούμενους

Πληροφορίες από κυπριακές οργανώσεις, που εργάσθηκαν πά-νω στο πρόβλημα των αγνοούμενων.

Η εγκαλούσα κυβέρνηση υπέβαλε φάκελο, που προετοιμάστηκε τον Αύγουστο του 1975 από την «Παγκύπρια Επιτροπή Γονέων και Συγγενών Αδήςλων Αιχμαλώτων και Αγνοουμένων Προσώπων», ο οποίος περιείχε συλλογή γεγονότων και άλλες μαρτυρίες, σχετικά με τους αδήλωτους Ελληνοκυ-πρίους αιχμαλώτους πολέμου και τα αγνοούμενα πρόσωπα. Σε παράρτημα Α του φακέλου αυτού δίδονται τα ονόματα και άλλες πληροφορίες για 2.197 ά-τομα που κηρύχθηκαν ως αγνοούμενα. Ο φάκελος περιέχει επίσης:

Στοιχεία σχετικά με αγνοούμενους φοιτητές.

«Φωτογραφίες Ελληνοκυπρίων που πιάστηκαν αιχμάλωτοι από τον τουρκικό στρατό. Μερικοί από τους αι-χμαλώτους δηλώθηκαν και καταγρά-φηκαν ως αγνοούμενοι. Πολλές από τις φωτογραφίες αυτές δημοσιεύτη-καν στις εφημερίδες, καθώς και στο «Ειδικό Δελτίο Ειδήσεων», που εκδίδεται από τις τουρκοκυπριακές αρχές, στις 4 Σεπτεμβρίου 1974, και στο τουρκικό περιοδικό «Χάγιατ», στις 19 Σεπτεμβρίου 1974.

Κατάλογό «προσώπων που μίλησαν από το "Μπαϊράκ" (τουρκικός ραδιοσταθμός) και που είναι ακόμη αγνοούμενοι».

Δηλώσεις γύρω από τη σύλληψη, από Τούρκους στρατιώτες και Τουρκο-κυπρίους, προσώπων που έχουν κη-ρυχθεί ως αγνοούμενοι.

Η κ. Σουλιώτη, πρόεδρος του Κυπριακού Ερυθρού Σταυρού, κατέθεσε ενώπιον της Επιτροπής της αντιπροσωπείας, στις 2 Σεπτεμβρίου 1975, ότι 2.500 πρόσωπα αναφέρονται ως αγνοούμενοι. Φοβάται ότι οι περισσότε-ροι από αυτούς έχουν φονευθεί, σύμφω-να με τις εκθέσεις για φόνους που δό-θηκαν τηλεφωνικώς στον Ερυθρό Σταυ-ρό από πρόσωπα

που βρίσκονταν στην τουρκοκρατούμενη περιοχή, κατά τη δεύτερη φάση της τουρκικής στρατιωτικής δράσεως (34).

Ο κ. Στυλιανού, πρόεδρος της Παγκύπριας Επιτροπής Αγνοουμένων, δήλωσε ότι η επιτροπή του κατέγραψε δυο χιλιάδες και μερικές εκατοντάδες υποθέσεων για αγνοούμενα πρόσωπα (35).

2) Διαδικασίες στα Ηνωμ. Έθνη

Έκθεση του Γενικού Γραμματέα στο Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών, στις 5 Αυγούστου 1974 (36) δηλώνει ότι η UNFIGYP είχε εγκαθιδρύσει ειδικό γραφείο για ν' ασχολείται με το πρόβλημα των αγνοουμένων. Περίπου 800 πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, αναφέρθηκαν ως αγνοούμενοι. Περίπου 300 αγνοούμενοι έχουν εντοπισθεί.

Στις ενδοκοινοτικές συνομιλίες της Βιέννης, του 1975, αμφότερες οι πλευρές επανειλημμένα διαβεβαίωναν ότι δεν κρατούσαν αδήλωτους αιχμαλώτους πολέμου ή άλλους κρατούμενους και αμοιβαία συμφώνησαν να παραχωρήσουν πλήρεις διευκολύνσεις για έρευνα και ν' ανταποκριθούν στις πληροφορίες που θα εδίδοντο από την άλλη πλευρά (37).

Στις 9 Δεκεμβρίου 1975, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενέκρινε την απόφαση 3450 (XXX) για τα αγνοούμενα πρόσωπα στην Κύπρο (38).

Από την έκθεση της Τρίτης Επιτροπής (39) διαπιστώνεται ότι το σχέδιο της ανωτέρω αποφάσεως, το όποιο εισηγήθη ο αντιπρόσωπος της Κύπρου στις 12 Νοεμβρίου 1975, περιείχε να κατωτέρω στην τρίτη παράγραφο της εισαγωγής:

«Ανησυχούντες σοβαρώς για περισσότερους από 2.000 Κύπριους, η τύχη των οποίων αγνοείται, ως συνέπεια των ενόπλων συγκρούσεων στην Κύπρο...» (40).

Ο αντιπρόσωπος της Τουρκίας, στις 14 Νοεμβρίου 1974, πρότεινε όπως η παράγραφος αυτή διορθωθεί ως ακολούθως (41) :

«Ανησυχούντες βαθιά για την τύχη αγνοουμένων προσώπων, ως αποτέλεσμα βιαιοτήτων και ενόπλων συγκρούσεων στην Κύπρο...»

Ο αντιπρόσωπος της Κύπρου, στην ίδια συνεδρίαση, αναθεώρησε το σχέδιό του και πρότεινε:

«Ανησυχούντες σοβαρά για την τύχη σημαντικού αριθμού Κυπρίων που είναι αγνοούμενοι, ως αποτέλεσμα ενόπλων συγκρούσεων στην Κύπρο...».

Στις 19 Νοεμβρίου 1975, η Ε-πιτροπή απέρριψε την τουρκική διόρθω-ση, με 26 ψήφους έναντι 20 και 73 αποχών, και ενέκρινε το σχέδιο αποφάσεως, στην αναθεωρημένη του μορφή, με 98 ψήφους έναντι μίας (της Τουρκίας) και 21 αποχές (44).

3) Άλλα στοιχεία

Πολλοί από τους πρόσφυγες, που ακούστηκαν από τους αντιπροσώπους, δήλωσαν ότι συγγενείς και συ-χωριανοί τους ήταν αγνοούμενοι (45).

Ο δρ Χατζηκακού, στις χειρό-γραφες σημειώσεις του, ανέφερε εκθέσεις που αφορούν περιπτώσεις προσώπων που τα είχαν συλλάβει οι Τούρκοι και έκτοτε δεν ακούστηκε τίποτε γι' αυτά (46). Μεταξύ άλλων, μερικοί χωρικοί της Ασίας, που είχαν διαταχθεί να θάψουν τους συγχωριανούς τους, δεν επέστρεψαν ποτέ (47).

Ο μάρτυρας Πιρκέττης κατέθε-σε ότι όταν έφυγε από το στρατόπεδο κρατήσεως στην Αμασία (Τουρκία) εκρατούντο εκεί άκομψή 20 πρόσωπα, αλλά σκέφθηκε ότι θα τους απέλυαν αργότερα (48).

Οι μάρτυρες Σουλιώτη, Χατζηλοΐζου, δρ Χατζηκακού και Αναστασίου κατέθεσαν ότι, εξαιτίας της ελλείψεως συνεργασίας από την τουρκική πλευρά, δεν ήταν δυνατόν να γίνει στην τουρκοκρατούμενη περιοχή καμιά έρευνα, από τα ελληνοκυπριακά όργανα, για την αναγνώριση των πτωμάτων που βρέθηκαν στους ομαδικούς τάφους ή άλλου (49).

Δ. Εκτιμήσεις των αποδεικτικών στοιχείων

1) Στοιχεία για φόνους

Σχετικά με το φόνο 12 πολιτών κοντά στην Ελιά (50), η Επιτροπή ση-μειώνει ότι οι τρεις αυτόπτες μάρτυρες, παρόλο που προσωπικά είχαν επηρεασθεί από το επεισόδιο, κατέθεσαν με αυτοσυγκράτηση και ηρεμία και εξέθε-σαν με ακρίβεια τα γεγονότα. Οι Δηλώσεις τους δεν ήταν αντιφατικές και η επεξεργασμένη και λεπτομερής αναφορά στο επεισόδιο είναι αφ' εαυτής πιστευ-τή. Η Επιτροπή μένει ικανοποιημένη από το ότι η μαρτυρία τους υπήρξε αληθινή και ορθή.

Η μαρτυρία που εδόθη από τον μάρτυρα Στυλιανού, για το φόνο 17 πολιτών στο Παλαΐκυθρο (61), επιβεβαιώ-νεται από τη μαρτυρία του δρα Χατζη-κακού και από την κατάθεση ενός προ-σώπου που εξετάσθηκε στον προσφυγικό καταυλισμό (τον μάρτυρα Δ.). Ο κ. Στυλιανού και ο δρ Χατζηκακού στηρίχθηκαν σε αφηγήσεις αυτοπτών. Πρότειναν όμως να υποδείξουν τα ονόματα και τις διευθύνσεις των αυτοπτών μαρτύρων.

Οι πρόσφυγες, που έδωσαν μαρ-τυρία για φόνους, επελέγησαν τυχαία και δεν είχαν καιρό να ετοιμάσουν τις καταθέσεις τους. Όλοι φαίνονταν τίμιοι και αξιόπιστοι και ή Επιτροπή δεν βρί-σκει κανένα λόγο να αμφιβάλλει για την ορθότητα των δηλώσεων τους.

Οι γραπτές Δηλώσεις που υπο-βλήθηκαν για άλλους φόνους, για τους λόγους που ήδη αναφέρθηκαν (52) πιο πάνω, δεν ερευνήθηκαν περισσότερο. Εν τούτοις, μαζί με τις ανωτέρω μαρτυρικές καταθέσεις και εκείνες που έδωσε ή κ. Σουλιώτη, συνθέτουν ισχυρές αποδείξεις φόνων, που διεπράχθησαν σε σημαντική κλίμακα.

2) Στοιχεία για τους αγνοούμενους

Οι μαρτυρίες που ετέθησαν υπό-ψη της Επιτροπής (53) δεν επέτρεπαν οριστικό πόρισμα σχετικά με την τύχη Ελληνοκυπρίων που έχουν κηρυχθεί ως αγνοούμενοι. Αυτό, εν μέρει, οφείλεται στο γεγονός ότι στην αντιπροσωπεία της Επιτροπής δεν επιτράπη να περά-σει στο βόρειο μέρος της Κύπρου και της Τουρκίας, όπου βρίσκονταν ή εκρατούντο Ελληνοκύπριοι.

Στην παρούσα έκθεση η Επι-τροπή ενδιαφέρεται μόνο για την τύχη προσώπων που κηρύχθηκαν ως αγνοούμενοι από την αρχή της στρατιωτικής δράσεως της Τουρκίας, την 20η Ιουλίου 1974. Δεν ενδιαφέρεται για οποιοδήποτε πρόσωπο που χάθηκε κατά το πρα-ξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, που είχε προηγηθεί της τουρκικής εισβολής.

Από τις μαρτυρίες διαπιστώνεται ότι:

Είναι ευρύτατα παραδεκτό ότι «ένας σημαντικός αριθμός Κυπρίων» είναι ακόμη «αγνοούμενοι» ως αποτέλεσμα των μαχών στην Κύπρο (54), δηλαδή μεταξύ Τουρκίας και Κύπρου.

Ένας αριθμός προσώπων, που κηρύ-χθηκαν ως αγνοούμενοι, αναγνωρίστηκαν ως Ελληνοκύπριοι που είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι από τον τουρ-κικό στρατό (55).

Ε. Ευθύνες της Τουρκίας σύμφωνα με τη Σύμβαση

1) Φόνοι

Οι μαρτυρίες αποκαλύπτουν ότι οι φόνοι κοντά στην Ελιά διαπράχθηκαν από Τούρκους στρατιώτες, που ενεργού-σαν με τις διαταγές ενός αξιωματικού (56).

Διαπιστώνεται περαιτέρω ότι τα θύμα-τα, κατά τον χρόνο εκείνο, τελούν κάτω, από «την πραγματική εξουσία και ευθύνη» της Τουρκίας, σύμφωνα με την έννοια της αποφάσεως της Επιτροπής για το αποδεκτό των παρουσών προσφυγών (57). Κατά συνέπεια, οι φόνοι αυτοί αποδίδονται στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση. Σε άλλες περιπτώσεις (58) περιγράφονται, επίσης, ως υπεύ-θυνοι Τούρκοι στρατιώτες.

2) Αγνοούμενοι

Η Επιτροπή θεωρεί ότι υπάρχει τουρκική ευθύνη για την τύχη προσώπων που τελούν υπό τουρκική φρούρηση. Εν τούτοις, με βάση το υλικό που ετέθη υπόψη της, η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να επιβεβαιώσει κατά πόσο και κάτω από ποιες περιστάσεις Ελληνο-κύπριοι αιχμάλωτοι, που κηρύχθηκαν ως αγνοούμενοι, στερήθηκαν τη ζωή τους (59).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το άρθρο 2 (1), δεύτερη πρόταση της Συμβάσεως, προνοεί ότι κανένας δεν επιτρέπεται να στερηθεί τη ζωή του, σκόπιμα, παρά μόνο σε εκτέλεση αποφάσεως δικαστηρίου, ύστερα από καταδίκη για έγκλημα, για το οποίο ή ποινή αυτή προνοείται από το νόμο. Η παράγραφος 2 του άρθρου περιέχει άλλες εξαιρέσεις, σχετικά με τη στέρηση ζωής, σε τρεις κατηγορίες περιπτώσεων.

Η Επιτροπή, με 14 ψήφους έναντι μίας, θεωρεί ότι οι ενώπιον της μαρτυρίες παρουσιάζουν πολύ ισχυρές αποδείξεις παραβιάσεως του άρθρου 2 (1) της Συμβάσεως από την Τουρκία σε ικανό αριθμό περιπτώσεων. Η Επιτροπή σημειώνει ότι περιόρισε την ακροαματική λήψη μαρτυρικών καταθέσεων σε ορισμένο δειγματοληπτικό αριθμό μαρτύρων και ότι οι αντιπρόσωποι, στη διάρκεια της περιόδου που είχε καθορισθεί για την ακρόαση μαρτυριών, άκουσαν αυτόπτες μάρτυρες μόνο σε ότι αφορούσε το επεισόδιο της Ελιάς. Οι μαρτυρίες, που ελήφθησαν για το επεισόδιο αυτό, αποδεικνύουν το φόνο δώδεκα πολιτών, κοντά στην Ελιά, από Τούρκους στρατιώτες, υπό τις διαταγές αξιωματικού, αντίθετα προς το άρθρο 2 (1).

Εν όψει του πολύ λεπτομερειακού υλικού, που ετέθη υπόψη της από την εγκαλούσα κυβέρνηση, για φόνους, η Επιτροπή, με ψήφους 14 έναντι μίας, αντλεί από το σύνολο των μαρτυριών το συμπέρασμα ότι στην Κύπρο οι Τούρκοι διέπραξαν φόνους σε μεγαλύτερη κλίμακα από ότι στην Ελιά.

Δεν υπάρχει τίποτα που να αποδεικνύει ότι οποιαδήποτε από αυτές τις στερήσεις ζωής δικαιολογείται σύμφωνα με τις παραγράφους 1 ή 2 του άρθρου 2.

Το ζήτημα κατά πόσον οποιαδήποτε από τις πιο πάνω πράξεις ήταν θάνατοι που προέκυψαν από νόμιμες πράξεις πολέμου, εντός της έννοιας του άρθρου 15 (2) της Συμβάσεως, αφήνεται για εξέταση στο μέρος III αυτής της εκθέσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Κακοποίηση προσώπων

Τα παράπονα της εκκαλούσης κυβερνήσεως για κακομεταχείριση θα εξετασθούν κάτω από τους ακόλουθους υπότιτλους:

- Ισχυρισμοί για βιασμούς
- Συνθήκες κρατήσεως
- Άλλες μορφές σωματικής βλάβης προσώπων που δεν τελούν υπό κρά-τηση

Εισηγήσεις των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάζεται «μαζικούς και επαναλαμβανόμενους βιασμούς γυναικών όλων των ηλικιών, από 12 ως 71 χρόνων, σε ορισμένες δε περιπτώσεις σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα θύματα να υποφέρουν από αιμορραγίες ή να καταστούν διανοητικά ερείπια. Σε μερικές περιοχές εξασκήθηκε ή βίαιη πορνεία. Όλες τις γυναίκες και τα κο-ρίτσια τα συνάθροιζαν σε χωριστά δω-μάτια άδειων σπιτιών. Εκεί βιάζονταν επανειλημμένα από τα τουρκικά στρα-τεύματα». Σε ορισμένες περιπτώσεις μέλη της ίδιας οικογένειας βιάσθηκαν επανειλημ-μένα, μπροστά στα ίδια τα παιδιά τους. Σε άλλες περιπτώσεις, γυ-ναίκες, βιάσθηκαν δημόσια, κατά τρό-πο κτηνώδη. Οι βιασμοί σε άλλες περιπτώσεις συνοδεύονταν από κτηνώδεις πράξεις, όπως βίαια δαγκώματα, έτσι που να προκαλούν σοβαρές πληγές στα θύματα, χτυπήματα της κεφαλής στο δάπεδο και στραγγάλισμα του λαιμού, σχεδόν μέχρι πνιγμού». Σε αρκετές περιπτώσεις οι απόπειρες βιασμού συνο-δεύονταν από μαχαιρώματα ή σκοτωμό του θύματος. Στα θύματα του βιασμού συμπεριλαμβάνονταν έγκυες και διανοη-τικά καθυστερημένες γυναίκες» (60).

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση που, για λόγους που έχουν δηλωθεί πιο πάνω (6), δεν έλαβε μέρος στις διαδικασίες επί του θέματος, δεν προέβη σε καμιά δήλωση σχετικά με τις ανωτέρω αιτιά-σεις.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Τα καταγγελλόμενα γεγονότα, εγείρουν θέμα, σύμφωνα με το άρθρο 3 της Συμβάσεως, που προνοεί:

«Κανένας δεν πρέπει να υπόκειται σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη και ατιμωτική μεταχείριση ή τιμω-ρία».

III. Αποδεικτικά στοιχεία

Οι σχετικές μαρτυρίες για τους καταγγελλόμενους βιασμούς συγκροτούν ογκώδες σώμα. Άμεσες μαρτυρίες έ-χουν ληφθεί από τις καταθέσεις των ια-τρών Χαραλαμπίδη και Χατζηκακού, που κατέθεσαν ότι είχαν εξετάσει θύ-ματα παρόμοιων βιασμών.

Ο δρ Χαραλαμπίδης κατέθεσε ενώπιών της αντιπροσωπείας:

«Γονείς μου έφεραν λίγες υποθέσεις βιασμού, για τις οποίες δεν ήθελαν να μάθει ο κόσμος, γιατί αφορούσαν νεα-ρά κορίτσια. Όταν τα κορίτσια, που βι-άστηκαν, ρώτησαν κατά πόσο μπορού-σαν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες μου ως γυναικολόγου — γιατί είμαι επίσης γυναικολόγος για την περιοχή της Κυρήνειας —, οι τουρκικές αρχές αρνήθηκαν. Έτσι, όλες οι υποθέσεις έρ-χονταν μέσω του Ερυθρού Σταυρού της Λευκωσίας». Ο μάρτυρας επιβεβαίωσε ότι, στις περιπτώσεις που εξέτασε, διαπίστωσε ιατρικώς ότι ο βιασμός είχε γί-νει (62).

Ο μάρτυρας δρ Χατζηκακού δή-λωσε, επίσης, ότι εκλήθη να θεραπεύσει θύματα βιασμού και ότι σε 70 περίπου περιπτώσεις η εξέταση του επέτρεψε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι έγινε βιασμός.

Ο δρ Χατζηκακού στις χειρό-γραφες σημειώσεις του, που τις υπέβαλε ως μέρος της μαρτυρίας του, ανέφερε τα κατωτέρω επεισόδια βιασμού, που επέσυραν την προσοχή του (63) :

Ένα διανοητικά καθυστερημένο κορί-τσι βιάστηκε στο σπίτι του από είκο-σι στρατιώτες, τον ένα ύστερα από τον άλλο. Όταν το θύμα άρχισε να ξεφωνίζει, το πέταξαν από το παρά-θυρο του δευτέρου πατώματος: Έπαθε θλάση της ράχης και έμεινε παράλυτη. Ο δρ Χατζηκακού την περιέθαλψε για θλάση της ράχης.

Μία μέρα ύστερα από την άφιξή τους στη Βώνη, οι Τούρκοι συγκέντρωσαν τα κορίτσια σ' ένα σπίτι και τα βί-ασαν.

Ένα κορίτσι στο Παλαίκυθρο, που διέμενε μαζί με τους γονείς του, το έ-βγαλαν έξω και το βίασαν κάτω από την απειλή όπλου.

Στην Τακβού οι Τούρκοι στρατιώτες προσπάθησαν να βιάσουν 17χρονη μαθήτριά.

Αντιστάθηκε και τη σκό-τωσαν.

Μία γυναίκα από τη Γύψου του ανέφερε ότι 25 κορίτσια κρατούντο στο Μαραθόβουνο ως πόρνες.

Μία άλλη γυναίκα είδε πολλά κορίτσια να βιάζονται από Τούρκους στρατιώτες.

Μία γυναίκα από τη Βώνη βιάστηκε σε τρεις περιπτώσεις από τέσσερα πρόσωπα, τον ένα ύστερα από τον άλλο. Έμεινε έγκυος.

Οι αντιπρόσωποι άκουσαν, επίσης, μαρτυρίες από αυτόπτες μάρτυρες.

Η κ. Κυπριανού κατέθεσε ότι, ύστερα από το φόνο που ανέφερε πιο πάνω (64), οι Τούρκοι στρατιώτες συνέλαβαν ένα νεαρό κορίτσι και το βίασαν (65). Αυτή η μαρτυρία επιβεβαιώθηκε από την κ. Ευθυμίου (66).

Ένα από τα πρόσωπα που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυλισμούς (ο μάρτυρας Ε.) δήλωσε ότι είχε δει το βιασμό τριών γυναικών από Τούρκους στρατιώτες στον Άγιο Γεώργιο. Δήλωσε, επίσης, ότι στο Μαραθόβουνο πολλά κορίτσια βιάστηκαν. Αυτός και η οικογένεια του άκουγαν τις κραυγές τους (67).

Ένας άλλος μάρτυρας δήλωσε ότι ή γυναίκα του βιάστηκε μπροστά στα παιδιά της (68).

Επίσης, ενώπιον της Επιτροπής κατέθεσαν πολλές περιπτώσεις αποβολής, στις βρετανικές βάσεις, γυναικών που έπεσαν θύματα βιασμού από Τούρκους στρατιώτες (69).

Μάρτυρες βιασμών, από αφηγήσεις, ήταν η κ. Σουλιώτη, ο κ. Χατζηλοΐζου (80), ο κ. Οδυσσέως (81) και ο κ. Στυλιανού (72).

Ο κ. Στυλιανού κατέθεσε για μία περίπτωση 25 κοριτσιών που, αφού είχαν βιαστεί, παραπονέθηκαν στους Τούρκους αξιωματικούς και, κατόπιν τούτου, βιάστηκαν και από αυτούς τους αξιωματικούς. Ο μάρτυρας έδωσε το όνομα ενός θύματος και είπε ότι το θύμα ήταν έτοιμο να καταθέσει μπροστά στην αντιπροσωπεία. Επιπροσθέτως, ανέφερε την περίπτωση μίας γυναίκας 50 χρόνων, που βιάστηκε από 10 στρατιώτες στο χωράφι της και νοσηλεύτηκε στην Κυρήνεια (73).

Η κ. Σουλιώτη δήλωσε ότι:

Τον Αύγουστο του 1974, όταν το τηλεφωνικό σύστημα εξακολουθούσε ακόμη να εργάζεται, ο Ερυθρός Σταυρός έπαιρνε τηλεφωνικά μηνύματα από το Παλαίκυθρο και το Καπούτι (δυτικά της Κυρήνειας), που ανέφεραν βιασμούς (74).

Ένας άνδρας (που το όνομά του αναφέρθηκε) δήλωσε ότι η γυναίκα του μαχαιρώθηκε στο λαιμό ενώ αντιστεκόταν στο βιασμό, και η εγγονή της, έξι χρόνων, μαχαιρώθηκε και σκοτώθηκε από τους Τούρκους στρατιώτες, που αποπειράθηκαν να τη βιάσουν! (75)

Ένα κορίτσι δεκαπεντέμισι χρόνων, που είχε βιαστεί, παραδόθηκε στον Ερυθρό Σταυρό (76).

Η μάρτυρας περιέθαλψε 38 γυναίκες, που απολύθηκαν από τα στρατόπεδα της Βώνης και της Γύψου. Όλες είχαν βιαστεί, μερικές δε από αυτές μπροστά στους συζύγους και τα παιδιά τους. Άλλες είχαν βιαστεί επανειλημμένα ή στάλθηκαν σε σπίτια όπου συχνάζαν

Τούρκοι στρατιώτες. Οι γυναίκες στάλθηκαν στο νοσοκομείο του Ακρωτηρίου, στις υπό αγγλική κυριαρχία βάσεις, όπου έτυχαν θεραπειάς. Τρεις από αυτές βρέθηκαν έγκυες (77).

Η αντιπροσωπεία είδε επίσης ένα φιλμ, όπου πέντε κορίτσια δήλωσαν σε συνεντεύξεις ότι έπεσαν θύματα βιασμού.

Τελικά, υπεβλήθησαν γραπτές δηλώσεις 41 θυμάτων, στις οποίες κα-ταγγέλλεται ότι βιάστηκαν (78), τες-σάρων αυτοπτών μαρτύρων βιασμού (79) και 24 μαρτύρων εξ ακοής βιασμού (80). Αυτές οι καταθέσεις ελήφθησαν από τον μάρτυρα Χατζηλοΐζου (81) ή από άλλους αξιωματικούς της αστυνομίας. Ύστερα από οδηγίες του πρώ-του, τα ονόματα και οι διευθύνσεις των προσώπων που έκαναν τις καταθέσεις βρίσκονται στα χέρια της εκκαλούσης κυβερνήσεως. Αυτές οι καταθέσεις περιέχουν εκθέσεις επανειλημμένων βιασμών, από ένα ή περισσότερους Τούρκους στρατιώτες (82), βιασμών μπροστά σε στενούς συγγενείς (83), βιασμών που έγιναν από Τούρκους αξιωματικούς (84), εκβιαστική πορνεία (85) και το βιασμό εγκύου γυναίκας πέντε μηνών (86).

Εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων

Η Επιτροπή σημειώνει ότι οι δύο ιατροί μάρτυρες, ο δρ Χατζηκακού και ο δρ Χαραλαμπίδης, προσπάθησαν να είναι ακριβείς και ν' αποφύγουν τις υπερβολές. Οι καταθέσεις τους επιβεβαιώθηκαν από άλλες μαρτυρίες, ιδιαίτερα από την κ. Κυπριανού, τον κ. Ευθυμίου και το μάρτυρα Ε., και από με-γάλο αριθμό γραπτών καταγγελιών που είχαν υποβληθεί. Κατά συνέπεια, η Επι-τροπή είναι Ικανοποιημένη ότι οι προφο-ρικές καταθέσεις πάνω σ' αυτό το θέμα είναι ορθές.

Οι γραπτές δηλώσεις που είχαν υποβληθεί, για τους λόγους που ήδη δη-λώθηκαν (87), δεν εξετάστηκαν περαι-τέρω. Εν τούτοις, μαζί με τις ανωτέρω μαρτυρίες, αποτελούν παραπέρα ισχυ-ρές αποδείξεις ότι διαπράχθηκαν βιασμοί σε ευρεία κλίμακα.

Ευθύνη της Τουρκίας, σύμφωνα με τη Σύμβαση

Οι μαρτυρίες αποδεικνύουν ότι οι βιασμοί έγιναν από Τούρκους στρατιώτες και, τουλάχιστο σε δύο περιπτώσεις, από Τούρκους αξιωματικούς, και αυτό όχι μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις απειθαρχίας. Τίποτε δεν αποδεικνύει ότι οι τουρκικές αρχές έλαβαν αρκετά μέτρα για να εμποδίσουν αυτά τα συμβάντα ή ότι, γενικά, πήραν οποιαδήποτε πειθαρχικά μέτρα, ύστερα από αυτά τα επεισόδια. Η Επιτροπή, κατά συνέπεια, θεωρεί ότι η μη παρεμπόδιση των πιο πάνω πράξεων αποδίδεται στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή, με ψήφους 12 έ-ναντι μίας, διαπιστώνει ότι τα επεισόδια του βιασμού, όπως έχουν περιγράψει στις πιο πάνω περιπτώσεις και τα όποια θεωρεί ως αποδεδειγμένα, αποτελούν απάνθρωπη μεταχείριση, που αποδίδεται στην Τουρκία.

Β. Συνθήκες κρατήσεως

1) Σωματική κακομεταχείριση

Εισηγήσεις των μερών

Ι) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι εκατοντάδες πρόσωπα, που σ' αυτά περιλαμβάνονται παιδιά, γυναίκες και ηλικιωμένοι, ήταν τα θύματα συστηματικών βασανιστηρίων, άγριας και ταπεινωτικής μεταχειρίσεως, στη διάρκεια της κρατήσεως τους από τον τουρκικό στρατό. Πολλές φορές δέρονταν σε τέτοιο βαθμό, που πολλοί γίνονταν ανίκανοι. Πολλοί απ' αυτούς υφίσταντο βασανιστήρια, όπως μαστίγωμα, σπάσι-μο των δοντιών, χτύπημα των κεφαλιών τους στον τοίχο, χτυπήματα με ηλεκτρικά μαστίγια, κάψιμο του δέρματος τους με τσιγάρο, χοροπηδήματα πάνω στο στήθος και τα χέρια, χύσιμο βρώμικων υγρών στο σώμα τους, χτυπήματα με ξιφολόγχες κλπ. Πολλούς απ' αυτούς τους κακομεταχειρίζονταν σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μετατρέπονται σε διανοητικά και σωματικά ράκη (88).

Ανάμεσα στα πρόσωπα που έ-τυχαν αυτής της μεταχειρίσεως ήταν οι εξόριστοι στην Τουρκία, που εκρατούντο εκεί ως αιχμάλωτοι. Πολλοί από αυτούς ήταν πολίτες όλων των ηλικιών, από 16 ως 70 χρόνων. Στη διάρκεια της μετα-φοράς και της κρατήσεως τους, αυτά τα πρόσωπα ετύγχαναν βάνανσης κακομεταχειρίσεως. Τους πλήγωναν, τους χτυπούσαν, τους κλωτσούσαν, τους μαστί-γωναν, τους έδεναν τα μάτια, τους αλυσόδεναν, τους γρονθοκοπούσαν μέχρις αιμορραγίας κλπ. (89).

Οι βαρβαρότητες έφτασαν στο απώτατο σημείο ύστερα από τις συμφωνίες για την κατάπαυση του πυρός και τις σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Στην πραγματικότητα, οι περισσότερες από τις περιγραφόμενες πράξεις διαπράχθηκαν σ' εποχή που οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις δεν ήταν απασχολημένες σε πο-λεμικές επιχειρήσεις. Περισσότερες από 1.000 καταθέσεις ελήφθησαν από τα θύ-ματα ή από μάρτυρες που περιέγραφαν την κακομεταχείριση. Είναι ένα δείγμα της συμπεριφοράς των τουρκικών δυνάμεων, που αποδεικνύει ότι οι θηριωδίες αποτελούσαν ένα μέρος της τακτικής που ακολουθούσαν οι δυνάμεις εισβολής. Σκοπός τους ήταν να καταστρέψουν και να ξεριζώσουν τον ελληνικό πληθυσμό των τουρκοκρατούμενων περιοχών, να φέρουν σ' αυτές Τούρκους και έτσι να δημιουργήσουν μία περιοχή με τουρκικό πληθυσμό (90).

Μερικοί ηλικιωμένοι, γυναίκες και παιδιά, που κρύφτηκαν από φόβο μήπως τους διώξουν από τα σπίτια τους, ανακαλύφθηκαν από τον τουρκικό στρατό και στάλθηκαν σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, που τα κυριότερα ήταν στη Βόνη, Μαραθόβουνο, Βιτσάδα και Γύψου, όπου ή απάνθρωπη μεταχείριση ξεπερνούσε τα όρια κάθε φαντασίας.

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση, για λόγους που αναφέρθηκαν πιο πάνω (92), δεν έλαβε μέρος στις διαδικασίες πάνω στο θέμα. Εκτός από την πιο πάνω δήλωση (93), δεν έκανε καμιά εισήγηση σχετικά με τους πιο πάνω ισχυρισμούς.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Οι ισχυρισμοί της εκκαλούσης κυβερνήσεως εγείρουν ζήτημα, σύμφω-να με το άρθρο 3 της Συμβάσεως.

III. Αποδεικτικά στοιχεία

Ο κυριότερος μάρτυρας που ακούστηκε από την αντιπροσωπεία, σχετικά με τις καταγγελίες για κακομετα-χείριση, είναι ο κ. Πιρκέττης, ένας δά-σκαλος (94) 37 χρόνων, που είχε μεταφερθεί στα Άδανα. Δήλωσε ότι αυτός και οι συγκροτούμενοι του ξυλοκοπήθηκαν επανειλημμένα ύστερα από τη σύλλησή τους, στο δρόμο προς τα Άδανα, στις φυλακές των Αδάνων και, αργότερα, στο στρατόπεδο της Αμασίας, όπου είχαν μεταφερθεί.

Τα πιο κάτω είναι τα σχετικά με τις δηλώσεις του αποσπάσματα και αναφέρονται στην περίοδο που επακολούθησε τη σύλλησή του:

«Ξανά μας είχαν δέσει τα μάτια. Μας έβαλαν στα λεωφορεία και άρ-χισαν να μας δέρνουν... ήταν η πρώτη φορά που δαρθήκαμε τόσο άσχημα. Στο κεφάλι με τα όπλα, με την κάννη του όπλου ή με τον υποκόπανο, με τις γροθιές τους. Μας κλωτσούσαν. Έκαναν και κά-τι άλλο. Μας έβγαλαν τα παπούτσια και μας εξανάγκαζαν να περπατάμε μέσα στα χωράφια, που ή-ταν γεμάτα αγκάθια, γαϊδουράγκα-θα. Μας χτυπούσαν συνεχώς» (93)

- Σχετικά με τη μεταφορά του στο πλοίο προς την Τουρκία:

«Τότε μας πήραν στο πλοίο, όπου πάλι επακολούθησε μια σκηνή φοβερού ξυλοκοπήματος... Όλο τον καιρό ήμαστε δεμένοι... Είχα χάσει την αίσθηση της αφής. Τίποτε δεν μπορούσα να αισθανθώ για δύο ή τρεις μήνες... Κάθε φορά που ζητούσαμε νερό ή μιλούσαμε, μας χτυπούσαν» (96).

- Σχετικά με την άφιξη στα Άδανα:

«...τότε έναν προς ένα μας οδήγη-σαν στη φυλακή, μέσα από ένα μα-κρύ διάδρομο... Ενώ προχωρούσα-με σ' αυτό το διάδρομο, περνούσαμε από μία άλλη φοβερή δοκιμασία. Υπήρχαν περίπου 100 στρατιώτες στις δύο πλευρές, που με μαστίγια, κλόμπς και με τις γροθιές τους χτυπούσαν τον καθένα από μάς, ως ότου φτάσουμε στην άλλη άκρη του διαδρόμου. Προσωπικά χτυπήθηκα περισσότερο από πενήντα φορές, και με κλωτσούσαν ως ότου φτάσω στο τέλος» (97).

- Σχετικά με την κράτηση στα Άδανα:

«...οποίος έλεγε ότι ήθελε να δει το γιατρό, χτυπιόταν... Το ξύλο ήταν στην ημερήσια διάταξη κάθε μέρα. Δεν θα έλεγα πως ήταν οργανωμένο ξύλο. Όμως πάντα το χρησιμοποιούσαν, ιδιαίτερα οι στρατι-ώτες, και κάποτε και οι αξιωματι-κοί (98). Υπήρχαν ένας ή δύο πολύ καλοί, πολύ ευγενικοί άνθρω-ποι, αλλά φοβόνταν, όπως μάς εί-παν, να δείξουν την ευγένεια τους» (99).

- Σχετικά με τη μεταφορά στην Αμασία:

«Ξανά μας είχαν φορτώσει σε φορ-τηγά αυτοκίνητα και μάς πήγαν στο σιδηροδρομικό σταθμό. Εκεί υπήρ-χαν πολλοί στρατιώτες, πολλοί α-στυνομικοί και πάρα πολύς κόσμος, που άρχισαν να μάς φτύνουν και να μας καταριούνται. και όταν μάς υποχρέωναν να περάσουμε από μπροστά τους, μάς κλωτσούσαν και μάς χτυπούσαν συνεχώς» (100).

- Σχετικά με την κράτηση στην Αμασία:

«...όλο τον καιρό ξανά μας κακομε-ταχειρίζονταν» (101).

Ο μάρτυρας δήλωσε επίσης:

- Οι συγκρατούμενοί μου, που ανάφερα τα ονόματά τους, ετύγχαναν κακής μεταχείρισης. Για παράδει-γμα, στην Αμασία ένας άντρας 27 χρόνων κλωτσήθηκε στο στόμα και έχασε πολλά δόντια, ενώ η κάτω σιαγόνα του θρυμματίσθηκε. Άλλος χτυπήθηκε στο στήθος με ένα με-γάλο κλειδί από έναν Τούρκο στρα-τιώτη, και όλο το στήθος του έγινε κατάμαυρο και αισθανόταν φοβε-ρούς πόνους μια ολόκληρη εβδομάδα» (102).

- Ένας Τούρκος αξιωματικός, που, όπως είπε ένας άλλος Τούρκος στρατιώτης, ήταν φοιτητής στο καράτε, εξασκιόταν χτυπώντας τον κάθε αιχμάλωτο.

- Άλλος αιχμάλωτος του είπε ό-τι, σε δύο ή τρεις περιπτώσεις, δύο ή τρεις αιχμαλώτους τους είχαν κρεμάσει για ώρες από τα πόδια, πάνω από την τρύπα ενός αποχω-ρητηρίου (103).

- Ένας άνθρωπος, που το όνομά του δηλώθηκε από τον μάρτυρα, του έδειξε τη ράχη του γεμάτη πλη-γές, που του τις προκαλούσε ένας υπολοχαγός, που τρυπούσε τη ρά-χη των

αιχμαλώτων μ' ένα καρφί. Αυτό το έκανε κάθε φορά που του δινόταν η ευκαιρία, κατά την έξοδο των αιχμαλώτων στην αυλή (104).

Η μαρτυρία του κ. Πιρκέττη σε μεγάλο βαθμό επιβεβαιώθηκε από τον δρ Χατζηκακού, που δήλωσε ότι οι εκτοπισμένοι που επέστρεψαν από τα Άδα-να ήταν όλοι αδύνατοι και σε εννιά περιπτώσεις βρήκε σημεία πληγών (105). Ο δρ Χατζηκακού ανέφερε ακόμη περιπτώσεις κακομεταχειρίσεως σε στρατόπεδα στην Κύπρο και συμπλήρωσε ότι μπορούσε να παρουσιάσει αυτές τις καταγραφές (106), γιατί τα πρόσωπα που εξέτασε τον είχαν εξουσιοδοτήσει να χρησιμοποιήσει αυτές τις καταγραφές. Έδωσε την πιο κάτω γενική περιγραφή για την κράτηση στο γκαράζ Παυλίδη, στις φυλακές Σαράι και των Αδάνων, όπως του ανέφεραν πρώην κρατούμενοι (107):

«Εκρατούντο εκεί, για πολλές ημέρες, μερικοί για μήνες, χωρίς κουβέρτες, και τους ξυπνούσαν όλη τη νύχτα με σκόπιμο θόρυβο. Η τροφή τους στην αρχή και για πολλές εβδομάδες αποτελείτο από ένα όγδοο καρβέλι ψωμί, για όλη την ημέρα, και κάποτε με μερικές ελιές. Υπήρχαν δύο βαρέλια νερό και δύο κύπελλα, που ποτέ δεν καθαρίζονταν, από τα οποία έπρεπε να πίνουν 1.000 άνθρωποι. Οι τουαλέτες ή-ταν ξεχειλισμένες από τα περιττώματα. Τα πατώματα ήταν καλυμμένα από περιττώματα και ούρα. Αυτά καταγγέλθηκαν από ανθρώπους που, με δεμένα τα μάτια, τους έστειλαν στην Κυρήνεια για να τους φορτώσουν από εκεί, αλλά, για άγνωστους λόγους, τους έφεραν πίσω την άλλη μέρα. Όλο αυτό τον καιρό ήταν δεμένοι και όλοι κατουριόνταν και έκαναν επάνω τους τα περιττώματα τους. Όταν τελικά τους έλυσαν, δεν είχαν νερό για να ξεπλύνουν το πρόσωπο και τα ρούχα τους. Και ήταν αναγκασμένοι να τα τρίβουν στους τοίχους ή στο πάτωμα. Εκείνοι που στάλθηκαν στην Τουρκία, τοποθετήθηκαν μέσα στο αμπάρι του πλοίου, χωρίς να τους λύσουν τα χέρια. Σε μερικούς μέσα στο πλοίο έλυσαν τα χέρια, άλλους όμως τους άφησαν δεμένους σ' όλο το ταξίδι. Ζητούσαν νερό και τους έδιναν ένα φλιτζάνι θαλασσινό. Όταν έφτασαν στις φυλακές της Τουρκίας, τους εξαναγκάζαν να τρέχουν στο διάδρομο ανάμεσα από γραμμές Τούρκων στρατιωτών, που τους χτυπούσαν άλλοτε με μαστίγια και άλλοτε με τους υποκόπανους των όπλων τους. Έπειτα τους οδηγούσαν στην αυλή, όπου έπρεπε να βγάζουν τα παπούτσια τους και ν' αδειάζουν τις τσέπες τους, παραδίνοντας τα λεφτά τους. Στις φυλακές των Αδάνων εκρατούντο 76 σ' ένα κελί, τους κρατούσαν στα κελιά τους για δέκα μέρες. Άλλους για δύο ή τρεις εβδομάδες. Τελικά τους επέτρεπαν να πάνε στην αυλή. Τους παραχώρησαν τρεις πετσέτες για 76 αιχμαλώτους και ένα κομμάτι σαπουνιού το μήνα για οκτώ άτομα, για να πλένονται και να πλένουν τα ρούχα τους. Υπάρχει μία πλήρως επιβεβαιωμένη Ιστορία για ένα γιατρό της φυλακής, που έδερνε όλους τους φυλακισμένους που αναφέρονταν σ' αυτόν. Μία νύχτα τον πήγαν ένα άρρωστο με ακράτεια ούρων και τον έδιωξε με τις κλωτσιές».

Σχετικά με τις ατομικές περιπτώσεις, ο δρ Χατζηκακού, μεταξύ άλλων, περιέγραψε την τύχη δύο πολιτών. Ο ένας αναγκάστηκε να κόψει τα δάκτυλα του ποδιού με λεπίδα, εξαιτίας της κακομεταχειρίσεως. Αυτός ο άνθρωπος είχε συλληφθεί στον Άχνα, τη στι-γμή που πήγε στο χωριό για να μαζέψει μερικά πράγματα από το σπίτι του. Αυτόν κι έναν άλλο, που τους συν-έλαβαν στο ίδιο μέρος, τους χτύπησαν με σκληρά αντικείμενα. Όταν ζήτησε

νε-ρό, του έδωσαν ένα ποτήρι γεμάτο ού-ρα. Τα δάκτυλα του ποδιού ξεράθηκαν, μέχρις ότου μελάνιασαν, πρήστηκαν και τελικά έπαθαν γάγγραινα. Η μυρου-διά ήταν τόσο άσχημη, ώστε αναγκάστηκε να κόψει τα δάκτυλά του με λε-πίδα. Ο άλλος υπέστη την ίδια μετα-χείριση και, όταν πήγε στο νοσοκομείο «Κανέλλος» της Λευκωσίας, συμφώνησε να του ακρωτηριάσουν τα δάκτυλα, άλ-λα δεν επέζησε της εγχειρήσεως (108). Άλλες λεπτομέρειες προσφέρονται. στις χειρόγραφες σημειώσεις που ο δρ Χατζηκακού τις κατέθεσε ως μέρος της μαρτυρίας του (109).

Η κ. Σουλιώτη κατέθεσε την πιο κάτω περιγραφή για τις συνθήκες στα κέντρα κρατήσεως, όπως την είχαν διηγηθεί σ' αυτήν (110).

«Οι άνθρωποι που τοποθετήθηκαν σ' αυτές τις εκκλησίες, τα σχολεία, τα σπίτια, όλοι μαζί εφρουρούντο από στρατιώτες. Δεν τους επέτρεπαν να εγκαταλείψουν τα κτίρια μέσα στα οποία τους είχαν φυλακίσει. Τους κρατούσαν κάτω από φοβερές συνθήκες συνωστισμού. Στην πρα-γματικότητα, όπως περιγράφουν, ο ένας ήταν επάνω στον άλλο. Ουσια-στικά, ούτε κρεβάτια, ούτε κουβέρ-τες είχαν. Δεν υπήρχαν υγειονομι-κές διευκολύνσεις, εφ' όσον μάλι-στα το νερό είχε κοπεί και ήταν αναγκασμένοι να πίνουν από λάκκους που κάποτε ήταν μολυσμένοι. Οι γέ-ροντες συνωστίζονταν μαζί με τα μικρά παιδιά και τα νήπια. Για πα-ράδειγμα, σ' ένα συνηθισμένων διαστάσεων δωμάτιο υπήρχαν - σύμ-φωνα με μία κατάθεση - εβδομήν-τα έξι γυναίκες, παιδιά και νήπια. Σύμφωνα με μία άλλη δήλωση, εκατό πενήντα βρίσκονταν σε μία αί-θουσα σχολείου. Η τροφή που διέ-θεταν, ιδιαίτερα στις αρχές, ήταν ότι είχε απομείνει στα σπίτια τους, που είχαν εγκαταλείψει. Σύμφω-να με τις δηλώσεις, τακτικά τους χτυπούσαν για λόγους άγνωστους. Πολλοί από αυτούς ήταν γέροντες».

Σχετικά με τους Ελληνοκύπριους που εκρατούντο στην Τουρκία, η κ. Σουλιώ-τη είπε ότι ήταν παρούσα όταν οι αι-χμάλωτοι απολούνταν. «Έφθναν σε πο-λύ κακή κατάσταση, με τα ρούχα να κρέμονται από πάνω τους. Δεν έκαναν ούτε ένα μπάνιο από τη στιγμή που είχαν συλληφθεί. Μερικοί απ' αυτούς χώλαιναν και έλεγαν ότι είχαν χτυπηθεί σκληρά» (111).

Ο κ. Στυλιανού περιέγραψε τη μεταχείριση των εγκλωβισμένων Ελληνοκυπρίων με τον εξής τρόπο (112) :

Ύστερα από τη δεύτερη τουρκική επίθεση, τον Αύγουστο τον 1974, 15.000 Ελληνοκύπριοι εγκλωβί-στηκαν στις τουρκοκρατούμενες πε-ριοχές. Οι συνθήκες κάτω από τις όποιες ζούσαν ήταν σε πολλές περιπτώσεις και σε πολλές περιοχές τραγικές. Κι αυτό, εξαιτίας του γε-γονότος ότι σε πολλές περιοχές εκατοντάδες εγκλωβισμένοι χτυπήθηκαν και δεκάδες είχαν εκτελεσθεί. Πολλούς απ' αυτούς τους κα-κομεταχειρίζονταν. Έλληνες, επίσης, έχουν τύχει κακής μεταχειρίσεως. Σε μερικές περιπτώσεις τους έκοψαν τα αυτιά, όπως η περίπτωση στο Παλαίκυθρο και το Τραχώνι...».

Ο κ. Οδυσσέως, αναφερόμενος σε μαρτυρίες που είχε συλλέξει, περιέγρα-ψε τις συνθήκες κρατήσεως Ελληνοκυ-πρίων στο σχολικό κτίριο της Μόρφου ως εξής:

«Όλοι αυτοί οι άνθρωποι, που εί-χαν συλληφθεί, περίπου 600, ενεκλείσθησαν σε λίγα δωμάτια. Περίπου έξι σε ένα δωμάτιο, εννέα σε άλλο, δεκαπέντε σε άλλο. Σ' αυτό το μικρό σπίτι ενεκλείσθησαν περίπου εξήντα άνθρωποι. Σ την αρχή δεν είχαν καθόλου κουβέρτες. Ήταν υποχρεωμένοι να κοιμούνται εί-τε πάνω στα μαθητικά θρανία, ή πάνω στο τσιμέντο. Καθόλου τρο-φή Δεν τους επιτράπηκε να πάρουν ούτε το ελάχιστο από τα υπάρ-χοντα τους. Ήταν υπό περιορισμό, και Τούρκοι στρατιώτες τους φρουρούσαν ημέρα και νύχτα. Καθόλου φως τη νύχτα. Αν ήθελαν να πά-νε στην τουαλέτα, που ήταν περί-που 50 μετρά από το κτίριο, έπρε-πε να ζητήσουν άδεια. Τους συνόδευαν. αλλά οπωσδήποτε όχι κατά τη διάρκεια της νύχτας. Ποτέ δεν τους επέτρεπαν να βγουν έξω τη νύχτα. Αυτό το ξέρουμε από υπεύ-θυνες δηλώσεις, και ιδιαίτερα από αυτή τη γυναίκα (το όνομα δηλώ-θηκε), που έκτοτε ως τα σήμερα έχει παροξυσμούς και διάρροια. Ήταν εξαναγκασμένη ν' ανακουφίζε-ται στο ίδιο δωμάτιο, όπου ζούσαν οι άλλοι. Ούτε λόγος να γίνεται για πλύσι-μο. Δεν μπορούσαν να κάνουν ένα μπάνιο, να ξεπλυθούν, και αυτή (το όνομα δηλώθηκε), που έμεινε περί-που δύο μήνες σ' αυτό το σχολικό κτίριο, στη δήλωσή της προς εμένα λέει ότι σ' 'όλη αυτή την περίο-δο των δύο μηνών ήταν με τα ίδια ρούχα. Αν πρόκειται να περιγρά-ψω μόνος μου τίς συνθήκες, θα μπορούσα να πω ότι είδα ανθρώπους που τους ήξερα πάρα πολύ καλά ήταν γείτονες μου, καλά γνωστοί μου, και τώρα ήταν ερείπια, ψυχο-λογικά ερείπια» (113).

Πέντε πρόσφυγες (οι μάρτυρες Β., Γ., Δ., Η., και Κ.), που εξετάσθηκαν από αντιπροσώπους της Επιτροπής στους προσφυγικούς καταυλισμούς, δή-λωσαν ότι ήταν θύματα ή αυτόπτες μάρτυρες ξυλοδαρμών στα κέντρα κρατήσεως (114).

Πολλές γραπτές δηλώσεις περι-γράφουν τους ξυλοδαρμούς των κρατουμένων στη Βώνη (115), Παλαίκυθρο (116), Μαραθόβουνο (117) και Βιτσάδα (118). Υπάρχει ακόμη μία δήλω-ση σύμφωνα με την οποία (στη Βώνη) δεν είχαν γίνει καθόλου κακομεταχειρίσεις (119). Στις 13 Μαΐου 1975 η εγκαλούσα κυβέρνηση υπέβαλε άλλες επτά δηλώσεις, που έγιναν από ένα πολίτη και ένα στρατιώτη που στάλθηκαν ως αιχμάλωτοι στην Τουρκία, και που κα-τήγγειλαν σωματική κακομεταχείριση και ανεπαρκή τροφή.

Εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων

Η Επιτροπή λαμβάνοντας υπό-ψη την προσωπική αξιοπιστία των μαρ-τύρων που άκουσε και το γεγονός ότι οι μαρτυρίες τους επιβεβαιώνονται Η μία από την άλλη, βρίσκει αυτές τις δηλώσεις συνεπείς και πιστευτές. Ειδικά, υστέρα από προσεκτική εξέταση, δέ-χθηκε τη μαρτυρία που δόθηκε από τον κ. Πιρκέπη, που τον θεωρεί τίμιο και ειλικρινή.

Είναι αλήθεια ότι ανάμεσα στις γραπτές δηλώσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, υπάρχει μία που, σύμφωνα μ' αυτή, οι συνθήκες κρατήσεως στα Άδανα ήταν κάποτε ι-κανοποιητικές. (120). Εν τούτοις ο κ. Πιρκέττης δήλωσε ότι υπήρχαν στις φυ-λακές δωμάτια που δεν τα είδε και πι-θανόν να επιθεωρούνταν από άλλους αξιωματικούς (121). Αυτό θα μπορούσε να εξηγήσει τη διαφορά ανάμεσα στην κατάθεση του και την εν λόγω γραπτή δήλωση. Ο ίδιος ο κ. Πιρκέττης ανέφερε επίσης ότι ανάμεσα στο προσωπικό της φυλακής υπήρχαν μερικοί που συμπεριφέρονταν με φιλικούς τρόπους και αποδοκίμαζαν την κακομεταχείριση των αιχμαλώτων.. Κατά συνέπεια, δεν είναι αντιφατική η κατάθεση

του, αν πρόσωπα που εκρατούντο αιχμάλωτοι σε άλλα μέρη στα Άδανα αναφέρουν ότι ετύγχαναν — τουλάχιστο μετά την άφιξή τους — ορθής μεταχειρίσεως. Επί πλέον οι περιγραφές του κ. Πιρκέττη για τους δαρμούς στους διαδρόμους, κατά την άφιξη στα Αδανα, πλήρως επιβεβαιώνονται από την εν λόγω δήλω-ση (122). και ή Επιτροπή περαιτέρω σημειώνει ότι, κατά τίς γραπτές δηλώσεις που υποβλήθηκαν, οι συνθήκες ζωής των Ελληνοκυπρίων κρατουμένων στην Τουρκία γενικά έχουν περιγράψει ως τρομερές (123), ή ότι οι περιγραφές ήταν παρόμοιες με εκείνη που δόθη-κε από τον κ. Πιρκέττη (124).

Οι γραπτές καταθέσεις που υ-ποβλήθηκαν, για λόγους που ήδη δη-λώθηκαν (125), δεν έτυχαν παραπέρα ερεύνης. Εν τούτοις, μαζί με την πιο πάνω μαρτυρία, αποτελούν επί πλέον Ι-σχυρές ενδείξεις για τη σωματική κα-κομεταχείριση των αιχμαλώτων.

Ευθύνες της Τουρκίας σύμ-φωνα με τη Σύμβαση

Τα κατατεθέντα στοιχεία αποδεικνύουν ότι, σ' ένα σημαντικό αριθμό περιπτώσεων, οι αιχμάλωτοι έκτυποντο βαριά, ή ετύγχαναν άλλης σωματικής κακομεταχειρίσεως από τους Τούρκους στρατιώτες. Κατά συνέπεια, αυτές οι πράξεις αποδίδονται στην Τουρκία, σύμ-φωνα με τη Σύμβαση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή, με ψήφους δώδε-κα έναντι μίας, συμπεραίνει: Οι καταθέ-σεις του κ. Πιρκέττη και του δρ Χα-τζηκακού είναι αρκετές για ν' αποδείξουν ότι οι αιχμάλωτοι, σ' ένα αριθμό περιπτώσεων, ετύγχαναν σωματικής κα-κομεταχειρίσεως από τους Τούρκους στρατιώτες. Αυτές οι πράξεις κακομε-ταχειρίσεως προκάλεσαν σημαντικές βλάβες και, τουλάχιστο σε μία περίπτωση, που την έχει περιγράψει ο δρ Χατζηκα-κού, το θάνατο του θύματος. Με τη δριμύτητα τους αποτελούν «απάνθρωπη με-ταχείριση» που, σύμφωνα με το άρθρο 3 της Συμβάσεως, πρέπει ν' αποδοθεί στην Τουρκία.

Παρακράτηση τροφίμων και φαρμάκων

Εισηγήσεις των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση δήλω-σε ότι οι κρατούμενοι έμεναν χωρίς τρο-φή και νερό για μέρες, και χωρίς ιατρι-κή περίθαλψη.

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση που, για λόγους που υποδείχθηκαν πιο πάνω (126), δεν συμμετείχε στις διαδικασίες του θέματος, έκτος από την πιο πάνω δήλωση (127), δεν έκανε καμιά εισήγηση σχετικά με τις πιο πάνω αιτιάσεις.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Οι πιο πάνω αιτιάσεις της εκκαλούσης κυβερνήσεως εγείρουν θέμα, σύμφωνα με το άρθρο της Συμβάσεως.

III. Αποδεικτικά στοιχεία

Η παρακράτηση του πόσιμου νερού περιγράφεται από το μάρτυρα κ. Πιρκέττη. Είπε: Για δύομιση ήμερες, ύστερα από τη σύλληψή του, σ' αυτόν και στους συγκρατούμενους του δεν δόθηκε τίποτα να πιούν. και η ζέστη μέσα στο φορτηγό, που τους μετέφερε από τη Μερσίνα στα Άδανα, ήταν τόσο τρομερή, ώστε μερικοί λιποθυμούσαν (128). Στα Άδανα, οποίος ζητούσε να δει το γιατρό εξυλοκοπείτο. Αν έλεγαν ότι είχαν πόνο στην κοιλιά, τους χτυπούσαν στην κοιλιά κ.ο.κ. (129). Στην Αμασία η τροφή ήταν πολύ λίγη και πολύ άσχημη (130).

Ο δρ Χατζηκακού ανέφερε ότι στους πρόσφυγες που στάλθηκαν στην Τουρκία δινόταν θαλάσσιο νερό, όταν ζητούσαν κάτι να πιούν (131). Στα κέντρα κρατήσεως στην Κύπρο η προμήθεια τροφής ήταν πολύ άσχημη (132). Ανέφερε την περίπτωση ενός ανθρώπου, κρατούμενου σ' ένα από τα κέντρα κρατήσεως, που χτυπήθηκε με τον υποκόπανο του όπλου. Ο ώμος του έπαθε θλάση, αλλά δεν τον πήγαν στο γιατρό (133),

Οι μάρτυρες Σουλιώτη και Οδυσσέως ανέφεραν, επίσης, ότι η προμήθεια τροφής και η ιατρική περίθαλψη στα κέντρα κρατήσεως ήταν ανεπαρκής η δεν υπήρχε.

Γραπτές δηλώσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, περιγράφουν την παρακράτηση των τροφίμων (135) που έστειλε ο Ερυθρός Σταυρός, την ανεπαρκή προμήθεια τροφής (136) η των φαρμάκων γενικά (137).

IV Εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων

Η Επιτροπή αποδέχεται ως αξιόπιστες, για τους λόγους που δηλώθηκαν πιο πάνω (138), τις μαρτυρίες του κ. Πιρκέττη και του δρ Χατζηκακού, σχετικά με τη μεταχείριση των αιχμαλώτων που στάλθηκαν στην Τουρκία. Η κατάσταση αυτών των μαρτύρων αποδεικνύει ότι, σ' ένα αριθμό περιπτώσεων, σ' αυτούς τους αιχμαλώτους, κατά διάφορους περιόδους, δεν εδίδετο ικανοποιητική τροφή και σε μερικές περιπτώσεις, ικανοποιητική ιατρική περίθαλψη δεν ήταν διαθέσιμη.

Η αντιπροσωπεία, στη διάρκεια της περιόδου που καθορίστηκε για την ακρόαση μαρτύρων, δεν μπορούσε να ερευνήσει όλα τα επεισόδια που περιεγράφηκαν στις πιο πάνω αναφερόμενες γραπτές δηλώσεις. Εν τούτοις, μαζί με την πιο πάνω γραπτή μαρτυρία, αυτές οι δηλώσεις αποτελούν ισχυρές αποδείξεις για παρακράτηση τροφής και νερού και στέρηση ιατρικής περιθάλψεως σ' ένα αριθμό περιπτώσεων.

Ευθύνες της Τουρκίας σύμφωνα με τη Σύμβαση

Οι συνθήκες της κρατήσεως των Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων που στάλθηκαν στα Άδανα και των κρατουμένων στη βόρεια περιοχή της Κύπρου, με εξαίρεση των κέντρων κρατήσεως στο γκαράζ Παυλίδη και στις φυλακές Σα-ράι, πρέπει να αποδοθούν στην Τουρκία σύμφωνα με τη Σύμβαση, γιατί όλα αυτά τα πρόσωπα συνελήφθησαν και βρίσκον-ταν κάτω από την επιτήρηση του τουρ-κικού στρατού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή, με ψήφους δώδε-κα έναντι μίας, συμπεραίνει ότι η παρακράτηση ικανοποιητικής προμήθειας τροφής και ποσίου νερού και η μη εξασφάλιση ικανοποιητικής περιθάλψεως, που αναφέρονται στις πιο πάνω περιπτώσεις και που έχουν γίνει δεκτές ως αποδεδειγμένες, αποτελούν, σύμφωνα με τις συνθήκες που έχουν περιγράψει, «απάνθρωπη μεταχείριση», υπό την έννοια του άρθρου 3 της Συμβάσεως, και πρέπει να αποδοθούν στην Τουρκία.

Άλλες μορφές σωματικής καταπίεσης προσώπων που δεν βρίσκονταν υπό κράτηση.

Εισηγήσεις των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Έκτος από τις ειδικές μορφές της κακομεταχειρίσεως, με τις οποίες απασχοληθήκαμε στο Α και Β μέρος αυτού του κεφαλαίου, η εγκαλούσα κυβέρ-νηση γενικά Ισχυρίσθηκε ότι Ελληνο-κύπριοι στην τουρκοκρατούμενη περιοχή υφίσταντο απάνθρωπη μεταχείριση από τους Τούρκους στρατιώτες.

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση που, για λόγους που δηλώθηκαν πιο πάνω (140), δεν συμμετείχε στις διαδικασίες του θέματος, δεν έκανε καμιά δήλωση όσον αφορά αυτόν τον Ισχυρισμό.

Το σχετικό άρθρο της Συμ-βάσεως

Οι ισχυρισμοί της εγκαλούσης κυβερνήσεως εγείρουν θέμα, σύμφωνα με το άρθρο 3 της Συμβάσεως.

III. Παρατηρήσεις πάνω στα αποδεικτικά στοιχεία

Η προφορική μαρτυρία, που δόθηκε στην αντιπροσωπεία της Επιτροπής σχετικά με την κακομεταχείριση, αφορούσε μόνο κρατούμενα πρόσωπα.

Η εγκαλούσα κυβέρνηση έχει υποβάλει πολλές γραπτές δηλώσεις για μη κρατούμενα πρόσωπα που, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς, χτυπήθηκαν από τους Τούρκους στρατιώτες (141). Εν τούτοις, Οι αντιπρόσωποι, στη διάρκεια της καθορισμένης περιόδου για ακρόαση μαρτύρων, δεν μπορούσαν να ερευ-νήσουν τους ισχυρισμούς κακομεταχείρισεως μη κρατουμένων προσώ-πων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά συνέπεια, η Επιτροπή, με ψήφους 12 έναντι μίας, περιορίζει τα συμπεράσματά της στα πορίσματα ότι οι γραπτές δηλώσεις της εκκαλούσης κυβερνήσεως αποτελούν ενδείξεις κα-κομεταχείρισεως μη κρατουμένων προ-σώπων από Τούρκους στρατιώτες.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Λεπτομέρειες 1 σελ. 6.

Λεπτομέρειες 11 σελ. 4.

Λεπτομέρειες 1 σελ. 8.

Λεπτομέρειες II σελ. 5.

Στο ίδιο μέρος σελ. 4.

Βλέπε μέρος 1 παρ. 23.

Βλέπε μέρος 1 παρ. 77.

Προφορικές καταγραφές σ. 203-222. Το ζεύγος Ευθυμίου είναι αυτοί που έγγρα-ψαν τις Δηλώσεις 1, αρ. 60 και 82.

Προφορικές καταγραφές σ. 198-201

Προφορικές καταγραφές σ. 198-201

Προφορικές καταγραφές σελ. 214.

Δηλώσεις I αρ. 45. Άριθμ. 20, 59

Δηλώσεις 1 αρ 5. Βλέπε επίσης αρ. 92.

Δηλώσεις I, αρ. 48. Βλέπε επίσης αρ. 119.

Προφορικές καταγραφές σ. 29-31.

Προσθήκες σελ. 33 - 35.

Προφορικές καταγραφές σ.' 19 - 20

Προσθήκες σελ. 31.

Προσθήκες σελ. 39.

Προσθήκες σελ. 41 - 42.

Προσθήκες σελ. 43.

Προσθήκες σελ. 44.

Προφορικές καταγραφές σ. 17-21 και 50.

Προσθήκες σελ. 4.

Προσθήκες σελ. 10.

Προσθήκες σελ. 11.

Προσθήκες σελ. 12.

Δηλώσεις I, αρ. 1 - 4, 15, 1(5, 21, 32 - 38. 41, 43, 45, 54, 55, 58, (52, 71, 80, 86, 92. 9(5, 98, 99, 102 - 105, 111, 113, 119, 120 και Δηλώσεις II, αρ. 10, 11, 13.

Δηλώσεις II, αρ. 9, 19.

Δηλώσεις I, αρ. 35, 40, 4(5, 49, 50, 56, 57, 59, 72, 86, 87. 91, 94, 122. Και Δηλώσεις II, αρ. 2, 4, 5, 7, 15.

Δηλώσεις I, αρ. 41, 45, 48, 64, 70, 80, 103, 119.

Δηλώσεις II, αρ. (5 - 10.

Προφορικές καταγραφές σ. 58, 71.

Προφορικές καταγραφές σελ. 17.

Προφορικές καταγραφές σελ. 31.

Ντοκουμέντα Ο ΗΙC S) 11335. Προσθ. 15 (σελ. 3, παρ. 9).

Ντοκουμέντα του Συμβουλίου Ασφα-λείας S) 11684. Παράρτ. (Άνακοινωθέν Τύπου 3 Μαΐου 1975) και Ντοκ. S) 117,89. Παράρτ. (Άνακοινωθέν Τύπου 2 Αύγου-στου 1975).

Αναπαραγωγή στο παράρτημα XI.

Ντοκουμέντα ΟΠΗ Α) 102Χ4) Προσθήκη 1.

40 - 41. Στο ίδιο μέρος σελ. 17.

Στο ίδιο μέρος σελ. 18.

Στο ίδιο μέρος.

Λεπτομέρειες αυτών των σημειώ-σεων βλέπε, έγγραφα σ. 18-19 και 22-23

Προσθήκες σελ. 2, 4, 13.

Προσθήκες σελ. 41.

Προσθήκες, σελ. 42.

Προφορικές καταγραφές σελ. 56.

Προφορικές καταγραφές σ. 10, 65, 1(16, 152.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 319.- 321.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 323.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 77 και 319.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 330 - 342.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 335 - 338.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 330.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 319 - 321.

Βλέπε παράρτ. 1 παρ. 10 του Νόμου

Βλέπε πιο πάνω παρ. 322 - 324'

Βλέπε κεφάλαιο 2, την πιο πάνω παράγραφο 306.

Λεπτομέρειες Ι, σελ. 8 - 9.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 23.

Προφορικές καταγραφές σελ. 8.

Προσθήκες στις προφορικές κατα-γραφές, σελ. 39 - 41.

Βλέπε το πιο πάνω κεφάλαιο 3. Στέρηση ζωής, παρ. 320.

Προφορικές καταγραφές σελ. 199.

Προφορικές καταγραφές σελ. 220.

Παράρτημα σελ. ΙΙ.

Προφορικές καταγραφές σελ. 57.

Προφορικές καταγραφές σελ. 34.

Προφορικές καταγραφές σελ. 71.

Προφορικές καταγραφές σελ. 93.

Η κ. Σουλιώτη και ο κ. Στυλιανού παρουσίασαν ονόματα αυτοπτών μαρτύρων και θυμάτων.
Προφορικές καταθέσεις σε-λίδες 19 και 34.

Προφορικές καταθέσεις σ. 33 - 34.

Προφορικές καταθέσεις σελ. 18.

Προφορικές καταγραφές σελ. 19.

Προφορικές καταγραφές σελ. 21.

Προφορικές καταγραφές σελ. 26.

Δηλώσεις Ι, αριθμ. 11, 12, 13, 15, 16- 19, 21 - 29, 61, 65, 100 – 108, 110, 111, 113, 115, 117, 118, 120 - 122. Δηλώσεις Ι, άρ. 5 και 11.

Δηλώσεις 1, αρ. 14, 75, 82, 97.

Δηλώσεις Ι, αρ. 1, 15, 20, 24, 45, 46, 60, 70 - 72' 76, 81, 85, 92, 94, 08, 99, 109, 119.

Δηλώσεις ΙΙ, άρ. 2, 8, 9, 13, 14.

Προφορικές καταγραφές σ. 58 - 71.

Δηλώσεις 1, αρ. 12, 15, 17, 18, 21, 103, 108, 111, 113 - 115, 118, 120 (θύμα που βιάσθηκε από πέντε Τούρκους 121, 122). Δηλώσεις Ι. αρ. 11.

Δηλώσεις Ι, αρ. 11, 13 και 118.

Δηλώσεις Ι. αρ. 105, 111.

Δηλώσεις Ι, αρ. 106, 107, ΙΙV.

Δηλώσεις Ι, άρ. 61.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 77 και 319.

Λεπτομέρειες Ι, σελ. 1(5).

Στο ίδιο μέρος.

Λεπτομέρειες σελ. 18 - 19.

Πληροφορίες 1, σελ. 20.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 23.

Βλέπε μέρος Ι παρ. 40, στο τέλος.

Προφορικές καταγραφές σ. 40 και οι επόμενες.

Προφορικές καταγραφές σελ. 44.

Προφορικές καταγραφές σελ. 45.

Προφορικές καταγραφές σελ. 4(5).

Προφορικές καταγραφές σελ. 47.

Προφορικές καταγραφές σελ. 47.

Προφορικές καταγραφές σελ. 47.

Προφορικές καταγραφές σελ. 49.

Προφορικές καταγραφές σελ. 49.

Προφορικές καταγραφές σελ. 50.

Προφορικές καταγραφές σελ. 50.

Προφορικές καταγραφές σελ. 108-109.

Προφορικές καταγραφές σελ. 110.

Προφορικές καταγραφές σελ. 108.

Προφορικές καταγραφές σ. 110 - 111.

Προσθήκες σελ. 38.

Προφορικές καταγραφές σ. 8- 9.

Προφορικές καταγραφές σελ. 23.

Προφορικές καταγραφές σελ. 29.

Προφορικές καταγραφές σ. 99. 94.

Προσθήκες σ. 5 (στρατόπεδο Βώνης), 7, 9, 14 (στρατ. Βώνης) και 15.

Δηλώσεις Ι, αρ. 47, 89, 100, 105, 107.

Δηλώσεις Ι, αρ. 43.

Δηλώσεις Ι, αρ. 75.

Δηλώσεις Ι, αρ. 114, 116.

Δηλώσεις Ι, αρ. 12.

Δηλώσεις Ι, αρ. 35.

Προφορικές καταγραφές σελ. 55.

Δηλώσεις Ι, αρ. 36, 37, 77, 83.

Δηλώσεις Ι, αρ. 92.

Δηλώσεις Ι, αρ. 93, 96.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 77 και 319.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 23.

Βλέπε μέρος Ι παρ. 40, στο τέλος.

Προφορικές καταγραφές σελ. 46.

Προφορικές καταγραφές σελ. 47.

Προφορικές καταγραφές σελ. 50.

Προφορικές καταγραφές σελ. 108.

Προφορικές καταγραφές σελ. 108.

Προφορικές καταγραφές σελ. 110.

Προφορικές καταγραφές σελίδες 9 και 95.

Δηλώσεις Ι, αρ. 104, 105, 116.

Δηλώσεις Ι, αρ. 36, 41, 51, 52,

65, 68, 69, 80, 81, 95.

Δηλώσεις Ι, αρ. 92, 95.

Βλέπε πιο πάνω παρ. 348 - 349.

Βλέπε κεφάλαιο 2, στις πιο πάνω παραγρ. 308, 309.

Βλέπε μέρος Ι, παρ. 23.

Δηλώσεις Ι, αρ. 28, 40, 56, 100.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Αφαίρεση περιουσίας

Εισηγήσεις των μερών

1) Εισήγηση της εκκαλούσης κυβερνήσεως

Η εγκαλούσα κυβέρνηση κατήγγειλε ότι Ελληνοκύπριοι στη βόρειο Κύπρο στερήθηκαν της περιουσίας τους με:

α) Την κατοχή από τις τουρκικές δυνάμεις αυτής της περιοχής, όπου υπήρχαν χιλιάδες οικίες και στρέμματα γης, επιχειρήσεις και βιομηχανίες, που ανήκαν σε Ελληνοκυπρίους

β) Την έξωση του ελληνικού πληθυσμού απ' αυτές τις ιδιοκτησίες,

γ) Την κράτηση του εναπομείναντος ελ-ληνικού πληθυσμού, και

δ) Τα περαιτέρω μέτρα των τουρκικών αρχών, όπως περιγράφονται στις σχετικές επίσημες δηλώσεις της εκκαλούσης κυβερνήσεως (1).

Προς υποστήριξη αυτής της εισηγήσεως, η εγκαλούσα κυβέρνηση κατέθεσε ντοκουμενταρισμένες μαρτυρίες, που περιέχουν περιγραφές πολλών μορ-φών στερήσεως ιδιοκτησίας, υπογεγραμμένες ή αποδιδόμενες σε επώνυμα θύμα-τα. Οι δηλώσεις αυτές

αφορούν απώλεια αγροτικών ιδιοκτησιών, ποιμνίων και ζώων, κατοικιών αγροτικών, εμπορικών και βιομηχανικών επιχειρήσεων, ξενοδο-χείων και άλλων περιουσιακών στοιχείων εκτοπισμένων προσώπων, που συντελέστηκε. είτε με έξωση η με αρπαγή κινητής περιουσίας και την οικειοποίηση της από Τούρκους στρατιώτες, ή από τις συνθήκες που δημιουργήθηκαν. από την εγκατάλειψη (για τους καταδιωκόμενους) των σπιτιών και της περιουσίας, πράγμα που αποτελούσε τη μόνη διέ-ξοδο.

Οι λεπτομέρειες αυτών των εισηγήσεων είναι οι ακόλουθες:

Ακίνητη περιουσία

ΟΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΓΗ

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάζεται ότι όλη η ιδιωτική γη και οι οικίες που ανήκαν σε Ελληνοκυπρίους στις τουρκοκρατούμενες περιοχές πέρασαν κάτω από τον πλήρη έλεγχο του στρατού εισβολής και ότι πολλές απ' αυτές έχουν ήδη διανεμηθεί σε Τουρκοκυπρίους και σε Τούρκους, που τους έφεραν από την Τουρκία με σκοπό να τους αποκαταστήσουν σ' αυτές τις περιοχές (2).

Η εγκαλούσα κυβέρνηση επανειλημμένα υπογράμμισε ότι στους Ελληνοκυπρίους που είχαν εκδιωχθεί από τις εστίες και τη γη τους, από τον τουρκικό στρατό, δεν επιτράπηκε να επιστρέψουν στις ιδιοκτησίες τους και ότι οι τουρκικές αρχές συνέχιζαν να εκδιώκουν τους εναπομείναντες Ελληνοκυπρίους από τις ιδιοκτησίες τους (3). Περαιτέρω καταγγέλλει ότι η διανομή ελληνοκυπριακών περιουσιών εντάθηκε και οργανώθηκε κατά συστηματικό τρόπο.

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ, ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ

ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αναφέρθηκε στην αρπαγή και την οικειοποίηση από το στρατό κατοχής των επιχειρήσεων και των βιομηχανιών που ανήκαν σε Ελληνοκυπρίους, που εκδιώχθηκαν και δεν τους επετράπη να επιστρέψουν στις περιουσίες τους. Δήλωσε επίσης ότι οι βιομηχανίες, που. τώρα λειτουργούν υπό τουρκικό έλεγχο, συμ-περιλαμβάνουν κτηνοτροφικές και γαλα-κτοκομικές επιχειρήσεις με ειδικά τμήματα για κονσερβοποίηση, εργο-στάσια στην Αμμόχωστο και τη Μορφου, αλευρόμυλους και εργοστάσια μπισκότων, μεγάλα ελαιοτριβεία και εργοστάσια φυτικού ελαίου, άλλα εργοστάσια χαρου-πιών, δέρματος και τροφίμων, εργοστάσια υφαντουργίας, υποδημάτων, κατασκευής ενδυμάτων, σχεδόν όλα τα εργοστάσια τούβλων και μωσαϊκών, όλα τα γυψοποιεία το μοναδικό εργοστάσιο παραγωγής χαλύ-βδινων σωλήνων, τις βι-ομηχανίες πλαστικών στις

βιομηχανικές περιοχές της Αμμοχώστου και Λευκωσίας, οι οποίες είναι οι ζώνες μίας σημαντικής συγκεντρώσεως της βιομηχανίας (4).

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάται ότι η τουρκική κυβέρνηση, με διάφορες επίσημες δηλώσεις, διασαφήνισε ότι όλα τα αγροτικά προϊόντα στις τουρκοκρατούμενες περιοχές, είτε ανήκουν στους Έλληνες είτε όχι, βρίσκον-ται κάτω από τουρκικό έλεγχο και τα εκμεταλλεύονται Οι τουρκικές αρχές. Σχετικά μ' αυτό αναφέρεται ότι ο κ. Ζίγια Μουσνίζογλου, Τούρκος μόνιμος αντιπρό-σωπος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, τον Οκτώβριο 1974 δήλωσε ότι η επιθεώρηση καλλιέργειας και αρδεύσεως των πορτοκαλεώνων στις κατε-χόμενες περιοχές πραγματοποιείτο από ειδικούς εκ. Τουρκίας, Οι οποίοι προέβησαν σε συγκομιδή των καρπών, και είχαν καταλήξει σε συμφωνία με τις συν-εργατικές οργανώσεις της Τουρκίας για την εμπορία τους (5).

Η εγκαλούσα κυβέρνηση κατήγγειλε ότι οι βιομηχανικές μονάδες που ανήκουν σε Ελληνοκυπρίους στις τουρκοκρατούμενες περιοχές ανελήφθησαν από δυο μεγάλους τουρκικούς οργανι-σμούς, που τις, έθεσαν σ' ενέργεια, με τη βοήθεια τεχνικού προσωπικού από την Τουρκία. Πολλά εργοστάσια ξανάνοιξαν και λειτουργούσαν στη Ζώδια, Μορφου, Αμμόχωστο, Παλούσα & Λευκωσία (6).

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ

Η εγκαλούσα κυβέρνηση κατήγγειλε (7) ότι όλες οι εν λειτουργία ξενοδοχειακές μονάδες στις τουρκοκρατούμενες περιοχές, σύνολο 66 ξενοδοχεία με 8.368 κλίνες, άνηκαν σε Ελληνοκυ-πρίους. Πολλοί άλλοι Ελληνοκύπριοι είχαν την ιδιοκτησία τουριστικών εγκαταστάσεων, όπως διαμερίσματα και εστιατόρια, που βρίσκονταν στην κατεχόμενη περιοχή και ιδιαίτερα στις πόλεις Αμμόχωστο και Κυρήνεια. Κατά τη γνώ-μη της κυβερνήσεως, το γεγονός ότι την 1η Οκτωβρίου 1974 είχε υπογράψει συμφωνία για την εγκαθίδρυση τουριστικής εταιρείας, με τη συμμετοχή Τούρκων και Τουρκοκυπρίων τραπεζιτών και οικονομικών εταιρειών, με σκοπό την εκμετάλλευση αυτών των ξενοδοχείων και των τουριστικών εγκαταστάσεων στις τουρκοκατεχόμενες περιοχές, απέδειχνε την Οικειοποίηση των ελληνικών βιομη-χανιών, αξίας εκατομμυρίων λιρών, από τους Τούρκους.

Η κυβέρνηση αιτιάται επίσης ότι, ύστερα από την υπογραφή της συμφωνίας, ο κ. Μπενέρ, γενικός διευθυντής του τουρκικού Ταμιευτηρίου Συνταξιού-χων, που ήταν ένας από τους μετόχους της πιο πάνω εταιρείας, δήλωσε ότι οι τουριστικές εγκαταστάσεις και τα ξενο-δοχεία στην Κυρήνεια θα ήταν σε θέση να υποδεχθούν τους τουρίστες κατά το «Κουρμπάν Μπαϊράμ», δηλαδή κατά το τέλος Δεκεμβρίου 1974 ο Τούρκος πρωθυπουργός ανήγγειλε, την 1η Οκτω-βρίου 1974, ότι είχε προγραμματισθεί να σταλούν περίπου 2.000 πρόσωπα από την Τουρκία, για να εξασφαλισθεί με το αναγκαίο προσωπικό η λειτουργία των πιο πάνω τουριστικών εγκαταστάσεων πριν από τη χειμερινή περίοδο. Επίσης είχε προγραμματισθεί η μετα-βίβαση της διευθύνσεως των ξενοδο-χείων στην Τουρκική Τουριστική Τράπε-ζα και σ' άλλες τουρκικές επιχειρήσεις.

Η εγκαλούσα κυβέρνηση ανέφερε ξενοδοχεία που, σύμφωνα με τις πλη-ροφορίες της, ετέθησαν σε λειτουργία από Τούρκους. Αναφέρεται επίσης ότι ο Τούρκος υπουργός του

Τουρισμού δήλωσε, στις 16 Μαΐου 1975, ότι δεν ήλπιζε να πάρει οποιοδήποτε εισόδημα από την Κύπρο κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου του 1975 (8).

Κινητή περιουσία

ΛΑΦΥΡΑΓΩΓΗΣΗ.

Η λαφυραγώγηση των οικιών, των καταστημάτων και των επιχειρήσεων, που ανήκουν σε Ελληνοκυπρίους, περιγράφεται από την εγκαλούσα κυβέρνηση ως μέρος των συστηματικών ενεργειών που ακολουθήσε ο τουρκικός στρατός σ' όλες τις καταληφθείσες περιοχές (9). Κι αυτές ακόμη οι περιουσίες των Ελληνοκυπρίων που παρέμειναν στις καταληφθείσες περιοχές κατηγγέλθη ότι δεν απέφυγαν αυτή την τύχη.

Κατηγγέλθη ότι τα λάφυρα φορτώνονταν από τον τουρκικό στρατό σε οχήματα και λεωφορεία, που άρπαξαν από Ελληνοκυπρίους, ενώ ένα σημαντικό μέρος των λαφύρων, στα οποία συμπεριλαμβάνονται οχήματα, ζώα, οικιακά σκεύη, οικοδομικά είδη κλπ., μεταφέρθη-καν στην Τουρκία με πλοία του τουρκικού στόλου.

423α. Ένα μέλος, εν τούτοις της Τουρκοκυπριακής «Εθνοσυνελεύσεως»

παρατήρησε ότι σκοπός της «ειρηνικής επιχειρήσεως» των τουρκικών δυνάμεων ήταν να εξασφαλίσουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες της τουρκοκυπριακής Κοινότητας και όχι να επιτραπεί η λα-φυραγώγηση και η κερδοσκοπία, που όμως συνεχίζονταν επί μήνες.

Η εγκαλούσα κυβέρνηση δήλωσε επίσης ότι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι της περιοχής Καρπασίας και άλλων ελληνικών χωριών στις τουρκοκρατούμενες περιοχές εξορίστηκαν και ότι η λαφυρα-γώγηση των οικιών τους άρχισε ενώ είχαν επιβιβασθεί στα οχήματα που θα τους μετέφεραν στο νότο (10).

ΛΗΣΤΕΙΑ

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάζεται για ληστεία από τον τουρκικό στρατό των αγροτικών προϊόντων, ζώων, οι-κιακών ειδών, αποθεμάτων σε αποθήκες, σε εργοστάσια και πλοία, που ανήκουν σε Ελληνοκυπρίους, καθώς και επί κο-σμημάτων και άλλων πολυτίμων ειδών, συμπεριλαμβανομένων και χρημάτων που ανευρέθηκαν στα θυλάκια Ελληνοκυ-πρίων, αιχμαλώτων και κρατουμένων. Η εγκαλούσα κυβέρνηση υπέβαλε πολυάρι-θμες μαρτυρίες που υποστηρίζουν αυτές τις καταγγελίες και αποδεικνύουν ότι γε-νικά όλα τα εμπορεύματα, που αφέθηκαν στις αποθήκες, στους αγρούς, στα εργοστάσια, στις οικίες και στα καταστήματα, ιδιοκτησίας των Ελληνοκυ-πρίων καί που άξιζαν πολλά εκατομ-μύρια

λιρών, αρπάχτηκαν και οικειοποιήθηκαν από τον τουρκικό στρατό και, κα-τά συνέπεια, τίποτα δεν επεστράφη ή επληρώθη στους ιδιοκτήτες. Η κυβέρνη-ση αιτιάται ιδιαίτερα για την αρπαγή των χαρουπιών, πορτοκαλιών, καρότων, καπνού και άλλων αγροτικών προϊόντων από τις καταληφθείσες περιο-χές που ανήκουν στους Ελληνοκυπρίους, και συγκεντρώθηκαν και μετα-φέρθηκαν με τουρ-κικά πλοία στις αγορές πολλών ευρω-παϊκών χωρών (11).

Πώληση ενός μεγάλου αριθμού οχημάτων, ιδιοκτησίας 'Ελληνοκυ-πρίων, αναφέρθηκε ότι έγινε σε Τουρκοκυπρί-ους στο λιμάνι της Αμμοχώστου, στις 12 Φεβρουάριου 1975 (12).

Η εγκαλούσα κυβέρνηση κατήγγειλε περαιτέρω ότι ομάδες πολλών Ελ-ληνοκυπρίων, που συλλαμβάνονταν όταν πλησίαζαν στις κατεχόμενες περιοχές, υ-ποβάλλονταν σε κατάσχεση των υπάρχοντων τους από τις τουρκικές δυνάμεις, χωρίς πληρωμή και χωρίς καμιά αποζημίωση. Έχει εκτιμηθεί ότι 48.000 χοί-ροι, 280.000 αρνιά και κατσίκια, 1.400.000 πουλικά και περίπου 12.000 βόδια, αξίας 11 εκατομμυρίων λιρών, που ανήκαν σε Ελληνοκυπρίους, αποκλείσθηκαν στις καταληφθείσες περιοχές και τα οικειο-ποιήθηκαν οι τουρκικές αρχές. Στους Ελληνοκυπρίους ιδιοκτήτες δεν επετράπη να τρέφουν τα ζώα τους και, όταν αποπειράθηκαν να το κάνουν, δολοφο-νήθηκαν ή συνελήφθησαν από τον τουρκικό στρατό (13).

Οι τουρκικές στρατιωτικές αρχές δήλωσαν σε Ελληνοκυπρίους, κατοίκους των καταληφθεισών περιοχών, ότι τα προϊόντα της αμπέλου και τα άλλα αγροτικά προϊόντα, που ανήκουν στους Ελληνοκυπρίους, θεωρούνται ως ιδιο-κτησία των τουρκικών στρατιωτικών αρχών.

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάται, επίσης, για την αρπαγή των γιοτ και αλιευτικών λέμβων, που ανήκουν σε Ελληνοκυπρίους και που, σύμφωνα με τις πληροφορίες της κυβερνήσεως, κατεγράφησαν από τις τουρκικές αρχές, για πώληση διά πλειστηριασμού σε Τουρκο-κυπρίους (14).

III. Καταστροφή κινητής και α-κίνητης περιουσίας

Η εγκαλούσα κυβέρνηση κατήγγειλε ότι πολλά καταστήματα και αποθήκες, καθώς επίσης κήποι πορτοκαλιών και λεμονιών, που ανήκουν σε Ελληνο-κυπρίους, κάηκαν από το στρατό εισβολής κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Οικιακά αντικείμενα, ενδύματα και Ιατρικά εργαλεία θρυμματίσθηκαν, καταστράφηκαν και κάηκαν. Η καταστροφή περι-λαμβάνει και την πυρπόληση εικόνων, άλλων θρησκευτικών αντικειμένων και εκκλησιαστικών σκευών στις Ελληνορθόδοξες εκκλησίες. Μερικά από τα λατρευ-τικά αυτά σκεύη μεταφέρθηκαν σε τουρ-κικά τεμένη (15).

Εκατοντάδες χιλιάδες ζώων αφέθηκαν χωρίς παρακολούθηση από τους Έλληνες ιδιοκτήτες τους, που εξαναγκάστηκαν από τους εισβολείς να εγκαταλείψουν τα χωριά τους. Τα ζώα έπε-σαν στα χέρια του τουρκικού στρατού και εκατοντάδες σκοτώθηκαν, η ψόφησαν από έλλειψη τροφής και κτηνιατρικής φροντίδας (16).

II: Εισήγηση της εγκαλούμενης κυβερνήσεως

Η εγκαλούμενη κυβέρνηση, που για λόγους που δηλώθηκαν πιο πάνω δεν συμμετείχε στις διαδικασίες για το θέμα, δεν έκανε καμιά δήλωση όσον αφορά τις πιο πάνω καταγγελίες.

Β. Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι πιο πάνω αναφερόμενοι ισχυρισμοί, που αφορούν τις στερήσεις ιδιοκτησίας εγείρουν θέμα, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αρ. 1, που ορίζει τα ακόλουθα:

«Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δικαιούνται ειρηνικά να απολαμβάνει την ιδιοκτησία τον. Κανένας δεν μπορεί να το στερήσει από την Ιδιο-κτησία τον, παρά μόνο για λόγους δημοσίου συμφέροντος και σύμφω-να με όρους που προνοούνται με νόμο και από τις γενικές αρχές τον Διεθνούς Δίκαιον.

Εν τούτοις, οι σχετικές διατάξεις δεν μπορούν να αφαιρέσουν από το κράτος το δικαίωμα να θέσει εν ισχύι τέτοιους νόμους, εφ' όσον τους θεωρεί αναγκαίους για να ελέγχουν τη χρήση της ιδιοκτησίας, σε συνδυασμό με το γενικό συμφέρον η την εξασφάλιση της πληρωμής των φόρων η άλλες συνεισφορές ή πρόστιμα».

Γ. Αποδεικτικά στοιχεία

Το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία του ελληνοκυπριακού πλη-θυσμού εκτοπίσθηκε από τη βόρειο περιοχή της Κύπρου, στην οποία εγκατέλειψε την κινητή και ακίνητη ιδιοκτη-σία, σε συνδυασμό με την απαγόρευση επιστροφής του εκεί, έχει συζητηθεί στο κεφάλαιο Ι.

Εν τούτοις, ειδικές μαρτυρίες, όσον αφορά τα γεγονότα που άμεσα ή έμμεσα επηρεάζουν την κατάσταση, στην οποία αυτές οι ιδιοκτησίες αφέθηκαν, έχουν ληφθεί από την Επιτροπή, από πολυάριθμες πηγές, π.χ. από κα-ταθέσεις μαρτύρων ενώπιων της αντιπροσωπείας ή από πρόσωπα που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυ-λισμούς, από δηλώσεις αυτοπτών μαρ-τύρων, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, και από μάρτυρες κα-τά την ακροαματική διαδικασία, από δημοσιευμένες δηλώσεις των τουρκικών αρχών και από ντοκουμέντα των Ηνωμένων Εθνών.

1 . Ακίνητη περιουσία

ΟΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΓΗ

Πολλοί μάρτυρες κατήγγειλαν την αφαίρεση εστίων και γης, που διανεμήθηκαν ή παραχωρήθηκαν σε Τουρ-κοκύπριους, Τούρκους στρατιώτες (17) ή Τούρκους που τους μετέφεραν από την Τουρκία (18).

Ιδιαίτερα ο δρ Χαραλαμπίδης, αντιδήμαρχος της Κυρήνειας, δήλωσε ότι είδε σπίτια, που ανήκουν σε Ελληνο-κυπρίους που αναζήτησαν καταφύγιο στο ξενοδοχείο «Ντοουμ» της Κυρήνειας, να κατέχονται από τους Τουρκο-κυπρί-ους της Λεμεσού και ότι η τουρκική δι-οίκηση είχε εγκαθιδρύσει ένα αποκαλούμενο «Γραφείο Οικισμού», για τη διανομή οικιών που είχαν αφήσει οι Έλλη-νοκύπριοι. Περαιτέρω ανέφερε την κατά-ληψη μίας οικία από τον (τουρκικό) στρατό και ενός ξενοδοχείου από τους «ναυτικούς» (19). Ο μάρτυρας Ανδρο-νίκου, επίσης, ανέφερε την κατοχή ξενο-δοχείων από τουρκικές δυνάμεις (20). Αύτη η μαρτυρία επιβεβαιώθηκε από δηλώσεις αυτοπτών μαρτύρων, που υπέ-βαλε η εγκαλούσα κυβέρνηση (21).

Ο κ. Τρύφων, πρόεδρος του «Συνδέσμου Ιδιοκτητών Γης και Ιδιοκτησίας» δήλωσε ότι 48.611 οικίες Ελ-ληνοκυπρίων, αξίας περίπου 250 εκατομμυρίων λιρών, κατελήφθησαν από τον τουρκικό στρατό (22). Υπέβαλε δηλώσεις προσώπων, από τη Λάπηθο, Άγιο Γεώργιο, Κυρήνεια, Μορφου, Καραβά και άλλες περιοχές, που δήλωσαν ότι υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες της διανομής η και της κατοχής των οικιών τους από Τουρκοκυπρίους και Τούρκους από την Τουρκία (23). Περαιτέρω αναφέρθηκε σε ανακοινώσεις που δήλωναν ότι οικογένειες Τούρκων στρατιωτών που είχαν πολεμήσει στην Κύπρο, Εδικαιούνται να αποκατασταθούν εκεί 24).

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ, ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ

ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Ο κ. Σαββίδης, πρόεδρος του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελη-τηρίου Κύπρου, περιγράφει την απώλεια των αγροτικών, εμπορικών και βιομηχα-νικών επιχειρήσεων και έδωσε μία εκτί-μηση της αξίας τους (25). Δήλωσε ότι αυτές τις πληροφορίες τις είχε από πρόσωπα του κυπριακού Εμπορικού και Βι-ομηχανικού Επιμελητηρίου, που έστει-λαν εκθέσεις και αριθμούς των ζημιών που υπέστησαν, ως αποτέλεσμα της εισβολής (26).

Σύμφωνα με τον μάρτυρα, πολ-λά αγροτικά συγκροτήματα, π.χ. κήποι μιτροειδών, φυτείες καπνών κλπ., κατέστησαν απρόσιτα στους Έλληνες ιδιοκτήτες τους και παραδόθηκαν σε χέ-ρια τουρκικά. Τα προϊόντα κατεσχέθη σαν και εξήχθησαν από την Κύπρο, χωρίς την εξουσιοδότηση των ιδιοκτητών και της κυπριακής κυβερνήσεως (27),

Ο μάρτυρας αναφέρθηκε σε απόσπασμα της Εκθέσεως Φρούτων του «Ρώυτερκ (αρ. 9008 της 18ης ΄Οκτω-βρίου 1974, σύμφωνα με το οποίο οι τουρκικές εξαγωγές των μιτροειδών, και ιδιαίτερα των λεμονιών, που επίσημα έ-χουν εκτιμηθεί και δηλωθεί από την Τουρκία, αυξήθηκαν από 30.000 τόνους το 1973 - 74 σε 80.000 τόνους το 1974 - 75. Κατά την άποψη του, μία τέτοια αύ-ξηση (στην Τουρκία) της παραγωγής μέσα σ' ένα χρόνο ήταν αδύνατη (οι Τουρκοκύπριοι κατείχαν λιγότερο από 5% των κήπων μιτροειδών). Η διαφορά αντιπροσώπευε περίπου την παραγωγή της Κύπρου (28).

Σύμφωνα με τον μάρτυρα, ο κ. Μουεζινόγλου, ο Τούρκος μόνιμος αντιπρόσωπος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, που ήταν ο αρχηγός της τουρκικής Συντονιστικής Επιτροπής για την Κύπρο, δήλωσε ότι δυο κρατικές αγροτικές επιχειρήσεις εγκαταστάθηκαν στην καταληφθείσα περιοχή της Κύπρου, με σκοπό να παρακολουθούν τα ζώα που τότε είχαν συγκεντρώσει σε πρόχειρες μάντρες (29).

Σχετικά με τις βιομηχανίες και το εμπόριο, ο κ. Σαββίδης δήλωσε ότι όλες οι εγκαταστάσεις, τα κτίρια, τα εργοστάσια και τα μηχανήματα κατελήφθησαν από τα στρατεύματα κατοχής, μερικές απ' αυτές ετέθησαν σε λει-τουργία από Τούρκους και κάτω από τον έλεγχο των στρατιωτικών αρχών κατοχής (30). Ο μάρτυρας ανέφερε επίσης σημαντικές απώλειες σ' όλα τα μεγάλα οικονομικά ιδρύματα, δηλαδή Τράπεζες κλπ. (31).

Ο μάρτυρας Άζινας, διοικητής Συνεργατικής Αναπτύξεως, δήλωσε ότι υπήρχαν 238 συνεργατικές στις καταληφθείσες περιοχές και υπέβαλε κατά-λογο που περιείχε τις απώλειες σε ά-ξίες, δηλαδή μετρητά, γραμμάτια, χρεόγραφα η άλλα πολύτιμα είδη, εμπορεύματα σε παρακαταθήκη, οχήματα, επιπλώσεις. Οι αριθμοί αυτοί στηρίχθηκαν σε δηλώσεις που έκαναν οι διευθυντές των πιο πάνω συνεργατικών (32). Πε-ραιτέρω δήλωσε ότι οι τουρκικές δυνάμεις είχαν υποχρεώσει υπαλλήλους του Τουρκικού Συνεργατικού Κινήματος να μοιράσουν και να νοικιάσουν τις φυτείες Ελλήνων ιδιοκτητών της περιοχής της Μορφου στους Τουρκοκυπρίους. Μερικά από τα καταστήματα των συνεργατι-κών κατελήφθησαν με διαταγή των Τούρκων στρατιωτικών και των Τουρκοκυ-πρίων, όπως έγινε με την Οργάνωση των Ιδιοκτητών Μιτροειδών της Μορφου.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ

Ο κ. Ανδρονίκου, γενικός διευθυντής του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, κατέθεσε σχετικά με απώλειες που υπέστησαν οι τουριστικές επιχειρήσεις του βορρά, οι οποίες ανήκουν σε Ελληνοκυπρίους. Υπέβαλε επίσημα σχέδια και έγγραφα, που αποδεικνύουν τον αριθμό των εν λειτουργία ξενοδοχείων, ξενοδοχείων υπό κατασκευή, ξενοδοχειακών διαμερισμάτων και άλ-λων τουριστικών καταλυμάτων και ιδρυ-μάτων που, σύμφωνα με τον μάρτυρα, ήταν αξίας πέραν των 100 εκατομμυρίων λιρών (33).

Ο μάρτυρας δήλωσε επίσης ότι ένας αριθμός ξενοδοχείων και άλλων τουριστικών εγκαταστάσεων κατελήφθησαν από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις και χρησιμοποιούνται απ' αυτές, είτε σαν στρατιωτικά αρχηγεία, η για άλλους σκοπούς (34).

Σχετικά με την επαναλειτουργία αυτών των μονάδων, ο κ. Ανδρονίκου είπε ότι οι ανακοινώσεις που έγιναν από το τουρκικό Υπουργείο Τουρισμού απεκάλυπταν ότι η

πραγματική λειτουργία και διεύθυνση αυτών των ιδρυμάτων διεξαγόταν από το ίδιο (35) το τουρκικό Υπουργείο Τουρισμού.

Όταν ο μάρτυρας ρωτήθηκε από την αντιπροσωπεία κατά πόσον υπήρχαν οποιεσδήποτε ενδείξεις στις πιο πάνω ανακοινώσεις ότι οι τουρκικές οργανώσεις είχαν αναλάβει την πραγματική ιδιοκτησία των ξενοδοχείων ή κα-τά πόσον η αναφορά γινόταν πάντοτε για απλή λειτουργία των ξενοδοχείων, ο κ. Ανδρονίκου απάντησε ότι δεν υπήρχε καμιά ανακοίνωση ότι είχαν αναλάβει την ιδιοκτησία. Σύμφωνα με την κατάθεση του, υπήρχαν μαρτυρίες ότι λειτουργούσαν και ότι από τη διαχείριση τους εξασφάλιζαν εισόδημα, σαν οι αναφερόμενες ιδιοκτησίες να τους άνηκαν (36).

Μεταξύ αριθμού άρθρων τουρ-κικών εφημερίδων, σχετικά με τον τουρισμό στην καταληφθείσα βόρειο περιοχή, που υποβλήθηκε από τον κ. Ανδρονίκου (37), ένα άρθρο ανέφερε ότι ο δρ. Εβλιγιάογλου, Β' γραμματέας για τον Τουρισμό και τις Πληροφορίες του τουρκικού Υπουργείου Τουρισμού και πρόεδρος των Τουρκοκυπριακών Τουρι-στικών Επιχειρήσεων, είχε δηλώσει μεταξύ άλλων ότι η υπηρεσία του είχε Ι-δρυθεί με απόφαση του τουρκικού υπουργικού συμβουλίου (38).

Άλλη έκθεση ανέφερε ότι όλα τα ξενοδοχεία και οι τουριστικές εγκαταστάσεις, που βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο της Αυτόνομης Τουρκοκυπριακής Διοίκησης, θα έπρεπε να τεθούν κάτω από την υπηρεσία που αναφέρθηκε πιο πάνω (39).

Μία άλλη έκθεση Τύπου παρου-σιάζει τον Τούρκο πρωθυπουργό να έ-χει διακηρύξει ότι εργαζόταν πάνω σ' ένα σχέδιο για τη μεταφορά της διαχεί-ρισης των ξενοδοχείων στην Τουρκική Τουριστική Τράπεζα και σε άλλους επι-χειρηματίες Τούρκους (40).

Σε δύο εκθέσεις Τύπου, που αναφέρονται στην ενοικίαση ξενοδοχείων, η μία περιλαμβάνει την πρόσκληση από την καλούμενη τουριστική επιχείρηση για προσφορές ενοικιάσεως ενός ξενο-δοχείου με 80 κλίνες, στο δρόμο μεταξύ Αμμοχώστου και Σαλαμίνας (41), και η άλλη περιλαμβάνει το κείμενο μίας ειδοποίησεως της ίδιας επιχείρησης, που λέει ότι πρόσωπα που έχουν υποβάλει προσφορές για ενοικίαση ξενοδο-χείων, ρεστοράν παραλιών κλπ., στις περιοχές της Αμμοχώστου και της Κυρήνειας, καλούνται στα γραφεία της με σκοπό να συζητήσουν το ζήτημα της ενοικιάσεως (42). Η δεύτερη έκθεση Τύ-που παρουσιάζει επίσης κατάλογο των (τουρκικών) ονομάτων και των διευθύν-σεων προσώπων που ζουν στην Κυρήνεια, στη Λευκωσία, στα Άδανα, στην Άγκυρα, στην Ιστανμπούλ και στο Άμστερνταμ. Ο κ. Ανδρονίκου δηλώνει πιο κάτω ότι η τουρκική κυβέρνηση είχε παρακαλέσει όλους τους ξένους που είχαν περιουσία ή οποιοδήποτε ενδιαφέρον στο βορρά της Κύπρου να δηλώσουν αυτή την περιουσία ή το ενδιαφέρον τους (43).

Κινητή περιουσία

ΛΑΦΥΡΑΓΩΓΗΣΗ

Ο μάρτυρας Πιρκέττης, που συνελήφθη από τις τουρκικές δυνάμεις και στάλθηκε στα Άδανα ως αιχμάλω-τος, έχει περιγράψει ως ακολούθως τη λαφυραγώγηση που είδε στο Τριμίθι:

«...Ήταν περίπου 11.30. Κάθε σπίτι ήταν λαφυραγωγημένο. Ιδιαί-τερα αυτοί οι Τούρκοι στρατιώτες πήραν πράγματα αξίας, καθώς και μικροαντικείμενα, ραδιόφωνα, χρή-ματα. Όλα είχαν σκορπιστεί στο πάτωμα και ούτω καθ' εξής... Πήραν τρόφιμα, οποιαδήποτε...» (44).

Η λαφυραγώγηση στην Κυρήνεια περιεγράφηκε από το δρ Χαραλαμπίδη, που ήταν απασχολημένος με την εξάσκηση των ιατρικών καθηκόντων του (45):

«... Στις πρώτες μέρες της λαφυ-ραγώγησης των καταστημάτων, με-ταφέρονταν από το στρατό βαριά πράγματα, όπως είναι τα ψυγεία, πλυντήρια, τηλεοράσεις. Όλα αυτά τα είδα γιατί χρειάζονταν τη βοήθειά μου, και μου επιτρέπαν να κυκλοφορώ έξω, για να βοηθήσω στην ταφή των νεκρών. Έτσι γνω-ρίζω πως στους κυριότερους δρό-μους της Κυρήνειας όλα τα καταστήματα είχαν λαφυραγωγηθεί και εκκενωθεί από το στρατό. Φυσικά, ο καθένας μπορούσε να έχει το με-ρίδιό του, γιατί όλες οι πόρτες και τα παράθυρα ήταν ανοικτά. Έτσι, ο καθένας μπορούσε να μπει μέσα. Όμως τα βαριά πράγματα μεταφέ-ρονταν με φορτηγά» (46).

Όταν ρωτήθηκε κατά πόσον είχε δει αυτά τα κλεμμένα και τα λαφυραγωγημένα να τα φορτώνουν σε πλοία, ο μάρτυρας το επιβεβαίωσε με τον ακόλουθο τρόπο:

«Μάλιστα. Κατά τις πρώτες μέρες έφερναν αυτά τα μικρά πλοία (πλοία του στόλου) από το λιμάνι της Κυρήνειας και βλέπαμε από το Ντόουμ (γιατί είναι τόσο κοντά) να φορτώνουν αυτοκίνητα και εμπο-ρεύματα, ψυγεία, και άλλα μεγάλα πράγματα, πάνω σ' αυτά τα πλοία».

Ο μάρτυρας Κανικλίδης, δικη-γόρος από την Αμμόχωστο, ανέφερε παρόμοια γεγονότα στην πατρική του πόλη (48). Δήλωσε επίσης ότι, αντίθετα από τους άλλους κάτοικους της Αμμοχώστου, δεν έφυγε πριν από την άφιξη των τουρκικών στρατευμάτων, γι-ατί η μητέρα του ήταν ανίκανη για με-ταφορά. Ύστερα από την κατάληψη της Αμμοχώστου, κρυβόταν για τρεις και περισσότερες εβδομάδες στο σπίτι του. Είπε μεταξύ άλλων:

Στις δύο η ώρα, μία οργανωμένη,. συστηματική, τρομερή, συγκλονι-στική, απίστευτη λαφυραγώγηση άρχισε... Ακούσαμε το σπάσιμο των θυρών, που μερικές απ' αυτές ήταν σιδερένιες, το σπάσιμο των γυαλιών, και τους περιμέναμε κά-θε λεπτό να μπουν στο δικό μας σπί-τι. Αυτό διήρκεσε περίπου τέσσερις ώρες.

Όταν ρωτήθηκε από τους αντιπροσώπους κατά πόσο η λαφυραγώ-γηση διεξαγόταν από τις τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις, δήλωσε:

«Νομίζω ότι αυτή τη μέρα ήταν οργανωμένη. Πρέπει να ήταν οι τουρ-κικές δυνάμεις».

Ο κ. Κανικλίδης δήλωσε περαι-τέρω ότι κατά τις επόμενες ημέρες απετόλμησε να κινήσει τα στάρια του παραθύρου, για να κοιτάξει έξω στο δρόμο. Είδε έναν άνθρωπο με πολιτικά και τρεις στρατιώτες με όπλα να λαφυ-ραγωγούν ένα κατάστημα (50).

Μερικοί από τους μάρτυρες δή-λωσαν ότι είχαν ακούσει για τη λαφυ-ραγώγηση (51).

Ένα από τα πρόσωπα, που η αντιπροσωπεία άκουσε στους προσφυγικούς καταυλισμούς (52), δήλωσε επίσης ότι βρήκε το σπίτι του λαφυραγωγημένο.

Η Επιτροπή σημειώνει, επίσης, ότι η εγκαλούσα κυβέρνηση έχει υποβάλει μεγάλο αριθμό γραπτών δηλώσεων από αυτόπτες μάρτυρες, που περιγράφουν τη λαφυραγώγηση σε τόπους μεταξύ της Κυρήνειας και της Αμμοχώστου (53).

Αυτές οι μαρτυρίες επιβεβαιώνονται με πολλές εκθέσεις του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, που αναφέρουν ευρύτατες λαφυραγω-γήσεις στην αρχή των εχθροπραξιών στις κατεχόμενες περιοχές (54), τη μεταφορά ειδών από τις τουρκικές δυνάμεις (55) από ένα εργοστάσιο στα νότια της Καλοψίδας και τη λαφυραγώγηση από Τουρκοκυπρίους και τουρκικές δυνάμεις, ιδιαίτερα στην Αμμόχωστο και Βαρώσι. (56).

ΛΗΣΤΕΙΑ

Ο μάρτυρας Πιρκέττης περιέ-γραψε (57) τη ληστεία των προσωπι-κών αντικειμένων του ως ακολούθως:

«...Τότε μάς κατέβασαν από τα φορτηγά, αυτοκίνητα. Αφήσαν τις γυναίκες και τα παιδιά στα αυτοκί-νητα... Πήραν οτιδήποτε είχαμε: Χρήματα, ρολόγια, δακτυλίδια και σταυρούς... κάθε πράγμα αξίας. και τα έκαμαν σωρό πάνω στο τραπέζι που υπήρχε εκεί... Ήταν έ-νας αξιωματικός που μάς είπε: Θα σάς τα δώσουμε αργότερα. Ήξε-ρα ότι αυτά ήταν ψέματα, γιατί δεν μπορούσαν να ξέρουν ποιο πράγμα ανήκε στον καθένα από μας. Δεν έ-γραψαν κανένα όνομα πουθενά».

Ο μάρτυρας Χαραλαμπίδης δή-λωσε (58) ότι κατά τις δύο πρώτες μέρες όλοι, όσοι βρέθηκαν κρυβόμενοι στα σπίτια τους, συνελήφθησαν για ανακρίσεις και ότι έχασαν τα ρολόγια τους, τους αναπτήρες και τα δαχτυλίδια. Όλοι κλείσθηκαν στο ξενοδοχείο Ντοουμ χωρίς αυτά.

Περαιτέρω μαρτυρικές καταθέ-σεις, σχετικά με τη ληστεία προσωπι-κών αντικειμένων, δόθηκαν από πρόσω-πα που εξετάσθηκαν στους προσφυ-γι-κούς καταυλισμούς (59). Πολλοί μάρ-τυρες δήλωσαν ότι άκουσαν για ληστεία (60).

Η Επιτροπή σημειώνει περαι-τέρω ότι ένας μεγάλος αριθμός από γραπτές δηλώσεις αυτοπτών μαρτύρων, που υπεβλήθησαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, αναφέρεται σε περιπτώσεις ληστείας.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΙΝΗΤΗΣ ΚΑΙ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Μαρτυρία, σχετικά με την κατα-στροφή περιουσιών, δόθηκε από το μάρτυρα Χαραλαμπίδη, που κατέθεσε ότι, στη διάρκεια της πρώτης έρευνας στο σπίτι του από το στρατό, μερικά από τα ιατρικά του εργαλεία κατεστράφη-σαν (61).

Άλλη μαρτυρία λήφθηκε από το μάρτυρα Κανικλίδη (62) και πρό-σωπα που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυλισμούς. Δήλωσαν όλοι ό-τι παρέστησαν μάρτυρες καταστροφής περιουσιών από τουρκικές δυνάμεις στην Αμμόχωστο, Άγιο Γεώργιο, Μπογάζι και κοντά στη Μόρα (63).

Οι μάρτυρες Οδυσσέως (64), Τρύφων (65) και Άζίνας (66) δήλω-σαν ότι άκουσαν διαταγή των τουρκικών στρατιωτικών άρχων, να εκριζωθεί ένας πυρολυμένος πορτοκαλέωνας στο Καλό Χωριό, καθώς και για προσπάθειες που κατέβαλαν οι Τούρκοι στρατιώτες να κάψουν όλα τα κτίρια που βρίσκονταν στην πράσινη γραμμή στη Λευκωσία και ταυτόχρονα για την καταστροφή κα-ταναλωτικών αγαθών.

Η Επιτροπή σημειώνει επίσης ότι ένας αριθμός γραπτών καταθέσεων αυτοπτών μαρτύρων περιγράφουν το σπάσιμο θυρών και παραθύρων σπιτιών, το θρυμματισμό των επίπλων (67), των εικόνων, των κηροπηγίων και άλλων εκκλησιαστικών ειδών (68), την πυρπόλη-ση πορτοκαλέωνων και της συγκομιδής (69), καθώς και το σκοτωμό ζώων (70).

Δ. Εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων

Γενικά

Όσον αφορά τον εκτοπισμό της συντριπτικής πλειοψηφίας του ελληνοκυπριακού πληθυσμού από τη βόρεια περιοχή, που εξαναγκασθεί να εγκαταλείψει την κινητή και ακίνητη ιδιοκτη-σία του, και το αποδεδειγμένο γεγο-νός ότι σ' αυτά τα εκτοπισμένα πρόσω-πα δεν επιτρέπεται να επιστρέψουν στις εστίες τους στο βορρά και, κατά συνέπεια στην περιουσία που άφησαν εκεί, η Επιτροπή έχει αναφερθεί στα πορίσματα της, στο πιο πάνω κεφάλαιο Ι (71).

1 . Ακίνητη περιουσία

Σχετικά με την ειδική μαρτυρία που δόθηκε για την κατάληψη οικιών και γης από τους Τουρκοκυπρίους, τους Τούρκους στρατιώτες και τους Τούρκους από την Τουρκία, ο μάρτυρας Χαραλαμ-πίδης περιέγραψε τα γεγονότα που έ-λαβαν χώρα στην Κυρήνεια, με ήρεμο και ακριβή τρόπο. Η μαρτυρία του επιβεβαιώθηκε από τη μαρτυρία ορισμένων άλλων μαρτύρων και από ένα αριθμό γραπτών δηλώσεων που υποβλή-θηκαν (72).

Η Επιτροπή, για τους λόγους που έχουν δηλωθεί πιο πάνω (73), δεν μπο-ρούσε να ερευνήσει όλα τα επεισόδια, που περιγράφονται στις γραπτές δηλώσεις, ιδιαίτερα εκείνα που αφορούν τους Τούρκους από την Τουρκία. Εν τούτοις, μαζί με την πιο πάνω μαρτυρία,

αυτές οι δηλώσεις αποτελούν επί πλέον αποδεικτικά στοιχεία κατάληψης και κατοχής από τους Τουρκοκύπριους και τους Τούρκους από την Τουρκία, τόσο από το στρατιωτικό, όσο και από το πολιτικό προσωπικό.

Η Επιτροπή παρατηρεί περαιτέρω ότι περίπου 40.000 Τουρκοκύπριοι, που αρχικά κατοικούσαν στο νότο, συμπεριλαμβανομένων και 17.000, που μεταφέρθηκαν σύμφωνα με διαπραγματευτικές συμφωνίες, μετακινήθηκαν βαθμιαία στο βορρά της Κύπρου από το 1974 και μετέπειτα (74).

Η Επιτροπή θεωρεί ότι ήταν επόμενο να αναζητηθούν καταλύματα για 40 χιλιάδες Τουρκοκύπριους στη βόρεια περιοχή και ότι αυτό το στοιχείο αποδεικνύει τους ισχυρισμούς σχετικά με την κατάληψη, σε σημαντική κλίμακα, σπιτιών και γης στο βορρά, που ανήκουν στους Ελληνοκύπριους, και την εγκατάσταση ενός γραφείου για τη ρύθμιση της διανομής (75).

Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δέχεται ότι οι σχετικές μαρτυρίες αποδεικνύουν την κατάληψη και την κατοχή οικιών και γης, που ανήκουν στους Ελληνοκύπριους.

Οι αριθμοί των απωλειών, που μπορεί να δόθηκαν κατά προσέγγιση, και τα λεπτομερειακά πορίσματα θα χρειάζονταν μία πλέον επιστάμενη εξέταση. Εν τούτοις, τέτοιες λεπτομέρειες θα ήταν δευτερευούσης σημασίας στον καθορισμό των προβαλλομένων παραβιάσεων του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αρ. 1.

Επί πλέον, η Επιτροπή βρήκε ισχυρές αποδείξεις ότι Τούρκοι από την Τουρκία έχουν εγκατασταθεί σε σπίτια που ανήκουν σε Ελληνοκύπριους του βορρά της νήσου (76).

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ, ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Η Επιτροπή δεν βρίσκει λόγο να αμφιβάλλει για τις καταθέσεις των κ.κ. Σαββίδη και Αζίνα (77). Βρίσκει πως έχει αποδειχθεί ότι αγροτικές, εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις κατελήφθησαν απ' τους Τουρκοκύπριους, αλλά θεωρεί ότι οριστικά πορίσματα, σχετικά με την αξία και τη λειτουργία των πιο πάνω επιχειρήσεων μετά τις 20 Ιουλίου 1974, δεν μπορούν να εξαχθούν, γιατί το ζήτημα δεν ερευνήθηκε παραπέρα, για λόγους που δηλώθηκαν πιο πάνω (78).

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ

Η μεγάλη και λεπτομερειακή δήλωση του κ. Ανδρονίκου δεν εγείρει καμία αμφιβολία για την αυθεντικότητα και αξιοπιστία της. Εν τούτοις, η Επιτροπή θεωρεί ότι οι αριθμοί της αξίας των βιομηχανιών αυτών απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση. Όσον αφορά την έναρξη λειτουργίας ορισμένων ονομαστών ξενοδοχείων στην Κυρήνεια και την Αμμόχωστο, τα υποβληθέντα αποκόμματα εφημερίδων, που περιέχουν διαφημίσεις για ταξίδια στα πιο

πάνω ξενο-δοχεία και για ενοικίαση άλλων ξενο-δοχείων, καθώς και οι δηλώσεις που έ-καναν οι τουρκικές αρχές, επιβεβαιώνουν σημαντικά τη μαρτυρία του κ. Αν-δρονίκου (79).

Η Επιτροπή συμπεραίνει ότι το αποδεικτικό υλικό, που έχει συγκεντρωθεί, αποδεικνύει, πέρα από κάθε λο-γική αμφιβολία, την έναρξη λειτουργίας ορισμένων ξενοδοχείων στην κατεχόμενη περιοχή, ενώ περαιτέρω διευκρινήσεις θα χρειαζόνταν για ν' αποδειχθεί ή πρα-γματική κατάσταση, όσον αφορά την οικειοποίηση της τέτοιας περιουσίας και της αξίας της.

III. Λαφυραγώγηση και ληστεία της κινητής περιουσίας

Οι μάρτυρες Πιρκέττης και Χα-ραλαμπίδης είναι, όπως δηλώθηκε πιο πάνω (80), αξιόπιστοι και η Επιτροπή δεν βρίσκει κανένα λόγο να αμφιβάλλει για τη μαρτυρία του κ. Κανικλίδη. Οι περαιτέρω καταθέσεις άλλων μαρτύρων και προσώπων που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυλισμούς, καθώς επίσης και οι πολυάριθμες γραπτές δηλώσεις, που υποβλήθηκαν, επιβεβαιώ-νουν πλήρως τις περιγραφές που δόθη-καν από αυτούς τους μάρτυρες (8)).

Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δέχεται τις μαρτυρίες τους που, πέραν κάθε λο-γικής αμφιβολίας, αποδεικνύουν ότι η λαφυραγώγηση και η ληστεία έγινε, σε εκτεταμένη κλίμακα, από τα τουρκικά στρατεύματα και τους Τουρκοκύπριους.

Καταστροφή ιδιοκτησίας

Οι αξιόπιστες μαρτυρίες των μαρτύρων Χαραλαμπίδη και Κανικλίδη αποδεικνύονται περαιτέρω από τη μαρ-τυρία που δόθηκε από πρόσωπα που εξετάσθηκαν στους προσφυγικούς καταυ-λισμούς και από ένα μεγάλο αριθμό γραπτών δηλώσεων, που υποβλήθηκαν. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θεώρησε επαρκές το αποδεικτικό υλικό, δέχεται ότι έγινε καταστροφή περιουσίας σε πολλές περιπτώσεις (82).

Η μαρτυρία σχετικά με το ξερίζωμα ενός πυρολυμένου πορτοκα-λεώνα, η προσπάθεια που έγινε για το κάψιμο όλων των κτιρίων κατά μήκος της πράσινης γραμμής στη Λευκωσία και η καταστροφή εμπορευμάτων καταναλώσεως, όπως κατατέθηκε από τους μάρτυρες Οδυσσέως, Τρύφων και Άζίνα, αποτελούν ισχυρές αποδείξεις των μέτρων που έχουν περιγράψει (83).

Ευθύνες της Τουρκίας σύμφωνα με τη Σύμβαση

Η Επιτροπή έχει ήδη διαπιστώσει ότι η άρνηση να επιτραπεί η επιστροφή των Ελληνοκυπρίων προσφύ-γων και εξορισθέντων στη βόρειο Κύ-προ (84) πρέπει ν' αποδοθεί στην Τουρ-κία, σύμφωνα με τη Σύμβαση. Κατά συν-έπεια, κρίνει ότι η αφαίρεση του δικαι-ώματος των Ελληνοκυπρίων να απολαμβάνουν ειρηνικά, την κινητή και ακίνητη περιουσία τους στο βορρά πρέπει εξίσου να αποδοθεί στην Τουρκία.

Οι μαρτυρίες αποδεικνύουν έλπισης ότι η κατάληψη των οικιών και της γης, η λαφυραγώγηση, η ληστεία και η καταστροφή περιουσιών πράγματι πραγματοποιήθηκαν από τις τουρκικές δυνάμεις. Κατά συνέπεια, οι πράξεις αυτές πρέπει ν' αποδοθούν στην Τουρ-κία.

Όσον αφορά τις στερήσεις ι-διοκτησίας, που έγιναν από τους Τουρκοκύπριους, η Επιτροπή θεωρεί ότι εφ' όσον τα πρόσωπα που τις διέπραξαν ενεργούσαν κάτω από τις άμεσες δια-ταγές ή την εξουσία των τουρκικών δυνάμεων, γεγονός για το οποίο υπάρχουν μαρτυρίες, η στέρηση πρέπει εξίσου να αποδοθεί στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η Επιτροπή, με ψήφους δώδε-κα έναντι μίας, βρίσκει ότι έχει αποδειχθεί ότι συνετελέσθη στέρηση της ιδιο-κτησίας Ελληνοκυπρίων σε μεγάλη κλί-μακα, που δεν μπορεί να καθορισθεί. Αύτη Η στέρηση πρέπει να αποδοθεί στην Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση και δεν αποδείχθηκε ότι οποιαδήποτε απ' αυτές τις επεμβάσεις ήταν αναγκαία για τους σκοπούς που αναφέρονται στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθμός 1.

Το ζήτημα κατά πόσον οποιαδήποτε απ' αυτές τις πράξεις ήταν δικαιολογημένη, σύμφωνα με το άρθρο 15 της Συμβάσεως, θα εξετασθεί στο μέρος 111 αυτής της Εκθέσεως.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Λεπτομέρειες 1.

Λεπτομέρειες σελ. 12.

Προσφυγή II και Λεπτομέρειες II σελ. 8 και στις ανακοινώσεις telex της 20ής Ιουνίου, 2ας Ιουλίου. 22ας Οκτωβρίου 1975 και 10ης Μαΐου 1976.

Πληροφορίες I, σελ. 11 - 14.

Πληροφορίες I σελ. 11.

Πληροφορίες II σελ. 5.

Πληροφορίες I σελ. 12 - 14.

Λεπτομέρειες II σελ. 8.

Λεπτομέρειες Ι σελ. 10. Λεπτομέρειες ΙΙ σελ. 6. Ανακοινώσεις telex της 20ης Ιουνίου 1975 (συστηματική λαφυραγώγηση στην Αμμόχωστο) και 10ης Μαΐου 1976.

Ανακοίνωση telex της 2ας Ιουλίου 1975.

Πληροφορίες 1 σελ. 10.

Πληροφορίες 11 σελ. 7. Ανακοίνωση telex της 10ης Μαΐου 1976.

Λεπτομέρειες Ι σελ. 10.

Ανακοίνωση telex της 26ης Ιουνίου 1975.

Λεπτομέρειες Ι σελ. 17 - 18 και ΙΙ σελ. 12. σχετικά μ' αυτό, η εγκαλούσα κυβέρνηση υπέβαλε επίσης ένα άρθρο εφη-μερίδας, που δημοσιεύθηκε στη Γκάρντιαν της (5ης Μαΐου 1976.

Λεπτομέρειες Ι σελ 18 και

Βλέπε μέρος 1 παρ. 23.

Η κ. Σουλιώτη, προφορικές κατα-θέσεις σελ. 12. Ο κ. Στυλιανού στο ίδιο μέρος, σελ. 33, 35. Ο κ. Χαραλαμπίδης στο ίδιο μέρος, σελ. 77, 78, 82. Ο κ. Οδυσσέως στο ίδιο μέρος, σελ. 97, 99 ΚΜ). Ο κ. Τρύφων στο ίδιο μέρος, σελ. 13(5 - 141. Η κ. Σουλιώτη, προφορικές κατα-γραφές σελ. 12. Ο κ. Στυλιανού, προφο-ρικές καταγραφές σελ. 35. και ο κ. Τρύ-φων, προφορικές καταγραφές σελ. 141. Δηλώσεις Ι, σελ. 39c.

Δρ Χαραλαμπίδης, προφορικές κα-ταγραφές σελ. 77, 78, 82.

Προφορικές καταγραφές σελ. 129.

Δηλώσεις Ι αρ. 39 και 73.

Προφορικές καταγραφές σελ. 13(5.

Προσθήκες σελ. 90 - 94. Δηλώσεις ΙΙ αρ. 3 17 και 20. Δηλώσεις άρ. 67.

Προφορικές καταγραφές σελ. 140 - 141. Βλέπε επίσης την κατάθεση του μάρ-τυρα Ιακώβου (προφορικές καταγραφές σελ. 166) και Οδυσσέως (προφορικές κα-ταγραφές σελ. 97, 99).

Προφορικές καταγραφές σ. 115-117

Προφορικές καταγραφές σελ. 115.

Προφορικές καταγραφές σελ. 116.

Προφορικές καταγραφές σελ. 118 και Προσθήκες σελ. 48 και 49.

Ειδικό Δελτίο Ειδήσεων αρ .29 - 33, της 17ης Οκτωβρίου 1974. Βλέπε Προσθήκες σελ. 46.

Προσθήκες σελ. 116.

Προσθήκες σελ. 119.

Προσθήκες σ. 223 και 224. Προσ-θήκες σελ. 98.

Προφορικές καταγραφές σελ. 124. Προσθήκες σελ. 51 - 68.

Προφορικές καταγραφές σελ. 127.

Προφορικές καταγραφές σελ. 131.

Προφορικές καταγραφές σελ. 129, 131 - 132.

Προσθήκες σελ. 69 - 80.

Προσθήκες σελ. 74. Βλέπε επίσης τη δήλωση του κ. Ανδρονίκου - Προφο-ρικές καταγραφές σελ. 130.

Προσθήκες σελ. 69.

Προσθήκες σελ. 70.

Προσθήκες σελ. 79.

Προσθήκες σελ. 79.

Προφορικές καταγραφές σελ. 130.

Προφορικές καταγραφές σελ. 43.

Προφορικές καταγραφές σ. 78 - 79.

Προφορικές καταγραφές σ. 78 - 79.

Προφορικές καταγραφές σελ. 82.

Προφορικές καταγραφές σελ. 18(5.

Προφορικές καταγραφές σελ. 186.

Προφορικές καταγραφές σ. 188 και 194.

Η κ. Σουλιώτη, προφορικές κατα-γραφές σελ. 11 και 15. Ο κ. Στυλιανού, στο ίδιο μέρος σελ. 33. Ο κ. Οδυσσέως, στο ίδιο μέρος σελ. 91 και 32. Ο κ. Σαββίδης, στο ίδιο μέρος σελ. 120. Ο κ. Ανδρονίκου, στο ίδιο μέρος σελ. 127. Ο κ. Τρύφων, στο ίδιο μέρος σελ. 136 και 13Κ. Ο κ. Τρύφων υπέβαλε δηλώσεις, που έκαναν αυτόπτες μάρτυρες (βλέπε Προσ-θήκες σελ. 90 - 94) και που αναφέρονται στη λαφυραγώγηση στη Λάπηθο, Άγιο Γεώργιο, Μπελληπαίς, Μόρφου και Καραβά, προφορικές καταγραφές σελ. 1(57. Ο κ. Ιακώβου, στο ίδιο μέρος σελ. 167.

Προσθήκες σελ. 7.

Δηλώσεις Ι, αρ. 3, 12, 21, 29 32, 33, 37, 39, 41, 43, 46, 47, 49, 53, 54, 58, 61, 63, 66, 69, 71, 73 - 76. 78, 79. 85 - 87. 89. 92. 99, 100, 102, 104, 105, 109, 111. 112. 114 - 117. 120 - 122. Δηλώσεις 11, αρ. 1-11, 13 - 20.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S)11568 σ. 11.

Ντοκουμέντα ΟΗΕ S) 11564 σ. 3 - 4

Ντοκουμέντα ΟΗΡ S) 11717. Επί-σης Δηλώσεις Π αρ. 10.

Προφορικές καταγραφές σελ. 84.

Προφορικές καταγραφές σελ. 84.

Προσφυγές Α Προσθήκες σελ. 2. Προσφυγές Β Προσθήκες σελ. 7. Προσφυ-γές Γ Προσθήκες σελ. 9. Προσφυγές Δ Προσθήκες σελ. 12. Προσφυγές Ε Προσθή-κες σελ. 13.

Η κ. Σουλιώτη, Προφορικές κατα-γραφές σελ. 16 ο κ. Οδυσσέως στο ίδιο μέρος, σελ. 95 και 9(5, 6 κ. Τρύφων στο ίδιο μέρος, σελ. 136 ΚΑΙ Προσθήκες σελ. 91 - 93.

60α. Δηλώσεις 1, άρ. 1, 3, 4, 7, 21, 23, 24, 28, 32, 33, 37 - 41, 43, 44, 48, 51, 54, 57, 58, 63, 68, 70 - 72, 7- 80, 83, 88, 94, 97, 100, 102, 109, 112, 113, 116, 121 και Δηλώσεις II άρ. 1, 4, 9, 13, 15, 16, 18, 19.

Προφορικές καταγραφές σελ. 74.

Προφορικές καταγραφές σελ. 100.

Προσφυγές Α Προσθήκες σελ. 1. Προσφυγές Β Προσθήκες σελ. 7. Προσφυ-γές Γ Προσθήκες σελ. 13.

Προφορικές καταγραφές σελ. 101..

Προφορικές καταγραφές σελ. 139.

Προφορικές καταγραφές σελ. 229.

Δηλώσεις άρ. 21,. 29, 62, 66, 67, 71, 83, 104. Δηλώσεις II, άρ. 2, 13, 18-20.

Δηλώσεις Ι, άρ. 4, 67, 71, 72, 75. Δηλώσεις II, άρ. 9.

Δηλώσεις Ι, άρ. 43, 80.

Δηλώσεις 1, άρ. 43, 66, 104.

Βλέπε επίσης την πιο πάνω παρά-γραφο 434.

Βλέπε παρ. 436, 438.

Βλέπε παρ. 77 και παρ. 319, 372, 392. Όπως έχει δηλωθεί στην παρ. 78, οι τουρκικές και οι Τουρκοκυπριακές αρχές αρνήθηκαν στην αντιπροσωπεία της Επιτροπής οποιαδήποτε συνεργασία για έρευνα στα βόρεια της Κύπρου.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 102.

Βλέπε την πιο πάνω παρ. 437.

Βλέπε παρ. 436 και 438.

Βλέπε παρ. 439 - 444.

Βλέπε παρ. 77 και 78.

Βλέπε παρ. 445 - 452.

Βλέπε κεφάλαιο 4, παρ. 371 και 390 - 391.

Βλέπε παρ. 453 - 462 και 463-46Κ.

Βλέπε παρ. 467 - 470.

Βλέπε παρ. 469.

Βλέπε κεφάλαιο 1, παρ. 108.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Καταναγκαστική εργασία

Εισήγηση των μερών

1) Η εγκαλούσα κυβέρνηση

Η εγκαλούσα κυβέρνηση αιτιάζεται ότι ένας μεγάλος αριθμός προσώπων, που κρατούντο από τον τουρκικό στρατό στις Τουρκοκρατούμενες περιοχές, συμπεριλαμβανομένων και γυναικών, στη διάρκεια της κρατήσεως τους διετάσσοντο να εκτελέσουν βίαιη καταναγκαστική εργασία, που συνίστατο, για παράδειγμα, στο καθάρισμα των αυλακιών για να ποτίζουν οι Τούρκοι τα χωράφια, στο καθάρισμα και την επισκευή των οικιών, στην κατασκευή και την επιδιόρθωση διαφόρων έργων, κατασκευή γεφυριών, οικοδόμησή μνημείων, καθάρισμα των λαφυραγωγημένων οικιών, των ακαθαρσιών έξω από τα σπίτια, των στρατιωτικών αρχηγείων κλπ. Αυτό γινόταν εξακολουθητικά, κάτω από την απειλή των όπλων, και σε πολλές περιπτώσεις σ' ολόκληρη την περίοδο της κρατήσεως (1).

2) Η εγκαλούμενη κυβέρνηση

Η εγκαλουμένη κυβέρνηση, που για λόγους που δηλώθηκαν πιο πάνω (2) δεν συμμετείχε στις διαδικασίες του θέματος, δεν έκανε καμία εισήγηση όσον αφορά τις πιο πάνω καταγγελίες.

Το σχετικό άρθρο της Συμβάσεως

Τα προβαλλόμενα γεγονότα εγείρουν θέμα, σύμφωνα με το άρθρο 4

(2) της Συμβάσεως.

Το άρθρο 4 αναφέρει τα ακόλουθα:

Κανένας δεν μπορεί να κρατείται σε δουλεία ή υποχρεωτική υπηρεσία.

Κανένας δεν μπορεί να υπόκειται σε εκβιαστική καταναγκαστική εργασία.

Για το σκοπό αυτόν τον άρθρου, ο ορός εκβιαστική και καταναγκαστική εργασία δεν πρέπει να περιλαμβάνει:

α) Οποιαδήποτε δουλειά που απαιτείται να γίνει στη συνήθη πορεία της κρατήσεως, που επιβάλλεται σύμφωνα με τις πρόνοιες του άρθρου 5 αυτής της Συμβάσεως, ή στη διάρκεια της υπό ορούς απολύσεως από τέτοια κράτηση.

β) Οποιαδήποτε υπηρεσία στρατιωτικών χαρακτήρα ή σε περιπτώσεις συνειδητών σκοπιμοτήτων (Conscientious objectors,) σε χώρες, όπου αυτές αναγνωρίζονται, υπηρεσία υποχρεωτική, που αναλογεί σε υποχρεωτική στρατιωτική υπηρεσία.

γ) Υπηρεσία υποχρεωτική, σε περιπτώσεις επείγουσας ανάγκης ή συμφοράς, που απειλεί τη ζωή ή την ομαλότητα της κοινότητας.

δ) Οποιαδήποτε υπηρεσία που αποτελεί μέρος των κανονικών κοινωνικών υποχρεώσεων.

III. Αποδεικτικά στοιχεία

Κανένα άμεσο αποδεικτικό στοιχείο δεν εξασφαλίστηκε, σχετικά μ' αυτό το θέμα.

Ως μάρτυρας εξ ακοής η κ. Σου-λιώτη αναφέρθηκε σε δηλώσεις εγκλωβισμένων ή κρατούμενων Ελληνοκυπρίων, που υποχρεώνονταν να δουλεύουν στις γύρω περιοχές(3). Τέτοιες γραπτές δηλώσεις υποβλήθηκαν, επίσης, από την εγκαλούσα κυβέρνηση. Σύμφωνα μ' αυτές τις δηλώσεις, γυναίκες, ιδιαιτέρως, υποχρεώνονταν να καθαρίζουν τα Τουρκοκρατούμενα σπίτια (4). Σε μία περίπτωση εξαναγκάστηκαν να βγάλουν έξω νεκρά σώματα (5). Άνδρες Ελληνοκύπριοι εξαναγκάζονταν σε οικοδομική δουλειά, ή στον καθαρισμό αυλακών (6).

Εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων

Τα γεγονότα που περιγράφονται στις γραπτές δηλώσεις, σχετικά με αυτό το ζήτημα, δεν ερευνήθηκαν από την Επιτροπή. Εν τούτοις, αποτελούν ενδείξεις εξαναγκασμού στην εκτέλεση ορισμένης εργασίας.

Ευθύνη της Τουρκίας, σύμφωνα με τη Σύμβαση

Σε πολλές από τις δηλώσεις περιγράφεται ότι υπεύθυνοι ήταν οι Τούρκοι στρατιώτες. Φαίνεται επίσης ότι τα προβαλλόμενα θύματα βρίσκονταν κατά την εποχή αυτή κάτω από την πραγματική εξουσία και ευθύνη της Τουρκίας, υπό την έννοια της αποφάσεως της Ε-πιτροπής για το παραδεκτό των προσφυγών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η Επιτροπή, με ψήφους οκτώ έναντι τριών και μίας αποχής, διαπιστώνει ότι το ασυμπλήρωτο της έρευνας, σχετικά με τους Ισχυρισμούς για κατανα-γκα-στική εργασία, δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων γι' αυτό το θέμα.

Τελικές παρατηρήσεις

Το άρθρο 1 της Συμβάσεως

Η Επιτροπή σημειώνει ότι, με τις παρούσες προσφυγές της, η εγκαλούσα κυβέρνηση κατήγγειλε, επίσης, παραβίαση του άρθρου 1 της Συμβά-σεως.

Το άρθρο 1 ορίζει:

«Τα συμβαλλόμενα μέρη οφείλουν να διασφαλίζουν στον καθένα, εντός της δικαιοδοσίας τους, τα δι-καιώματα και τις ελευθερίες που προσδιο-ρίζονται στο Τμήμα Ι αυτής της Συμβάσεως».

Η Επιτροπή έχει εφαρμόσει το άρθρο 1 στην απόφασή της για το παραδεκτό των προσφύγων, όταν καθόριζε τη σκοπιά της αρμοδιότητας *rapone lo-ci* (8).

Η Επιτροπή, με ψήφους δώδε-κα έναντι μίας και τριών αποχών, θεω-ρεί ότι στην εξέταση των θεμάτων, σ' αυτή την υπόθεση, δεν ανέκυψε κανένα άλλο ζήτημα αναγόμενο στο άρθρο 1, γιατί η διάταξη, που δεν παρέχει άλλα δικαιώματα, επιπρόσθετα προς αυτά που αναφέρονται στο Τμήμα Ι, δεν μπο-ρεί να αποτελέσει αντικείμενο ξεχωριστής παραβάσεως. Σχετικά μ' αυτό, η Επι-τρο-πή παραπέμπει στην Έκθεση της στην προσφυγή No 5310)71 — Η Ιρλανδία κατά του Ηνωμένου Βασιλείου (9).

Το άρθρο 13 της Συμβάσεως

Στην απόφασή της για το παραδεκτό των προσφυγών, η Επιτροπή δεν θεωρεί ότι στην συγκεκριμένη κατάσταση, που επικρατεί στην Κύπρο από της αρχής της τουρκικής στρατιωτικής επεμβάσεως, στις 20 Ιουλίου 1974, τα επανορθωτικά μέτρα, που υποδείχθη-καν από την εγκαλούμενη κυβέρνηση, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως αποτελεσματικά και επαρκή επιτόπια επανορθωτικά μέτρα, κατά την έννοια του άρθρου 26 της Συμβάσεως (10).

Στην εξέταση των θεμάτων σ' αυτή την υπόθεση, η Επιτροπή έχει θεωρήσει το άρθρο 13 της Συμβάσεως, που ορίζει:

Ο καθένας που τα δικαιώματα και οι ελευθερίες τον, όπως ορίζονται απ' αυτή τη Σύμβαση, παραβιάζονται, πρέπει να τυγχάνει μίας απο-τελεσματικής αποκαταστάσεως από μία εθνική αρχή, ανεξάρτητα αν οι παραβιάσεις έγιναν από πρόσω-πα που ενεργούσαν με επίσημη ιδιό-τητα.

Η Επιτροπή, με ψήφους δεκα-τρείς έναντι μίας και δύο αποχών, διεπίστωσε ότι τέτοια επανορθωτικά μέτρα ήταν στην πραγματικότητα διαθέ-σιμα.

III. Το άρθρο 14 της Συμβάσεως

Το άρθρο 14 ορίζει:

Η απόλαυση των δικαιωμάτων της ελευθερίας, όπως προδικάζεται υπό της παρούσης Συμβάσεως, πρέπει να διασφαλίζεται χωρίς διά-κριση, πάνω σ' οποιαδήποτε βάση, ως το φύλο, ή φυλή, το χρώμα, ή γλώσσα, ή θρησκεία, οι πολιτικές ή άλλες απόψεις, η συνεργασία με εθνική μειονότητα, η ιδιοκτησία, η γέννηση και άλλες καταστάσεις.

Η Επιτροπή έχει διαπιστώσει παραβιάσεις αριθμού άρθρων της Συμβάσεως. Συμφωνεί ότι τα άρθρα που πα-ραβιάζουν τη Σύμβαση στρέφονταν αποκλειστικά εναντίον μελών της μίας από τις δυο Κοινότητες στην Κύπρο, δηλα-δή εναντίον της ελληνοκυπριακής Κοινό-τητας. Η Επιτροπή συμπεραίνει, με ψή-φους ένδεκα έναντι τριών, ότι η Τουρκία με αυτό τον τρόπο απέτυχε να διασφα-λίσει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που ορίζονται από τα άρθρα αυτά, χω-ρίς διάκριση, στηριζόμενη στην εθνική καταγωγή, τη φυλή και τη θρησκεία, ό-πως απαιτεί το άρθρο 14 της Συμβά-σεως.

Τα άρθρα 17 και 18 της Συμ-βάσεως

Η Επιτροπή τελικά σημειώνει ότι η εγκαλούσα κυβέρνηση έχει επίσης επικαλεσθεί τα άρθρα 17 και 18 της Συμβάσεως.

Το άρθρο 17 ορίζει:

«Τίποτα σ' αυτή τη Σύμβαση δεν μπορεί να ερμηνεύσει ότι οποιοδήποτε κράτος, ομάδα ή πρόσωπο έχει το δικαίωμα να επι-δί-δεται σ'οποιοσδήποτε δραστηριότητες ή να διαπράττει οποιαδήποτε πράξη που σκοπεύει να στέρηση οποιονδήποτε από τα δικαιώματα και τις ελευθερίες, ως έχουν αερισθεί, ή να επι-βάλει περιορισμό σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι ορίζεται σε αυτή τη Σύμβαση».

Το άρθρο 18 ορίζει:

Οι περιορισμοί που επιτρέπονται σύμφωνα με αυτή τη Σύμβαση, για τα αναφερόμενα δικαιώματα και τις ελευθερίες, δεν μπορούν να εφαρμοσθούν για κανένα άλλο σκοπό, εκτός από αυτούς που έχουν περιγραφεί .

Η Επιτροπή, με ψήφους δώδε-κα έναντι τεσσάρων αποχών θεωρεί ό-τι αυτές οι διατάξεις δεν εγείρουν επιπροσθέτως θέματα στην παρούσα υπόθεση.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Λεπτομέρειες I σελ. 17.

Μέρος 1 παρ. 23.

Προφορικές καταγραφές σελ. 11.

Δηλώσεις I αρ. 72, 7(5, 98, 100, 105, 110, 115, 119.

Δηλώσεις I αρ. 11 και 104.

Δηλώσεις I αρ. 111.

Βλέπε Παράρτημα I παρ. 10 του Νόμου.

Βλέπε Παράρτημα 1 παρ. 7 - 10 αυτού του Νόμου.

Βλέπε Παράρτημα III αυτής της Έκθεσεως.

Βλέπε Παράρτημα I παρ. 15 του Νόμου.

ΜΕΡΟΣ 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Επιτροπή, αφού εξέτασε τους ισχυρισμούς στις δυο προσφυγές (βλέπε πιο πάνω Μέρος Β), αφού διαπίστωσε ότι το άρθρο 15 της Συμβάσεως δεν έχει εφαρμογή (βλέπε Μέρος Γ), καταλήγει στα πιο κάτω συμπεράσματα:

1 . Εκτοπισμός προσώπων

Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έναντι μίας, αποφαινεται ότι η Τουρκία, με την άρνησή της να επιτρέψει την επάνοδο περισσότερων από 170.000 Ελληνο-κυπρίων προσφύγων στις εστίες τους, στο βορρά της Κύπρου, παραβίασε και εξακολουθεί να παραβιάζει (1), σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις (2), το άρθρο 8 της Συμβάσεως.

Η Επιτροπή, με ψήφους 12 έναντι μίας, αποφαινεται ότι, με την έξωση των Ελληνοκυπρίων από τις οικίες, περιλαμβανόμενων και των δικών τους εστιών, με τη μεταφορά τους σ' άλλα μέρη στο βορρά της Κύπρου, ή με την απέλασή τους πέραν από τη διαχωριστική γραμμή, η Τουρκία έχει, επίσης, παραβιάσει το άρθρο 8 της Συμβάσεως.

Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έναντι μίας, αποφαινεται ότι η Τουρκία, με την άρνησή της να επιτρέψει σε πολλές χιλιάδες Ελληνοκυπρίων, που σύμφωνα με διακοινοτικές συμφωνίες είχαν μεταφερθεί στο νότο, να επιστρέψουν στις εστίες τους, στο βορρά της Κύπρου, παραβίασε και εξακολουθεί να παραβιάζει (3), σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις (4), το άρθρο 8 της Συμβάσεως.

Η Επιτροπή, με ψήφους 14 έναντι μίας και μίας αποχής, αποφαινεται ότι με το χωρισμό σημαντικού αριθμού ελληνοκυπριακών οικογενειών, που τα μέτρα εκτοπισμού επέφεραν, η Τουρκία έχει πάλι παραβιάσει το άρθρο 8 της Συμβάσεως (5).

Στέρηση της ελευθερίας

Εγκλωβισμένα πρόσωπα

α) Η Επιτροπή, με ψήφους 8 έναντι πέντε και δύο αποχών, αποφαινεται ότι η νυκτερινή απαγόρευση κυκλοφορίας, που υπεβλήθη σε εγκλωβισμένους Ελληνοκυπρίους στο βορρά της Κύπρου, αποτελεί μεν περιορισμό της ελευθερίας, αλλά όχι και στέρηση της ελευθερίας, κατά την έννοια του άρθρου 5 παράγραφος 1 της Συμβάσεως (7).

β) Η Επιτροπή, με ψήφους 12 και δύο αποχές, αποφαινεται περαιτέρω ότι οι καταγγελλόμενοι ως περιορισμοί κινήσεως πέραν της κατοικημένης περιοχής των χωριών, στο βορρά της Κύπρου, εμπίπτουν μάλλον στην έννοια του άρθρου 2 του πρωτοκόλλου

υπ' αριθ. 4, που δεν έχει επικυρωθεί ούτε από την Κύπρο ούτε από την Τουρκία, παρά την έννοια του άρθρου 5 της Συμβάσεως. Κατά συνέπεια, αδυνατεί να διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 15. Στα μέτρα που οι περιορισμοί υπεβλήθησαν στους Ελληνοκυπρίους, με σκοπό να τους εμποδίσουν να κινούνται ελεύθερα έξω από τα χωριά, στο βορρά της Κύπρου, είναι καταλογιστέοι στην Τουρκία (8).

«Κέντρα κρατήσεως»

α) Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έναντι μίας, αποφαινεται ότι η Τουρκία, με τον περιορισμό περισσοτέρων από δύο χιλιάδες Ελληνοκυπρίων σε κέντρα κρατήσεως, που είχαν εγκαθιδρυθεί σε σχο-λεία και εκκλησίες στη Βώνη, Γύψου και Μόρφου, έχει παραβιάσει το άρθρο 5 παρ. 1 της Συμβάσεως (9).

β) Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έναντι μίας αποφαινεται περαιτέρω ότι η Τουρκία, με τον περιορισμό Ελληνοκυ-πρίων σε ιδιωτικά σπίτια στη Γύψου και στη Μόρφου, όπου έκρατουντο, κάτω από παρόμοιες με εκείνες των κρατουμένων συνθήκες, έχει επίσης παραβιάσει το άρθρο 5 παρ. 1 της Συμβάσεως (10).

γ) Η Επιτροπή, με ψήφους 10 έναντι δύο και δύο αποχών, τελικά αποφαινεται ότι η Τουρκία, με τον περιορισμό των Ελληνοκυπρίων στο ξενοδοχείο Ντοουμι της Κυρήνειας, μετά την 14η Αυγούστου 1974, έχει πάλι παραβιάσει το άρθρο 5 παρ. 1 της Συμβάσεως (11).

Αιχμάλωτοι και κρατούμενοι

α) Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έναντι μίας, αποφαινεται ότι η κράτηση Ελ-ληνοκυπρίων στρατιωτών στην Τουρκία δεν συμβιβάζεται με το άρθρο 5 παρ. 1 της Συμβάσεως (12).

β) Η Επιτροπή, με ψήφους 13 έναντι μίας, συμπεραίνει ότι η κράτηση Ελληνοκυπρίων πολιτών στην Τουρκία επίσης δεν συμβιβάζεται με το άρθρο 5 παρ. 1 της Συμβάσεως (13).

γ) Η Επιτροπή, θεωρούσα ότι της ήταν αδύνατο να διαπιστώσει ότι η κράτηση 146 Ελληνοκυπρίων στις φυ-λακές Σαράι και στο γκαράζ Παυλίδη, στον τουρκικό τομέα, είναι κατά τη Σύμ-βαση καταλογιστέα στην Τουρκία, με ψήφους 10 έναντι δύο και δύο αποχών, δεν θεωρεί εαυτήν αρμόδια να αποφανθεί ως προς το εάν είναι σύμφωνη προς το άρθρο 5 η κράτηση Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων στο βορρά της Κύπρου(14) δ) Η Επιτροπή, με ψήφους 14 έναντι ουδεμίας και δύο αποχών, δεν θεώρησε αναγκαίο να εξετάσει το ζήτημα της παραβιάσεως του άρθρου 5, σχετικά με τα πρόσωπα που θεωρήθηκαν αιχμάλω-τοι πολέμου (15).

Τελική παρατήρηση

Η Επιτροπή, με ψήφους επτά έναντι έξη και τριών αποχών, αποφάνθηκε να μην εξετάσει ως ξεχωριστό θέμα τις επιπτώσεις της κρατήσεως στο δικαίωμα του καθενός για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής της εστίας.

Στέρηση ζωής (16)

Η Επιτροπή, με ψήφους 14 έναντι μίας, θεωρεί ότι τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή της αποτελούν ισχυρότατες ενδείξεις ότι η Τουρκία σε αρκετές περιπτώσεις παραβίασε το άρθρο 2 παρ. 1 της Συμβάσεως. Η Επιτροπή περιόρισε τις ακροάσεις σε μικρό αριθμό αντιπροσωπευτικών μαρτύρων και η αντιπροσωπεία της Επιτροπής, στην καθορισμένη για την ακρόαση μαρτύρων περίοδο, άκουσε αυτόπτες μάρτυρες μόνο σχετικά με το επεισόδιο της Ελιάς. Η μαρτυρία γι' αυτό το επεισόδιο απέδειξε ότι Τούρκοι στρατιώτες, κάτω από τις διαταγές αξιωματικού, σκότωσαν 12 πολίτες κοντά στην Ελιά.

Η Επιτροπή, από το πολύ λεπτομερειακό υλικό που έχει στη διάθεσή της, σχετικά με άλλους φόνους τους οποίους αιτιάζεται η εγκαλούσα κυβέρνηση, με 14 ψήφους έναντι μίας, αποφαινεται, με βάση το σύνολο του αποδεικτικού υλικού, ότι φόνοι έγιναν σε μεγαλύτερη κλίμακα από εκείνους που έγιναν στην Ελιά.

Δεν υπάρχει τίποτα που να δείχνει ότι οποιαδήποτε απ' αυτές τις στερήσεις ζωής δικαιολογείται σύμφωνα με τις παραγράφους 1 ή 2 του άρθρου 2.

Κακοποίηση προσώπων

Η Επιτροπή, με ψήφους 12 έναντι μίας, διαπιστώνει ότι οι βιασμοί, που περιγράφονται στις σχετικές υποθέσεις και που θεωρούνται ως αποδεδειγμένες, αποτελούν απάνθρωπη μεταχείριση και κατά συνέπεια παραβιάσεις του άρθρου

3, για τις οποίες η Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση (17), είναι υπεύθυνη.

Η Επιτροπή, με ψήφους 12 έναντι μίας, αποφαινεται ότι οι αιχμάλωτοι, σε πολλές περιπτώσεις, τύχαιναν σωματικής κακοποίησης από Τούρκους στρατιώτες. Αυτές οι πράξεις κακοποίησης προξένησαν σημαντικές σωματικές βλάβες και, τουλάχιστο σε μία περίπτωση, το θάνατο του θύματος. Με τη βαρύτητα τους αποτελούν απάνθρωπη μεταχείριση και κατά συνέπεια παραβιάσεις του άρθρου 3, για τις οποίες η Τουρκία, σύμφωνα με τη Σύμβαση(18), είναι υπεύθυνη.

Η Επιτροπή, με 12 ψήφους έναντι μίας, αποφαινεται ότι η μη παροχή αρκετής τροφής και ποσίου ύδατος και η ανεπάρκεια ιατρικής περιθάλψεως των Ελληνοκυπρίων αιχμαλώτων στα Άδα-να και των κρατουμένων στη βόρεια περιοχή της Κύπρου, με εξαίρεση το γκαράζ Παυλίδη και τις φυλακές Σαράι, πά-λι αποτελεί, στις περιπτώσεις που θεωρούνται

αποδεδειγμένες και με τις συν-θήκες· που έχουν περιγράψει, απάνθρωπη μεταχείριση και κατά συνέπεια, παραβιάσεις του άρθρου 3, για τις ό-ποιες η Τουρκία είναι υπεύθυνη, σύμφωνα-να με τη Σύμβαση (19).

Η Επιτροπή, με 12 ψήφους έναντι μίας, αποφαινεται ότι οι έγγραφες καταθέσεις, που υποβλήθηκαν από την εγκαλούσα κυβέρνηση, αποτελούν ενδείξεις κακομεταχείρισης από τους Τούρκους στρατιώτες προσώπων μη ευρισκομένων υπό κράτηση (20).

Αφαίρεση περιουσιών

Η Επιτροπή, με ψήφους 12 έναντι μίας, θεωρεί ότι έχει αποδειχθεί στέρη-ση των περιουσιών των Ελληνοκυπρίων σε μεγάλη κλίμακά, που η ακριβής έκ-τασή της δεν μπορούσε να καθορισθεί. Αύτη η στέρηση, σύμφωνα με τη Σύμ-βαση, είναι καταλογιστέα στην Τουρ-κία και δεν υπάρχει ένδειξη ότι οποιαδήποτε από αυτές τις επεμβάσεις ήταν αναγκαία, για οποιοδήποτε από τους αναφερό-μενους στο άρθρο 1 του Πρωτο-κόλλου 1 σκοπούς. Η Επιτροπή αποφαινεται ότι αύτη η διάταξη παραβιάσθηκε από την Τουρκία (21).

Καταναγκαστική εργασία

Η Επιτροπή, με ψήφους οκτώ έναντι τριών και μιας αποχής, διαπιστώνει ότι η μη πληρότης των έρευνών, σχετικά με καταναγκαστική εργασία, δεν επιτρέπει την εξαγωγή οιασδήποτε συμπερασμά-των πάνω σ' αυτό το θέμα (22).

Άλλα θέματα

Η Επιτροπή, με 12 ψήφους έναντι μίας και τριών αποχών, θεωρεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 1 της Συμβάσεως (24), άλλο θέμα δεν εγείρεται.

Η Επιτροπή, με 13 ψήφους έναντι μίας και δύο αποχών, δεν βρήκε κανένα στοιχείο ότι ελήφθησαν αποτελεσματικά επανορθωτικό μέτρα, όπως απαιτείται από το άρθρο 13 της Συμβάσεως (25).

Η Επιτροπή, έχοντας διαπιστώσει παραβιάσεις πολλών άρθρων της Συμβάσεως, σημειώνει ότι οι πράξεις παραβιάσεως εστρέφοντο αποκλειστικά εναντίον της μίας από τις δύο Κοινό-τητες στην Κύπρο, δηλαδή της ελληνοκυπριακής Κοινότητας. Αποφαινεται, με ψήφους 11 έναντι τριών, ότι η Τουρκία, κατά συνέπεια, παρέλειψε να διασφαλί-σει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναφέρονται σ' αυτά τα άρθρα, αδιακρίτως εθνικότητας, φυλής και θρη-σκείας, όπως απαιτείται από το άρθρο 14 της Συμβάσεως (26).

Η Επιτροπή, με 12 ψήφους και τέσσερις αποχές, θεωρεί ότι τα άρθρα 17 και 18 της Συμβάσεως δεν εγείρουν ξεχωριστά θέματα στην παρούσα υπό-θεση (27).

Ο Πρόεδρος της Επιτροπής

J. E. S. FAWCETT

Ο Γραμματέας της Επιτροπής

H. G. KRUEGER

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Καθώς στις 18 Μαΐου 1976 (βλέπε την πιο πάνω παρ. 5).

Βλέπε την παράγραφο 208.

Βλέπε την παράγραφο 209.

Βλέπε την παρ. 210 στο τέλος, δ. Βλέπε την παρ. 211 στο τέλος.

Βλέπε, επίσης, την παράγραφο 88 στο τέλος.

Βλέπε την παράγραφο 235.

Βλέπε την παράγραφο 236.

Βλέπε παραγράφους 285 - 286.

Βλέπε παραγράφους 220 - 230.

Βλέπε την παράγραφο 288.

Βλέπε την παράγραφο 309.

Βλέπε την παράγραφο 310.

Βλέπε την παράγραφο 311.

Βλέπε την παράγραφο 313.

Βλέπε τις παραγράφους 353 - 355.

Βλέπε την παράγραφο 374.

Βλέπε την παράγραφο 394.

Βλέπε παραγράφους 404 και 405.

Βλέπε την παράγραφο 410.

Βλέπε την παράγραφο 486.

Βλέπε την παράγραφο 495.

Βλέπε επίσης την παράγραφο 38

(Παράπονα σχετικά με έρευνες σε σπίτια και επεμβάσεις στην αλληλογραφία).

Βλέπε την παράγραφο 498.

Βλέπε την παράγραφο 501.

Βλέπε την παράγραφο 503.

Βλέπε την παράγραφο 505.